

Het warme bad en de koude douche

Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze
bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium
voor recht en zorg

Anton van Wijk
Bo Bremmers
Manon Hardeman
Tjaza Appelman
Henk Ferwerda

Beke // reeks

Het warme bad en de koude douche

Het warme bad en de koude douche

Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze
bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium
voor recht en zorg

Anton van Wijk
Bo Bremmers
Manon Hardeman
Tjaza Appelman
Henk Ferwerda

Beke *reeks*

In opdracht van

Ministerie van Veiligheid en Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Met medewerking van

Sjors Ferwerda
Ilse van Leiden
Karin Tijhof
Antoon Smulders

Vertaling samenvatting

Ingrid Smeets (Inkwell)

Omslagillustratie en opmaak

Marcel Grotens

Drukwerk

GVO Drukkers & Vormgevers B.V.

Anton van Wijk, Bo Bremmers, Manon Hardeman, Tjaza Appelman en Henk Ferwerda

Het warme bad en de koude douche

Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg

ISBN/EAN

978-90-75116-87-8

© 2013, WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie. Auteursrechten voorbehouden

Inhoud

	Voorwoord	7
1.	Inleiding	9
	Methoden van onderzoek	
2.	Methoden van onderzoek	17
2.1	Literatuur	17
2.2	Online vragenlijst	18
2.3	Interviews	19
2.4	Politiregistraties	20
2.5	LexisNexis	21
2.6	Analyse internetfora	22
2.7	Rechtspraakanalyse	22
2.8	Meldingen Meld Misdaad Anoniem	23
2.9	Reflectie op de onderzoeksmethoden	23
2.10	Wijze van analyseren en rapporteren	24
	Literatuuroverzicht	
3.	Nieuwe religieuze bewegingen in de literatuur	29
3.1	Sekten	29
3.2	Misstanden	34
3.3	Leden en leiders	41
3.4	Toe- en uittreding	43
3.5	Visie op en aanpak van sekten in het buitenland	47
3.6	Reflectie op de bevindingen	52
	Empirisch onderzoek	
4.	Sekten, leiders en volgelingen	57
4.1	Sekten	57
4.2	Ontstaan en toetreding	60
4.3	Leiders	64
4.4	Volgelingen	69

4.5	Leven in een sekte	76
4.6	Uittreding	77
4.7	Reflectie op de bevindingen	81
5.	Misstanden	85
5.1	Criminologische misstanden	86
5.2	Psychologische misstanden	92
5.3	Totaalbeeld	110
5.4	Deskundigen over misstanden	111
5.5	Reflectie op de bevindingen	114
6.	Instrumentarium voor recht en zorg	117
6.1	Betrokkenen over het recht	117
6.2	Experts over het recht	119
6.3	Betrokkenen over zorg en hulp	127
6.4	Deskundigen over zorg en hulp	131
6.5	Reflectie op de bevindingen	135

Conclusies

7.	Conclusies	141
7.1	Onderzoek	141
7.2	Onderzoeksvragen en antwoorden	142

Epiloog

Samenvatting, geraadpleegde bronnen en bijlagen

Samenvatting	157
--------------	-----

Summary	163
---------	-----

Geraadpleegde bronnen	169
-----------------------	-----

Bijlagen

Bijlage 1 ^a	Online vragenlijst (ex-)leden	179
Bijlage 1 ^b	Online vragenlijst familieleden	181
Bijlage 2	Interviewprotocol (ex-)leden en familieleden	183
Bijlage 3	Interviewprotocol deskundigen	187
Bijlage 4	Geïnterviewde deskundigen	189
Bijlage 5	'Zachte' zaken	191

Voorwoord

Dit onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg is verricht in opdracht van het ministerie van Veiligheid & Justitie. Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met prof. dr. H.C. Stoffels, godsdienstsocioloog aan de Vrije Universiteit, die vooral als adviseur voor de onderzoekers is opgetreden. Op deze plaats willen wij mevrouw H. Wakkee en R. Massen van de Nationale Politie bedanken voor hun hulp bij het verzamelen van de politieregistraties. Het onderzoek zou niet mogelijk zijn geweest zonder de inbreng van voormalige sekteleiden en familieleden, die om begrijpelijke redenen anoniem blijven. Dank voor uw verhaal. Ook de leden van de begeleidingscommissie zijn we erkentelijk voor hun opbouwende kritiek: dr. mr. T. Witteveen (voorzitter); drs. P.J.J. Hanneman; dr. mr. K.K. Lindenberg (RUG); dr. H.C.J. van der Veen (ministerie V&J, WODC); drs. R. Singelenberg en dr. R. Teijl (ministerie V&J, DRC).

Anton van Wijk
Bo Bremmers
Manon Hardeman
Tjaza Appelman
Henk Ferwerda

1 Inleiding

Met enige regelmaat halen geloofsbewegingen het nieuws. Dat gebeurt op een positieve of neutrale wijze, maar soms ook op een negatieve. In dat laatste geval wordt vaak de term 'sekte' gebruikt. In de volksmond zijn sekten vrijwel synoniem met onoorbare toestanden. Een bekend voorbeeld is de Aum Shinrikyosekte die in 1995 een gifgasaanval pleegt op de metro van Tokio waarbij twaalf doden vallen. Een wetenschappelijke beschouwing van het fenomeen sekte laat minder eenduidige beschrijvingen toe. Sterker, wat onder een sekte moet worden verstaan, is onderwerp van een decennialang dispuut (Richardson & Introvigne, 2001; Robbins, 2002). In wetenschappelijke publicaties wordt ook wel gebruikgemaakt van de neutralere term 'nieuwe religieuze bewegingen' om de negatieve connotatie die aan het begrip sekte kleeft te vermijden (Schnabel, 1982; Witteveen, 1984). In dit onderzoek wordt geen oplossing geboden voor het definitieprobleem van sekten; de begrippen sekte en nieuwe religieuze beweging worden als inwisselbaar beschouwd, waarbij met name de aanduiding 'sekte' wordt gebruikt als respondenten dat hebben genoemd, dat uit andere bronnen zo blijkt of in de bredere context van misstanden.

In 1999 is een inventarisatie gemaakt van kerken en religieuze stromingen in Nederland. Er zijn ruim 800 kerken en religieuze stromingen in Nederland. Hieronder vallen eeuwenoude kerkgenootschappen, maar ook Afrikaanse geloofsgemeenschappen, zenbewegingen en satanskerken. Daarnaast worden afsplitsingen van kerkgenootschappen als zelfstandig gezien (Hoekstra & Ipenburg, 2000). Laatstgenoemde publicatie is enigszins gedateerd en bestrijkt enkel kerken en religieuze stromingen maar geen spirituele bewegingen. Tot nieuwe religieuze bewegingen kunnen namelijk ook groeperingen worden gerekend die een spirituele grondslag hebben.

Het laatste uitgebreide onderzoek dat in Nederland naar de sekteproblematiek is uitgevoerd, dateert uit het begin van de jaren tachtig. In 1980 stelt de vaste Tweede Kamercommissie voor de Volksgezondheid een Subcommissie Sekten in, die het gevaar van sekten voor de geestelijke volksgezondheid en de behoefte aan gerichte regelgeving en hulpverlening moet onderzoeken (Tweede Kamerstukken, 2010-2011a).

De subcommissie heeft op verschillende manieren onderzoek gedaan, onder andere door gesprekken te voeren met leiders, leden, ex-sekteleden en familieleden van sekteleiden en het bestuderen van documenten (Tweede Kamerstukken, 1980-1986; Witteveen, 1984). Het eindverslag biedt een overzicht van de activiteiten van een aantal toonaangevende en representatief te achten bewegingen. Er is aandacht besteed aan ontwikkeling, structuur, bedrijfsvoering, aanhangers, gedragingen en opvattingen van de betreffende bewegingen.

De commissie concludeert dat 'nieuwe religieuze bewegingen in het algemeen geen groot gevaar voor de geestelijke volksgezondheid vormen' (Witteveen, 1984). Ook zijn er geen omissies aangetroffen in wetgeving of in het hulpaanbod. Er is in die tijd dan ook geen aanleiding voor de overheid tot algemene maatregelen om het fenomeen sekten te reguleren dan wel tot specifieke maatregelen tegen bepaalde sekten over te gaan. Ook op het gebied van de geestelijke volksgezondheid acht de commissie in die jaren geen maatregelen nodig, noch in de sfeer van preventie (zoals voorlichting of enigerlei regulering) noch in de sfeer van behandeling (zoals speciale opvangfaciliteiten). (Tweede Kamerstukken, 2010-2011a; Witteveen, 1984). Specifieke wetgeving op het gebied van nieuwe religieuze bewegingen zou bovendien, zo meent de commissie, al snel op gespannen voet staan met de vrijheid van godsdienst en de scheiding van kerk en staat. Deze beide staatkundige principes zijn van grote waarde en behoeven niet aangetast te worden als de bestaande regelgeving volstaat in geval van misstanden (Witteveen & van Bijsterveld, 1999).¹

Het onderzoeksrapport van de commissie maakt in 1985 en 1986 deel uit van een uitvoerig schriftelijk en mondeling debat tussen Kamer en regering (Tweede Kamerstukken 16635, 1983-84). De consensus die over de bevindingen, conclusies en aanbevelingen van de commissie blijkt te bestaan, leidt ertoe dat de overheid op basis van dat rapport in de decennia daarna een terughoudend beleid ten aanzien van sekten heeft gevoerd en het onderwerp politiek nagenoeg van de agenda is verdwenen. Naast Witteveen heeft ook Schnabel (1982) onderzoek gedaan naar nieuwe religieuze bewegingen in Nederland. Hij heeft een media-analyse uitgevoerd waarbij hij heeft gezocht naar berichtgeving over misstanden in nieuwe religieuze bewegingen. Uit de media-analyse komen verschillende misstanden naar voren, maar van echte gevaren is volgens Schnabel geen sprake. Ook kan niet worden bewezen dat psychische schade bij voormalige sekteleiden een gevolg is van het lidmaatschap van de sekte. Schnabel (1982) concludeert, evenals Witteveen, dat de maatschappelijke orde niet wordt bedreigd door sekten en dat er weinig behoefte is aan verruiming van het instrumentarium voor zorg wat betreft de sekteproblematiek.

Het onderwerp sekten komt echter weer op de politieke en maatschappelijke agenda als in 2011 in het programma *Undercover in Nederland* van SBS 6 wordt gesuggereerd dat sekten een grotere rol spelen in de Nederlandse samenleving dan gedacht.

Miracle of Love

Miracle Of Love is een geloofssekte uit Amerika die vanaf 2006 in Nederland actief is. Naar eigen zeggen is het doel van Miracle of Love mensen te ondersteunen bij het verdiepen van hun verbinding met God. Miracle of Love is een jaar lang gevolgd door Alberto Stegeman en een vrouwelijke collega voor het programma Undercover in Nederland. Zij willen aantonen wat er in een sekte gebeurt en hoe schadelijk een sekte kan zijn. Volgens Stegeman presenteren de leiders van Miracle of Love zich aardig en vredelievend. "Maar naarmate je er langer in zit, merk je dat je je identiteit moet loslaten, je spullen moet afgeven en je geld moet inleveren. Ze maken je echt kapot. Je wordt in de gemeenschap gezogen en je komt er niet meer uit." (Bron: Volkskrant, 07-09-2011)

Miracle of Love wordt in de nieuwsberichten omschreven als een sekte ofwel *"een beweging waarin het accent sterk ligt op de groep, die in een monastieke leefwijze is verenigd rond een leider als machtbron en waarbij sprake is van een autoritaire gezagsstructuur en een welhaast totalitaire sociale controle"* (Tweede Kamerstukken, 2010-2011a). Verschillende Kamerleden roepen na de uitzending op tot actualisatie van het onderzoek uit de jaren 80 en vragen zich af of het huidige aanbod van recht en zorg wel toereikend is voor de misstanden die kunnen spelen in sekten. De minister van Veiligheid en Justitie antwoordt hierop dat er geen strafbare feiten zijn vastgesteld en dat ook het Openbaar Ministerie geen meldingen of aangiftes heeft ontvangen. Tijdens een Algemeen Overleg in de Tweede Kamer in september 2011 geeft de minister van Veiligheid en Justitie aan dat er behoefte is aan nieuw onderzoek, omdat de kennis over sekten gedateerd kan zijn. Er is de laatste jaren in Nederland vrijwel geen onderzoek gedaan naar de ontwikkelingen van en binnen sekten en het instrumentarium van recht en zorg rondom de sekteproblematiek. Vermoedelijk zijn er ondertussen veel sekten verdwenen, zijn er nieuwe bij gekomen en zijn de methoden waarop met mensen wordt omgegaan, veranderd (Tweede Kamerstukken, 2010-2011b).

Er is geen wetgeving specifiek voor sekten. Wel zijn er algemene wetten die de grenzen van de godsdienstvrijheid bepalen. Zo is seksueel misbruik ook in het kader van een religieuze activiteit verboden en iemand die een schenking aan een sekte doet onder psychische druk, kan dat bedrag terugvorderen. Ook kan strafrechtelijk (o.a. tegen sekten) worden opgetreden bij delicten als oplichting, vrijheidsberoving, strafbare dwang, mishandeling of het vormen van een criminele organisatie (Tweede Kamerstukken, 2010-2011a).

Volgens een brief van de Minister van Veiligheid en Justitie van maart 2011 biedt het Wetboek van Strafrecht voldoende mogelijkheden voor opsporing en vervolging van strafbare feiten gepleegd binnen of door sektarische groepen (Tweede Kamerstukken, 2010-2011a). Uit vergaderstukken van de Tweede Kamer (2010-2011b) van september 2011 blijkt echter dat verschillende Kamerleden zich, na het zien van de uitzending van Undercover in Nederland over Miracle of Love, afvragen of het huidige strafrechtelijke instrumentarium voldoende basis biedt om als overheid tegen dit soort situaties op te kunnen treden.²

Ook is er nauwelijks specifieke zorg voor (ex-)sekteleden en/of familieleden van sekteleden. Er zijn enkele instanties die sekteproblematiek kunnen behandelen, maar ook hier is geen verwijssysteem of vaste procedure voor. Deskundigen die in de uitzending van Undercover in Nederland aan het woord zijn, spreken hun zorgen uit over de zorgmogelijkheden en de huidige strafrechtelijke instrumenten.³ De overheid moet instrumenten creëren om misstanden in nieuwe religieuze bewegingen eerder als zodanig te herkennen en te voorkomen.

Doel en onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek is na te gaan in hoeverre het Nederlandse instrumentarium voor de aanpak van misstanden binnen nieuwe religieuze bewegingen volstaat of leemtes omvat. Onderzocht worden de mogelijkheden en onmogelijkheden van het (straf)recht en van zorg om misstanden binnen nieuwe religieuze bewegingen en de kwalijke gevolgen daarvan bij voormalige leden tegen te gaan. De misstanden, die naar ernst en strafbaarheid kunnen variëren, worden in dit onderzoek in kaart gebracht via een multimethodenaanpak, waarna de situatie in Nederland wordt vergeleken met die in Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

De onderzoeksvragen staan hieronder vermeld.

Literatuur

1. Wat is er in de literatuur bekend over:
 - Kenmerken en achtergronden van nieuwe religieuze bewegingen en de leden?
 - Misstanden die zich hebben voorgedaan bij nieuwe religieuze bewegingen in andere Europese landen (Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk)?
 - Instrumentarium voor recht en zorg in Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk met betrekking tot de nieuwe religieuze bewegingen?

Sekten in Nederland

2. Wat zijn de kenmerken en achtergronden van sekten in Nederland vanaf WO II? Het gaat hierbij om de volgende onderwerpen:
 - typen
 - leiders
 - volgelingen

Inventarisatie misstanden

3. Welke soort misstanden hebben zich de afgelopen twintig jaar in Nederland in sekten voorgedaan?

4. In hoeverre spelen er in Nederland dezelfde misstanden met betrekking tot sekten als in Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk?
5. Welke redenen kunnen worden gegeven voor de aangetroffen verschillen/overeenkomsten tussen Nederland en Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk?

Instrumentarium

6. Welke mogelijkheden biedt het Nederlandse recht om de verschillende misstanden bij sekten tegen te gaan? Het gaat hierbij om de mogelijkheden van:
 - de relevante rechtsgebieden en
 - de resultaten die het toegepaste recht oplevert.
7. Welke voorzieningen bieden zorg en hulpverlening (regulier en alternatief) in het oplossen van problemen van (ex-)sekteleden en wat valt te zeggen over de resultaten?
8. Welke problemen of misstanden met betrekking tot nieuwe religieuze bewegingen worden met het bestaande recht en het huidige zorgaanbod niet opgelost en zijn zodanig ernstig dat moet worden overwogen het bestaande instrumentarium aan te passen of aan te vullen?

Eindnoten

1. De grondrechten in Nederland hebben onder meer betrekking op de vrijheid van godsdienst en vrijheid van vereniging.
2. Onder andere mevrouw Berndsén (D66), mevrouw Hennis-Plasschaert (VVD), de heer Van Dam (PvdA) en de heer van Raak (SP).
3. In de uitzending van *Undercover in Nederland* zijn drs. P.J.J. Hanneman (psychiater) en prof. mr. F.T. Oldenhuis (hoogleraar Recht & Religie) aan het woord.

Methoden van onderzoek

2 Methoden van onderzoek

In dit hoofdstuk worden de methoden van onderzoek beschreven. Als eerste is er een literatuurstudie uitgevoerd om meer zicht te krijgen op wat er al is gepubliceerd over sekten, sekteleiden, misstanden en instrumentarium in Nederland en Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk (§ 2.1). Daarnaast zijn diverse bronnen gebruikt met het doel om een zo breed mogelijke, empirische zoekslag te maken. Er is een vragenlijst op het internet geplaatst – op een speciaal voor dit onderzoek geopend webdomein – om ervaringen van (ex-)sekteleiden en familie te verzamelen (§ 2.2). Met zowel (ex-)leden, familieleden als deskundigen zijn interviews gehouden (§ 2.3). Daarnaast is gebruikgemaakt van diverse systemen waarin is gezocht naar misstanden binnen sekten. Het gaat daarbij om politiegegevens (§ 2.4), LexisNexis (§ 2.5), internetfora (§ 2.6) en rechtspraak.nl (§ 2.7). Meld Misdaad Anoniem heeft de meldingen die daar zijn gedaan ter beschikking gesteld aan het onderzoek (§ 2.8). In paragraaf 2.9 staat een kritische beschouwing van de gebruikte bronnen en tot slot staan in paragraaf 2.10 de wijze van analyseren en rapporteren vermeld. Hoewel in het vorige hoofdstuk is gesteld dat de termen nieuwe religieuze bewegingen en sekten als inwisselbaar worden beschouwd, is vanwege de negatieve connotatie van het begrip sekten en het onderwerp van deze studie, namelijk misstanden, bij het toepassen van de methoden vooral aandacht geweest voor misstanden binnen sekten.

2.1 Literatuur

De literatuurstudie omvat een analyse van Nederlandstalige en buitenlandse publicaties. Voor wat betreft de Nederlandse publicaties vormen de onderzoeken van Schnabel (1982) en Witteveen (1984) het vertrekpunt. Voor de buitenlandse studies geldt dat er primair is gekeken naar: België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. De aldaar uitgevoerde onderzoeken op verzoek van de overheid zijn de basis geweest voor de literatuurstudie, aangevuld met relevante publicaties die zijn aangedragen door leden van de begeleidingscommissie of door middel van open bronnen zijn achterhaald.

Wetenschappelijke publicaties op het gebied van sekten, met name empirische onderzoeken die in Nederland verschenen, zijn schaars. Verschillende publicaties hebben een theoretisch of opiniërend karakter en/of zijn gebaseerd op eigen indrukken van de auteur. De bevindingen

gen uit buitenlandse studies hoeven niet zonder meer van toepassing te zijn op de situatie in Nederland, maar kunnen wel inzicht geven in bepaalde aspecten rondom sekten die niet of minder in Nederlandse studies aan de orde komen.

2.2 Online vragenlijst

Ten behoeve van onderhavig onderzoek is een website ontwikkeld waarop bezoekers hun ervaring met sekten, in het bijzonder de misstanden, konden melden.¹

Het doel van die website was enerzijds om die misstanden te inventariseren en anderzijds om via de website respondenten te werven voor de interviews. Zowel ex-leden, leden als familieleden konden online vragen beantwoorden die betrekking hadden op de sekte in kwestie.² Er zijn verschillende strategieën toegepast om de bekendheid van de website te vergroten. Belangrijk hiervoor is het verkrijgen van een toppositie in de zoekmachines. Dat is onder meer gerealiseerd door bij het inrichten van de website rekening te houden met verschillende optimalisatietechnieken en door relevante zoektermen op de pagina te laten terugkomen. Verder is de website bekendgemaakt op verschillende plaatsen op het internet, zoals op fora en weblogs en is er regelmatig gebruikgemaakt van Twitter. Het ministerie van V&J heeft melding gemaakt van de website op Facebook. In vier landelijke dagbladen heeft een advertentie gestaan waarin werd verwezen naar de website. Tot slot is bij de oprichting van de meldlijn sekten door Meld Misdaad Anoniem³ een persbericht uitgegaan waarin tevens het onderzoek en de website zijn vermeld. Dit bericht heeft landelijk aandacht gekregen (onder andere op nu.nl). Op de website van Meld Misdaad Anoniem heeft ook een bericht gestaan met een verwijzing naar de website voor het onderzoek.

Goed om bij deze methode te vermelden, is dat er op de onderzoekssite geen definities stonden van sekten en misstanden. Bezoekers hebben dat naar eigen inzicht kunnen bepalen. Voor sekten geldt grofweg dat er is gekeken naar religieuze of spirituele bewegingen van na WO II.⁴ Die grens is arbitrair, maar wordt ook gebruikt in Engels en Amerikaans onderzoek (Barker 1989; Clarke, 1987). Enkele bezoekers die de vragenlijst hebben ingevuld, maken melding van misstanden in bewegingen die dateren van voor WO II. De misstanden die zij noemen, komen qua aard en achterliggende mechanismen vaak overeen met die van de respondenten die misstanden in nieuwe religieuze bewegingen melden. De misstanden zijn om die reden – ter nadere onderbouwing en illustratie van de overige resultaten – meegenomen in het onderzoek.⁵ In tabel 2.1 is deze categorie aangegeven met ‘religieuze bewegingen voor WO II’.

De vragenlijst is voor het onderzoek online geweest in de periode augustus 2012 tot en met 31 december 2012. In totaal is de site door ongeveer 1.400 unieke bezoekers bekeken en hebben 114 personen de vragenlijst ingevuld.⁶

Een mogelijke verklaring voor het feit dat slechts een beperkt deel van de bezoekers de vragenlijst heeft ingevuld, is dat er weliswaar anonimiteit is gegarandeerd, maar wel om een emailadres is gevraagd om eventuele opmerkelijke antwoorden te checken of eruit te laten (e-mail als filter). Mogelijk dat het achterlaten van een emailadres voor sommigen drempelverhogend heeft gewerkt. De meeste reacties komen van ex-sekteleden en in mindere mate van familieleden en sekteleleden (zie tabel 2.1). De mate waarin de respondenten antwoord hebben gegeven op de vragen varieerde sterk in kwantitatief opzicht. Sommige respondenten hebben volstaan met een enkele regel, anderen hebben uitgebreide verhalen geschreven bij de gestelde vragen en/of aanvullende documenten opgestuurd.

Tabel 2.1 – Respons vragenlijst website

	Nieuwe religieuze bewegingen	
	na WO II	voor WO II
Ex-(sekte)leden	58	21
(Sekte)leden	2	2
Familie van (sekte)leden	23	8
Totaal (N=114)	83	31

2.3 Interviews

De respondenten die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd, zijn leden van sekten, ex-leden of familieleden van personen die in sekten zitten of hebben gezeten. Op verzoek zijn zij anoniem gelaten in deze rapportage.⁷ Verder zijn er deskundigen geïnterviewd over hun ervaringen met (leden van) sekten en misstanden.⁸ De deskundigen zijn geworven via de sneeuwbalmethode. Daarbij is getracht om de diverse relevante disciplines te bestrijken. Interviews zijn gehouden aan de hand van een topiclijst.⁹

In totaal zijn er 70 respondenten gesproken. In tabel 2.2 staat het aantal respondenten vermeld, onderverdeeld naar sekten (conform de werkdefinitie; periode na WO II) en 'religieuze beweging voor WO II'). De gesprekken met de (ex-)sekteleden en familieleden zijn zonder uitzondering in een goede sfeer verlopen. De respondenten maakten een erg betrokken indruk, wat onder meer bleek uit de aanvullende informatie die zij aandroegen (bandopnamen, folders, brieven et cetera). Sommigen waren (nog steeds) bang voor de reactie van de sekte waar zij of hun familieleden uit waren gestapt. Zo zijn verschillende interviews op voor de respondenten 'veilige' locaties gehouden en moesten de onderzoekers zich meerdere malen voorafgaand aan het interview legitimeren. De meeste respondenten gaven aan erg blij te zijn met de aandacht voor hun ervaringen, meestal omdat ze elders geen gehoor daarvoor konden vinden.

Tabel 2.2 – Interviews respondenten

	Sekten na WO II	Bewegingen voor WO II	Deskundigen
Ex-(sekte)leden	20	4	-
(Sekte)leden	-	1	-
Familie van (sekte)leden	11	2	-
Deskundigen	-	-	32
Totaal	31	7	32

Zoals gezegd, is een deel van de geïnterviewde respondenten geworven via de website. Uit tabel 2.3 blijkt dat dat geldt voor het merendeel van de (ex-)leden. De overige (ex-)leden zijn op een andere manier in beeld gekomen. De familieleden zijn allemaal via de website geworven. De sekteleiden en familieleden rapporteren over zeventien unieke sekten. De deskundigen zijn merendeels door de onderzoekers benaderd. De gespreksonderwerpen bestrijken verschillende thema's. Zo is gesproken met wetenschappers die voornamelijk beschouwelijke informatie hebben verstrekt, en met ervaringsdeskundigen en onderzoekers die (wetenschappelijk) onderzoek hebben gedaan naar sekten. Daarnaast is voor hoofdstuk 6 (instrumentarium voor recht en zorg) gesproken met diverse professionals die vanuit hun discipline hun visie hebben gegeven op de mogelijkheden van het recht en zorg om misstanden aan te pakken. Deze deskundigen hebben niet altijd te maken gehad met sekten of ex-sekteleden, maar zij hebben hun visie gegeven vanuit hun algemene werkervaring. Met name op het gebied van zorg is het moeilijk gebleken om deskundigen te vinden.

Tabel 2.3 – Werving respondenten interviews

	Ex-(sekte)leden	Familie van (sekte)leden	Deskundigen
Vragenlijst website	18	13	2
Naar kantoor gebeld	1	-	-
Door onderzoekers benaderd	1	-	24
Via journalist	2	-	1
Via een andere respondent	3	-	5
Totaal	25	13	32

2.4 Politieregistraties

Slachtoffers van een misdrijf of gedupeerden kunnen melding of aangifte doen bij de politie. In het registratiesysteem van de politie, BVH (Basisvoorziening Handhaving), is gezocht naar misstanden binnen sekten. Het BVH heeft een landelijke dekking en kan tot maximaal vijf jaar teruggaan. Er kan worden gezocht op vrije tekst. De volgende algemene zoektermen zijn daarvoor gebruikt: 'sekte', 'genootschap' en 'geloofsgemeenschap'.¹⁰

Vanwege het grote aantal hits over een periode van vijf jaar is een steekproef getrokken. Uit de jaren 2008, 2009, 2010 en 2011 is telkens een (verschillend) kwartaal bekeken op voornoemde trefwoorden en uit 2012 de eerste twee kwartalen. In totaal is anderhalf jaar bekeken over een totale periode van vijf jaar. Daarbij zijn er 1176 registraties doorgenomen (zie tabel 2.4). Dit leverde 84 hits op.¹¹ Hits zijn registraties die betrekking hebben op een van de trefwoorden en waarin een of meer misstanden worden genoemd.

Misstanden kunnen strafbare feiten zijn, maar kunnen ook gaan over ‘hersenspoelen’ of ‘geestelijke manipulatie’.¹² Die 84 hits zijn vervolgens inhoudelijk beoordeeld door de onderzoekers. Daarbij zijn de zogenaamde ‘harde’ zaken eruit gefilterd, ofwel registraties die gaan over duidelijk omschreven misstanden in sekten. Dat blijken er 29 te zijn. De overige 55 registraties zijn door de onderzoekers als ‘zacht’ aangemerkt, omdat het niet duidelijk was of het om misstanden ging en zo ja of die misstanden in verband werden gebracht met een duidelijk omschreven sekte (bijvoorbeeld door middel van een naam). Bij de helft van deze registraties speelt psychiatrische problematiek duidelijk een rol bij degene die de melding heeft gedaan.¹³

Tabel 2.4 – Politieregistraties (totaal 6 kwartalen in periode 2008-2012)

Zoekterm	Registraties	Hits
Sekte	869	71
Genootschap	215	9
Geloofsgemeenschap	92	4
Totaal	1176	84

2.5 LexisNexis

LexisNexis is een digitale krantenbank waarmee gezocht kan worden naar artikelen in een groot aantal Nederlandse dagbladen (zowel landelijk als regionaal) en een aantal opiniebladen. LexisNexis beschikt over artikelen uit vrijwel alle Nederlandse landelijke en regionale dagbladen, persberichten van het ANP en artikelen uit Elsevier, Opzij, De Groene Amsterdammer en Vrij Nederland. De Nederlandse artikelen in de databank gaan terug tot uiterlijk 1990. Dat jaartal verschilt per opinie- of dagblad. Nieuwe artikelen worden dagelijks toegevoegd aan LexisNexis.

Er zijn in totaal 1277 artikelen gevonden aan de hand de volgende trefwoorden en combinaties daarvan: Sekte * Genootschap * Geloofsgemeenschap * Delict * Hersenspoelen * Indoctrinatie * Isolering * Misdrijf * Misstanden * Psychologische dwang * Rekrutering * Vervreemding * Misbruik * Psychische manipulatie. Uiteindelijk bleven er zo'n 100 artikelen over waarin misstanden in relatie tot een sekte voorkwamen. Er waren meerdere berichten over dezelfde misstand bij dezelfde sekte. De dubbelingen zijn eruit gehaald, waardoor

er 33 unieke hits (misstanden) overbleven. Het gaat daarbij met name om misstanden die strafrechtelijk geduid kunnen worden (o.a. seksueel misbruik, mishandeling).

2.6 Analyse internetfora

De analyse van de internetfora omvat een bestudering van websites waarop informatie staat over misstanden binnen sekten in Nederland. Een aantal fora was al bekend geworden door het uitzetten van de online vragenlijst. De andere fora zijn gevonden door middel van twee zoekslagen met google.nl.¹⁴ De zoekslagen leverden enkele fora op waar personen berichten kunnen plaatsen over sekten.

Al snel bleek dat personen op deze fora hun berichten doorlinkten naar andere fora en websites. Er is vervolgens gebruikgemaakt van de sneeuwbalmethode om andere internetfora te vinden. Via eerst de systematische zoekslagen en vervolgens de sneeuwbalmethode zijn zestien fora gevonden waarop internetgebruikers iets geschreven hebben over sekten.

Per forum zijn de geplaatste berichten binnen de topics gescreend op inhoud. Het benoemen van een misstand in combinatie met een sekte levert een hit op. In totaal zijn er tien unieke topics¹⁵ gevonden waarop mensen discussiëren over bepaalde misstanden en waar de informatie volledig genoeg is om deze te duiden.

Qua gehanteerde methodologie is het belangrijk om twee punten te vermelden. Ten eerste is het een gegeven dat er een bulk aan informatie te vinden is op internet, maar dat deze niet altijd ingekaderd en geduid kan worden. Hiermee wordt bedoeld dat berichten regelmatig onvolledig of onduidelijk zijn of erg onwaarschijnlijk overkomen.¹⁶ Deze berichten zijn niet meegenomen in de analyse omdat ze niet betrouwbaar leken. Ten tweede zijn er websites gevonden die zijn bijgehouden door privépersonen. In sommige gevallen hebben deze hobbyisten veel geschreven over sektes en misstanden. Het is voor andere internetgebruikers echter niet mogelijk om te reageren op de verhalen of berichten van deze privépersonen. Om deze reden zijn ook deze websites buiten beschouwing gelaten.

2.7 Rechtspraakanalyse

Om een beeld te krijgen van de aard en omvang van sektegerelateerde zaken die voor de rechter komen, is een rechtspraakanalyse uitgevoerd. Via de website rechtspraak.nl is het mogelijk om zoekopdrachten uit te voeren voor uitspraken van onder andere rechtbanken, gerechtshoven en de Hoge Raad in Nederland. De site rechtspraak.nl bevat een selectie van uitspraken vanaf het jaar 1999.

Een search op het woord sekte levert vijftien zaken op.¹⁷ Uit tabel 2.5 blijkt dat twee van deze vijftien zaken ook echt betrekking hebben op een misstand binnen een sekte of op misstanden die gepleegd zijn door een sekteleider. Bij een van deze zaken is het de sekte die een krant aanklaagt wegens smaad, de rechter stelt de sekte in het gelijk.

De andere zaken hebben betrekking op vluchtelingen die spreken over sektes in hun land van herkomst, paranoïde en/of psychotische personen die denken dat ze worden achtervolgd door sekten en zaken waarbij er geen relatie is met sekten. Bij de laatste categorie

komt het woord voor in de uitspraak omdat iemand bijvoorbeeld een vergelijking maakt: *“Het leek wel een sekte”*.

Via andere wegen (internetfora en respondenten) zijn er nog vijf zaken gevonden. Dat in de rechtspraakanalyse minder zaken zijn gevonden, komt vermoedelijk door de geselecteerde zoekterm, namelijk sekten. In de rechtszaken wordt wellicht niet expliciet gesproken van sekten, maar worden algemene termen gebruikt als beweging of organisatie. Verder zijn de rechtszaken over het algemeen niet gericht tegen organisaties, maar tegen personen. Het is voor de rechter minder relevant of een persoon wel of niet in een sekte zit, het gaat om de strafbare handeling. Daarnaast blijkt uit de politieregistraties dat het aantal harde ‘sektezaken’ niet groot is. De kans dat die zaken uiteindelijk bij de rechter komen, is dan ook klein.

Tabel 2.5 – Typering gerechtelijke uitspraken

Typering zaak	Aantal
Sekte uit buitenland	4
Paranoïde persoon	4
Geen relatie	5
Sekte	1
Sekteleider	1
Totaal	15

2.8 Meldingen Meld Misdaad Anoniem

Vanaf de start van het onderzoek (juli 2012) tot het einde van de dataverzamelingsperiode (31 december 2012) heeft Meld Misdaad Anoniem de telefonische meldingen bijgehouden van mensen die misstanden in sekten hebben gemeld. Het gaat daarbij om zeventien meldingen. Die zijn aan de onderzoekers ter beschikking gesteld. Het informatiegehalte van die meldingen is noodgedwongen erg summier, omdat de meldingen bij Meld Misdaad Anoniem geheel anoniem zijn.

2.9 Reflectie op de onderzoeksmethoden

Op basis van voornoemde onderzoeksactiviteiten zijn in Nederland 84 unieke sekten gevonden waarin misstanden zijn gerapporteerd. Het is onbekend hoeveel sekten er in totaal in Nederland zijn. Het onderzoek gaat immers over misstanden en richt zich niet op het inventariseren van sekten. Dat vergt een andere onderzoeksopzet. Om die reden worden de sekten ook niet bij naam genoemd in dit rapport. Het onderzoek heeft geen kwantitatieve pretentie, maar is voornamelijk kwalitatief van opzet en uitvoering geweest. Niettemin is door de brede empirische opzet en het gebruik van verschillende bronnen die met elkaar in verband zijn gebracht een goede poging gedaan om zicht te krijgen op de misstanden binnen sekten. Hierbij zijn de volgende voorbeholden te noemen. Het is moeilijk vast te stellen in hoeverre de verzamelde data betrouwbaar en valide zijn. Weliswaar is

gebruikgemaakt van verschillende informatiebronnen, maar de basis van die bronnen, met name waar het om de misstanden gaat, betreft grotendeels de ervaringen en percepties van mensen. Dat zal vermoedelijk voor een deel van alle sekten(leden) opgaan. Anders gezegd, niet ieder lid van een nieuwe religieuze beweging zal misstanden ervaren, simpelweg omdat hij/zij de situatie niet percipieert als misstand, maar als 'normaal'. Ook kan melding worden gemaakt van een strafbaar feit dat achteraf door de politie niet als zodanig wordt gekwalificeerd.¹⁸ Tegelijkertijd maken de interviews ook duidelijk dat de psychische druk zo groot kan zijn dat mensen niet naar buiten durven treden met misstanden en/of bang zijn om alles te verliezen (de sekte is hun leven). De vraag is of de geconstateerde misstanden (die soms overlappen in de diverse informatiebronnen) afkomstig zijn van een beperkt aantal mensen dat onvrede heeft met de sekte en dat op allerlei manieren wereldkundig maakt, of dat er sprake is van misstanden op een veel grotere schaal. Deze misstanden komen niet naar buiten, omdat de druk vanuit de sekte op de leden te groot is, mensen zich achteraf schamen voor hun activiteiten in de sekte en/of bang zijn voor repercuussies (komt naar voren in interviews).

Hiermee verband houdend, is het van belang op te merken dat de vragenlijsten en interviews zijn terug te voeren op informatie van ex-sekteleden en familieleden. Het aantal personen dat heeft gereageerd en nog in een sekte zit, is vrijwel nihil. Onder meer Wilson (1994) waarschuwt voor het te zwaar leunen op verklaringen van ex-sekteleden ('afvallen'). De vaak negatieve verhalen over hun periode in de sekte kunnen voortkomen uit een gevoel zichzelf te rechtvaardigen en hun beschadigde zelfbeeld te herstellen. Misstanden kunnen om die reden worden overdreven. De interviews die zijn gehouden met ex-leden en familieleden bestrijken, zoals gezegd, zeventien unieke sekten, wat niet representatief hoeft te zijn voor alle 84 sekten uit dit onderzoek. De verhalen van ex-sekteleden vormen daarentegen niet de enige bron. In de interviews is uitgebreid en kritisch ingegaan op de (omstandigheden van de) genoemde misstanden. Om die reden is een van de respondenten buiten beschouwing gelaten, omdat hij op de onderzoekers niet betrouwbaar overkwam.¹⁹ Een ander voorbehoud bij de gehanteerde methodologie is dat er – op een uitzondering na – geen sekten zijn gevonden die gelieerd kunnen worden aan moslimgroeperingen. De gevonden moslimgroepering is in de media getypeerd als sekte, maar ook als terreurgroep. Deze groepering is buiten beschouwing gelaten in het onderzoek. Dat wil niet zeggen dat er niet van dergelijke sekten bestaan, maar ze zijn niet naar voren gekomen in dit onderzoek. Mogelijk dat een ander onderzoeksdesign tot andere bevindingen leidt.

2.10 Wijze van analyseren en rapporteren

Het onderzoek heeft een kwalitatief en beschrijvend karakter. Alle informatie uit de bronnen is bij elkaar gevoegd. Het onderstaande overzicht geeft weer hoeveel sekten en misstanden er gevonden zijn per gebruikte bron. In bepaalde gevallen overlappen bronnen elkaar en/of komen dezelfde sekten en misstanden voor in verschillende bronnen.

Dit heeft tot gevolg dat deze getallen niet opgeteld kunnen worden tot een totaal aantal sekten of misstanden. Zoals eerder opgemerkt, gaat het in dit onderzoek om 84 unieke sekten.

Bron	Aantal sekten (uniek)	Aantal misstanden (niet-uniek)	Aantal misstanden (uniek)
Online vragenlijst	42	285	18
Interviews	17	151	22
Politiregistraties	24	65	17
LexisNexis	21	63	17
Analyse internetfora	9	19	12
Rechtspraakanalyse	2	4	3
Meldingen M	12	23	10

Het afzonderlijk beschrijven van alle misstanden zou tot dubbeltellingen leiden en dus een overtrokken beeld tot gevolg hebben. Om die reden is een overall analyse gemaakt van de misstanden. Daarbij is op het niveau van unieke misstanden per sekte gerapporteerd. Uniek wil in dit verband zeggen dat er op sekteniveau is nagegaan welke misstanden er voorkomen. Ter illustratie: als drie verschillende bronnen iets zeggen over een moordaanslag binnen een (1) sekte, wordt dat als een (1) misstand opgenomen en beschreven. Om de misstanden enigszins in perspectief te zetten, wordt in de tekst wel vermeld in hoeveel sekten de betreffende misstanden zijn geconstateerd. Als de drie moordaanlagen betrekking hebben op drie sekten, wordt dat ook als zodanig vermeld.

De wijze van rapporteren is als volgt. Naast een overzicht van de literatuur in hoofdstuk 3 worden de resultaten uit het empirische onderzoek beschreven. Hoofdstuk 4 gaat over de (kenmerken en achtergronden van de) gevonden sekten en sekteleiden. In hoofdstuk 5 komen de misstanden aan de orde en in hoofdstuk 6 het instrumentarium voor recht en zorg. In elk hoofdstuk staat een resumé van de belangrijkste bevindingen en een reflectie daarop. De resultaten worden vanuit de diverse bronnen per onderwerp beschreven. In het laatste hoofdstuk staan de conclusies. Aangezien het primair gaat om het inventariseren en beschrijven van misstanden en het instrumentarium voor recht en zorg worden sekten en sekteleiders niet bij naam vermeld, maar wordt volstaan met de algemene duidingen 'sekte', 'leider', 'sekteleiden', 'volgelingen', 'uittreders' et cetera. Een epiloog vormt het sluitstuk van de rapportage.

Eindnoten

1. www.sekten-info.nl.
2. Zie bijlagen 1a en 1b voor de vragenlijst. Gegeven het onderwerp van het onderzoek zijn de vragen toegespitst op misstanden. Positieve ervaringen zijn derhalve niet gevraagd en onderzocht.
3. De meldlijn heet 'Sektesignaal' en is per 1 december 2012 operationeel. Het persbericht is op 30 november 2012 verzonden.
4. De werkdefinitie wordt verder toegelicht in hoofdstuk 3.
5. Althans in zoverre de ervaringen van de respondenten overeenkomen; verschillen tussen bewegingen en sekten die terug te voeren zijn op de gebruikte definitie (voor of na WO II) worden achterwege gelaten. In de tekst zal duidelijk worden aangegeven op welke bewegingen de resultaten betrekking hebben.
6. Enkele vragenlijsten (5) zijn uit het onderzoek gelaten omdat ze geen betrekking hadden op religieuze bewegingen, maar bijvoorbeeld op Bureau Jeugdzorg, een daklozenopvang of een scoutinggroep.
7. Alle informatie van de respondenten is onherleidbaar gemaakt. Elke overeenkomst met bestaande personen, gebeurtenissen, plaatsen of bewegingen berust op louter toeval, behalve die gevallen die letterlijk worden aangehaald uit de geraadpleegde bronnen (bv kranten en rechtspraak).
8. Zie bijlage 3 voor de geïnterviewde deskundigen.
9. Zie bijlage 4 voor de topiclijsten.
10. Het bleek dat door het gebruiken van combinatie van trefwoorden, zoals sekte en hersenspoelen, registraties buiten beeld bleven. Om die reden is gekozen voor de algemene termen om zo breed mogelijk te kijken en de kans op *missings* zo klein mogelijk te houden.
11. Het overgrote deel van de registraties ging niet over misstanden in nieuwe religieuze bewegingen (of sekten), maar bijvoorbeeld over inbraak in of vernieling aan een kerk. In BVH staat bij de optie 'kerk' standaard ook 'sekte' genoemd als object van diefstal of vernieling.
12. In hoofdstuk 4 wordt uitgebreid ingegaan op de werkdefinities van misstanden.
13. Zie voor een impressie van die 'zachte' zaken bijlage 5.
14. Het betreft de twee volgende zoekslagen: sekte+forum en sekte+fora.
15. Dit wil niet zeggen dat er maar tien topics zijn waar over misstanden gepraat wordt op internet. Er zijn meer topics, maar die hebben dan betrekking op dezelfde misstand binnen dezelfde groep.
16. Een voorbeeld is een bericht – waarop velen weer reageren – dat er bij de popster een UFO in de achtertuin is geland.
17. Een combinatie van het woord sekte en misstand levert 1 zaak op.
18. Een voorbeeld is bedreiging van een uitgetreden lid. De persoon in kwestie voelde zich bedreigd, maar volgens de politie was er geen sprake van strafbaar feit. In dit geval is wel de beleving van de persoon als uitgangspunt genomen. Er is immers gevraagd naar misstanden volgens de respondenten.
19. De respondent maakte een erg verwarde indruk en vertelde onder behandeling te zijn bij een psychiater en had de voorgeschreven medicatie al een poosje niet meer ingenomen.

Literatuuroverzicht

3 Nieuwe religieuze bewegingen in de literatuur

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van bestaande publicaties aandacht besteed aan het fenomeen religieuze bewegingen of sekten. Over de betekenis en reikwijdte van het begrip ‘sekte’ is veel wetenschappelijke discussie. Bij de bespreking van de diverse publicaties wordt van sekten of van nieuwe religieuze bewegingengesproken, aansluitend bij hoe dit in de publicatie is geformuleerd. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan de orde: sekten (§ 3.1) en de misstanden die volgens de literatuur in dergelijke bewegingen plaatsvinden (§ 3.2). Hierbij zal tevens in worden gegaan op de werkdefinitie van nieuwe religieuze bewegingen en misstanden die gebruikt wordt in dit onderzoek. Vervolgens wordt nader ingegaan op de leden en leiders (§ 3.3) en de manier waarop toetreding tot en uittreding uit een sekte plaatsvindt. Tot slot worden de visie op en aanpak van sekten in een aantal Europese landen (§ 3.4) besproken. De literatuurstudie heeft een introducerend karakter en is niet uitputtend bedoeld.

3.1 Sekten

Over de definitie wat een sekte precies is, bestaat veel discussie. De oorspronkelijke betekenis van een sekte is een groep mensen die iemand – een leider – is gevolgd. Vrij vertaald, gaat het om een religieuze groep die is afgesplitst van een grotere religie (IACSSO, 2008; Kranenborg, 1982). Het christendom is, zo beschouwd, oorspronkelijk ook een sekte. Er is veel geschreven over sekten, zowel op wetenschappelijke als populaire fora. Naast het feit dat in veel publicaties geen definitie of omschrijving van sekten wordt gegeven, biedt de stand van zaken in de wetenschappelijke literatuur geen eenduidig antwoord op de vraag wat een sekte is. Weber en later Troeltsch (in Schnabel, 1982; 75-76) hebben een onderscheid gemaakt tussen kerk en sekte. Een kerk is een religieuze organisatie waar het lidmaatschap voornamelijk traditioneel is bepaald. Een sekte is een religieuze beweging waar mensen vrijwillig lid van worden. De kerk accepteert de wereld zoals die is, een sekte keert zich juist af van de wereld (Johnson, 1963).

Volgens diverse auteurs (Richardson, 1993; Robbins & Anthony, 1982) heeft de ontwikkeling in het denken over sekten (of *cults* in de VS) aanvankelijk een wetenschappelijke,

godsdienstsociologische invalshoek en wordt dit later door mediaberichtgeving en wetenschappelijke publicaties (o.a. Shapiro, 1977; Singer, 1978) negatief ingekleurd. Het begrip sekte heeft bij het bredere publiek een negatieve lading gekregen door onder meer de gebeurtenissen rond de *People's Temple* en *Branch Davidians* (Barker, 2001). Sekten worden geassocieerd met indoctrinatie, misleiding, manipulatie, hersenspoeling, fanatieke leden, scheuring binnen gezinnen, zelfmoord et cetera (o.a. Beckford, 1994).

In een Belgisch onderzoek naar sekten wordt de definitiekwestie anders benaderd, namelijk door onderscheid te maken in drie typen sekten (Dusquesne & Willems, 1997). De eerste betreft een neutrale omschrijving, namelijk een georganiseerde groep mensen die binnen een godsdienst dezelfde leer aanhangt. Schadelijke sekten, het tweede type, geven zich over aan onwettige activiteiten die het individu of de samenleving schaden of de menselijke waardigheid aantasten. De derde vorm betreft als sekten vermomde misdaadorganisaties. Deze definitie lost de negatieve connotatie rondom het begrip sekten echter niet op.

Wilson (1959) omzeilt de problemen van het gebrek aan een eenduidige definitie van sekten door een overzicht met kenmerken van sekte te geven, waaronder:

- lidmaatschap uit vrije keuze en niet door geboorte.
- herkenbare eigen ideologie
- karakter is gesloten/exclusief
- beschouwt zichzelf als een elite, met een bijzonder inzicht of opdracht
- regelovertreding leidt tot uitstoting uit de sekte
- streven naar persoonlijke perfectie
- vijandig/onverschillig tegenover samenleving

Het overzicht van de kenmerken suggereert volgens Schnabel (1982) een soort checklist. Sommige kenmerken zullen niet of minder relevant zijn voor de bepaling of een religieuze groepering als een sekte kan worden beschouwd. Tegelijkertijd zijn de kenmerken neutraal geformuleerd en daarmee wordt een negatieve connotatie (als hiervoor genoemd) vermeden. In de literatuur worden diverse pogingen gedaan om een ideologisch neutralere term te vinden dan het beladen 'sekte', zoals opkomende religies (Ellwood, 1986) of – bekender – nieuwe religieuze bewegingen (Barker, 1986; Schnabel, 1982; Stark & Bainbridge, 1981; Witteveen, 1984). Chryssides (1994) definieert nieuwe religieuze bewegingen aan de hand van de volgende elementen:

- een nieuwe religieuze beweging is 'nieuw' of 'recent'. De vraag die dan opdoemt, is wat 'nieuw' of 'recent' is. Sommige auteurs vinden recent vanaf 1945 (Clarke, 1987), vanaf de jaren 50 (Barker, 1989) of vanaf de jaren 60 en 70 (Melton & Moore, 1982). Met nieuw bedoelt Chryssides (1994) het ontstaan van een bewe-

ging in een land en de introductie van een reeds bestaande religieuze stroming (bijvoorbeeld Boeddhisme) in een bepaald land.

- valt buiten de *mainstream* religie. Het betreft groepen die zich identificeren met een *mainstream* religie – maar zich daarvan hebben afgesplitst – en groeperingen die losstaan van de grote religieuze stromingen en zijn te typeren als ‘zelfreligies’. Hierbij kan worden gedacht aan *Transcendente Meditatie (TM)* en volgens de auteur ook aan *Scientology*, hoewel die beweging ook trekken heeft van het Hindoeïsme en Boeddhisme.
- trekt bekeerlingen aan vanuit de oorspronkelijke cultuur (*‘attracts converts from the indigenous culture’*). Het gaat derhalve om de eerste generatie leden die kiezen om bij de beweging te horen en niet omwille van de familietraditie, zoals bij reguliere kerkgenootschappen vaak het geval is. Het gevolg is dat een tweede en daarop volgende generatie het karakter van een nieuwe religieuze beweging kunnen veranderen in een gevestigde religieuze beweging, zoals dat bij de Mormonen en Jehova’s Getuigen het geval is.

Chryssides (1994) noemt een aantal problemen bij zijn definitie van nieuwe religieuze bewegingen. De eerste is dat er altijd grensgevallen zullen zijn en dat de typering van een beweging als sekte tot controversie kan leiden. Voor de een zal bijvoorbeeld Opus Dei wel een sekte zijn en voor de ander niet. De auteur stelt verder dat een probleem bij het definiëren van nieuwe religieuze bewegingen het begrip religie zelf is. Tot de jaren 70 leverde dat begrip weinig problemen op. Religie hield het idee in van een geloof in een God. Vanaf die tijd zijn de grenzen tussen religie, filosofie en psychologie vervaagd (Ferrari, 2006).

Werkdefinitie onderzoek

Voor dit onderzoek is het essentieel om te bepalen wat onder nieuwe religieuze bewegingen wordt verstaan. Uit het voorgaande kunnen verschillende elementen voor een nader op te stellen werkdefinitie van nieuwe religieuze bewegingen worden gedestilleerd. Nieuwe religieuze bewegingen bestaan uit de volgende elementen:

1. een groep mensen
2. die een leider is gevolgd/volgt
3. een eigen, herkenbare religieuze/spirituele ideologie heeft¹
4. van recente datum is, in casu grofweg vanaf WO II.

Een element van de beschrijving van nieuwe religieuze bewegingen is dat de beweging van ‘recente’ datum moet zijn. Conform de voorgestelde definitie is dat vanaf WO II. Aangezien het onderzoek primair om misstanden gaat, wordt er – omwille van de actualiteit – voor gekozen om bij de inventarisatie van de misstanden een kortere periode te nemen, namelijk twintig jaar. Kort gezegd, spitst het onderzoek zich toe op misstanden

die zich in de afgelopen 20 jaar hebben voorgedaan in nieuwe religieuze bewegingen, die dateren van na WO II. De voorgestelde werkdefinitie is bedoeld om de empirische uitvoering van het onderzoek en de beschrijving van de resultaten inzichtelijk en controleerbaar te maken. De werkdefinitie heeft geen godsdienstsociologische pretentie.

Ontstaan van sekten

Het ontstaan van religies en religieuze bewegingen, waaronder sekten, is van alle tijden (Ferrari, 2006). Van het ontstaan van sekten heeft Wilson (1959) een uitvoerige beschouwing gegeven. Hij maakt onderscheid tussen de wijze waarop ze ontstaan en de factoren die daarop van invloed zijn. Sekten kunnen spontaan ontstaan door een lokale, charismatische leider die over goede didactische en organisatietalenten beschikt. Een leider kan zijn leer ontleen aan diverse religieuze stromingen en daar zijn eigen draai aan geven. In feite ontwikkelt de leider een nieuwe leer. De leer kan ook een vernieuwde (vaak stringentere) interpretatie behelzen van een bestaande geloofsopvatting.

Sekten bestaan vaak slechts een generatie (Wilson, 1959). Als de leider wegvalt, is de kans groot dat de sekte verdwijnt. Als de geloofsboodschap aanspreekt en er meer (tweede generatie) geloofsgenoten bijkomen, kan de sekte zich ontwikkelen tot een kerk of religieuze stroming (denominatie).² De sekten die 'overleven', kenmerken zich door minder strenge opvattingen over lidmaatschap, geloof en discipline dan de eerste generatie (Redekop, 1974).

Sekten ontstaan ook door zich af te splitsen van een bestaande geloofsgemeenschap (schisma). Degenen die zich afsplitsen, zijn het niet eens met de leer zoals die in hun geloofsgemeenschap wordt uitgedragen en gepraktiseerd. Meestal staan zij een veel strengere uitleg van de geloofsleer voor. Het overleven van dergelijke afsplitsingsbewegingen is afhankelijk van de mate waarin zij leden uit de moederkerk aan zich weten te binden en te houden en de mate waarin de 'eigen' leer standhoudt en de leden blijft aanspreken. Het komt voor dat deze sekten zich verder afsplitsen of weer opgaan in de oorspronkelijke moederkerk en daarmee zichzelf opheffen.³

Wilson (1959) beschrijft tevens welke maatschappelijke factoren van invloed kunnen zijn op het ontstaan en voortbestaan van sekten. Verandering op economisch gebied is een voorbeeld, maar ook een verstoring van de oorspronkelijke sociale relaties als gevolg van industrialisatie en urbanisatie kan van invloed zijn op het ontstaan van sekten. Het sociale systeem kan niet meer tegemoet komen aan de behoeften en wensen van de burgers, die zich in verschillende opzichten (sociaal, cultureel, economisch, emotioneel) gemarginaliseerd en gedepriveerd kunnen voelen. Deze personen kunnen hun heil gaan zoeken in een sekte.

Sekten in de samenleving

Hoe sekten zich verhouden tot de samenleving varieert per religieuze beweging. Wallis (in Shinn, 1985) onderscheidt drie ideaaltypen: degenen die 1) de samenleving verwerpen en er vijandig tegenover staan 2) bevestigen of er 3) neutraal tegenover staan. Sommige sekten staan vijandig tegenover de samenleving, omdat de wereld slecht en kwaadaardig is en de leden zich hieraan moeten onttrekken in afwachting van Gods koninkrijk. Deze sekten zijn volgens Wallis in feite totalitaire bewegingen. Bij bewegingen die de waarden en opvattingen van een samenleving bevestigen, gaat het minder om traditioneel religieuze opvattingen, maar meer om een seculiere visie op de ontplooiing van menselijke vermogens. Bewegingen kunnen tot slot ook neutraal staan ten opzichte van de samenleving en zien hun geloofsopvatting en -beleving los daarvan. Samenleving en geloof zijn voor deze groeperingen twee verschillende realiteiten.

Het karakter van een samenleving bepaalt hoe de sekte zich gaat verhouden tot die samenleving (Wilson, 1959). Sekten die worden vervolgd, bijvoorbeeld in totalitaire staten, zijn gedwongen om als clandestiene organisaties voort te bestaan en dit leidt ertoe dat zij zich vijandig richting de samenleving zullen opstellen. Zij kunnen zich verplaatsen naar een omgeving waar ze wel kunnen leven naar hun opvattingen en geloof. Ze nemen een meer geïsoleerde positie in ten opzichte van de samenleving en zullen zich minder gemakkelijk ontwikkelen tot een denominatie.

Ongeacht hoe sekten tegen een samenleving aankijken of in een samenleving staan, zij zijn controversieel, althans roepen reacties op van de samenleving. Beckford (1994) geeft een aantal redenen hiervoor. In de jaren 60 van de vorige eeuw komt tegelijk een aantal bewegingen op, zoals *Scientology*, *Unification Church*, *Hare Krishna* en *Children of God* (ook *The Family genoemd*). Sommige bewegingen incorporeren Oosterse denk- en leefwijzen en worden om die reden als vreemd en bedreigend ervaren. De mensen die zich bij die bewegingen aansluiten, zijn voornamelijk jonge, goed opgeleide, middenklasse studenten. Dit betekent dat hun familie en vrienden over geld en connecties beschikken om hun klachten kenbaar te maken. De opkomst van de antisektenbewegingen moet ook tegen die achtergrond worden gezien. Dit zijn bewegingen die tegen sekten zijn vanwege de veronderstelde schadelijke invloed op de volgelingen. Daarbij komt volgens Beckford (1994) dat de media een cruciale rol spelen in de beeldvorming rond sekten. Journalisten vormen in feite de tussenschakel tussen het publiek en de vaak voor de buitenwereld gesloten sekten. Incidenten binnen een bepaalde sekte stralen af op alle bewegingen.

Dat sekten zich aan de rand van de samenleving bevinden en meestal ook bewust deze positie opzoeken, zorgt ervoor dat er een risico op conflicten tussen sekten en de samenleving ontstaat. Hier is onder andere de visie op sekten van Marx en Engels op gebaseerd; zij

zien sekten als een vorm van sociaal protest van de minderbedeelden; sekten zijn naar hun idee in staat om sociale veranderingen tot stand te brengen (O'Toole, 1976).

Resumé

Over de definitie van sekten bestaat veel discussie, met name vanwege de negatieve connotatie en verscheidenheid aan definities en kenmerken. In dit onderzoek wordt gekozen voor de term nieuwe religieuze bewegingen, die beschouwd worden als een groep mensen, die een leider is gevolgd/volgt, een eigen, herkenbare religieuze/spirituele ideologie heeft en sinds WO II in Nederland is gevestigd. Dergelijke bewegingen zijn van alle tijden en plaatsen. Zij ontstaan als afsplitsing van een bestaande religieuze stroming of spontaan door de leer van een charismatische leider. De verhouding tussen sekten en de samenleving varieert per beweging. Zij kunnen de samenleving verwerpen, bevestigen of er neutraal tegenover staan. De samenleving staat vaak kritisch tegenover sekten, omdat deze als bedreigend of afwijkend worden ervaren en (meestal bewust) aan de rand van de samenleving bestaan. Daarnaast spelen de media een cruciale rol in de (vaak negatieve) beeldvorming over sekten.

3.2 Misstanden

Een criminologische en neutrale invalshoek met betrekking tot het onderwerp misstanden is, samengevat, het plegen van strafbare feiten (Singelenberg, 1993).⁴ In het bijzonder gelden de overtredingen van het Wetboek van Strafrecht, zoals mishandeling, bedreiging en seksuele dwang. Een voorbehoud is hierbij wel op zijn plaats. Ferrari (2006) stelt dat wanneer bepaalde leden van bewegingen crimineel gedrag vertonen dat niet automatisch inhoudt dat alle nieuwe religieuze bewegingen in maatschappelijk opzicht gevaarlijk of schadelijk zijn. Ook binnen *mainstream* bewegingen komt dergelijk gedrag voor. Hiermee verband houdend, is het belangrijk om vast te stellen op wie de misstanden betrekking hebben. Dat een lid van een sekte een winkeldiefstal pleegt, kan bezwaarlijk aan de sekte worden toegerekend (tenzij het gebeurt in opdracht van de sekte). Daarover gaat het onderhavige onderzoek niet; het onderzoek heeft misstanden binnen sekten als primaire focus. Met andere woorden, de strafbare feiten moeten begaan zijn tegen leden van de sekte of naaste familie (mits dat laatste verband houdt met – het lidmaatschap van – de sekte) of tegen de samenleving als geheel.

Een tweede invalshoek voor het bepalen van de aard van de misstanden, die vaak in verband worden gebracht met sekten, betreft de psychologische invalshoek. In diverse publicaties staan voorbeelden wat hieronder kan worden verstaan, waaronder isolering en vervreemding van gezin en familie, opgeven van een privéleven, misleidende rekrutering, indoctrinatie, buitensporige financiële verplichtingen, slechte geestelijke en lichamelijke behandeling (o.a. Assemblee Nationale, 1996; Chryssides, 1994; Der Enquete-Kommission, 1998; Dusquesne & Willems, 1997; Robbins & Anthony, 1982; Schnabel, 1982). Op het eerste gezicht lijken dit duidelijke voorbeelden van misstanden. Een probleem hierbij is dat het

minder concreet en meetbaar is in vergelijking met het begaan van strafbare feiten. Er zijn geen objectieve maatstaven aan te leggen voor subjectieve ervaringen als geestelijke dwang en manipulatie (Singelenberg, 1997). Bovendien hangt het ervan af wie vindt dat er sprake is van een – psychologische – misstand (Der Enquete-Kommission, 1998). Ferrari (2006) stelt dat de vrijheid van godsdienst met zich meebrengt dat iedere volwassene kan bepalen dat hij/zij familie, vrienden et cetera in de steek laat om zich aan te sluiten bij een religieuze beweging. Chryssides (1994) relateert eveneens het eventuele destructieve karakter van sekten: van belang is te bepalen vanuit wiens standpunt er sprake is van misstanden. Een ouder van wie een (volwassen) kind in een sekte treedt en daardoor zijn kind ‘verliest’, zal de sekte als schadelijk voor het gezinsleven zien. Het kind ziet de toetreding als de juiste manier om problemen het hoofd te bieden.⁵

Werkdefinitie misstanden

Uit het voorgaande valt het analysekader af te leiden van waaruit naar misstanden wordt gekeken en hoe die worden beschreven. Misstanden binnen sekten worden geïnventariseerd en beschreven vanuit een criminologische en psychologische invalshoek.

Bij de criminologische misstanden, die feitelijk neerkomen op overtreding van een bepaling in het Wetboek van Strafrecht, moet worden bedacht dat in onderhavig onderzoek niet aan waarheidsvinding is gedaan. Er is aangesloten bij hetgeen uit de verschillende informatiebronnen naar voren is gekomen als misstand. Dat geldt ook voor de psychologische misstanden. Deze misstanden omvatten alle vormen van negatieve invloeden op psychologisch vlak. Er is geen standaard of norm om te bepalen of de misstanden die door de respondenten naar voren zijn gebracht wel of niet als misstand moeten worden beoordeeld. De methode van onderzoek brengt met zich mee dat wordt aangesloten bij hetgeen de informatiebronnen melden.

Door de jaren heen zijn diverse onderzoeken uitgevoerd naar mogelijke misstanden die plaatsvinden in sekten. De misstanden die in dit onderzoek gevonden zijn, worden besproken in hoofdstuk 5. Allereerst wordt kort ingegaan op de misstanden, zoals die in eerder onderzoek naar voren zijn gekomen, zowel in Nederland als in andere Europese landen.

Misstanden in Nederland

Zoals reeds vermeld, vond in 1984 een overheidsonderzoek plaats naar de sekteproblematiek in Nederland. De subcommissie sekten diende het gevaar van sekten voor de geestelijke volksgezondheid en de behoefte aan gerichte regelgeving en hulpverlening te onderzoeken. Witteveen (1984) concludeert dat nieuwe religieuze bewegingen in het algemeen geen groot gevaar vormen voor de geestelijke volksgezondheid. Daarnaast is aanvullende wetgeving of hulpverlening niet nodig (Tweede Kamerstukken, 1980-1986; Witteveen, 1984). Volgens de onderzoekers contrasteert het beeld dat uit het onderzoek naar voren komt over

de sekten sterk met het stereotype beeld dat men van sekten heeft. Zo blijkt dat toetreding tot een sekte in de regel een bewuste keuze van de betrokkene is. *“Daargelaten of de verregaande manipulatie, die deze bewegingen dikwijls wordt aangevreven, hoegenaamd uitvoerbaar is, zijn er geen aanwijzingen dat in het kader van de toetreding stelselmatig sprake is van de uitoefening van pressie. Wat betreft het lidmaatschap kan worden vastgesteld, dat hoewel bij een enkele beweging de druk tot aanpassing aan het waarden- en gedragspatroon van de beweging groot is, de grenzen van het toelaatbare, in die zin dat indoctrinatie of hersenspoeling plaatsvindt, niet worden overschreden.”* De uittreding blijkt soms gepaard te gaan met psychische problemen, al zijn deze problemen in de regel al van vroegere aard (Tweede Kamer, 1983-1984).

Naast het voornoemde overheidsonderzoek hebben wetenschappers de sekteproblematiek onderzocht. Schnabel (1982) heeft Nederlandse dag- en weekbladen tussen 1968 en 1981 bekeken op informatie over sekten en misstanden. Op basis van deze berichtgeving schetst hij een beeld van de mogelijke misstanden die plaatsvinden in nieuwe religieuze bewegingen waar Nederlanders lid van zijn. Uit de media-analyse komen verschillende misstanden naar voren, waaronder overmatige beïnvloeding: via hersenspoeling en verandering van gedrag en uiterlijk; isolering en vervreemding: jongeren worden systematisch van hun ouders en hun vrienden vervreemd, raken hun bewegingsvrijheid kwijt en ook het opgeven van een privéleven. In sekten is geen ruimte voor een privéleven of relaties. Schnabel (1982) stelt dat het met de gevaren die aan de sekten verbonden zijn nogal meevalt, maar dat het eraan ligt hoe de geconstateerde misstanden worden gewogen. Psychische schade als gevolg van het lidmaatschap van een sekte is in zijn algemeenheid niet aangetoond. Toch zijn er mensen die als lid van een sekte of na lidmaatschap in de moeilijkheden komen. De maatschappelijke orde wordt door de sekten niet werkelijk bedreigd. Van echte gevaren is volgens Schnabel weinig gebleken, behalve dat in sommige sekten het financiële aspect niet transparant is.

Kranenborg (2002) heeft onderzoek gedaan naar het *Efraïm-genootschap*. Hij heeft daarvoor gesproken met de leider van deze apocalyptische beweging en enkele volgelingen, en heeft berichten in de Nederlandse media geanalyseerd. De aanleiding voor het onderzoek zijn berichten in de media dat de leden blindelings vertrouwen op een leider, zich in compleet isolement bevinden, geen contact mogen hebben met familie en vrienden en dat leden kinderen van school hebben gehaald. Deze mensen geloven dat het einde ter tijden nabij is en dat God hen komt halen. Wanneer dit niet gebeurt, bestaat de kans op massale zelfmoord, zo luiden berichten in de media. Kranenborg ontkracht bovenstaande berichten voor het grootste gedeelte op basis van de gesprekken met de direct betrokkenen zelf. Zo leven de meeste leden niet in isolement en verblijven leden nog thuis en wonen niet in commune bij de leider. Wel zijn er vrouwen die hun familie hebben verlaten en bij de leider intrekken. Ook zijn kinderen niet thuisgehouden van school. Een van de meisjes wil niet naar school, omdat ze daar mee moet doen aan ‘occulte activiteiten’. Er is een (1) persoon die zijn huis

en fabriek heeft verkocht. Daarnaast hebben enkelen foto's verbrand en afscheid genomen van familie. De meesten blijven echter wel werken. Daarnaast heeft de leider nooit specifiek gevraagd om bovenstaande dingen te doen, zo stelt Kranenburg. Ook van massale zelfmoordplannen is geen sprake geweest. Overigens heeft deze sekte wel aanleiding gegeven tot een aantal rechtszaken (zie hoofdstuk 5). Daaruit blijkt dat er wel sprake is van verschillende misstanden.

Van 1998 tot 2005 heeft Jansma (2010) een nieuwe religieuze beweging *Uit de Bron van Christus*, in Oudehorne onderzocht. Er zijn interviews met leden, ex-leden en sleutelfiguren in de vestigingsplaats van de beweging afgenomen. Daarnaast zijn brochures, contactbladen en archiefstukken bestudeerd. Tot slot heeft Jansma twee jaar lang bijeenkomsten (open avonden en apostellezingen) bijgewoond. Op basis van dit onderzoek is inzicht ontstaan in de achtergrond van de ongeveer 200 leden. Volgens de onderzoeker gaat het de beweging niet om bekeren, maar om de boodschap van de leider zoveel mogelijk bekend te maken. Verschillende sekteleiden hebben de beweging verlaten. Uittreden ervaren de ex-leden als moeilijk, omdat de beweging een belangrijk deel van hun sociale netwerk vormt en er veel tijd, energie en emotie in het lidmaatschap is geïnvesteerd. De onderzoeker concludeert dat er weinig schadelijke praktijken in de sekte spelen. De beweging wordt door de samenleving afgewezen. Dat komt volgens de onderzoeker omdat wie zijn geloof op een andere manier dan gebruikelijk belijdt, snel als afwijkend wordt bestempeld.

Tevens is in Nederland onderzoek gedaan naar satanische sekten en is de situatie in Nederland vergeleken met die in Amerika. In zijn proefschrift beschrijft Beetstra (2009) de ontwikkeling rondom de bekendheid van en aandacht voor satanisch misbruik. Begin jaren 80 ontstaat een grote aandacht voor satanisch misbruik in Amerika. Een aantal jaren later wordt hier ook in Nederland aandacht aan besteed wanneer kinderen in Oude Pekela beweren ritueel te zijn misbruikt en getuige te zijn geweest van satanisch misbruik. In Nederland is de aandacht voor dit onderwerp echter maar kort en hevig, terwijl het in Amerika heeft geleid tot morele paniek en vele beschuldigingen van satanisch misbruik.

Tot slot zijn er in de loop van de jaren diverse publicaties verschenen, geschreven door mensen die in een religieuze beweging hebben gezeten, en verhaal daarover doen. Perizonius (2006) beschrijft vanuit het perspectief van haar kinderjaren hoe haar moeder en zij toetraden tot de *Bhagwanbeweging*. Een voormalig lid van de *Noorse broeders* heeft een op ervaring berustende roman geschreven over het leven in die beweging vanuit het perspectief van een opgroeiend kind (Heijmerikx, 2010). Recentelijk heeft Schoonhoven (2012) verhaal gedaan van de (wan)praktijken in sommige Pinkstergemeenten. Naast de psychische druk die leden kunnen ervaren vanuit de sekte(leider) komen financiële wantoestanden met enige regelmaat terug in de verschillende verhalen. De Bruijne, Pit en Timmerman (2009) hebben een onderzoek gedaan naar mensen die na minimaal twee jaar lidmaatschap van

een evangelische geloofsgemeenschap zijn uitgetreden. Het onderzoek is gebaseerd op ruim honderd ingevulde enquêtes en de respondenten maken gemiddeld achttien jaar deel uit van een evangelische gemeente. Uit het onderzoek komt naar voren dat leden het moeilijk vinden uit te treden vanwege de geslotenheid van de gemeente, manipulatie door leiders, de heersende doofpotcultuur en omdat de achterdeur na vertrek keihard achter hen wordt dichtgeslagen. Contact met personen in de gemeenschap is dan niet meer mogelijk. Ondanks dat ervaart meer dan de helft van de ondervraagden zijn uittreding als positief. Ze blijven zichzelf na uittreding echter wel als evangelisch, ofwel religieus, zien.

Misstanden in andere Europese landen

In verschillende overheidsonderzoeken in andere Europese landen wordt eveneens ingegaan op de vraag of er sprake is van misstanden in sekten en, zo ja, wat de aard daarvan is.⁶ In België is in 1996 door een parlementaire onderzoekscommissie onderzoek verricht naar de onwettige praktijken van sekten en de gevaren ervan voor individuen, met name minderjarigen (Dusquesne & Willems, 1997). Voor het onderzoek zijn 136 getuigen gehoord tijdens hoorzittingen. De groep getuigen bestaat uit Kamerleden, academici, schrijvers, journalisten, verenigingen die opkomen voor de slachtoffers van sekten, en ex-sekteleden. De sekten zelf zijn niet uitgenodigd voor de hoorzitting, maar krijgen het verzoek schriftelijk hun doelstellingen te beschrijven en hun vermeend sektarische karakter te weerleggen. De resultaten van het rapport zijn een definitie van wat de commissie verstaat onder een schadelijke sekte en een lijst met 189 bewegingen die als zodanig werden aangemerkt. Een schadelijke sektarische organisatie wordt gedefinieerd als: *“Elke groepering met een levensbeschouwelijk of godsdienstig doel, of die zich als dusdanig voordoet en die zich in haar organisatie of praktijken, overgeeft aan schadelijke onwettige activiteiten, het individu of de samenleving schaadt of de menselijke waardigheid aantast”* (Dusquesne & Willems, 1997). Met name op de lijst met bewegingen is veel kritiek geweest, omdat deze bewegingen zich nauwelijks hebben kunnen verdedigen. In het onderzoeksrapport worden tevens verschillende soorten misstanden benoemd, zoals ontvoering, manipulatie, misleiding, breken met familieleden en financiële en arbeidsgerelateerde uitbuiting. Op de kwaliteit van dit onderzoek is veel kritiek gekomen (o.a. Singelenberg, 1997).

In 1996 is op verzoek van het Franse Parlement een onderzoek naar sekten uitgevoerd naar aanleiding van maatschappelijke onrust vanwege deze groeperingen (Assemblée Nationale, 1996). Dit onderzoek heeft zich gericht op twee bronnen van informatie, namelijk wetenschappelijke publicaties en rechterlijke uitspraken. Daarnaast is in mindere mate gebruikgemaakt van de verklaringen van voormalige volgelingen. Een van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek is dat de rechterlijke uitspraken slechts een klein deel van de gevaren van sekten weerspiegelen. In het rapport worden diverse misstanden binnen sekten beschreven die zijn opgedeeld in diverse categorieën. De eerste categorie zijn misstanden in verband met lichamelijk letsel voor de persoon, zoals misbruik, mishandeling,

ontvoering of onthouding van medische behandeling. De tweede categorie zijn misstanden in strijd met familieverplichtingen. Deze categorie omvat met name een slechte opvoeding of verwaarlozing van kinderen door hun ouders. De volgende categorie omvat smaad, laster en schending van de privacy door sekten. Hiermee samenhangend, is de vierde categorie misstanden fraude, bedrog en misbruik van vertrouwen, zoals belastingfraude of afpersing van leden. De vijfde categorie misstanden omvat schendingen van het arbeidsrecht of de sociale zekerheid. Hierbij wordt opgemerkt dat dit misstanden zijn die objectief door een rechter kunnen worden vastgesteld. Hiernaast bestaan misstanden die minder gemakkelijk kunnen worden vervolgd, omdat de persoon in kwestie zich niet benadeeld voelt of geen aanklacht durft in te dienen. Het kan ook zijn dat de overtreding moeilijk te bewijzen is of de handeling niet strafbaar is gesteld. Een voorbeeld van een dergelijke misstand is geestelijke destabilisatie, waarbij leden psychisch worden gemanipuleerd of het forceren van een breuk tussen het sekte lid en zijn oorspronkelijke omgeving (Assemblée Nationale, 1996).

In 1996 is ook in Duitsland een parlementaire onderzoekscommissie opgericht naar aanleiding van de snelle groei van het aantal sektarische bewegingen en psychotherapeutische groepen in Duitsland (Der Enquete-Kommission, 1998). De commissie wordt belast met het onderzoek naar de ontwikkeling, doelstelling, handelingen en misstanden binnen deze organisaties. Het onderzoek is gedaan op basis van literatuurstudie en een vragenlijst onder 280 respondenten (voornamelijk familie van (ex-)sekteleden). Het eerste punt waar de Duitse commissie tegenaan loopt, is dat zij geen definitie van sekten kan bepalen. Hierover is binnen de onderzoekscommissie te veel onenigheid. Wel maakt zij onderscheid tussen sekten en psychotherapeutische groepen. Psychotherapeutische groepen worden omschreven als groepen waar mensen naartoe gaan omdat ze behoefte hebben aan emotionele ondersteuning, levensoriëntatie of persoonlijke ontwikkeling. Deze groepen bieden recreatie, vermaak en bevrediging van sensuele en esthetische behoeften aan ter bevordering van de levensoriëntatie of persoonlijkheidsverandering. Het grote verschil met sekten is dat het organisaties zijn in de dienstensector die worden geaccepteerd door de samenleving. Sekten zijn groeperingen die conflicteren met de heersende waarden en normen in de samenleving. De conflicten die sekten volgens het Duitse onderzoeksrapport teweegbrengen, zijn verdeeld in drie categorieën:

- a. verzetten tegen de wet, oftewel wetsovertredingen;
- b. machtsmisbruik van de ruimten die de wet geeft, waardoor er dreiging bestaat van een gebrek aan juridische bescherming voor leden;
- c. verzet tegen de basiswaarden, moraliteit en sociale verplichtingen van de samenleving.

Misstanden die in dit rapport naar voren komen, zijn bijvoorbeeld dat het lidmaatschap van dergelijke groepen leidt tot afhankelijkheid, angst en obsessiesyndromen alsmede psychotische klachten. De drie vormen van manipulatie door sekten die in het rapport worden genoemd, zijn doelbewuste manipulatie, manipulatie door sociale druk om te conformeren en zelfmanipulatie ten behoeve van aanpassing aan de andere sekteleiden (Der Enquete-Kommission, 1998). De conclusie is in de woorden van Singelenberg (1998) “*ontnuchterend*”. Voor de maatschappelijke vooroordelen en foutieve opvattingen (onder andere hersenspoelen, overtreden van de wet en schadelijkheid lidmaatschap) is weinig steun gevonden in het onderzoek.

Het meest recente overheidsonderzoek naar sekten in het Verenigd Koninkrijk dateert uit 1971 en richt zich enkel op *Scientology* (Foster, 1971). Dit onderzoek is gebaseerd op nieuwsberichten, rechterlijke uitspraken en overheidsstukken over *Scientology* in Engeland. Verder is gekeken naar de houding van overheden ten opzichte van *Scientology* in het buitenland (o.a. Australië, Nieuw-Zeeland, Canada, Zuid-Afrika en Zimbabwe). Tot slot zijn informatie en stukken van *Scientology* zelf bestudeerd als vorm van wederhoor. Het rapport concludeert dat *Scientology* vanwege haar handelswijze sociaal schadelijk is, dat haar methoden een ernstige bedreiging voor de gezondheid vormen en er sprake is van indoctrinatie van kinderen.

In 1999 heeft de Raad van Europa een onderzoek uitgevoerd naar de illegale activiteiten van sekten in Europa. Aan iedere lidstaat is gevraagd welke stromingen zij herkennen, welke aanpak zij hebben en wat de (wettelijke) problemen op dit gebied zijn. Met name de misstanden waar kinderen bij betrokken zijn, zoals gebrek aan school, misbruik en verwaarlozing, worden als ernstig aangemerkt (Council of Europe, 1999).

Resumé

Misstanden binnen nieuwe religieuze bewegingen kunnen worden geïnventariseerd en beschreven vanuit een criminologische en psychologische invalshoek. In Nederland zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen. Uit al deze onderzoeken volgt de conclusie dat er misstanden voorkomen, maar niet in die mate zoals media soms willen doen geloven. In andere Europese landen zijn ook diverse onderzoeken uitgevoerd. Naar aanleiding van een parlementair onderzoek in België is een definitie van schadelijke sekten opgesteld en zijn diverse misstanden benoemd. In Frankrijk komen onderzoekers tot de conclusie dat gerechtelijke uitspraken slechts een deel van de gevaren van sekten weerspiegelen. Zij onderscheiden hierbij misstanden in verband met lichamelijk letsel, in strijd met familieverplichtingen, smaad, laster en schending van privacy, fraude, bedrog en misbruik van vertrouwen en tot slot schending van het arbeidsrecht of de sociale zekerheid. In Duitsland heeft men met name moeite met het bepalen van een definitie van sekten. De conflicten die sekten volgens het Duitse onderzoeksrapport

teweegbrengen, zijn wetsovertredingen, machtsmisbruiken en verzet tegen de basiswaarden, moraliteit en sociale verplichtingen van de samenleving. In het Verenigd Koninkrijk heeft men zich met name gericht op de schadelijkheid van *Scientology*. Tot slot heeft de Raad van Europa in een onderzoek naar de illegale activiteiten van sekten in Europa met name de misstanden waar kinderen bij betrokken zijn als ernstig aangemerkt.

3.3 Leden en leiders

Nu de sekten en misstanden zijn besproken, zal worden ingegaan op enkele kenmerken van leden en leiders van sekten, zoals die in de literatuur naar voren komen. Zoals in de inleiding van dit rapport is genoemd, is het moeilijk in te schatten hoeveel nieuwe religieuze bewegingen er in Nederland zijn, aangezien dit nooit in kaart is gebracht. Samengenomen, zal het aantal religieuze, educatieve en therapeutische bewegingen in Nederland vermoedelijk ver boven de duizend uitkomen.

Het aantal leden van nieuwe religieuze bewegingen in een land is evenmin gemakkelijk vast te stellen (Barker, 1999). Sommige bewegingen hebben een handvol leden, andere duizenden. Los van de vraag wat precies onder een nieuwe religieuze bewegingen moet worden verstaan, zijn binnen deze bewegingen ook allerlei gradaties van lidmaatschap mogelijk. Schnabel (1982) noemt in zijn onderzoek de aantallen van de bewegingen die hij in Nederland heeft onderzocht. De aantallen leden varieerden van 15 (*Krishnabeweging*) tot 2000 (*Bhagwanbeweging*).

Over de achtergronden van leden van nieuwe religieuze bewegingen zijn uit verschillende onderzoeken diverse kenmerken te destilleren. Zo blijkt dat leden meestal blank, jong en goed opgeleid zijn en uit de middenklasse komen (Barker, 1999; Beckford, 1994; Wright, 1984). Uitzonderingen hierop zijn ook te noemen: de leden van de *Branch Davidians* en *People's Temple* waren voornamelijk zwart en afkomstig uit de lagere sociale economische klasse (Richardson, 1980). Barker (2009) spreekt van een “*demografische onbalans*”; bewegingen bestaan, zeker in eerste instantie, vaak uit jonge, goed opgeleide enthousiastelingen die de wereld (of zichzelf) willen verbeteren, de bekeerlingen. De kinderen van de bekeerlingen groeien van kinds af aan op in dergelijke bewegingen. Zij kiezen, anders dan hun ouders, niet bewust voor de beweging en zijn derhalve minder fanatiek dan hun ouders. Ze voelen zich minder gebonden aan de regels van de beweging en hebben een meer open houding richting de samenleving (Barker, 2009, 2011; Stark & Bainbridge, 1985).

De leden van een nieuwe religieuze beweging zijn veelal tussen de twintig en veertig jaar oud, hoewel er ook uitschieters naar boven zijn (Barker, 2011; Schnabel, 1982). Tot slot vindt Wright (1986) dat de meeste leden die tot een sekte toetreden alleenstaand zijn. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat zij geen bindingen hebben met een partner, waardoor zij zich volledig kunnen binden aan de beweging. Sekten lijken de voorkeur te geven aan alleenstaande leden, omdat de verbintenis tussen twee personen in een monogame relatie sterker is dan de verbintenis met de sekte. Alleenstaanden zullen zich in de

optiek van Wright (1986) beter kunnen verbinden en wijden aan de sekte. Dit is echter geen algemeen geldend kenmerk, want stellen kunnen ook tot sekten toetreden.

Een gemeenschappelijk kenmerk van nieuwe religieuze bewegingen is charismatisch leiderschap, dat vaak door een (1) persoon wordt vervuld. De leiders beschikken over bepaalde gaven, talenten die andere mensen aanspreken. Charisma is geen objectieve eigenschap van een persoon, maar ontstaat in interactie met anderen die de leider bevestigen in die gaven (o.a. Van der Braak, 2006). De vraag is waarom mensen leiders van nieuwe religieuze bewegingen volgen in hun geloofsopvattingen en daarvoor soms alles over hebben. Er zijn daarover verschillende theorieën. Die komen erop neer dat volgelingen zich sterk identificeren met een ideaalbeeld dat zij op de leider projecteren en waardoor zij in feite de eigen verantwoordelijkheid doorgeven aan de leider. Een aanval op de leider wordt gezien als een persoonlijke aanval. Een charismatische leider is op zichzelf aangewezen; hij kan nergens op terugvallen. Leiderschap vergt continue legitimering; als een leider daarin niet slaagt, valt de groep uit elkaar. Een belangrijk kenmerk van charismatisch leiderschap is dat de leider nauwe, persoonlijke bindingen heeft met de volgelingen, zonder daarbij zijn imago als profet of uitverkorene te verliezen.

De leider van bijvoorbeeld het *Efraïm-genootschap*, Heinrich van Geene, heeft naar eigen zeggen rechtstreeks berichten van God gehad. Hij weet wat God wil en als leider is hij het instrument om die wil te openbaren. De leider staat vanwege zijn uitverkoren positie boven de leden van het genootschap; hij is een profet (Kranenborg, 2002). Wie aan de leider twijfelt, twijfelt in feite aan God. Goddelijke boodschappen die naar eigen zeggen direct aan de leider worden geopenbaard, komen ook bij andere bewegingen terug. Joseph Smith van de *Latter-day Saints* wordt naar eigen zeggen bezocht door een engel die hem naar een plek leidt waar hij gouden platen vindt met inscripties. *Prabhupada* van de *International Society for Krishna Consciousness* zou rechtstreeks afstammen van Krishna. Leiders kunnen ook over goede redenaarstalenten beschikken of anderszins over bijzondere gaven beschikken, zoals de oprichter van *Scientology*, Ron Hubbard, die magische kennis en een buitengewone wijsheid zou hebben gehad (Chryssides, 2001).

Resumé

Het aantal leden van een sekte kan variëren van enkele tot duizenden leden en de samenstelling van het type leden is eveneens divers. Het merendeel van de bronnen geeft aan dat de meeste leden jong, alleenstaand en goed opgeleid zijn. Maar deze bronnen zijn ietwat gedateerd en moeten worden bezien in die betreffende tijdsperiode, namelijk jaren 80 en 90. Een gemeenschappelijk kenmerk van sekten is charismatisch leiderschap. De leider heeft een persoonlijke binding met zijn volgelingen en claimt in de meeste gevallen ook een band te hebben met God of een spiritueel opperwezen. Daarnaast zeggen leiders te beschikken over bijzondere gaven.

3.4 Toe- en uittreding

Aan het moment dat mensen tot een sekte toetreden, zijn twee invalshoeken te onderscheiden. De eerste is wat een sekte zelf doet aan werving. Witteveen (1984) constateert dat bewegingen nauwelijks aan wervingsactiviteiten doen en het vooral moeten hebben van mond-tot-mondreclame, uitzonderingen daargelaten. Leden van bewegingen kunnen wel mensen op straat aanspreken om hen te wijzen op hun boodschap. Van geraffineerde wervingsmethoden is geen sprake (Witteveen, 1984), hoewel dit wel wordt genoemd in het onderzoek van Schnabel (1982).

De tweede invalshoek gaat uit van de potentiële leden zelf. De kernvraag is waarom mensen toetreden tot een sekte. In de literatuur komen verschillende factoren naar voren (o.a. Jespers, e.a., 2009; Nelson, 1987; Van der Lans, 1981). Mensen voelen zich aangetrokken tot een sekte die aansluit bij hun eigen opvattingen. Zij zoeken naar religieuze ervaringen, geestelijke groei, zingeving en vinden die behoeften bevredigd bij de betreffende sekte. Het gaat om mensen die, voordat zij tot een sekte toetreden, al geïnteresseerd zijn in religieuze vraagstukken (Lofland, 1977; Lofland & Stark, 1965; Rambo, 1999). Het toetreden tot een sekte, in casu de bekering, is een proces waarvan de uitkomst afhankelijk is van verschillende voorwaarden. Die voorwaarden zijn dat:

1. iemand gedurende lange tijd aan hevige spanningen blootstaat;
2. zijn/haar problemen vanuit een religieus perspectief bekijkt;
3. zichzelf gaat beschouwen als een religieus zoekende;
4. op een keerpunt in het leven in contact komt met een religieuze beweging;
5. affectieve relaties vormt met leden van deze beweging;
6. geen hechte banden (meer) heeft met personen buiten de beweging;
7. na een intensieve omgang met de groep hun wereldbeeld overneemt en zich aan de beweging gaat wijden (Lofland & Stark, 1965).

Percy (2000) betreft de vraag waarom mensen zich tot sekten voelen aangetrokken op het familiegevoel. Families zijn een universeel symbool voor intimiteit, waarin ieder zich veilig kan ontwikkelen tot een zelfstandig individu. Sekten kunnen in die zin ook fungeren als een substituuut voor een biologisch bepaald familieverband. Ook andere auteurs zoeken in die richting. Krol (1998) benoemt de aantrekkelijke kanten van alternatieve bewegingen voor mensen die zoeken naar aandacht, warmte, zingeving, creativiteit, identificatiefiguren en groepsbinding die de eenzaamheid kan oplossen en vrienden kan brengen. Daarnaast wordt er door auteurs op gewezen dat een nieuw religieus of spiritueel perspectief kan helpen bij de zingeving van het leven van mensen of kan helpen bij vragen waarmee zij worstelen (Jespers, e.a., 2009; Spilka, Shaver & Kirkpatrick, 1985).

Van der Lans (1981) heeft 33 interviews gehouden met leden van onder meer de *Divine Light Mission*. Hij stelt dat gevoelens van onvrede, eenzaamheid, machteloosheid, grote religieuze belangstelling, behoefte aan geborgenheid en veiligheid telkens terugkerende

onderwerpen zijn. Sekteleiden omschrijven hun eerste ervaringen met de sekten vaak positief in termen van vriendelijk en een warm onthaal. Dit fenomeen wordt ook wel *love bombing* genoemd (IACSSO, 2008).

De redenen voor het verlaten van een religieuze beweging zijn onderzocht door De Bruijne e.a. (2009) die 100 mensen van evangelische gemeenten schriftelijk daarnaar hebben gevraagd. Genoemde redenen zijn het gesloten karakter van de gemeente, manipulatie door leiders, het gedachtegoed botst met de werkelijkheid, bijvoorbeeld als het gaat om ziekte en lijden en het heersen van een doofpotcultuur. De elementen die de leden aanvankelijk als positief aanmerken, slaan naar verloop van tijd om in het tegendeel. Zo wordt geborgenheid beklemming, enthousiasme wordt dwang, ruimte voor emoties wordt oppervlakkigheid, vrije structuur wordt onveilige willekeur en zekerheid wordt gebrek aan openheid. Het vertrek gaat niet altijd zonder problemen. Men ervaart dat als een ingrijpende gebeurtenis.

Wright (1984) heeft onderzoek gedaan onder 45 ex-leden van sekten en vindt vier redenen waarom mensen uittreden. Dit zijn de vermindering van isolatie van de buitenwereld, het ontstaan van een niet-toegestane relatie binnen de sekte, het niet-bereiken van de gehoopte transformatie of inconsistenties tussen de handelingen van de leider en de idealen die hij/zij representeert. Naarmate men meer in een sekte en haar idealen heeft geïnvesteerd, is de stap om uit de beweging te treden moeilijker te nemen.

Het gegeven dat personen om voornoemde redenen uittreden uit sekten, wordt door sommige onderzoekers als bewijs gezien dat hersenspoelen niet bestaat en de sociale controle binnen sekten maar tot op bepaalde hoogte werkt (Barker, 1989; Wright, 1991).

Effecten van toe- en uittreden

De positieve aspecten van het toetreden tot een sekte blijken uit een onderzoek van Galanter, Robbins, Rabkin en Deutsch (1979) onder 237 leden van de *Unification Church*. Zij hebben de mentale toestand van de mensen onderzocht die zich tijdens een van de workshops hebben bekeerd. Na hun bekering volgen de leden een 1-daagse workshop, gevolgd door een 2-daagse en een 7-daagse workshop die duren van 8 uur tot 23 uur. De workshops bestaan uit lezingen, sport en ontspanning. De activiteiten worden in een groep gedaan. Desgevraagd voelen de bekeerlingen zich niet psychisch onder druk gezet. De algehele conclusie is dat de bekering verband houdt met een afname in allerlei psychische klachten. De bekeerlingen zijn over het algemeen positief gestemd over zichzelf en anderen. Een minderheid heeft negatieve ervaringen na haar bekering in termen van zich ongelukkig voelen, slaap- en eetproblemen en het gevoel te hebben onder iemands invloed te staan.

Schnabel (1982) beschrijft op basis van verschillende studies uit de daaraan voorafgaande periode de psychologische effecten van het toe- en uittreden. Mensen die lid worden van een sekte hebben bij hun intrede vaak psychische klachten. Leden van sekten voelen zich psychisch vaak beter dan voor hun intrede in vergelijking met een controlegroep van niet-

leden en functioneren ook in sociaalopzicht gemiddeld beter. Degenen die de sekte onder druk van derden verlaten, hebben meer problemen met sociale aanpassing en voelen zich psychisch slechter. De psychische problemen concentreren zich vooral rond het moment van uittreden en dan vooral bij de degenen die de beweging niet vrijwillig hebben verlaten, maar onder druk van anderen. In een vergelijkbare lijn redeneert Witteveen (1984) dat uittreding dikwijls gepaard gaat met psychische problemen, die meestal niet ernstig van karakter zijn. De oorzaken van psychische problemen na uittreding lijken vooral te moeten worden gezocht in de problemen die al voor de toetreding bestonden (in die gevallen heeft het lidmaatschap de problemen veeleer gemaskeerd dan opgelost), het gemis van (de geborgenheid van) de groep en praktische problemen die de terugkeer binnen het vroegere milieu opleveren. De pathogene werking van nieuwe religieuze bewegingen in het algemeen is nog nimmer overtuigend aangetoond (Witteveen, 1984).

Ook uit onderzoeken die halverwege de jaren 80 en jaren 90 van de vorige eeuw zijn uitgevoerd, blijkt dat de mentale gezondheid van sekteleiden geen grote aanleiding geeft tot zorg. Psychopathologie komt bij sekteleiden niet vaker voor dan bij niet-sekteleiden (Galanter, 1989). Er is weinig bewijs dat sekteleiden een slechte geestelijke gezondheid hebben (Richardson, 1985; Saliba, 1987). Uit een studie blijkt dat ex-leden van de *Shiloh Community* geen nadelige effecten hebben ondervonden van hun sektetijd; zij integreren in de samenleving en verschillen niet van anderen op een checklist die psychische symptomen meet (Taslimi, Hood & Watson, 1991). Ten aanzien van de kinderen die in sekten opgroeien, in dit geval de *Hara Krishna* en *the Children of God*, stellen Lilliston (1985) en Lilliston en Shepherd (1995) dat kinderen van de *Krishnas* en *the Children of God* een goede mentale gezondheid hebben. Zij beschikken over goede sociale en intellectuele vaardigheden en vertonen minder gedragsproblemen dan de gehele populatie. Het gegeven dat sekten in de publieke opinie soms in verband worden gebracht met een ongezonde mentale toestand van de leden kan ermee te maken hebben dat dergelijke bewegingen per definitie afwijkend zijn, bijvoorbeeld omdat mensen hun kledingstijl veranderen of hun baan opzeggen (Lilliston & Shepherd, 1999).

De vraag hoe het de leden vergaat als zij de sekte verlaten, komt in het onderzoek van Galanter (1983) aan de orde. In totaal zijn 66 uitgetreden leden van de *Unification Church* onderzocht, gemiddeld 3.8 jaar na het verlaten van de beweging waar zij gemiddeld iets meer dan vier jaar in verbleven. Ruim een derde (36%) heeft na het verlaten van de sekte ernstige, emotionele problemen ondervonden. Een kwart heeft professionele hulp gezocht. De voormalige sekteleiden kijken met gemengde gevoelens terug op hun sekteperiode. Een groot deel (89%) kan positieve ervaringen noemen vanuit zijn sekteperiode, maar 61 procent vindt dat de leider een negatieve invloed heeft op de leden en iets meer dan de helft (53%) vindt dat de leden de beweging zouden moeten verlaten. Tien van de 66 uitgetreden leden zijn vooral door (druk vanuit) de omgeving overgehaald om de beweging te verlaten; de overigen zijn uit zichzelf uitgetreden.

Uit een onderzoek van Wright (1984) onder 45 ex-leden van drie sekten blijkt ook dat een merendeel (67%) van de leden positief terugkijkt op zijn tijd in de sekte en het ziet als een ervaring waar hij wijzer van is geworden. Sommige ex-leden zijn boos (7%) of stellen dat zij gedurende hun tijd in de sekte zijn gehersenspoeld (9%). Daarnaast geeft het overige deel van de leden (11%) aan verdrietig te zijn, zich te schamen of zich schuldig te voelen. Zij zijn bang dat zij de verkeerde beslissing hebben genomen of hebben ambigue gevoelens over hun verblijf in de sekte.

Dat het vertrek uit een beweging gepaard gaat met (psychische) problemen is geen wetmatigheid. Uit het voornoemde onderzoek van De Bruijne e.a. (2009) blijkt dat de helft van de ondervraagden het uittreden als positief aanmerkt. Een vergelijkbaar aantal ervaart wel persoonlijke problemen en voelt zich 'kapot gemaakt'. Veel voormalige leden blijven evangelisch in hun denken, maar een derde bezoekt geen kerk of gemeente meer. Soms komen leden ineens tot andere inzichten of zien ze dat de leider misbruik maakt van zijn/haar macht op financieel en/of seksueel gebied (Bovenkerk, 2011). Eenmaal uit de sekte, kunnen uitgetreden leden terugkijken op een periode die ze als verloren beschouwen, bijvoorbeeld in termen van niet-afgemaakte opleidingen en een afgebroken loopbaan. Ze krijgen te maken met eenzaamheid (geen relaties meer buiten de sekte) en besluiteloosheid (binnen de sekte werd voor ze gedacht) (Wright, 1984, 1991). Naast deze effecten noemt Singer (1979) het verlies van intellectuele creativiteit, concentratieproblemen, het zich gecontroleerd voelen door de nieuwe omgeving, door ouders, familieleden, vrienden en kennissen en de schuldgevoelens over onoorbare praktijken waaraan men heeft deelgenomen.

Sekten en echtscheiding

Wright (1991) heeft onderzocht in hoeverre uittreding uit een sekte te vergelijken is met vertrekken uit meer reguliere sociale verbanden, zoals het leger of het huwelijk. Met name met het huwelijk vindt hij veel overeenkomsten. Evenals het lidmaatschap van een sekte begint het huwelijk als een gelukkige eenheid vol hoop, geluk en zelfontplooiing. Liefde, toewijding en opofferingen komen tot uiting in sterke emotionele verbindingen, waarmee partners aan elkaar of leden aan een sekte worden verbonden. Deze sterke verbintenis leidt tot een verminderd gevoel van autonomie en zowel in een huwelijk als in een sekte worden strubbelingen en inconsistenties ontkend. Daarnaast hebben partners, net als ex-sekteleden, het gevoel dat ze vast zitten en het huwelijk in stand moeten houden vanuit schuldgevoel, onzekerheid of de angst opnieuw te moeten beginnen. Wanneer het huwelijk strandt, ervaren partners dezelfde emoties als ex-sekteleden. Zij ervaren de afname van affectieve banden, de ontgoocheling die ontstaat bij het afstand doen van een intense loyaliteit of toewijding, het gevoel van persoonlijk falen, verwarring, angst, woede en frustratie en het verminderd vermogen tot normaal functioneren. Betrokkenen zijn teleurgesteld dat het niet is uitgelopen op wat zij gehoopt hadden en voelen zij zich bedrogen of verraden. Na de scheiding ervaren zij gevoelens van depressie, eenzaamheid, besluiteloosheid, frustratie, stress en

verwarring. De problemen die uitgetreden leden ervaren, verschillen dus niet wezenlijk van die van gescheiden echtelieden (Wright, 1991).

Resumé

In de literatuur komen verschillende redenen naar voren waarom personen toetreden tot een sekte. Zo voelen personen zich aangetrokken tot een sekte die aansluit bij hun eigen opvattingen. Daarnaast biedt een sekte zingeving, geestelijke groei en antwoorden op religieuze vraagstukken. Sekten kunnen daarnaast dienen als substituut voor familie door de geborgenheid, veiligheid en het warme onthaal dat zij leden bieden. Uittreding gebeurt ook om diverse redenen. Zo worden beklemming, dwang, oppervlakkigheid, willekeur, isolatie, niet-toegestane relaties en een gebrek aan openheid als redenen genoemd. Verder is een van de redenen het niet-bereiken van de gehoopte transformatie of andere doelen. Uit onderzoeken uit de jaren 80 en 90 blijkt dat de mentale gezondheid van sekteleiden niet direct aanleiding geeft tot zorg. Een groot deel van de ex-leden kijkt redelijk positief terug op zijn tijd in de sekte. Toch houdt een deel van de leden dat uittreedt uit een sekte daar problemen aan over. Zij zijn boos, verdrietig, schamen zich of voelen zich schuldig of angstig. Daarnaast beschouwen ze de periode als verloren, voelen ze zich eenzaam of besluiteloos en zijn ze minder goed tot normaal functioneren in staat. Deze gevoelens en emoties zijn echter niet uniek voor ex-sekteleiden, maar vergelijkbaar met personen die bijvoorbeeld een echtscheiding doormaken.

3.5 Visie op en aanpak van sekten in het buitenland

De situatie in Nederland wat betreft het instrumentarium voor recht en zorg kenmerkt zich tot op heden door het primaat van vrijheid van godsdienst, een terughoudende overheid en de toepasbaarheid van vigerende regelgeving op nieuwe religieuze bewegingen. In hoeverre dat instrumentarium anno 2013 nog als toereikend wordt ervaren, is onderwerp van hoofdstuk 6. In deze paragraaf wordt op basis van beschikbare publicaties een kort overzicht gegeven van wat de visie is op en aanpak van sekten in een aantal Europese landen. Deze aanpak blijkt erg divers te zijn.

De verschillen in benadering van sekten in Europa hebben te maken met specifieke, historische ontwikkelingen, zo blijkt uit de situatie in België. In 1994 pleegden drieënvijftig leden van de *Orde van de Zonnetempel* zelfmoord in Zwitserland. Dit gebeurde onder leiding van de Belg Luc Jouret (De Volkskrant, 1996; Denaux, 2002; Introvigne & Mayer, 2001). Een jaar na het onderzoeksrapport uit 1996 (Dusquesne & Willems, 1997) komt er in België een informatie- en kenniscentrum tot stand betreffende schadelijke, sektarische organisaties. De overheid geeft het centrum niet de opdracht om het fenomeen te bestrijden, maar om het te bestuderen en te analyseren. Het centrum kan tevens advies geven aan autoriteiten. Sinds 2011 is daarnaast een wet van kracht die kwetsbare personen moet beschermen.⁷ Hierop zouden in theorie ook sekteleiden een beroep kunnen doen.

In België zijn er diverse belangengroepen (IACSSO, 2011). De in 1975 opgerichte Belgische Vereniging ter Verdediging van Persoon en Gezin (V.V.P.G.) bestaat nog steeds en in 1999 is de Steun- en Adviesgroep Sekten (S.A.S.) opgericht. Deze vereniging bestaat voornamelijk uit ex-sekteleden. Het doel van S.A.S. is drieledig. Allereerst bestudeert zij autoritaire groepen die bestempeld zijn als een sektarische beweging. Daarnaast verstrekt ze hulp, informatie en advies aan slachtoffers van sektarische bewegingen, familieleden van sekteleiden, studenten en media. Tot slot geeft de vereniging voorlichting omtrent deze groeperingen (SAS, 2012).

In Frankrijk wordt in 1983 het eerste parlementaire onderzoek naar sekten gestart (Vivien, 1983). Verschillende gebeurtenissen rondom sekten in binnen- en buitenland vormen de aanleiding voor dit onderzoek. Het doel van het onderzoek is om met een voorstel van maatregelen te komen, die het recht op vrije vereniging in sekten garanderen, maar tegelijkertijd de fundamentele vrijheden van het individu waarborgen. Vivien (1983) concludeert in het onderzoeksrapport dat er behoefte is aan meer voorlichting over sekten, bijvoorbeeld op scholen. Daarnaast pleit hij er ook voor de sociale wetgeving aan te passen, zodat sekteleiden makkelijker uit een sekte kunnen stappen als ze bijvoorbeeld financieel zijn uitgebuit. Ruim tien jaar later wordt er een nieuwe onderzoekscommissie aangesteld om het rapport-Vivien te actualiseren.

De algemene conclusie van dit geüpdatete rapport is dat *“het sekteverschijnsel de jongste tien jaar een gevaarlijke uitbreiding gekend heeft”* (Dusquesne & Willems, 1997). In het onderzoeksrapport worden voorstellen gedaan om een informatiecentrum op te zetten en om de kennis te verspreiden onder een groter publiek, waaronder ook scholen. Daarnaast wordt voorgesteld om een publieke informatiecampagne op te zetten teneinde mensen die in hun werkveld met sekteproblematiek te maken hebben gericht te trainen. Naar aanleiding van het parlementaire onderzoek is in 1996 door de overheid een informatiecentrum (*‘l’ Observatoire Interministériel sur les sectes’*) opgezet, dat in 1998 van naam verandert in MILS (*‘Mission Interministérielle de Lutte contre les Sectes’*) (Fautre, 2002; IACSSO, 2011). De naam verandert in 2003 in MIVILUDES (*‘Mission Interministérielle de Vigilance et de Lutte contre les Dérives Sectaires’*).⁸ De belangrijkste reden voor de naamsverandering is dat het centrum zich richt op de misstanden die zich binnen een sekte af kunnen spelen. Dit orgaan heeft de opdracht gekregen om sektarisch extremisme te bestrijden.

Daarnaast is de Franse wet aangepast. Sekten zijn onderworpen aan de Franse wet en strafbaar gesteld. Dat geldt ook voor ‘geestelijke destabilisatie’ waar sekteleiden een beroep op kunnen doen (Tweede Kamerstukken, 2010-2011b; Wright, 2002). Het verbod op geestelijke destabilisatie staat ook wel bekend als de Picard-wet. Ondanks dat de wet is aangenomen, zou hij volgens verschillende auteurs (Dericquebourg, 2003; Introvigne, 2001; Wright, 2002) de vrijheid van godsdienst schaden. Van geestelijke destabilisatie is sprake als iemand onder herhaalde, zware druk anders gaat oordelen, waardoor hij/zij zichzelf door

zijn daden of niet-handelen ernstige schade toebrengt. Frankrijk is het eerste Europese land dat zo ver gaat met specifieke wetgeving gericht op sekten (Ferrari, 2006).

Kort gezegd, houdt de Picard-wet het volgende in. Een organisatie kan ontbonden worden wanneer de activiteiten hiervan mentale of fysieke afhankelijkheid als effect of doel hebben, of mensenrechten en vrijheden schenden. Daarnaast kan een organisatie worden ontbonden in gevallen waar de organisatie of haar leiders reeds zijn veroordeeld voor verschillende misdaden. De gedwongen ontbinding van de organisatie geldt dan voor vijf jaar en na een tweede schending van deze wet kan de organisatie volledig verboden worden. In artikel 10 en 11 van deze wet wordt 'mentale manipulatie' als een misdaad gedefinieerd waar een boete op staat van maximaal € 500.000 en een gevangenisstraf van vijf jaar.

Over de werking en effectiviteit van de Picard-wet bestaat onduidelijkheid. In het laatste jaarrapport van MIVILUDES wordt erover gesproken dat de Picard-wet nu tien jaar van kracht is. Er is geen concrete documentatie voorhanden over de precieze werking en effectiviteit van de wet.

Uit de literatuur en documentanalyse blijkt dat er verschillende cijfers over veroordelingen worden gepresenteerd. Zo stelt de Coninck (2012) dat er jaarlijks zes à zeven personen worden veroordeeld voor sektarische misdrijven.⁹

Frederic, een van de opstellers van eenzelfde wet in België, stelt in 2011 dat er 'sedert de inwerkingtreding van de wet Picard iets minder dan tien sekten konden worden veroordeeld'.¹⁰ Daarnaast zou de wet het mogelijk hebben gemaakt dat er kan worden opgetreden in een honderdtal gevallen waarbij misbruik wordt gemaakt van de kwetsbaarheid van ouderen. Volgens Maryvonne Caillibotte van het Franse Ministerie van Justitie zijn er 35 uitspraken geweest op basis van de wet Picard. Daarnaast zijn er op dit moment ongeveer 100 zaken in vooronderzoek of worden deze behandeld door de rechters.¹¹ Het is niet duidelijk of deze veroordelingen en onderzoeken gericht zijn op kwetsbaarheid van ouderen of specifiek op sekten.¹²

Wanneer er over het succes van de wet in relatie tot de aanpak van sekten wordt gesproken, valt op dat telkens een uitspraak van de rechtbank van Nantes aangehaald wordt. De rechtbank van Nantes heeft eind 2004 een leider van een sekte veroordeeld voor een voorwaardelijke gevangenisstraf van drie jaar met een proefperiode van vijf jaar. Hij is vervolgd voor het misbruik maken van de kwetsbaarheid van vier volgelingen door middel van psychologische technieken en uitoefening van zware en herhaaldelijke druk, hetgeen ernstige beschadiging van deze personen tot gevolg heeft gehad. Eén van de volgelingen heeft zelfmoord gepleegd en anderen hebben een zelfmoordpoging ondernomen. Ook is *Scientology* al enkele keren veroordeeld wegens het onder druk zetten van nieuwkomers om grote sommen geld te betalen, fraude en oplichting. Het Franse Hof heeft *Scientology* niet tot verboden organisatie verklaard.

Ook in Frankrijk hebben familieleden van sekteleiden zich verenigd in een organisatie voor de verdediging van gezin en individuen (*Association pour la Défense de la Famille et de l'Individu*, ADFI). Deze organisatie richt zich voornamelijk op informatieverstrekking en daarnaast biedt ze hulp aan ex-sekteleden en familieleden van sekteleiden.

De conclusie van de Duitse parlementaire commissie is dat religieuze organisaties zich schuldig kunnen maken aan psychische manipulatie, financiële uitbuiting en de democratische rechtsorde in gevaar kunnen brengen (Der Enquete-Kommission, 1998). Ondanks deze conclusies heeft de Duitse regering geen specifieke wetgeving voor sekten of psychotherapeutische groeperingen ontwikkeld. Bestaande wetgeving biedt voldoende waarborgen om eventuele wetsovertreders aan te pakken. In feite komt het Duitse standpunt overeen met het standpunt uit het Nederlandse onderzoeksrapport uit 1984. Wel is er naar aanleiding van het rapport een strengere monitoring van religieuze organisaties ontstaan, onder andere door de fiscale en onderwijsautoriteiten. In Duitsland zijn er verschillende informatiepunten zoals de *Beratungs- und Informationsstelle* in Nordrhein-Westfalen. Dit informatiepunt beantwoordt algemene vragen, biedt voorlichting aan scholen, artsen, leerkrachten, (jeugd)zorg en politie en helpt individuen bij onderzoek naar specifieke groeperingen.

In het onderzoeksrapport uit het Verenigd Koninkrijk wordt geconcludeerd dat het niet mogelijk is om sektarische bewegingen te verbieden in verband met wetgeving rondom de vrijheid van godsdienst en vereniging (Foster, 1971). Sinds dit rapport heeft de Britse overheid meermaals het thema sekten op de politieke agenda gezet. Zij ziet echter in de ontwikkeling van nieuwe religieuze bewegingen geen aanleiding om nieuw onderzoek te doen of een algemeen beleid rondom deze bewegingen te ontwikkelen (Ferrari, 2006). De rechtspraak staat weliswaar neutraal ten opzichte van religie, maar kijkt wel naar de praktische gevolgen van het lid zijn van een beweging. Een voorbeeld is een voogdijkwestie waar meestal de kinderen aan de moeder worden toegewezen. In een geval waarbij de moeder bij de Jehovah's getuigen zit, zijn de kinderen aan de vader toegewezen. Dit was niet zozeer omdat zij Jehova's getuige is, maar omdat zij de vrijheden van haar kinderen vanuit haar geloof kan beperken (Bradney, 1999). Hoewel de overheid weinig reden ziet om actie rondom het sektevraagstuk te ondernemen, wordt in 1988 een onafhankelijk informatiepunt voor religieuze bewegingen opgericht, genaamd INFORM (*Information Network of Religious Movements*). Dit informatiecentrum is opgericht door professor Eileen Barker, een prominent wetenschapper in het sektedebat, en het wordt gesubsidieerd door de Britse overheid en reguliere kerken. Het hoofddoel is om mensen te informeren over alternatieve, religieuze, spirituele en geheime bewegingen (Barker, 1984; 1989; IACSSO, 2011).

In 1984 wordt een rapport over nieuwe religieuze bewegingen in Europa gepresenteerd aan de Raad van Europa. Het rapport spreekt van een explosieve groei van nieuwe religieuze bewegingen en vindt educatie (en niet wetgeving) de manier om nieuwe religieuze

bewegingen aan te pakken. In 1992 volgt een tweede rapport over nieuwe religieuze bewegingen. Het rapport wordt opgesteld omdat de Raad van Europa zich zorgen maakt over bepaalde problemen met betrekking tot bepaalde nieuwe religieuze bewegingen. De Raad van Europa concludeert op basis van dit onderzoek dat regelgeving specifiek gericht op sekten onwenselijk is. Dit omdat deze wetgeving zal conflicteren met het recht van de vrijheid op gedachte, geweten en godsdienst (artikel 9 van de Europese conventie voor de rechten van de mens). Artikel 9 stelt dat ieder mens de vrijheid moet hebben om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede in vrijheid zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uiting te brengen in erediensden, onderwijs en praktische toepassing ervan. De godsdienstvrijheid kan aan geen andere beperking worden onderworpen dan die bij de wet voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de openbare veiligheid, bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen (Council of Europe, 1999).

Daarnaast kan een dergelijke wetgeving de traditionele religies beschadigen (Ferrari, 2006). Zowel de benaming van sektarische bewegingen, als de strikte focus op sektarische bewegingen is in strijd met de *“Internationale conventant van civiele en politieke rechten”* en de *“Verklaring van de eliminatie van alle vormen van intolerantie en discriminatie van religie of geloof”* (Fautre, 2002).¹³

Toch heeft de Raad van Europa naar aanleiding van het Europese rapport een aantal aanbevelingen aan de regeringen van de lidstaten gedaan om (misstanden rondom) nieuwe religieuze bewegingen beter te kunnen monitoren. De eerste is het opzetten of ondersteunen van onafhankelijke, nationale of regionale informatiecentra, die zich richten op het onderzoeken van groepen van religieuze, esoterische of spirituele aard. Daarnaast is de aanbeveling om algemene informatie over de geschiedenis en filosofie van de belangrijkste religieuze stromingen in het lespakket van scholen op te nemen. Bovendien kunnen de normale procedures van strafrecht en burgerlijk recht gebruikt worden tegen illegale praktijken van religieuze, esoterische of spirituele groepen. Streng toezicht op de schoolplicht van kinderen en direct ingrijpen in het geval van niet-naleving is van groot belang. Niet alle aanbevelingen richten zich echter op de misstanden binnen nieuwe religieuze bewegingen. Zo wordt ook geadviseerd religieuze groeperingen met respect te benaderen en discriminerende of marginaliserende acties tegen religieuze of spirituele minderheidsgroepen hard aan te pakken (Council of Europe, 1999).

In 1994 is FECRIS (*Fédération Européenne des Centres de Recherche et d'Information sur le Sectarisme / European Federation of Centres of Research and Information on Sectarianism*) opgericht. Dit is een Franse non-profit organisatie die een overkoepelend orgaan vormt voor alle Europese groeperingen die sektarische bewegingen bestuderen. FECRIS heeft 36 leden uit 24 verschillende landen. De doelstellingen van FECRIS zijn om organisaties die zich bezighouden met sekten, waarvan de praktijken in strijd zijn met mensenrechten, te adviseren en te informeren. Ten tweede vertegenwoordigt FECRIS de aangesloten

verenigingen in hun contacten met de Europese instellingen. Ten derde waarschuwt zij overheden en internationale instellingen in het geval van strafbare activiteiten en helpt zij bij de formulering van juridische stappen tegen sekten. FECRIS voert tevens, samen met haar leden, onderzoek uit naar sektarische bewegingen.

Resumé

De aanpak van sekten in Europese landen blijkt zeer divers. In België en Frankrijk is naar aanleiding van diverse onderzoeken specifieke wetgeving gericht op sekten of sektarische praktijken ingevoerd. In België is sinds 2011 een wet van kracht die kwetsbare personen moet beschermen. Op grond van de Franse Picard-wet kunnen organisaties die geestelijke destabilisatie als doel hebben of mensenrechten en vrijheden schenden, worden ontbonden. In de praktijk blijkt hier weinig van terecht te komen. In Duitsland en het Verenigd Koninkrijk en binnen de Raad van Europa is de mening dat misstanden binnen nieuwe religieuze bewegingen plaatsvinden. De bestaande wetgeving biedt echter voldoende waarborgen om dit te kunnen aanpakken. De motivatie achter dit besluit is de vrijheid van gedachte, godsdienst en vereniging. De Raad van Europa heeft wel aanbevelingen aan lidstaten gegeven hoe het sektenfenomeen beter kan worden gemonitord en hoe respectvol met religieuze groeperingen moet worden omgegaan. Hoewel de wetgeving dus verschilt, is in genoemde landen een informatie- of onderzoekscentrum gericht op religieuze bewegingen of (misstanden in) sekten opgericht. Deze centra geven voorlichting, bestuderen sektarische bewegingen in het land en bieden hulp aan (ex-)sekteleden en familieleden van sekteleiden.

3.6 Reflectie op de bevindingen

In dit hoofdstuk is een introductie gegeven van wat sekten en misstanden zijn volgens de literatuur. Daarnaast is ingegaan op wie leden en leiders zijn, waarom mensen toe- en uitreden, welke gevolgen uittreding uit een sekte kan hebben en hoe het buitenland met de problematiek omgaat. Het literatuuronderzoek is primair bedoeld als een globale kennis-making met het onderwerp.

Over sekten, sekteleiden, sekteleiders en misstanden is reeds veel geschreven. Het is echter moeilijk om op basis van deze publicaties een eenduidig beeld te schetsen van wat deze fenomenen inhouden. Dit komt doordat veel publicaties slechts gebaseerd zijn op een of enkele casussen. Wat in de ene sekte plaatsvindt, hoeft niet ook in andere sekten plaats te vinden. Wat opvalt, is dat met betrekking tot de misstanden vrijwel niet wordt ingegaan op wie de misstanden tegen de leden plegen. Ex-sekteleden voelen zich bedrogen of misbruikt door de sekte, maar wie ze daarmee bedoelen, blijft onduidelijk. De suggestie is in elk geval dat de leider verantwoordelijk is voor de misstanden. In bepaalde gevallen zal dat zeker ook zo zijn, maar dat kan niet zonder meer als algemeen geldend worden aangenomen. Het charismatische leiderschap – kenmerk van een sekte – staat of valt bij de mensen die de leider bepaalde kwaliteiten toedichten. Tegelijkertijd moet er voor het principe van ‘*blaming the victim*’ worden gewaakt. Sekteleiden willen niet worden gemanipuleerd, maar dergelijke

processen gebeuren in (besloten) groepen. In dit verband is het zinvol om op te merken dat lidmaatschap van een sekte niet negatief hoeft uit te pakken. De problemen die mensen soms ervaren, kunnen ook al hebben gespeeld voor toetreding tot de sekte. Voor een aantal mensen geldt dat zij na uittreding negatief op die periode terugkijken.

De belangrijkste literatuur over sekten in Nederland is tamelijk verouderd. In de afgelopen jaren is wel onderzoek uitgevoerd, maar dit is erg casuïstisch en verhalend. Met betrekking tot de misstanden die zijn gevonden in buitenlandse (overheids)onderzoeken dient de kanttekening te worden geplaatst dat een deel van de parlementaire onderzoeken in het licht van het politieke klimaat en de grote misstanden die in die tijd rond bepaalde sekten plaatsvinden moet worden gezien. Opvallend is dat de meeste landen aansluiten bij het standpunt van de Nederlandse regering in de jaren 80; namelijk dat er geen aanvullende regelgeving voor sekten noodzakelijk is. Deels besluiten overheden dit omdat er relatief weinig misstanden plaatsvinden, en deels vanwege de vrijheid van godsdienst en vereniging. Bij de landen waar specifieke wetgeving is ingevoerd, België en Frankrijk, is moeilijk te achterhalen wat de effectiviteit van deze wetgeving is en hoeveel sekten daadwerkelijk zijn aangepakt. Wel hebben landen informatie- en adviescentra opgericht en belangenverenigingen ingesteld waar (ex-)leden, familieleden en andere belangstellenden terecht kunnen.

Eindnoten

1. Hieronder worden ook die bewegingen gerekend die zich richten op de persoonlijke (geestelijke) ontwikkeling en groei van mensen.
2. Voorbeelden zijn Evangelisch, Gereformeerd, Joods, Katholiek. Het verschil tussen een sekte en een religieuze stroming (denominatie) is dat een sekte homogener is wat betreft de samenstelling, geloof en gedrag van de gemeenschap (Lawson, 1995).
3. Wilson (1959) noemt verder nog *'organized revival'* als een manier waarop sekten kunnen ontstaan. Deze bewegingen groeien zeer snel en kenmerken zich door grote aantallen personeel en een professionele leider. Dergelijke bewegingen ontwikkelen zich in korte tijd tot een denominatie.
4. In het Belgische onderzoek is het criterium voor schadelijke sekten de overtreding van de wet of schending van mensenrechten.
5. Mogelijk ligt dat anders als minderjarigen zich aansluiten bij een sekte en zich zo van hun familie vervreemden en contacten met de buitenwereld worden verbroken.
6. In deze paragraaf is enkel gebruikgemaakt van overheidsonderzoeken, omdat deze een breed beeld geven van de sekteproblematiek; een complete inventarisatie van misstanden in sekten per land zou in het licht van de vraagstelling te ver voeren.
7. Artikel 442quater: § 1. Eenieder die wetens bedrieglijk misbruik heeft gemaakt van iemands fysieke of psychische zwakheid die het onderscheidingsvermogen van de betrokkene ernstig verstoort, teneinde hem ertoe te brengen een handeling te verrichten dan wel zich van die handeling te onthouden waarbij zulks ernstig schade toebrengt aan diens fysieke of geestelijke integriteit dan wel zijn vermogen aantast, wordt gestraft met gevangenisstraf van één maand tot twee jaar en met geldboete van honderd euro tot duizend euro of met één van deze straffen alleen.

Artikel 422quinquies: Met gevangenisstraf van twee jaar tot vijf jaar en met geldboete van 100 euro tot 2 000 euro of met één van deze straffen alleen, worden gestraft zij die misbruik maken van de onwetendheid of de verzwakte positie: 1. hetzij van een minderjarige; 2. hetzij van een persoon die in een zichtbare of door de dader gekende staat van bijzondere kwetsbaarheid verkeert wegens: - zijn leeftijd, of - een ziekte, of - een lichamelijke of geestelijke handicap, of - zwangerschap; 3. hetzij van een persoon met een psychologische of geestelijke handicap die het gevolg is van - het uitoefenen van zware en herhaalde druk, of - technieken die zijn beoordelingsvermogen aan het wankelen kunnen brengen om die minderjarige of die persoon ertoe te dwingen een daad stellen of eraan te verzaken, hoewel dit een ernstig nadeel met zich brengt voor de betrokkene.

8. Vertaald: Interministeriële missie van waakzaamheid en strijd tegen sektarische derivaten (stromingen).
9. <http://www.secunews.be/nl/news.asp?ID=224>
10. Wetsvoorstel 9 juni 2011, DOC 53, 0080/007.
11. <http://www.miviludes.gouv.fr/missions/actualites/colloque-%C3%A0-l%E2%80%99assembl%C3%A9e-nationale-pour-f%C3%AAt-les-10-ans-de-la-loi-du-12-juin-2001>
12. Voor dit onderzoek is contact gezocht met MIVILUDES om het exacte aantal rechtszaken te achterhalen. Zij konden deze informatie, om onduidelijke redenen, echter niet verstrekken.
13. Recent zijn sekten weer onderwerp van discussie geweest binnen de Raad van Europa (6 september 2012. Bron: <http://assembly.coe.int>). Het gaat hierbij om de kwetsbaarheid van kinderen en teenagers in relatie tot sekten en de noodzaak tot waakzaamheid, ondanks het feit dat er geen consensus kan worden bereikt met betrekking tot het onderwerp sekten.

Empirisch onderzoek

4 Sekten, leiders en volgelingen

In dit hoofdstuk worden de sekten, de leiders en de volgelingen besproken zoals die in het empirische deel van het onderzoek naar voren zijn gekomen. De informatie in dit hoofdstuk heeft dus enkel betrekking op nieuwe religieuze bewegingen van na WO II waarin misstanden zijn gevonden. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan de orde: typen, aantal en grootte van sekten (§ 4.1). Vervolgens wordt nader ingegaan op het ontstaan van sekten en hoe leden toetreden (§ 4.2). Daarna volgt een bespreking van achtergronden en kenmerken van de leiders (§ 4.3), de volgelingen (§ 4.4), het leven in de sekten (§ 4.5) en uittreding (§ 4.6). Tenslotte volgt er een reflectie op de bevindingen (§ 4.7). De informatie met betrekking tot sekten en sekteleiden is naar voren gebracht door (ex-)leden en familieleden en een aantal deskundigen tijdens interviews of door middel van de vragenlijsten. Daarnaast is er informatie verkregen uit nieuwsberichten, politieregistraties, de meldingen bij Meld Misdaad Anoniem en jurisprudentie.

4.1 Sekten

Al decennialang bestaat er wetenschappelijke discussie over zowel de definitie van een sekte als over welke type sekten er te onderscheiden zijn (zie paragraaf 3.1). Ook uit onderhavig onderzoek blijkt dat de gevonden sekten zeer divers zijn qua signatuur, omvang, bestaansduur et cetera. Zij voldoen allen aan de gehanteerde werkdefinitie uit paragraaf 3.1. De gevonden sekten bestaan namelijk uit een groep die een leider volgt, die een eigen religieuze/spirituele ideologie heeft en relatief recent is opgericht (na WO II). De voorgestelde werkdefinitie is bedoeld om de empirische uitvoering van het onderzoek en de beschrijving van de resultaten richting te geven en controleerbaar te maken.

Om enigszins duiding te geven aan de verschillen tussen de sekten, is getracht om een indeling te maken die gebaseerd is op de empirisch verzamelde informatie. Ook is gebruik gemaakt van de indelingen die door deskundigen naar voren zijn gebracht. Het merendeel van de sekten kon eenvoudig worden ingedeeld; enkele andere sekten zijn minder eenduidig in hun signatuur. Sekten kunnen in de loop van de tijd ook veranderen in hun geloofsopvattingen. In dat geval is de recentste stand van zaken als uitgangspunt genomen. Het betreft

twee categorieën die elk weer uit te splitsen zijn in twee subtypen, in totaal gaat het om vijf typen waarvan een type een restcategorie vormt. De indeling ziet er als volgt uit.

Categorie 1: Sekten met een religieuze grondslag

Type 1: Christelijk

De grondslag van de boodschap of denkbeelden zijn gerelateerd aan het Christendom.

Type 2: Oosters

De grondslag van de boodschap of denkbeelden zijn gerelateerd aan oosterse religies of levensbeschouwingen.

Categorie 2: Sekten met een spirituele grondslag

Type 3: Therapeutisch

Relatief kleinschalige, meestal min of meer gesloten, therapeutische groepen die zich richten op persoonlijke ontwikkeling, *healing* of bepaalde vormen van bewustzijnsverandering. Er is een grote mate van persoonlijk contact tussen de leider en de volgeling. Soms worden workshops gegeven of persoonlijke of groepstrainingen, maar die zijn onderdeel van het dagelijkse leven in een sekte.

Type 4: Educatief

Relatief open en toegankelijke groepen, waar cursussen of trainingen gegeven worden. Het volgen van een of meer cursussen staat min of meer op zichzelf, maar de leiders hebben wel degelijk het doel om de deelnemers aan zich te binden door hen te overtuigen om nieuwe cursussen/trainingen te volgen.

Type 5: Overige

Sekten die niet onder een van bovenstaande noemers vallen en meestal combinaties van voorgaande kenmerken hebben.¹

Aantal en type sekten in onderhavig onderzoek

Uit de verschillende bronnen zijn in totaal 84 sekten naar voren gekomen. Uit tabel 4.1 blijkt dat de helft van de sekten een christelijke grondslag heeft. Iets minder dan tien procent is gestoeld op oosterse religies en levensovertuigingen. Iets meer dan een derde van de sekten heeft een spirituele grondslag. De grootste groep van deze categorie bestaat uit therapeutische groepen. Ongeveer een kwart van het totale aantal bestaat uit dit type sekten. Tien procent van de sekten bestaat uit educatieve sekten. De categorie overig beslaat vijf procent van het totaal. Dit zijn sekten die niet onder een van de bovenstaande noemers kunnen worden geschaard.

Tabel 4.1 – In beeld gebrachte sekten ingedeeld naar typen

Type sekte	N	%
Categorie 1: Religieuze grondslag		
Christelijk	42	50
Oosters	7	8
Categorie 2: Spirituele grondslag		
Therapeutisch	23	27
Educatief	8	10
Overig	4	5
Totaal	84	100

Het is niet bekend in hoeverre de naar voren gekomen sekten een afspiegeling zijn van het werkelijke aantal sekten in Nederland. Een van de deskundigen stelt, op basis van eigen onderzoek en zijn ervaringen uit de praktijk, dat er ongeveer zestig christelijke groepen zijn waarbij de risico's op misstanden aanwezig zijn. Een andere deskundige gaat niet in op aantallen, maar schat – op basis van het aantal patiënten dat deze persoon behandelt – in dat ongeveer 55 procent van de sekten een religieuze grondslag heeft en dat 45 procent bestaat uit groeperingen die *“gebruik maken van therapeutische programma's of spirituele of persoonlijkheidsbeïnvloedende technieken”*.

Deze cijfers, en indeling qua typen sekten, corresponderen in grote lijnen met de bevindingen uit onderhavig onderzoek. Het aantal sekten met een spirituele component wordt echter door de deskundige iets hoger geschat. Vooral het aantal therapeutische sekten neemt volgens een van de deskundigen de laatste 2 decennia toe: *“Deze toename heeft te maken met een groeiend individualisme. Het heeft te maken met de ontwikkelingen in de tijd en in de maatschappij”*.

Grootte

Van 42 van de 84 gevonden sekten is het aantal leden bekend (zie tabel 4.2). Van de overige sekten kan het ledenaantal niet worden bepaald. De grootte van de sekten verschilt sterk. De kleinste sekte bestaat uit drie personen (een leider en twee volgelingen) en het aantal volgelingen van de grootste sekte wordt geschat op ongeveer 2500 personen. Deze laatste sekte is reeds enkele decennia actief in Nederland en heeft in Europa een groot aantal aanhangers. Twee sekten bestaan uit ongeveer 1000 personen. Deze sekten zijn niet gevestigd op een locatie, maar hebben meerdere locaties die verspreid zijn over het land. Deze sekten zijn daarmee ook meer gelaagd van structuur. Een van de voormalige sekteleiden beschrijft deze structuur: *“Bovenaan staan de leiders in Europa, dan komen de landelijke leiders en vervolgens de plaatselijke leiders. Dit is ook daadwerkelijk een piramidevorm. Helemaal onderaan staan de volgelingen”*. De grootste drie sekten hebben alle een christelijke grondslag. Naast de drie grootste sekten zijn er nog zes sekten met een ledenaantal tussen de 100 en de 1000.

Ongeveer driekwart van de sekten heeft een ledenaantal van maximaal honderd. Het gros van de sekten lijkt dus relatief klein te zijn. Veertig procent van de sekten, waarvan de grootte bekend is, heeft tussen de drie² en vijftieng volgelingen. Mogelijk dat een kleinschalige sekte de leider de mogelijkheid biedt om persoonlijke contacten op te bouwen.

Tabel 4.2 – Aantal volgelingen per geïnventariseerde sekte

Aantal volgelingen	Aantal sekten	%
0-25	18	43
25-50	8	19
50-100	7	17
100-200	2	5
200-300	1	2
300-500	2	5
500-1000	1	2
1000-2000	2	5
2000-3000	1	2
Totaal	42	100

Resumé

Uit het empirische deel van het onderzoek komen 84 sekten naar voren die onder te verdelen zijn in vijf categorieën. De helft van de sekten heeft een religieus christelijke grondslag. Iets minder dan tien procent is gestoeld op oosterse religies en levensovertuigingen. Iets meer dan een derde van de sekten heeft een spirituele grondslag. Zo bestaat een kwart van de sekten uit therapeutische sekten en tien procent uit educatieve sekten. De categorie overig beslaat vijf procent van het totaal.

De omvang van de sekten verschilt sterk. Op basis van 42 sekten blijkt dat de kleinste sekte uit drie personen bestaat (een leider en twee volgelingen) en het aantal volgelingen van de grootste sekte wordt geschat op 2500 personen. Ongeveer driekwart van de sekten, waarvan het aantal volgelingen bekend is, heeft een ledenaantal van maximaal honderd. Het gros van de sekten lijkt dus relatief klein te zijn.

4.2 Ontstaan en toetreding

Uit de interviews zijn verschillende ontstaansvormen van sekten naar voren gekomen. Er is echter relatief weinig informatie voorhanden met betrekking tot dit onderwerp. Mogelijk komt dit doordat de meeste geïnterviewde respondenten toetreden op het moment dat de sekte reeds gevormd is.

Naast het ontstaan komt in deze paragraaf ook aan bod hoe voormalig sekteleiden voor het eerst met sekten in aanraking komen en via welke kanalen.

Ontstaan van sekten: een dynamisch proces

Volgens een van de geïnterviewde deskundigen heeft het proces van toetreden en het ontstaan van sekten te maken met de achtergronden en kenmerken van zowel de potentiële volgelingen als de sekte zelf. *“Een beweging is net als een winkel, ze biedt iets aan. Dit wordt opgemerkt door diegenen die in een bepaalde situatie zijn gekomen. Dit kunnen personen zijn die bepaalde life-events hebben meegemaakt: verlies kind, verlies huwelijkspartner, ontslag, ongeneeslijke ziekte.”*

Uit interviews blijkt dat sekten en potentiële volgelingen elkaar ‘vinden’. De sekte, soms specifiek de sekteleider, is op zoek naar volgelingen en de volgeling is op zoek naar identiteit, warmte, zingeving of ‘iets’. Het proces van toetreding wordt in gang gezet wanneer men elkaar treft. Zo blijkt ook uit een interview met een familielid: *“Mijn moeder wilde meer diepgang. Ze zag de uitleg van de Bijbel anders dan de kerk dit deed. We zijn toen op zoek gegaan naar een andere kerk. Een jaar lang zijn we allerlei kerken langs gegaan. Op een gegeven moment kwamen we in een van de kerken een man tegen met informatie over wat later een sekte bleek te zijn. Zij (de moeder) voelde zich thuis en zo zijn we erin gerold”*. De interactie tussen de volgelingen en de leider lijkt hierbij een grote rol te spelen. Volgens een van de deskundigen zijn de volgende factoren van belang bij het ontstaan van een sekte. *“De behoefte aan een verlichte gedachte, mensen willen bij een groep horen, er komt een leider die deze verlichte gedachte wil uitdragen en deze mensen gaan de leider volgen.”* Volgens deze deskundige zijn de behoefte aan een ‘verlichte gedachte’ en ‘het bij een groep willen horen’ de eerste voorwaarden voor het ontstaan van een sekte. Pas wanneer er sprake is van interactie of contact met een leider kan de sekte zich gaan ontwikkelen. Met andere woorden, de volgeling is de basis en pas daarna komt een leider in beeld. Volgens een andere deskundige spelen bepaalde basisbehoeften van de mens hierbij een belangrijke rol: *“Zekerheid, houvast en het gevoel ergens bij te horen. Dat is biologisch bepaald”*.

Enkele ex-sekteleden geven aan dat sekten spontaan kunnen ontstaan doordat mensen in contact komen met een charismatische leider. In veel gevallen is deze leider welbespraakt en beschikt hij/zij over vaardigheden waarmee hij/zij mensen enthousiast kan maken. Zo vertelt een van de ex-leden over zijn ervaringen met betrekking tot het ontstaan van een sekte door een charismatische leider. *“Hij weet je te raken, hij legt zaken bloot en het klopt. Hij heeft mensenkennis en dan ontstaat er een soort erkenning. Dan komt er een soort verlangen of wil om eraan te werken en het op te lossen en te verbeteren. De koppeling is dan al gelegd, hij is de juiste persoon om je daarbij te helpen.”* Deze voormalige sekteleiden lijken eraan voorbij te gaan dat zij zelf degene zijn die de eerste stap richting sekte of sekteleider hebben gezet. Zo stelt een deskundige dat sommige volgelingen menen dat een sekte is ontstaan door de leider, terwijl in feite de interactie met en de invloed van de volgelingen op de leider een belangrijke rol spelen bij de vorming van een sekte. Volgens een van deze deskundigen is het groepsdynamische proces belangrijker dan de kwaliteiten van de leider zelf.

“De leidersfiguur is bijna inwisselbaar. In die zin is de leider ook een slachtoffer, de leider is ook gevangen in een bepaalde dynamiek.” De dynamiek waar hier op bedoeld wordt, is de stimulatie door de volgelingen om een bepaalde positie binnen de groep in te nemen. *“Als je eenmaal een goeroe/sekteleider bent en je hebt zoveel volgelingen en je merkt dat wat je doet toch niet helemaal goed is, dan kun je ook niet meer terug. Dit is ook een vorm van groepsdruk van de groep tegenover de leider.”*

Intermezzo: Sekteleider tegen wil en dank

Bij een van de sekten zijn het de volgelingen die de leider maken. De genius achter de leider is een christelijk geschoold persoon, maar die nooit werk heeft kunnen vinden. Hij had het idee dat er iets ‘bijzonders’ moest zijn. Hij ontmoette vervolgens een man met bijzondere denkbeelden op het gebied van de ondergang van de aarde. De jongeman werd hierdoor geraakt en maakte een website over het gedachtegoed van deze persoon. Een deskundige stelt: *“En toen was de man een sekteleider, omdat hij een propagandist had”*. De sekteleider zelf kan volgens de deskundige helemaal niets met computers en had nooit zoveel volgelingen gekregen als een van de leden die actie niet had ondernomen. Deskundige: *“De hele gemeenschap pusht de leider om door te gaan. Al het geld van de volgelingen zit in de sekte en zij hebben al hun contacten verbroken”*. De volgelingen hebben al zoveel geïnvesteerd dat een koerswijziging in het gedachtegoed geen optie meer is.

Een volgende ontstaansvorm die naar voren komt in de interviews, is de afsplitsing. In dit geval splitsen leden zich af van een reeds bestaande groep. Een andere zienswijze van de leer, boodschap of koers van de reeds bestaande groep is vaak de oorzaak van de afsplitsing. *“Het waren voornamelijk de jongeren omdat zij behoefte hadden aan verandering en radicale dingen, zij waren misschien wat meer impulsief”*, aldus een ex-lid van een sekte die zich heeft afgesplitst van een kerk. In sommige gevallen is het de (toekomstige) sekteleider die de afsplitsing initieert, maar dit hoeft niet het geval te zijn. De leider kan zich later aandienen of zelfs worden gevraagd door de afgesplitste leden. Dit is het geval bij een van de sekten waarbij zich de meest ernstige misstanden hebben voorgedaan in de jaren negentig (mis-handeling en seksueel misbruik, zie hoofdstuk zes). Deze ontstaat nadat een vijftigtal leden van een christelijke geloofsgemeente een eigen gemeente op wil richten. Deze geloofs-gemeenschap trekt zelf een voorganger aan die hen moet gaan leiden.

Het eerste contact

In de interviews komen verschillende wijzen naar voren over hoe het eerste contact tussen potentiële volgelingen en sekten tot stand komt. Uit de interviews met ex-leden en familieleden blijkt dat verschillende personen voor het eerst met een sekte in aanraking komen via familieleden of vrienden. Zij hebben goede ervaringen met een bepaalde groep en vragen de kandidaat-volgeling mee. Een vertrouwd persoon bij de groep lijkt de stap te vergemakkelijken. *“Ik vertrouwde mijn vriendin dus toen ben ik met haar meegegaan.”*

Andere volgelingen zijn benaderd op hun werk door collega's die al in de sekte zitten. De nieuwe volgelingen kampen met psychische en/of medische problematiek. Volgens de collega's zullen deze personen baat hebben bij een bezoek aan de 'groep vrienden', zoals de sekte genoemd wordt. *"Op haar werk is mijn dochter benaderd door een collega die haar vertelde over een 'psycholoog' die in staat zou zijn alle kwaliteiten uit een mens te halen"*, aldus een familielid.

In enkele gevallen wordt het potentiële lid doorverwezen naar de sekte(leider) door hulpverleners. Volgens de ex-leden gaat het om een huisarts, psychotherapeut en een natuurgeneeskundige arts die hen doorverwijst naar een beweging met een spirituele grondslag. Anderen komen met sekten in aanraking via de krant, het internet of een tijdschrift.

Uit verschillende bronnen komt naar voren dat voormalige sekteleiden ook voor het eerst in aanraking komen met spirituele sekten door het volgen van coachingsprogramma's, cursussen, lezingen en opleidingen. *"Elk programma eindigt met een uitnodiging voor een meditatie om meer 'inzicht' te krijgen. Er wordt niet verteld wat de groep eigenlijk gelooft en wat de verborgen agenda is"*, aldus een ex-lid die een dergelijke situatie heeft meegemaakt. Een aantal van dit type sekten heeft zeer professionele websites en/of promotiemateriaal. Een van de ex-leden stelt dat deze professionaliteit heeft bijgedragen aan het toetreden. *"Toen kreeg ik zijn kaartje en daar stond op dat hij dr. en PhD. was. Vooral die titels gaven de doorslag."* Deze manier van kennismaken lijkt vooral voor te komen bij sekten met een spirituele grondslag. Een van de voormalige sekteleiden is op straat geworven. Deze persoon komt mensen op straat tegen, raakt in gesprek en is vervolgens uitgenodigd om naar een bijeenkomst te komen. Volgens een van de deskundigen richt deze sekte zich vooral op jongeren. Dit doen sekten bijvoorbeeld door het maken van muziek en het inzetten van andere jongeren om nieuwe leden te werven.

Uit interviews met voormalige sekteleiden blijkt dat een relatief grote groep volgelingen is geboren in een sekte. Het aantal sekten waarbij dit voorkomt, is echter klein. Er zijn enkele christelijk georiënteerde sekten die reeds enkele decennia bestaan en waar geboortebeperving taboe is. Hierdoor is het aantal tweedegeneratievolgelingen relatief hoog te noemen.

Het warme bad

Zowel deskundigen als ex-leden noemen dat het gevoel van 'het warme bad' een belangrijke rol speelt bij de eerste kennismaking. Volgens een van de deskundigen is dit een van de belangrijkste elementen waardoor een sekte aan zijn volgelingen komt, vooral omdat de aspirant-leden problemen hebben. *"Op het moment dat iemand aansluiting wil, krijgt hij/zij zoveel aandacht en bemoediging van de groep dat het voelt als een warm bad. Het is allemaal geweldig. Dat doet elke sekte om mensen te werven."* Verschillende ex-leden spreken over dit 'warme bad' en het prettige gevoel dat zij hebben gekregen ten tijde van de toetreding. *"Het was alsof je in een warm bad kwam. Er werd gezongen in een mooie omgeving. Allemaal rondom het thema vrienden en samenzijn."*

Volgens een voormalig sektelid fungeert de eerste kennismaking ook als een selectiefase. Volgens deze respondent wordt een potentiële kandidaat gescand op geschiktheid. Alleen in volgelingen die in potentie 'geschikt' zijn volgens de leider wordt tijd en aandacht gestoken. *"Ik werd als de koningin binnengehaald, dat doet je toch echt iets, het voelt fijn. In die beginfase vindt er een voorbereiding plaats. Iemand die net nieuw is, daar wordt in geïnvesteerd. Het is wel afhankelijk van de persoon; als iemand tegenvalt, wordt hij uitgekotst. Deze persoon mag dan wel dingen doen maar ze laten hem links liggen en iemand anders mag dan meer doen. Je wordt dan toch gescand, het was een selectiefase."*

Resumé

Uit de verschillende informatiebronnen komt naar voren dat bij de vorming van een sekte sprake kan zijn van een dynamisch proces tussen de leider en potentiële volgelingen. De sekte, soms specifiek de sekteleider, is op zoek naar volgelingen en de volgelings is op zoek naar identiteit, warmte, zingeving of 'iets'. Het proces van toetreding wordt in gang gezet wanneer men elkaar treft en er een 'klik' is. Daarbij spelen groepsdynamische processen een elementaire rol. De interactie tussen de leider en volgelingen, en de invloed van de volgelingen op de leider, lijken hierbij een belangrijke rol te spelen. Sekten kunnen ook ontstaan wanneer een bepaalde groep zich afsplitst van een reeds bestaande groep. Uit de interviews met ex-leden en familieleden blijkt dat verschillende personen voor het eerst met een sekte in aanraking komen via familieleden, vrienden, collega's, coachingsprogramma's, cursussen, lezingen en opleidingen. Zij kunnen ook zijn doorverwezen door (reguliere) hulpverlening of arts. De aspirant-leden kunnen kampen met problemen op verschillende terreinen. Zowel deskundigen als ex-leden noemen dat het gevoel van *'het warme bad'* een belangrijke rol speelt bij de eerste kennismaking. De volgelingen worden vriendelijk welkom geheten en zij ervaren dat als zeer prettig.

4.3 Leiders

In deze paragraaf wordt ingegaan op de informatie die is verkregen over de leiders van de sekten. Achtereenvolgens worden verschillende typen leiders, achtergronden, kwaliteiten, charisma en psychische problematiek van de leiders behandeld.

Typen leiders

In paragraaf 4.1 is gebleken dat er verschillende typen religieuze bewegingen te onderscheiden zijn. In het verlengde hiervan ligt dat de leiders verschillend kunnen zijn wat betreft hun kenmerken en achtergronden. Leiders van christelijk georiënteerde bewegingen kunnen onderling verschillen qua opvattingen, persoonlijkheid, geslacht, leeftijd of leer die zij aanhangen/uitdragen. Deskundigen zijn het erover eens dat sekteleiders niet over een kam geschoren kunnen worden. *"Er bestaat geen model van zo word ik een sekteleider of dit zijn de kenmerken."* Eenzelfde beeld wordt geschetst in de literatuur, waaruit blijkt dat verschillende typen leiders elkaar kunnen overlappen; er is geen stereotype sekteleider.

Conform de literatuur en de interviews met de deskundigen blijken ook de ex-leden uiteenlopende beelden van leiders te schetsen. In de volgende alinea's worden verschillende kenmerken en achtergronden van de leiders besproken.

Geslacht en leeftijd

Per sekte is nagegaan of de leider een man of vrouw is. Uit tabel 4.3 blijkt dat ongeveer twee derde van de sekteleiders uit mannen bestaat. Het totaal aantal leiders telt niet op tot 84 (het aantal naar voren gekomen sekten) omdat van enkele leiders het geslacht onbekend is gebleven.

Tabel 4.3 – Geslacht van sekteleiders

	N	%
Man	52	64
Vrouw	29	36
Totaal	81	100

Om meer duiding te geven aan de verschillen tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke leiders, is in tabel 4.4 is een uitsplitsing gemaakt per type sekte. Hieruit blijkt dat mannelijke sekteleiders vooral in sekten met een religieuze component te vinden zijn. Dit is met name het geval bij sekten met een christelijke grondslag, waarbij bijna driekwart van de leiders, van wie het geslacht bekend is, man is. Bij sekten met een spirituele grondslag is het aantal vrouwelijke leiders iets in de meerderheid.

Tabel 4.4 – Geslacht van bekende sekteleiders uitgesplitst naar type sekten

Type	Vrouw		Man		Totaal aantal naar voren gekomen leiders	
	N	%	N	%	N	%
<i>Categorie 1: Religieuze grondslag</i>						
Christelijk	10	25	30	75	40	100
Oosters	2	29	5	71	7	100
<i>Categorie 2: Spirituele grondslag</i>						
Therapeutisch	12	53	11	46	23	100
Educatief	4	50	4	50	8	100
Overig	1	33	2	67	3	100

Opvallend is dat bij een vijftal sekten twee of meer leiders naar voren komen. Hiervan zijn het in vier gevallen een man en een vrouw die samen de sekten leiden. Twee van deze stellen zijn met elkaar getrouwd. In een geval gaat het om een trio, een man en twee vrouwen, dat de leiding heeft. Van drie van deze koppels is bekend dat zij therapieën en cursussen geven.

De sekteleiders zijn, voor zover bekend, allen volwassen. Uit interviews met ex-leden en familieleden blijkt dat de sekteleiders vaak ouder zijn dan veertig. In verschillende gevallen fungeren de leiders volgens respondenten als een moeder- of vaderfiguur.

Persoonlijke kwaliteiten en charisma

Een van de overeenkomstige kenmerken van de leiders is dat zij, volgens zowel de deskundigen als voormalige leden, over een bepaalde gave, talent of vorm van charisma beschikken. Het blijkt voor zowel de deskundigen als de ex-leden moeilijk om aan te geven waar dat charisma vandaan komt. Met name de ex-sekteleden geven aan dat de leiders verbaal en communicatief erg sterk kunnen zijn. *“Ze beheerst de macht van het woord, kan dingen heel helder maken met haar redenaarstalent.”* Als andere kwaliteiten noemen ex-leden de aantrekkingskracht van de leiders en dat zij in staat zijn om een bepaalde persoonlijke binding met volgelingen te creëren. *“Je voelt je tot hem aangetrokken omdat je je voor het eerst gekend voelt, je voelt dat hij je doorgrondt.”*

Volgens enkele voormalige volgelingen gebruiken de sekteleiders hun gaven en kwaliteiten ten nadele van hun volgelingen. Zo stelt een van de ex-leden dat de leider je *“in je onderbuik angst inboezemt. Niet agressief, maar er gaat een bepaalde dreiging van uit”*. Een ex-lid van een andere beweging stelt dat de leider: *“iets heeft ontwikkeld waarbij hij goed doorheeft hoe hij personen op een bepaalde manier kan binden en manipuleren. Hij heeft een zintuig ontwikkeld voor gevoelige, zwakke mensen”*.

Intermezzo: Charisma

In de interviews is regelmatig gesproken over het charisma van de leider. Daarbij wordt soms gesuggereerd dat het charisma een eigenschap is van de leider waaraan de volgelingen geen weerstand kunnen bieden. Over het algemeen geven de volgelingen een positieve betekenis aan het charisma van de leider (zelfs als zij de beweging hebben verlaten). Ter verdieping: van Hitler werd ook gezegd dat hij over charisma beschikte en mensen kon overtuigen. Hoe kan het dat mensen bereid waren hem te volgen? Die vraag stelt de historicus Rees (2012) in zijn boek *'Het charisma van Hitler'*. Hij stelt dat charisma geen objectieve eigenschap is, maar ontstaat in de interactie tussen leider en volger. *“We vinden iemand alleen charismatisch als deze persoon tegemoet komt aan bepaalde behoeften die we hebben. Het is belangrijk om er met klem op te wijzen dat de mensen die het charisma van een leider accepteren niet gehypnotiseerd zijn. Ze weten exact wat er gaande is en blijven verantwoordelijk voor hun daden. Het feit dat iemand voor een charismatische leider is gevallen, kan later niet worden gebruikt als excuus of alibi.”*

Initiële intentie en ontwikkeling

Veruit de meeste respondenten stellen dat leiders in eerste instantie met goede bedoelingen hun denkbeelden of ideeën willen verspreiden of verkondigen. De sekteleiders geloven daadwerkelijk in hun eigen gaven of profetieën en hebben het beste voor met hun volgelingen. Dit tekent de kracht van deze leiders volgens een van de deskundigen. *“Het gebeurt allemaal met de beste bedoelingen. Er is een gedrevenheid en geloof in de boodschap, anders zou de leider het ook niet zo lang kunnen volhouden als hij enkel cynisch en egoïstisch zou zijn.”* Volgens een andere deskundige is de authenticiteit hetgeen waaraan de sekteleiders hun charisma ontlenen. *“Als je succesvol bent dan kun je dat bijna niet faken. Daarom kunnen ze ook zo sterk uit de boek komen.”* Zo lijken de authenticiteit, het geloof in de eigen denkbeelden en het charisma van een persoon belangrijke componenten te zijn in wat iemand een leider maakt. Voor voormalige sekteleiden lijkt het moeilijk om de initiële bedoeling van de leider in te schatten. Het is niet helemaal duidelijk wat hier de oorzaak van is, maar het heeft mogelijk te maken met de misstanden die zij ervaren hebben en dat zij daardoor een negatief beeld van de leider hebben opgebouwd. Zo vindt een van voormalige leden *“het moeilijk om zijn (sekteleider) bedoelingen te interpreteren”*. Het zijn juist degenen die de sekte hebben verlaten die het – terugkijkend – niet eens zijn met wat er in de sekte is gebeurd.

Verschuillende deskundigen gaan in op de ontwikkeling waarbij de leiders hun initiële ‘goede bedoeling’ achter zich laten of veranderen. De gemeenschappelijke component die de deskundigen noemen, is de combinatie van het verkrijgen van macht en dat de leiders aan niemand verantwoording af hoeven te leggen. Een van de deskundigen beschrijft dit proces: *“Op een gegeven moment ziet hij dat hij mensen onder de duim kan houden. Kritisch denkende figuren heeft hij eruit gewerkt. Niemand die tegengas geeft. Daarna is hij toe gaan geven aan innerlijke begeerten en zelfgratificatie”*. Volgens enkele deskundigen speelt de dynamiek tussen leiders en volgelingen een rol bij wat iemand een sekteleider maakt en in hoeverre dit kan leiden tot misstanden. Het toe-eigenen van een machtspositie, deze positie ook toegekend krijgen van de volgelingen (deze geven immers geen weerwoord) en het aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, zijn volgens deskundigen belangrijke componenten die hieraan bij kunnen dragen.

Psychische problemen

Zowel deskundigen als voormalige sekteleiden stellen, op basis van hun ervaringen, dat de leiders in sommige gevallen kampen met psychische problematiek. Zes ex-leden van diverse sekten geven expliciet aan dat de leider van hun voormalige sekte kampt met dergelijke problemen.³ Uit interviews blijkt dat sommige leiders jarenlang met zichzelf en hun omgeving ‘geworsteld’ hebben, totdat zij hun denkbeeld of boodschap ontwikkeld hebben. Zo leren interviews met voormalige volgelingen dat enkele leiders kampen met gezondheidsproblemen, zijn gescheiden, een dierbare of hun baan hebben verloren of kampen met psychoses voordat zij hun denkbeelden ontwikkelen.

Zo vertelt een van de ex-leden: *“Na de geboorte van haar kind verviel ze in een depressie en later werd ze psychotisch. Ze ging zich toen bezighouden met pendelen⁴ om zo om te gaan met haar problemen. Ze dronk toen ook erg veel alcohol”*. Over een andere leidster vertelt een van de ex-leden: *“Ik denk dat ze ernstig in de war is. Ze heeft een dramatische jeugd gehad met een dominante vader die haar mishandelde. Door haar moeder en oma is ze naar behandeld, zij hebben haar opgesloten. Op dat moment is haar creativiteit ontstaan, zij ontwikkelde een heel eigen wereldbeeld. Ze is voer voor psychiaters”*.

Volgens enkele deskundigen en voormalige sekteleiden komt de boodschap van de sekteleiders voort uit psychiatrische ziektebeelden wat die de leiders juist bijzonder maken. *“Hij heeft datgene wat anders als afwijking gezien wordt als geestesgaven gebruikt. Hij was gewoon een psychiatrisch patiënt. Hij was de stem van God zoals niemand dat kon. Je kon nooit kritiek leveren want dan verwierp je God zelf.”*⁵ Een andere deskundige oppert dat de sekteleiders niet alleen aan geestesstoornissen lijden, maar ook dat de bewegingen personen met psychische problemen aantrekken.⁶ De wederzijdse beïnvloeding en interactie tussen beiden worden door deze deskundige bestempeld als *“geen goede mix”*.

Volgens verschillende deskundigen en voormalige sekteleiden zijn de leiders te typeren als narcisten. Een van hen stelt dat leiders *“aandacht en roem nodig hebben”*. Dit komt overeen met de ervaringen van enkele ex-leden: *“Hij was een narcist, het was een onemanshow. Het had niets met het geloof te maken, hij heeft een psychische stoornis die hij goed weet in te pakken”*. Een ander voormalig lid heeft een vergelijkbare ervaring opgedaan met een vrouwelijke sekteleider: *“Ze heeft een enorm ego, een bodemloze put. Ze heeft het nodig om mensen in zo’n staat te brengen dat ze haar bewonderen. Zij bepaalt alles. Het zijn speeltjes die zij nodig heeft om door te kunnen gaan. Ze is een echte narcist”*.

Jeugd en relatie met religie

Uit interviews blijkt dat minstens drie sekteleiders een problematische opvoeding hebben genoten. Volgens twee voormalige sekteleiden behandelen deze leiders hun volgelingen zoals zijzelf behandeld zijn in hun jeugd. *“Het is een vrouw die niet gezien is door haar vader. Constant gekleineerd en afgebrand en nu doet ze precies hetzelfde met andere mensen.”* Bij een andere sekteleider lijkt, volgens een voormalig sektelid, een religieuze component in de opvoeding een rol te spelen. *“De leider werd door zijn moeder altijd in een hoekje geduwd, omdat ze hem als een duivel zag vanwege zijn krachten. Nu gebeurt het tegenovergestelde, want mensen bewonderen hem juist om zijn krachten. Hij is zelf dus ook heel kwetsbaar en onzeker.”* Volgens dit sektelid heeft deze leider op jonge leeftijd ontdekt dat hij helende krachten heeft en is hij om deze reden door zijn religieuze moeder als buitenbeentje beschouwd. Van enkele sekteleiders is bekend dat zij voor hun leiderschap al religieus waren of dat zij religieus zijn opgevoed. Volgens een van de deskundigen hoeft dit niet altijd het geval te zijn: *“De leider kan overal vandaan komen. Uit de reguliere kerk, maar ook uit een ander sekta-*

risch genootschap waar hij nog een schepje bovenop doet". Ook blijkt uit de interviews dat een aantal christelijke leiders religieus is opgevoed en in sommige gevallen ook geschoold. *"Hij is gelovig opgegroeid, geïnspireerd door de Bijbel en Amerikaanse sprekers. Hij is een tijdje naar Amerika gegaan en daar assistent van een aantal christelijke leiders geweest"*, aldus een voormalig sektelid.

Resumé

Ongeveer twee derde van de sekteleiders bestaat uit mannen. Mannelijke sekteleiders komen vooral voorbij sekten met een religieuze component. Bij sekten met een spirituele grondslag is het aantal vrouwelijke leiders naar verhouding iets groter. Bij een vijftal sekten komen twee of meer leiders naar voren. De sekteleiders hebben, voor zover bekend, allen de volwassen leeftijd. De leiders lijken over een bepaalde gave, talent of vorm van charisma te beschikken. Zij zijn volgens respondenten verbaal en communicatief sterk, hebben een bepaalde aantrekkingskracht en het vermogen om een diepgaande persoonlijke binding met de volgeling te creëren. De leiders lijken in eerste instantie met goede bedoelingen hun denkbeelden of ideeën te willen verspreiden of verkondigen. Het toe-eigenen van een machtspositie, deze positie ook toegekend krijgen van de volgelingen en het aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, zijn belangrijke componenten voor het ontstaan van misstanden. Uit de gesprekken met betrokkenen blijkt dat een klein aantal leiders kampt of heeft gekampt met psychische problematiek, een problematische opvoeding heeft genoten of negatieve *life-events* heeft meegemaakt.

4.4 Volgelingen

In deze paragraaf worden de volgelingen beschreven. Aan de hand van de informatie uit de verschillende bronnen wordt een beeld geschetst van de achtergronden en kenmerken van de volgelingen. Achtereenvolgens komen aan de orde het geslacht, leeftijd, opleiding en de karaktereigenschappen van de volgelingen. Vooraf moet gesteld worden dat er, evenals bij de beschrijving van de leiders, niet gesproken kan worden van dé volgeling. Op basis van de vergaarde informatie is te stellen dat ook volgelingen sterk kunnen verschillen qua achtergronden en kenmerken.

Geslacht

Van 37 sekten is de verhouding mannen en vrouwen bekend. Bij twee derde van deze sekten is de verhouding man/vrouw gelijk. Bij vijf sekten zijn er iets meer vrouwen dan mannen en bij twee sekten zijn er iets meer mannen dan vrouwen. Sekten die volledig uit mannen bestaan, zijn niet naar voren gekomen. Wel zijn er vijf sekten die volledig uit vrouwen bestaan, inclusief leidster. Vier van deze 'vrouwensekten' zijn te typeren als 'spiritueel therapeutisch' (zie tabel 4.5).

Tabel 4.5 – Geslacht van de volgelingen per type sekte

Geslacht	Meer vrouwen dan mannen	Meer mannen dan vrouwen	(Bijna) alleen vrouwen	(Ongeveer) gelijke verdeling	Onduidelijk	Totaal
	N	N	N	N	N	N
<i>Categorie 1: Religieuze grondslag</i>						
Christelijk	4	0	1	18	19	42
Oosters	0	0	0	2	5	7
<i>Categorie 2: Spirituele grondslag</i>						
Therapeutisch	1	2	4	3	13	23
Educatief	0	0	0	2	6	8
<i>Overig</i>	0	0	0	0	4	4
Totaal	5	2	5	25	47	84

Enkele deskundigen opperen dat vrouwen eerder geneigd zijn om toe te treden tot een sekte: *“Het zijn overwegend vrouwen, omdat vrouwen de meeste religieuze belangstelling hebben”*. Een andere deskundige zegt: *“Wat opvalt, is dat vrouwen er veel gevoeliger voor zijn. Zeker als je dat hele newage-achtige erbij gaat nemen, dat therapeutisch spirituele. Ongelofelijk veel vrouwen doen daaraan mee”*. Uit interviews komt ook naar voren dat vrouwen in sommige gevallen ontvankelijk zijn voor dit type groepen. Zo verklaart een familielid: *“Mijn vrouw kreeg steeds meer interesse voor alternatieve dingen. Zij was de nuchtere Hollandse die je niets moest wijsmaken, maar die kant verloor ze langzaam”*.

Leeftijd

Met betrekking tot de leeftijd is het volgens een van de deskundigen belangrijk een onderscheid te maken tussen de eerste en de tweede generatie volgelingen. *“De eerste generatie volgelingen maakt een vrije keuze om bij een sekte te gaan. De tweede generatie krijgt die keuze niet meer, maar is al vroeg geïndoctrineerd”*, aldus een deskundige. Het type sekten waar deze respondent op doelt, betreft met name enkele christelijk georiënteerde organisaties die reeds enkele decennia bestaan. In onderhavig onderzoek zijn er enkele sekten die aan dit profiel voldoen. In de vragenlijsten is in dit verband ook een aantal kerkgemeenschappen genoemd die al ouder zijn dan de periode waarnaar in dit onderzoek is gekeken (na WO II). Het gros van de volgelingen lijkt uit eerstegeneratievolgelingen te bestaan. Volgens de deskundige zijn dit de personen die een eigen keuze maken om bij een sekte te gaan. De deskundigen zeggen niets over leeftijden waarop potentiële volgelingen meer ontvankelijk zouden zijn. Dit zou, volgens sommige deskundigen, eerder te maken hebben met bepaalde

life-events of de persoonlijkheid van deze personen dan met leeftijd. De achtergronden en kenmerken van volgelingen komen verderop in deze paragraaf aan bod.

Naast de deskundigen is ook de ex-leden en familieleden gevraagd naar de leeftijden waarop zij met de sekte in aanraking zijn gekomen.⁷ Uit al deze casussen is op te maken dat volgelingen kunnen variëren in de leeftijd van 0 tot en met 90 jaar. *“Er waren jonge gezinnen bij, maar ook mensen van 50 jaar of ouder of juist jonge mensen zoals ikzelf (30 jaar) en twintigers.”* Enkele ex-leden stellen dat hun sektegenoten vaak tussen de 30 en de 50 jaar oud zijn. Dit is met name het geval bij therapeutische sekten. Zo stelt een ex-sektelid van een dergelijke sekte: *“De meesten kwamen bij de sekte in het begin van hun dertiger jaren”*. Onduidelijk is waarom juist deze leeftijdscategorie genoemd wordt. Mogelijke redenen zijn dat mensen in deze leeftijdscategorie enige financiële slagkracht hebben en sekten, volgens een deskundige, *“uit zijn op mensen met veel geld”*. Een van de christelijk georiënteerde sekten, die enkele jaren geleden is opgeheven, richtte zich echter voornamelijk op jongeren. De volgelingen van deze groep bestonden voornamelijk uit jongeren tussen de 18 en de 25 jaar. Concluderend, kan gesteld worden dat volgelingen niet per definitie tot een bepaalde leeftijdscategorie behoren. In enkele gevallen wordt de leeftijdscategorie 30 tot en met 50 jaar genoemd als grootste categorie binnen de sekten.

Opleiding

De deskundigen zijn het onderling niet eens over het opleidingsniveau van volgelingen. Sommigen van hen menen dat volgelingen vaker hoog dan laag zijn opgeleid. Een deskundige stelt dat het opleidingsniveau samenhangt met het type sekte: *“Bij therapeutische groepen zitten veel hoog opgeleiden, mensen die ergens over nagedacht hebben. Bij christelijke groepen zijn het minder hoog opgeleiden”*. Deze uitspraak wordt ondersteund door informatie van twee voormalige sekteleden. Zo stelt een voormalige sektelid uit een therapeutische sekte: *“Vrijwel iedereen had een universitaire of Hbo-opleiding. Het systeem was ook behoorlijk sophisticated. Er gebeurden ook goede dingen en dat maakt het juist zo verwarrend en daardoor zijn denk ik al die intelligente mensen zo lang gebleven”*. Een voormalige sektelid uit de christelijke hoek ziet het tegenovergestelde: *“Opleidingsniveau was laag, vaak hebben de volgelingen scholen niet afgemaakt of alleen de middelbare school: er is een wantrouwen tegen het systeem van educatie betaald door de overheid”*.

Bovenstaande uitspraken, van deskundigen en uitgetreden volgelingen, worden deels bevestigd door de andere bronnen uit onderhavig onderzoek. Zo blijkt uit informatie over 37 sekten, dat bij acht sekten het opleidingsniveau laag ligt. Zeven van deze acht sekten kunnen als religieus christelijk getypeerd worden. Bij een twaalfstal sekten blijkt dat de volgelingen een hoge opleiding hebben genoten. Naar verhouding lijken volgelingen binnen sekten met een spirituele grondslag, voor zover bekend, relatief hoog opgeleid te zijn. Bij zeventien sekten zijn de volgelingen zowel laag als hoog opgeleid (zie tabel 4.6).

Tabel 4.6 – Opleidingsniveau volgelingen uitgesplitst naar sekte

Opleidingsniveau	Laag	Hoog	Beide	Onduidelijk	Totaal
	N	N	N	N	N
<i>Categorie 1: Religieuze grondslag</i>					
Christelijk	7	4	9	22	42
Oosters	0	1	2	4	7
<i>Categorie 2: Spirituele grondslag</i>					
Therapeutisch	0	4	5	14	23
Educatief	1	2	1	4	8
Overig	0	1	0	3	4
Totaal	8	12	17	47	84

Volgens een van de deskundigen heeft de opleidingsachtergrond niets te maken met het type sekten, maar met de methoden die de sekteleider hanteert. Zo is deze deskundige het niet eens dat het opleidingsniveau bij christelijke sekten laag zou zijn. *“Wanneer we kijken naar de personen van deze (christelijke) sekte, kan ik zeggen dat deze een redelijk tot goed stel hersenen hadden. De studies van de leider waren lang; niet iedereen kan dat volgen. Iemand met een laag IQ kan niet 3 uur lang studie volgen.”* Volgens deze deskundige zijn er ook sekten die bestaan uit personen met lage scholing. *“Het is maar net in welke niche de sekte opereert.”* Al met al is het beeld van het opleidingsniveau van de sekteleiden niet eenduidig vast te stellen.

Persoonskenmerken

Verschillende deskundigen, ex-leden en familieleden noemen persoonskenmerken die ertoe kunnen leiden dat iemand meer vatbaar is om tot een sekte toe te treden. Het gaat grofweg om de volgende kenmerken: zoekend, kwetsbaar (door *life-events*) en kenmerken die gelieerd zijn aan de termen dienstbaar en afhankelijk.

Zoekend

Uit interviews met deskundigen, ex-leden en familieleden blijkt dat een groot deel van de volgelingen ‘zoekend’ is. De respondenten verschillen van mening over waarnaar de volgelingen precies op zoek zijn. Zo stellen twee deskundigen dat mensen op zoek zijn naar hun identiteit of antwoorden op bepaalde levens- of godsdienstige vragen. *“Sekteleiden zijn mensen die op zoek zijn naar iets, zichzelf, godsdienstige howvast en die het antwoord niet vinden in zichzelf of in traditionele godsdiensten.”* Een andere deskundige wijst juist op de invloed van samenleving. *“Mensen willen ergens bij horen. Je leeft in een individualistische samenleving en door eenzaamheid zoeken mensen aandacht en warmte van een groep.”* Het merendeel van de geïnterviewde voormalige sekteleiden stelt dat ze zoekend waren en in sommige gevallen nog steeds zijn. *“Op jonge leeftijd kreeg ik mijn eerste sessie bij een astroloog, dat was de take-off voor een ontdekkingsreis en toen ben ik veel gaan lezen over astrologie, numerologie, bewustzijnsontwikkeling en neurolinguïstisch programmeren.”* Nadat zij de sekte heeft verlaten, blijft zij

zoekend. *“Er is nu nog steeds geen stop op het zoeken naar informatie en verdieping, het is een doorgaand proces.”*

Opvallend is dat enkele voormalige sekteleiden niet goed onder woorden kunnen brengen waarnaar zij op zoek zijn. Uit hun antwoorden blijkt vaak dat zij, ten tijde van de toetreding, met bepaalde levensvragen zitten of op zoek zijn naar verdieping. *“Wat duidelijk was, was dat wij allemaal zoekende waren. Wij zochten iets buiten de materiële paden en dachten dat te vinden in de sekte”,* aldus een ex-lid.

Kwetsbaarheid (door life-events)

Veruit de meeste ex-leden en familieleden stellen dat zij, of hun familielid, op bepaalde gebieden ‘kwetsbaar’ zijn. Daarom zijn zij extra ontvankelijk om een volgeling binnen een sekte te worden. Niet zelden lijkt een *life-event* deze kwetsbaarheid te versterken of bloot te leggen. *“Life-events zorgen ervoor dat mensen extra ontvankelijk zijn”,* aldus een deskundige. Verschillende ex-leden bevestigen dit gegeven. Zo stelt een voormalig lid van een christelijke sekte: *“Er is altijd wel een aanleiding tot, of er gebeurt iets in je leven waardoor je erbij komt. Je leven gaat slechter, je krijgt problemen en zoekt hulp, de Heer kan je helpen”.* Een ander voormalig sektelid stelt dat de volgelingen allemaal mensen zijn met *“een rugzak”*. Deze mensen *“zijn onzeker, hebben pijn en beschadigingen of trauma’s van vroeger”*. Volgens een familielid van een sektelid *“slaan sekten toe”* wanneer mensen het meest kwetsbaar zijn. Hij verklaart dat zijn vrouw ontvankelijk werd na de dood van hun ongeboren kind. *“Ze kiezen vooral de zwakkere mensen, zo is een zieke buurvrouw meegegaan en zij heeft zich toen ook aangesloten, net als een andere vrouw die een kind met epilepsie had.”* Ook een voormalig sektelid zelf ziet in retrospectief wanneer hij met de sekte in aanraking is gekomen. *“Ik zat er geestelijk helemaal door en had hulp nodig. In die afhankelijke, hulpbehoevende positie was ik erg kwetsbaar. En daar is toen al, zonder ik dat ik het merkte, misbruik van gemaakt.”*

Kwetsbaarheid hoeft niet altijd gekoppeld te zijn aan een *life-event*. Uit de interviews komt namelijk naar voren dat personen vanuit hun persoonlijkheid kwetsbaar of labiel zijn, omdat ze kampen met psychologische of emotionele problematiek. *“Op het moment dat ik toetrad tot de groep, zat ik in een hevige depressie”,* aldus een voormalig lid. Zij werd reeds behandeld door een psycholoog maar is toen, op advies van een vriendin, overgestapt naar een, wat later bleek, therapeutische sekte. Ook van enkele andere voormalige sekteleiden is bekend dat zij, voor hun toetreding, psychische hulp gehad hebben. Een van deze personen, die ook zelf beaamt kwetsbaar te zijn, zegt hierover: *“Er waren een paar mensen (2 of 3) waarvan ik weet dat ze psychisch belast waren en daar ook wel professionele hulp bij hadden”.* Welk percentage van de voormalige leden voor hun toetreding al met psychische klachten kampt, is niet te zeggen op basis van de beschikbare bronnen. Wel is opvallend dat een relatief groot deel van de respondenten zijn sektegenoten als labiel typeert. Het is mogelijk dat bepaalde personen vanwege hun (religieuze) achtergrond geen professionele hulp hebben gezocht, terwijl zij dit mogelijkterwijs wel nodig hebben. Zo stelt een van de deskundigen uit de psy-

chologische hulpverlening: *“Ik heb geen zicht op personen uit christelijke bewegingen omdat zij een natuurlijke huidver hebben om zich aan te melden in het hulpverleningscircuit”.*

Van dienstbaar naar afhankelijk

De termen dienstbaarheid en afhankelijkheid komen met name terug in de interviews met de ex-leden, die deze eigenschappen aan zichzelf en andere sektegenoten toeschrijven. Verschillende voormalige volgelingen lijken het prettig te vinden dat zij van de sekte en sekteleider aandacht krijgen die zij eerder hebben gemist. De volgelingen stellen zich dienstbaar op om ervoor te zorgen dat deze aandacht voor hen blijft. *“Dienstbaar willen zijn, zorgzaam willen zijn. De aandacht van mijn moeder werd minder en de leidster nam dat over. Ik was hier gevoelig voor, mijn zorgzame kant heeft mij genekt.”* Een ander zegt: *“Afhankelijk, emotioneel. Het is moeilijk om dit in zinnen om te zetten. Het was makkelijker om alles te laten bepalen dan zelf na te denken. Het dienstbare en het meegaande heeft er altijd al in gezeten. Het is een blauwdruk van je opvoeding en het gezin waar je uitkomt”.* Volgens een van de deskundigen kunnen volgelingen gevoelig zijn voor een sekteleider die als moeder- of vaderfiguur dient. *“Afhankelijke types die zich het beste voelen als er een moeder- of vaderfiguur aanwezig is. De kerk biedt dit te weinig. Een sekte doet dit wel, aangezien deze vaak gebouwd zijn rond een dergelijk vader- of moederfiguur.”*

In sommige gevallen lijkt de leider het dienstbare karakter van de volgelingen stilaan te gebruiken om een afhankelijkheidspositie te creëren. Dat dit een geleidelijk proces kan zijn, wordt bevestigd door een voormalig sektelid. *“Daarna kreeg ik langzaam maar zeker door dat het een sekte was.”* Deze persoon heeft enkele jaren met haar gezin bij de leidster gewoond. Pas na enkele jaren krijgt zij door in hoeverre haar leven en dat van haar gezin is beïnvloed door de leidster. Ook het besef dat misstanden hebben plaatsvonden, volgt pas later. Een ander ex-lid vertelt over zijn ervaring: *“Het is het proces van de beïnvloeding dat heel langzaam verloopt. Dat heeft te maken met afhankelijkheid. Ik merkte dat mijn vrouw steeds meer afhankelijk werd van de leider. Als onze zoon ziek was, belde ze niet de huisarts, maar de leider om te vragen wat ze moest doen”.*

Een van de geïnterviewde ex-leden werkt binnen een vrijetijdsorganisatie. Deze organisatie maakt een radicale verandering door op het moment dat een vrouw (later wordt zij de sekteleidster) de hele visie en werkwijze verandert. Op dat moment vindt er een schifting plaats binnen de groep: er is een groep die blijft en een groep die gaat. Het geïnterviewde ex-sektelid, een van de blijvers, schetst een beeld van deze laatste groep: *“de mensen die weg zijn gegaan, is achteraf makkelijker te zeggen, waren onafhankelijker. Die hadden de leider niet nodig om te zeggen wat ze moesten vinden, zeggen of doen. Dat waren onafhankelijke geesten”.* Bovenstaande illustreert dat het afhankelijke en dienstbare karakter een rol kan spelen bij het worden van een volgeling.

Intermezzo: Autoriteit gehoorzamen

De invloed van een leider of autoriteit op het gedrag van mensen kan erg groot zijn. In verschillende experimenten toonde de psycholoog Milgram (1974) aan dat mensen hun eigen morele grenzen kunnen overgaan als een autoriteit dat van hen verlangt. De proefpersonen waren mensen tussen de 20-50 jaar met een gevarieerde (opleidings)achtergrond. Zij dachten mee te werken aan een geheugenstudie. Zij moesten vragen stellen aan een andere proefpersoon (in werkelijkheid een acteur, die in een andere ruimte zat) en bij een verkeerd antwoord kregen zij de opdracht een stroomstoot aan de proefpersoon toe te dienen. Bij elk verkeerd antwoord werd de schok verhoogd met 15 volt. De deelnemers konden de proefpersoon horen schreeuwen van de pijn. Er werd in werkelijkheid geen schok toegediend, de acteur simuleerde de pijn, maar dat wisten de deelnemers niet. Als deelnemers wilden stoppen, kregen zij van de onderzoeksleider te horen dat zij door moesten gaan (*"Het is noodzakelijk voor het experiment dat u doorgaat"*) en dat zij niet verantwoordelijk waren voor de gevolgen. Twee derde (65%) van de deelnemers ging zo ver dat hij een dodelijke schok toediende, een percentage dat ook in latere studies wordt gevonden (Blass, 1999). Desgevraagd vond 84 procent van de deelnemers dat de deelname aan het experiment een positieve ervaring was geweest en vijftien procent koos neutraal. Milgram noemt diverse factoren die de grote mate van gehoorzaamheid kunnen verklaren. De fysieke aanwezigheid van een autoriteit is van grote invloed op het gedrag van de deelnemers en dat de deelnemers veronderstelden dat de onderzoeksleider competent was. Daarnaast speelde volgens Milgram mee dat het onderzoek was gesponsord door de Yale universiteit, een betrouwbaar en gerenommeerd instituut.

"Ordinary people, simply doing their jobs, and without any particular hostility on their part, can become agents in a terrible destructive process. Moreover, even when the destructive effects of their work become patently clear, and they are asked to carry out actions incompatible with fundamental standards of morality, relatively few people have the resources needed to resist authority" (Milgram, 1974).

Resumé

Bij twee derde van de sekten is de verhouding man/vrouw gelijk. Bij vijf sekten zijn er iets meer vrouwen dan mannen en bij twee sekten zijn er iets meer mannen dan vrouwen. Sekten die volledig uit mannen bestaan, zijn niet naar voren gekomen. Wel zijn er vijf sekten die volledig uit vrouwen bestaan, inclusief leidster.

Het gros van de volgelingen bestaat uit eerstegeneratievolgelingen. Tweedegeneratievolgelingen komen voornamelijk voor bij religieus christelijke sekten. Volgelingen horen niet per definitie tot een bepaalde leeftijdscategorie. In enkele gevallen wordt de leeftijdscategorie 30 tot en met 50 jaar genoemd als grootste categorie binnen de sekte. Het opleidingsniveau van de volgelingen kan per sekte verschillen. Uit informatie over 37 sekten blijkt dat het opleidingsniveau bij acht sekten als laag en bij twaalf als hoog is te typeren. Bij zeventien sekten zijn de volgelingen zowel laag als hoog opgeleid. Voor zover bekend uit dit onderzoek, ligt het opleidingsniveau van de volgelingen bij spirituele sekten iets hoger.

Uit de geraadpleegde bronnen komt naar voren dat de volgelingen vaak als zoekend, kwetsbaar (door *life-events*) en dienstbaar/afhankelijk getypeerd worden. Dergelijke persoonlijke omstandigheden kunnen maken dat zij ontvankelijk zijn voor het toetreden tot een sekte waar zij gehoor vinden voor hun behoeften.

4.5 Leven in een sekte

Het leven in een sekte en de invloed van de sekte op het dagelijks leven van de volgelingen verschillen sterk. Zo kunnen er wekelijkse bijeenkomsten plaatsvinden, maar is het ook mogelijk dat de volgelingen met hun leider in een commune gaan wonen.

Tijdens de eerste kennismaking voelt het, zoals eerder opgemerkt, als een 'warm bad' omdat er een groep mensen of leider is die de volgelingen begrijpt en hen aandacht geeft. Volgens verschillende ex-leden vindt de kennismaking plaats in een vrij ongedwongen sfeer. Naarmate de tijd vordert, blijkt dat de tijdsinvestering opgevoerd kan worden. Volgelingen worden geacht om vaker bijeenkomsten te bezoeken of, in het meest extreme geval, hun woning te verlaten en in een commune gaan wonen.

Een van de ex-leden beschrijft in hoeverre de frequentie van het aantal bijeenkomsten toeneemt naarmate de tijd vordert. *"In het begin waren de diensten een keer per maand. Toen gingen we naar een andere locatie en werd het een keer per week, toen al snel twee keer week. Hoe kleiner de groep, hoe meer druk dat je beide dagen moet komen. Naarmate de groep kleiner wordt, durven mensen niet meer af te zeggen."* Een ander sektelid gaat expliciet in op het weekprogramma. *"Op maandag en dinsdag zijn er overdag trainingen en 's avonds is er een dienst met muziek. Op woensdag is er officieel niets, maar die dag ga je toch met elkaar om. Op donderdag is er samen eten en een Bijbelstudie. Op vrijdag is er een kleine bijeenkomst. Op zaterdag zijn er relatie- en huwelijkstrainingen."*

Bij met name de therapeutische en educatieve sekten binden volgelingen zich door zich in te schrijven voor – soms dure – cursussen of therapieën die meerdere jaren kunnen duren. Ook deze sessies kunnen zowel in intensiteit en/of frequentie, maar vooral in lengte toenemen naarmate de volgeling meer betrokken is. *"Na de intake krijg je het aanbod om mee te gaan in een opleiding van vier jaar. Dit wordt de scholing genoemd en ze beloven dat alles wat je er van weerhoudt jezelf te zijn, opgelost zal worden"*, aldus een ex-lid. Daarna blijkt hoezeer de volgelingen steeds meer aan het lijntje gehouden worden volgens een respondent. *"De opleiding was eigenlijk meer dan vier jaargangen, er ontstond een masterclassgroep. In het vierde jaar was er altijd wel iets wat je niet had geleerd waardoor je het beste kon worden teruggezet in een vorig jaar."* De volgelingen blijken hier gevoelig voor te zijn. Pas na afronding van de gehele cursus zullen de volgelingen vinden wat ze zoeken. Daarnaast hebben zij al tijd geïnvesteerd die nutteloos zou zijn indien ze stoppen.

Resumé

De tijd die de volgeling doorbrengt in de sekte kan sterk uiteenlopen. Zo kunnen er wekelijkse bijeenkomsten plaatsvinden, maar is het ook mogelijk dat de volgelingen met hun

leider in een commune gaan wonen. Met name bij de therapeutische en educatieve sekten worden de volgelingen gebonden door zich in te schrijven voor cursussen of therapieën die meerdere jaren kunnen duren. Ook deze sessies kunnen in intensiteit en/of frequentie toenemen.

4.6 Uittreding

Uit de interviews met de respondenten komen grofweg twee manieren naar voren over hoe een volgelinge de sekte kan verlaten, namelijk door uittreding of uitstoting.⁸ Bij uittreding verlaat het sektelid op, min of meer, vrijwillige basis de sekte. Bij uitstoting verlaat het sektelid de sekte door druk van de leider of andere volgelingen.

De uittreding of uitstoting kan zich voordoen naar aanleiding van een specifieke gebeurtenis (bijvoorbeeld een misstand) en in andere gevallen lijkt er meer sprake te zijn van een geleidelijk proces: de druppel die de emmer doet overlopen. In deze paragraaf worden bovenstaande vormen besproken. Tenslotte wordt ingegaan op hoe enkele sekteleiden hun leven weer hebben opgepakt nadat zij de sekte verlaten hebben. Uittreding gaat niet zonder slag of stoot. De leden kunnen het er moeilijk mee hebben en ook de sekte kan vervelend reageren op de uittreding (zie hoofdstuk 5).

Geleidelijke uittreding

De geleidelijke uittreding kan gezien worden als een proces waarbij de volgelinge er langere tijd over doet om het besluit te nemen de sekte te verlaten. Uit de informatie uit de interviews lijkt deze vorm van uittreding het meest voor te komen. Volgens een deskundige: *“Groeit er een gevoel dat er iets niet klopt of dat dingen ineens te gek zijn”*. In sommige gevallen zien de voormalige sekteleiden het proces van uittreden als een resultaat van een optelsom van allerlei kleinere voorvallen. Vaak is er een voorval dat hen doet besluiten om definitief te breken. Terugkijkend, stellen verschillende leden dat ze het al langer niet eens zijn met de werkwijze of denkbeelden van de leider. Het is onduidelijk of dit daadwerkelijk het geval is of dat de voormalige leden dit beeld achteraf creëren.

De voorvallen, die leden doen besluiten om uit te treden, kunnen verschillend van aard zijn. Zo vertelt een van de voormalige sekteleiden dat zij al twee jaar wist dat ze weg wilde. Concrete plannen worden echter niet gemaakt. Het breekpunt ontstond toen haar vader ernstig ziek werd. *“Toen mij werd belet om mijn vader op zijn sterfbed te begeleiden, vond ik de moed om te breken.”* Soms treden de leden uit omdat zij de leider niet meer geloofwaardig achten. De uiteindelijke uittreding kan echter maanden of zelfs jaren op zich laten wachten, omdat de sekteleiden vergevingsgezind zijn als het aankomt op hun leider. Zo wacht een van de geïnterviewde voormalige sekteleiden al lange tijd op een genezingsritueel dat de sekteleider haar heeft beloofd. Als dit ritueel niet komt, besluit ze te vertrekken. *“Als je niet meer wordt voorzien in je behoeften dan krijg je weer gelegenheid om zelf na te denken en dan ga je andere dingen zoeken.”* Ook bij een ander voormalig sektelid was de leider *“al een paar keer door de mand gevallen”*. Op het moment dat hem wordt opgedragen om zijn nieuwe partner

te verlaten, verlaat hij de groep. Wanneer een sektelid dreigt uit te treden, kan de sekteleider hem aan twijfelen brengen door hem bang te maken. *“De leider zei tegen mij: Ik zie je als de Titanic op een ijsberg afgaan. Ga maar, ik zie je ook weer kanker krijgen”*, aldus een voormalig sektelid (die eerder kanker overwonnen had).

Een van de geïnterviewde vrouwelijke ex-sekteleden zegt zeker nog een jaar gebleven te zijn nadat de leider heeft geprobeerd haar over te halen om zijn tweede vrouw te worden. De vrouw van de sekteleider is een vriendin van haar. *“Al zei hij natuurlijk dat het Gods bedoeling was. Met die gedachte heb ik een jaar gevochten. Ik kon niet geloven en begrijpen dat God echt zoiets van mij zou vragen.”* Na het verzoek van de sekteleider heeft zij geworsteld met deze gedachte. Deze worsteling heeft uiteindelijk geleid tot het nemen van afstand van de sekte. *“Het lukte mij met iets meer afstand naar de gebeurtenissen binnen de sekte te kijken en ik kon dit niet meer rijmen met hetgeen waar ik ooit in geloofde.”*

Andere sekteleiden vertrekken nadat zij zich bedreigd voelen. Het volgende voorbeeld heeft betrekking op een voormalig sektelid dat al enige tijd twijfelt aan de werkwijze en denkbepelden van de sekteleider. Zijn vrouw en kinderen twijfelen niet en zijn volledig loyaal aan de leider. Het voormalig sektelid gaat op internet op zoek naar informatie over sekten. Kort daarna staat er binnen de sekte een groepsessie gepland. Deze sessie is volgens hem *“het breekpunt”* geweest. *“Deze sessie was erg intimiderend. We zaten met een kleine groep bij elkaar en de leider stak van wal: “Er zit hier een leugenaar, bedreiger en bedrieger aan tafel”. Het was duidelijk dat het om mij ging.”* Als een van de andere leden stelt dat bedriegers gestenigd moeten worden, weet dit voormalige sektelid dat hij afstand moet nemen.

Een ander sektelid besluit uit te treden omdat hij omgaat met vrienden en contact heeft met familieleden buiten de sekte, dit is verboden. Op het moment dat andere sekteleiden erachter komen, wordt hem een schuldgevoel aangepraat. *“Ze zeiden dat ik wel heel hard zou moeten werken om dit nog goed te maken.”* De sekteleiden negeren hem een tijd, waardoor hij juist meer contacten krijgt in de ‘normale’ wereld. Als blijkt dat hij zich meer en meer aangetrokken voelt door het leven buiten de sekte, wordt er door de sekte actie ondernomen. De sekteleiden investeren weer in hem, bieden excuses aan en willen hem bewegen om weer terug te komen. Bovenstaand voorbeeld is een bevestiging van de stelling van een de deskundigen: *“Een lid kan getriggerd worden door iets wat nog binding geeft met ‘buiten’ of de tijd van voor de sekte. Dit geldt vrijwel alleen voor eerstegeneratieleden, omdat zij een referentiekader buiten de sekte kennen. Bij de tweede generatie leidt een somatisch of persoonlijk probleem tot uittreding”*. Een uittreding van een sektelid uit de tweede generatie wordt besproken onder de kop ‘plotselinge uittreding’.

Plotselinge uittreding

In een enkel geval kan er sprake zijn van een plotselinge uittreding. Uit de interviews blijkt deze vorm minder vaak voor te komen dan de geleidelijke uittreding. Een plotselinge uittreding kan voorkomen nadat er een misstand aan het licht komt of wanneer er een per-

soonlijk conflict met de leider of medevolgers ontstaat. Deze specifieke gebeurtenis doet de sekteleiden de ogen openen of geeft het besef dat ze ergens in zitten waar ze zich niet prettig voelen. Deze gebeurtenissen kunnen erg gevarieerd zijn. Zo verklaart een tweedegeneratie voormalig sektelid dat hij al bijna twee jaar op vrijwillige basis voor de sekte in het buitenland aan het werk is. Tijdens zijn werkzaamheden krijgt het sektelid een ongeval en belandt met zwaar trauma in het ziekenhuis. In het ziekenhuis ontstaat er discussie tussen de leiding en de volgeling. *“Ze wilden mijn vlucht naar Nederland niet betalen. Het ging om een vliegticket, terwijl ik net een paar jaar voor niets voor hen gewerkt had.”* Dit voormalige sektelid is hier zo van ontdaan dat hij de sekte de rug toekeert.

Een ander sektelid verklaart dat zij is uitgetreden nadat bekend wordt dat de vrouw van de sekteleider een vrouw seksueel misbruikt zou hebben. Nadat dit is uitgekomen, is het voor dit lid duidelijk dat zij moet vertrekken. *“Ik kon daar niet veel langer zijn. Het was een bevrijding, maar ook eng om mijn eigen weg te gaan.”* Uit een van de vragenlijsten blijkt dat er niet altijd een gebeurtenis of misstand hoeft plaats te vinden voor een plotselinge uittreding. Zo stelt een voormalig sektelid dat hij de sekte verlaat na *“een spontaan inzicht van mijn vrouw en mij. We werden geregeerd door angst en de enige manier om te beseffen waar je inzit, is er afstand van nemen en het overzien”*.

Geleidelijke uitstoting

Van geleidelijke uitstoting is sprake wanneer het sektelid langzaam maar zeker wordt uitgesloten. Dit lijkt voor te komen wanneer sekteleiden, in de ogen van de sekteleider, als vijand gezien worden of te mondig zijn. Deze vorm van uitstoting komt slechts enkele keren naar voren in de interviews. Een casus die naar voren komt in de interviews heeft betrekking op een vrouw die met haar familie in een kleinschalige sekte terechtkomt. Zij twijfelt echter aan de bedoelingen van de sekteleider, aangezien hij heel veel geld krijgt en een enorme invloed heeft op haar man en kinderen. Wanneer de leider doorheeft dat zij op haar man inpraat, wordt zij, naar eigen zeggen, langzaam maar zeker uit de sekte gewerkt. Zo weet de leider haar man en kinderen zodanig te beïnvloeden dat zij haar als ‘satan’ zien. Dit heeft als gevolg dat de vrouw moet vertrekken uit haar huis, omdat zij de rest van de sekte negatief zou beïnvloeden. De maanden erna probeert zij nog terug te keren door bij de leider te komen die bij haar een ‘duiveluitdrijving’ doet. Dit lijkt niet succesvol te zijn en niet lang daarna wordt al het contact met haar verbroken.

Een ander voormalig sektelid zegt zelf *“continu geschoffeerd en gekleineerd”* te zijn. Tijdens een groepsbijeenkomst werd zij wederom erg gekleineerd omdat zij veel te gespannen zou zijn: *“Toen werd ik verzocht weg te gaan en pas terug te komen als ik normaal kon doen”*.

Het lijkt alsof de sekteleider een tijdelijke uitsluiting voor ogen heeft. Het voormalige sektelid is echter niet meer teruggegaan. *“Toen ik wegliep, kon ik alleen maar denken: Ik ben vrij. Toen ben ik weggereden en heb ik gedacht: Ik kom hier nooit meer. Toen ben ik gebeld, gemaïld en*

ge-sms't door de anderen. Mijn beste vrienden (sekteleden) zijn hier gekomen om mij op het matje te roepen. Toen zei ik: Als jullie zo doen, heb ik liever dat jullie gaan. Dat hebben ze gedaan en ik heb ze nooit meer gezien."

Leven na uittreding

De geïnterviewde voormalige sekteleeden kijken bijna allen terug op een vervelende periode in de sekte. Nadat zij zijn uitgetreden, gaan zij voor zichzelf het verblijf binnen de sekte beschouwen. *"Het kwartje viel al snel toen ze weg waren (sekteleider en zijn vrouw). Het was alsof er een dik gordijn opzij werd geschoven en alles helder voor me werd. Ineens kwamen de verhalen los die nooit verteld mochten worden."*

De verhalen die nooit verteld mogen worden, zijn die van de sektegenoten van deze respondent. De sekteleeden kunnen met elkaar praten over hun ervaringen, omdat zij allen, bijna tegelijkertijd, uitgetreden zijn door het vertrek van de leider. Sekteleeden die individueel uittreden, lijken hun verhaal moeilijk met anderen te kunnen delen. Hierbij lijkt schaamte ook een grote rol te spelen. Mensen schamen zich voor wat ze hebben meegemaakt, maar ook voor het feit dat ze 'erin zijn getrapt'. Zij stellen zichzelf de vraag hoe het kan dat zij in deze situatie terecht zijn gekomen. Een van de voormalige sekteleeden zegt hierover: *"Ik heb heel vaak teruggekeken en gedacht: Hoe kan het?"* Toch stellen enkele uitgetreden leden dat zij ook fijne perioden of momenten hebben gehad binnen de sekte. *"Soms zit ik op de bank en dan komt het verlangen terug, naar de mensen en het samenzijn"*. Dit voormalige sekteledid stelt dat ze erg gelukkig was, maar *"daarna ook heel erg teleurgesteld"*.

Verskillende sekteleeden kampen met psychische ongemakken of problemen na hun uittreding. Deskundigen stellen dat uitgetreden sekteleeden problemen kunnen ervaren. *"De samenleving bevreemdt hen volkomen. Het ontbreekt hen aan kennis en vaardigheden om zich in de samenleving goed staande te houden."* Een andere deskundige stelt in verband met de aanwezigheid van kinderen in de sekte dat *"geestelijke indoctrinatie in de kindertijd ervoor kan zorgen dat je nooit meer goed kunt functioneren"*.

Hoewel de interviews met de voormalige sekteleeden met name op de misstanden gericht zijn, wordt ook kort ingegaan op hoe het deze personen nu vergaat en of zij nog last ervaren van de periode in de sekte. Deze last lijkt per persoon te variëren, maar bijna alle geïnterviewde voormalige sekteleeden hebben (professionele) hulp gezocht na hun uittreding (zie ook paragraaf 6.3). Verschillende personen lijken op psychisch en emotioneel vlak nog veel last te ondervinden van hun periode in de sekte. Daarbij moet gesteld worden dat een aantal van hen mogelijk ook al met psychische problematiek kampt voordat zij tot de sekte toetreden. Enkele voormalige volgelingen hebben hun leven min of meer opgepakt, hebben een baan, een nieuwe relatie of een andere woning. De last lijkt groter te zijn wanneer familieleden of vrienden nog in de sekten zitten. Dit is met name het geval bij uitgetreden leden waarvan de partner en kinderen nog in de sekten leven. Het is voor deze personen onmogelijk om afstand te nemen van hetgeen waar zij in hebben gezeten. Ook moeten sommige

leden accepteren dat ze door hun verblijf in de sekte hun toekomstdromen wellicht vaarwel moeten zeggen. Zo vertelt een respondent: *“Ik wilde altijd graag moeder worden, maar doordat ik zo lang bij de beweging heb gezeten en relaties daar niet gewenst waren, is dat nu niet meer mogelijk”*. De realisatie dat bepaalde dromen niet meer vervuld kunnen worden, lijkt vooral te spelen bij sekteleiden die een relatief lange periode bij een sekte hebben gezeten.

Daarnaast ervaren sommige voormalige leden problemen met het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk. Tijdens hun tijd in de sekte zijn ze vaak met andere mensen samen en wordt veel voor hen bepaald, nu moeten ze zich alleen zien te redden. Daarnaast hebben ze gedurende hun verblijf bij de sekte meestal gebroken met familie en vrienden. Sommige leden proberen deze banden na uittreding te herstellen, terwijl anderen nieuwe contacten moeten opbouwen.

Verder hebben sommige ex-sekteleden praktische problemen met een emotionele lading. Zoals in hoofdstuk 5 wordt verteld, is het gebruikelijk om in sommige sekten van naam te veranderen. Enkele ex-sekteleden zijn daarin zover gegaan dat ze hun naam ook bij instanties hebben laten wijzigen. Na uittreding willen ze deze naam weer terug veranderen. Enkele voormalige sekteleiden stellen dat leiders en sekteleiden hen bedreigd hebben of zich intimiderend hebben opgesteld na uittreding. Deze en andere misstanden worden besproken in het volgende hoofdstuk.

Resumé

Uit de interviews met de respondenten komen grofweg twee manieren naar voren over hoe een volgeling de sekte kan verlaten: door uittreding en uitstoting. Bij uittreding verlaat het sektelid op, min of meer, vrijwillige basis de sekte. Bij uitstoting verlaat het sektelid de sekte door druk van de leider of andere volgelingen. In beide gevallen kan dit proces geleidelijk verlopen of plotseling tot stand komen (door bijvoorbeeld een misstand). De geïnterviewde sekteleiden kijken bijna allen terug op een vervelende periode in de sekte. Bijna alle voormalige sekteleiden hebben (professionele) hulp gezocht voor de psychische of emotionele problemen die zij hebben ervaren na hun uittreding. Onduidelijk is, zoals eerder vermeld, in hoeverre die problemen ook al voor toetreding tot de sekte hebben gespeeld.

4.7 Reflectie op de bevindingen

In dit hoofdstuk is ingegaan op de sekten, sekteleiders en volgelingen zoals die uit het empirische deel van dit onderzoek naar voren zijn gekomen. De basis hiervoor zijn de vragenlijsten die zijn ingevuld door voormalige sekteleiden en familie van sekteleiden, interviews met voormalige sekteleiden, familie, politieregistraties, fora- en nieuwsberichten. De breed empirische opzet van onderhavig onderzoek lijkt te verschillen van ander recent Nederlands onderzoek met betrekking tot sekten, aangezien die onderzoeken vaak casuïstisch en verhalend zijn. Onderhavig onderzoek is niet bedoeld om het totaal aantal sekten

in Nederland te inventariseren, maar richt zich op misstanden binnen nieuwe religieuze bewegingen.

Het aantal sekten dat in dit onderzoek is gevonden, hangt vanzelfsprekend samen met de definitie (religieuze bewegingen na WO II) die gehanteerd is. Er zijn 84 sekten gevonden die onder te verdelen zijn in vijf typen, namelijk religieus christelijk, religieus oosters, therapeutisch, educatief of overig. De categorieën komen primair voort uit de empirie en hebben overeenkomsten met theoretische classificaties uit de literatuur. Het vijftal typen zal niet het hele palet aan type sekten bestrijken. Mogelijk zijn er nog sekten met een andere signatuur, zoals sekten met een Afrikaanse of islamitische signatuur. Deze zijn in onderhavig onderzoek echter niet naar voren gekomen. Gezien de lange aanwezigheid van het christendom in Nederland is het geen verrassing dat de helft van de gevonden sekten een religieus christelijke grondslag heeft. Opvallender is dat meer dan een kwart van de sekten als therapeutisch getypeerd kan worden. De rol van de goeroes of swami's, die met name in de jaren 70 en 80 in Europa op een relatief groot aantal volgelingen konden rekenen, is deels overgenomen door 'spirituele therapeuten'. Met name vrouwen lijken zich aangetrokken te voelen door dit type groepen.

Het aantal volgelingen per sekte verschilt sterk. Dit komt overeen met de bevindingen van Schnabel (1982). Het aantal volgelingen per sekte in zijn onderzoek varieerde van 15 tot 2000 leden. Ongeveer driekwart van de sekten, waarvan dit bekend is (42), heeft een ledenaantal van maximaal honderd. Het gros van de sekten lijkt dus relatief klein te zijn. Verschillende redenen kunnen hier aan ten grondslag liggen. Ten eerste kan het zo zijn dat de leider de sekte bewust klein houdt om zo persoonlijke contacten op te bouwen met de volgelingen. Ten tweede is het mogelijk dat de sekten niet zo succesvol zijn en om deze reden een beperkt aantal volgelingen hebben. Ten derde lijken sekten zich grotendeels in de marges van de maatschappij te bevinden; de gemiddelde burger zal niet snel met een sekte in aanraking komen. Het merendeel van de sekten leidt een vrij onopvallend bestaan en aan actieve werving lijkt niet of nauwelijks gedaan te worden. Een vierde reden voor de relatieve kleinschaligheid van sekten kan zijn dat volgelingen vaak van de 'eerste generatie' zijn. Deze sekten staan of vallen met de leider; als de leider wegvalt, is de kans groot dat de sekte verdwijnt (zie ook Wilson, 1959). De sekten uit onderhavig onderzoek met een relatief groot aantal volgelingen hebben alle een religieus christelijke grondslag. Deze sekten bestaan al enkele decennia, waardoor het grote aantal volgelingen gevormd wordt door personen van zowel de eerste als tweede generatie. Het taboe op geboortebeperving bij dit type groepen draagt ook bij aan het aantal tweedegeratievolgelingen.

Met name de voormalige volgelingen dichten de leiders vaak bijzondere kwaliteiten toe. De termen gave, talent en charisma komen regelmatig in de interviews naar voren. Onduidelijk

is waarom de volgelingen de leiders bewonderen of als ‘charismatisch’ betitelen, terwijl andere personen dit gevoel helemaal niet hebben en daarom ook niet toe zullen treden. Waarom bepaalde personen wel toetreden, kan verklaard worden door bepaalde kenmerken en omstandigheden van de persoon in kwestie. Zo blijkt dat een deel van de volgelingen ten tijde van de toetreding ‘zoekend’ is naar zijn identiteit of antwoorden op bepaalde zingevingsvragen. Een aantal volgelingen is kwetsbaar (door een *life-event*) en lijkt in de sekte de zingeving te vinden waar zij naar op zoek zijn.

De respondenten, en dan met name de voormalige volgelingen, zien de leider als *de* oprichter van de sekte. Zij lijken er daarmee aan voorbij te gaan dat zij zelf ook een aandeel hebben gehad bij de vorming en het voortbestaan van de sekten. Zonder volgelingen is er namelijk geen sekte. Uit het onderzoek wordt duidelijk dat de toetreding tot een sekte, het verblijf aldaar en het weer verlaten van de sekte afwegingen zijn die voor bepaalde leden terug te voeren zijn op de principes van de ruiltheorie. In het begin van de sektetijd zijn de baten hoog, want men hoort ergens bij, voelt zich gehoord, begrepen en erkend; het warme bad. De kosten van het verblijf in de sekte kunnen in de loop van de tijd stijgen op het moment dat de leden zichzelf wegcijferen ten behoeve van de sekte(leider). Voor sommigen overstijgen na verloop van tijd de kosten de baten en zij verlaten de sekte. Voor anderen echter ligt dat anders. Zolang de kosten-batenafweging positief blijft, zullen zij in de beweging blijven (en mogelijk als gevolg hiervan ook geen melding maken van misstanden). Dat leden een relatief bewuste keuze kunnen maken over hun verblijf in een sekte staat in contrast met begrippen als ‘hersenspoelen’. Blijkbaar sluit een bepaalde mate van beïnvloeding, althans in de optiek van de volgelingen, dergelijke keuzes niet uit.

Het toe- en uittreden van volgelingen, en daarmee het ontstaan en uiteenvallen van sekten lijkt een doorlopend proces te zijn. Enkele voormalige volgelingen hebben in de vragenlijsten aangegeven dat sekten waar zij in hebben gezeten inmiddels zijn opgeheven. Mogelijk zijn er in de looptijd van het onderzoek nog andere sekten opgeheven en zijn er nieuwe sekten in Nederland bijgekomen.

De informatie met betrekking tot het dagelijkse leven binnen de sekten is, gegeven het verzamelde materiaal, tamelijk beperkt. Dit is te verklaren doordat de meeste respondenten vooral spreken over de misstanden binnen de sekten. Dat is immers ook het onderwerp van onderzoek en leidend geweest in de interviews en vragenlijst. Daarnaast komt veel informatie uit interviews met uitgetreden leden die wellicht negatief terugkijken op hun sekteperiode. Misschien is het dagelijkse leven in de tijd dat zij in de sekte zitten vooral ingekleurd door een negatieve interpretatie achteraf. Een deel van deze respondenten heeft naar eigen zeggen echter wel degelijk ook goede periodes binnen de sekte gekend, met name de beginperiode.

Eindnoten

1. Zo zijn er bijvoorbeeld twee sekten die zich richten op het buitenaardse leven.
2. Een van de criteria is dat er sprake moet zijn van een groep. Een leider en één volgeling zijn geen groep. Pas bij drie of meer personen kan er van een groep gesproken worden.
3. De respondenten stellen dit op basis van hun eigen ervaringen en kennis. Het is niet duidelijk in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van psychische problematiek bij de betreffende leiders.
4. Pendelen: het beantwoorden van levensvragen met behulp van een pendel, een druppelvormig voorwerp aan een touw of ketting.
5. Deze leider heeft later een TBS-maatregel opgelegd gekregen.
6. In de volgende paragraaf komen de achtergronden en kenmerken van de volgelingen aan bod.
7. Een tabel met leeftijden van volgelingen, uitgesplitst naar typen sekten levert geen bruikbare informatie op aangezien de leeftijden per sekte kunnen variëren zijn.
8. In dit onderzoek is niet met ex-sekteleden gesproken die door middel van deprogrammeren uit een sekte zijn gekomen.

5 Misstanden

Een van de hoofdvragen van het onderzoek, namelijk welke misstanden voorkomen in nieuwe religieuze bewegingen, komt in dit hoofdstuk aan de orde. Het betreft een beschrijving van misstanden, zoals die in de diverse bronnen naar voren zijn gekomen. Allereerst komen de zogenoemde criminologische misstanden aan de orde (§ 5.1), gevolgd door de psychologische misstanden (§ 5.2). Als dat nieuwe of relevante informatie oplevert, wordt binnen die tweedeling ook nog een onderscheid gemaakt tussen direct (door leden zelf gemeld) en indirect (door derden gemeld).¹ Daarna (§ 5.3) wordt een totaaloverzicht van de gevonden misstanden en aantal sekten gepresenteerd. In de daarop volgende paragraaf (§ 5.4) wordt de visie van de deskundigen op de misstanden beschreven. Aan het eind van het hoofdstuk (§ 5.5) staat de reflectie van de onderzoekers op de beschreven misstanden.

Ten geleide

Misstanden kunnen worden omschreven als inbreuken op het recht en/of inbreuken op de lichamelijke en geestelijke integriteit van mensen. De misstanden zijn genoemd door (ex-)volgelingen, familieleden en een aantal deskundigen tijdens de interviews of vermeld op de vragenlijsten. Daarnaast zijn er misstanden naar voren gekomen in nieuwsberichten, internetfora, politieregistraties, de meldingen bij Meld Misdaad Anoniem en jurisprudentie. Met name in de interviews en vragenlijsten is expliciet gevraagd welke misstanden mensen hebben ervaren in de sekte. Die ervaringen komen in dit hoofdstuk aan de orde en worden uitgebreid beschreven. Het doel is de lezer een goede indruk te geven van hoe de respondenten de misstanden hebben ervaren. Ook hun woordgebruik, zoals ‘hersenspoelen’ en ‘verlies van identiteit’ wordt in de beschrijving overgenomen. Het gaat met andere woorden om het eigen, dus subjectieve, verhaal van de respondenten. Er hebben geen hoor- en wederhoor en waarheidsvinding plaatsgevonden. In een zeer beperkt aantal gevallen zijn de misstanden meer geobjectiveerd, doordat er bijvoorbeeld een proces-verbaal van de politie beschikbaar is. Met name bij de psychologische misstanden kan door de opsomming van verschillende voorbeelden van misstanden de suggestie worden gewekt dat er veel verschillende misstanden zijn. In analytische zin mag dat het geval zijn, in de praktijk blijken veel

van dergelijke misstanden terug te voeren op een aantal basiskarakteristieken van sekten. In de laatste paragraaf reflecteren de onderzoekers op de genoemde misstanden en zullen ze deze meer in samenhang met elkaar beschouwen.

5.1 Criminologische misstanden

Onder criminologische misstanden vallen misstanden die – gegeven de omschrijving door de respondenten ervan – in elk geval in theorie zijn terug te voeren op een overtreding van een bepaling uit het Wetboek van Strafrecht. Een voorbeeld is seksueel misbruik dat in diverse wetsartikelen strafbaar is gesteld. Hierbij past het voorbehoud dat er geen feitenonderzoek heeft plaatsgevonden om te bepalen of de gedragingen die de respondenten hebben beschreven ook onder de strafbepalingen vallen. In de volgende paragraaf komen de psychologische misstanden aan de orde. Dit levert samen met de criminologische misstanden een dichotomie op die voor de beschrijving van de misstanden waardevol is, maar in de praktijk wellicht arbitrair. Het is mogelijk dat bepaalde psychologische misstanden ook strafbaar zijn. Op dat aspect wordt ingegaan in hoofdstuk zes. Verder geldt dat er in sekten wellicht meer misstanden hebben plaatsgevonden, maar die zijn dan niet naar voren gekomen in een van de geraadpleegde bronnen.

Om de misstanden in perspectief te plaatsen, wordt per misstand aangegeven in hoeveel sekten die is aangetroffen. Het totaal aantal gevonden sekten in dit onderzoek ligt op 84. Als meer bronnen melding maken van soortgelijke misstanden binnen sekten, geldt dat als een (1) misstand. In tabel 5.1 staan de genoemde criminologische misstanden naar het aantal sekten waar ze zijn geconstateerd.

Tabel 5.1 – Aard gerapporteerdecriminologische misstanden naar aantal sekten

Omschrijving misstand	Aantal sektenwaarin deze misstand wordt gerapporteerd
Verkrachting/aanranding, seksueel misbruik	22
Mishandeling	14
Bedreiging/intimidatie	13
Onttrekken ouderlijk gezag	6
Aanzetten tot prostitutie	3
Stalking	3
Moord(aanslag) en ontvoering	2
Leerplichtverzuim	2
Economische uitbuiting	2
Tegen de wil worden vastgehouden	2
Fraude	2
Criminaliteit overig	4

De nadruk in dit onderzoek ligt niet zozeer op het kwantitatieve aspect van de genoemde misstanden, maar meer op de beschrijving ervan. Omwille van de leesbaarheid worden de gegevens uit alle bronnen bij elkaar genomen en beschreven.

Verkrachting, aanranding, seksueel misbruik

Bij 22 van de in totaal 84 sekten zijn misstanden op seksueel gebied gevonden. Die misstanden zijn erg gevarieerd, zowel qua aard en frequentie van de handelingen als qua plegers en slachtoffers. De aanduidingen ‘pleger’ en ‘slachtoffer’ moeten met enige terughoudendheid worden gelezen, want er heeft geen feitenonderzoek plaatsgevonden. Binnen de misstanden op seksueel gebied zijn verschillende patronen te herkennen. Het eerste is dat seksueel misbruik, in dit geval primair van minderjarigen, op grote schaal voor lijkt te komen binnen een sekte die door veel respondenten in het onderzoek wordt genoemd. Dat heeft volgens diverse respondenten te maken met de streng christelijke opvattingen over de positie van vrouwen (ondergeschikt aan de man) en seksualiteit (wordt niet over gesproken) in die sekte. *“Ik ben jarenlang misbruikt door mijn broer. De regels waren om jezelf rein te bewaren tot het huwelijk, geen verkering, drie passen afstand houden tussen mannen en vrouwen. De cultuur in de beweging heeft een spagaat bij de jongens veroorzaakt, ze mochten niets, maar het was spannend, dus probeerden ze het bij de zusjes. Toen mijn vader erachter kwam, ik was 18, toen kreeg ik de schuld”, aldus een uitgetreden lid.* Een ander zegt over dezelfde sekte: *“De vrouwen moeten onderdanig zijn. Er wordt heel veel nadruk gelegd op het overwinnen van lusten en begeerte. Heel veel vrouwen worden misbruikt, de dader komt om vergeving vragen en de meisjes vergeven vervolgens, want dat wil God toch? Een van de leden zit in de gevangenis omdat hij zijn dochter heeft misbruikt. Als hij uit de gevangenis komt, moet hij weer terug naar zijn vrouw en zijn vrouw moet hem dan ook weer terug nemen”.*

Er wordt volgens respondenten zelden aangifte gedaan. Wel kan er intern melding worden gemaakt van misstanden, maar die leiden vaak niet tot aangifte bij de politie en/of sanctienering van de pleger. In meerdere interviews wordt een negatief beeld geschetst van deze sekte, waarin seksueel misbruik van kinderen eerder regel lijkt dan uitzondering. Daders zijn gemeenteleden, vaders en broers, en slachtoffers vaak meisjes in de puberleeftijd. Tegelijkertijd geven sommige respondenten aan dat er – vanwege de ophef over dergelijke zaken (intern en extern) – tegenwoordig strenger op seksuele uitwassen wordt gelet. Het zou thans vooral gaan om de financiële uitbuiting van de leden.

Het tweede patroon betreft seksuele misstanden waarin de leider seksueel misbruik maakt van meisjes of vrouwen. Dit is bij een aantal sekten terug te zien. Het strafbare karakter van het seksuele gedrag van de leider is evident als het om minderjarigen gaat. Een sekteleider, die ook is veroordeeld, maakt zich jarenlang schuldig aan misbruik van meisjes in de leeftijd van elf tot zestien jaar. *“Als het niet in opdracht van de Heer was gebeurd, was het schandelijk geweest, maar als profeet ging ik op Gods verzoek bij de meisjes binnen”,* aldus de voormalige

leider voor de rechtbank. Ook in een andere sekte beroept de leider zich erop dat God het goed vond dat hij de vrouwen seksueel misbruikte. De politie doet onderzoek. Tien vrouwen hebben aangifte gedaan tegen de leider.

Andere verhalen over seksueel misbruik door de leider, hetzij van minderjarigen of volwassenen, blijven minder concreet (in termen van een politieonderzoek of rechtbankverslag). Uitgetreden leden vertellen dat de leider sommige vrouwen “*seksueel manipuleerde*” of “*structureel tienermeisjes misbruikte*” of dat de “*leider van de leden hun ziel en lichaam verlangde*”. De feiten of omstandigheden die dat duidelijk zouden moeten maken, zijn echter onvoldoende concreet genoemd. Dat heeft er onder andere mee te maken dat zij niet zelf slachtoffer zijn geweest, maar het hebben gehoord van anderen (indirect). In andere gevallen blijft het onvrijwillige karakter van de seks onduidelijk als de respondenten zeggen dat “*er op seks werd aangedrongen*”.

Fysieke mishandeling

Veertien sekten worden in verband gebracht met misstanden die kunnen worden samengebracht onder de noemer fysieke mishandeling. Over een sekte, overigens dezelfde als die waar seksueel misbruik vaak voorkomt, gaan ook diverse verhalen over mishandeling van kinderen. Dat gebeurt onder het mom van tuchtiging, waarbij de plegers zich beroepen op uitspraken in de Bijbel. “*Wie zijn roede spaart, haat zijn zoon; maar wie hem liefheeft, tuchtigt hem reeds vroeg.*”

De tuchtigingen gebeuren vaak door de vaders die hun kinderen willen opvoeden volgens het geloof. De misstanden worden door het gezin dat deel uitmaakt van de sekte gepraktiseerd, niet door de sekte zelf. De beweging roept op hoe de kinderen moeten worden opgevoed en de ouders brengen dat in de opvoeding tot uiting. De ouders zijn volgens een voormalige volgeling niet trots op het tuchtigen. Zijn vader heeft later gezegd dat hij dit deed met pijn in zijn hart. Hij heeft gezegd dat hij dit uit liefde voor hem deed. Anderen spreken echter van “*stelselmatige mishandeling*”. Het gaat om mensen die in hun jeugd zijn mishandeld met stokken, zweepen en andere objecten. De tucht is gericht op het breken van de wil van het kind. Ze moeten ongeschikt gemaakt worden voor ‘de wereld’, zodat ze buiten de beweging niet in de maatschappij kunnen functioneren. “*Kinderen krijgen niet de kans een eigen ego op te bouwen.*” Ook bij de mishandelingen binnen deze sekte is het de vraag of die heden ten dage nog op die schaalgrootte plaatsvinden als tien tot twintig jaar geleden. Een van de uitgetreden leden denkt dat de sekte er nu meer op let (onder meer vanwege het imago), maar dat er nog geestelijke manieren van te tuchtigen plaatsvinden, die in zijn optiek mogelijk erger zijn dan fysieke mishandeling. Van mishandeling van volwassen vrouwen in deze sekte zijn geen aanwijzingen gevonden.

Er zijn verschillende politieregistraties gevonden over haartrekken en trappen door een sekteleidster. Bij een van de leden gaat zij echter verder door het gebit van die persoon met een vijl te bewerken en haar met de vijl te slaan. De moeder van het slachtoffer zou de sekteleid-

ster in haar vorige leven jarenlang gemarteld hebben. De officier van justitie heeft anderhalf jaar celstraf geëist. Van een andere leidster wordt gesteld dat zij haar medebewoners slaat met de hand of mattenklopper en ook anderszins mishandelt (naakt buiten laten staan).

Bij vier andere sekten wordt weliswaar vermeld dat de leider geweld gebruikt of termen die daarop duiden, maar ontbreekt het aan verdere informatie om die verhalen verder in te kleuren.

In twee sekten mishandelen de leden, en niet zozeer de leider, de slachtoffers. In het eerste geval wordt een afvallig lid door een van de leden thuis opgezocht met de vraag of ze wil terugkomen. Daarbij zou het lid steeds gewelddadiger worden en haar een keer bij de keel hebben gegrepen. Het afvallige lid wil geen aangifte doen omdat ze bang is voor de beweging. In het andere geval komt mishandeling door sekteleiden *en passant* voor in een verklaring bij de politie waarin de melder wil dat de sekteleiden uit haar huis gaan en dat ze bang is voor de groep en leider.

Bedreiging / intimidatie

In dertien sekten wordt door een of meer bronnen melding gemaakt van bedreiging en/of intimidatie. Er wordt dan gesteld dat de sekteleiden verbaal geweld gebruiken en zich erg intimiderend en bedreigend opstellen richting de uitgetreden leden. In de meeste gevallen ontbreekt nadere informatie in de gebruikte bronnen om deze beweringen verder te onderbouwen. Duidelijk is wel dat de mensen de sekte dan al hebben verlaten en dat de sekte dat niet toestaat. Deze misstanden kunnen ook het gevolg zijn van acties van uitgetreden leden tegen de sekte waar zij eerst deel van uit hebben gemaakt. *“Ik ben bedreigd, geïntimideerd, ze willen me langzaam kapotmaken, omdat het in de bijbel immers staat dat het gerechtvaardigd is om verraders en leugenaars te stenigen”*, aldus een voormalig lid dat een strijd heeft gevoerd tegen de sekte door middel van rechtszaken. Een indringende manier waarop een voormalig lid is bedreigd en geïntimideerd, is als volgt verteld door een uitgetreden volgeling. Zijn echtgenote en dochter zitten in een kleine sekte en willen niets meer met hem te maken hebben. *“Op een avond gaat de deurbel. Ik doe open en zie mijn vrouw en dochter staan. Ze houden beiden een groot houten kruis vast en de Bijbel. Ze zeggen dat de wereld vergaat en dat Satan vernietigd moet worden. En ik ben Satan.”*

Onttrekken ouderlijk gezag

In verschillende sekten zijn ook minderjarigen aanwezig. Een van de misstanden die de uitgetreden leden en vooral familieleden naar voren brengen, is het onttrekken aan het ouderlijk gezag. Dat is in zes sekten geconstateerd. Het onttrekken aan het ouderlijk gezag speelt met name bij stellen waarvan de een wel en de ander niet (meer) in de sekte zit. De ouder probeert in eerste instantie via overleg met zijn/haar partner de kinderen te zien. Dat blijkt op den duur niet te werken, zodat de instanties worden ingeschakeld teneinde via gerechtere wijze een omgangsregeling met de kinderen te verkrijgen. In twee van de zes sekten zijn de kinderen met hun ouder voor onbepaalde tijd naar het buitenland vertrokken.

De kinderen blijven in voornoemde gevallen wel bij een van de ouders, die dan op dat moment in de sekte zit. Dat is anders in het geval van een sekte waar de moeder van een pasgeboren kind wordt weggestuurd. Het kind wordt opgevangen door andere sekteleiden. De moeder keert terug en mag haar kind een uur per dag zien. Dat privilege kan haar worden ontnomen als ze zich niet aan de regels van de sekte houdt.

Aanzetten tot prostitutie

Van drie sekten is bekend dat zij leden hebben aangezet tot prostitutie. Van twee sekten is de informatie uit tweede hand (indirect). Een uitgetreden lid vertelt dat een aantal vrouwen uit de sekte heeft gewerkt in de prostitutie. *“Dat was in principe vrijwillig, maar de leidster heeft ze hier wel tot aangezet. Deze vrouwen zaten in de bijstand, dus ze konden niet zoveel afdragen en het was erg belangrijk om de dienstbaarheid met je lichaam te ervaren. Het geld ging dan naar de leidster. Een vrouw kwam in een bar terecht. Hier kwam ze bijna niet meer uit”*. In een ander geval gaat het om een vrouw die door de leider is gedwongen tot prostitutie, althans volgens de zus van de vrouw. Hiervan is melding gemaakt bij de politie. Tot slot wordt door een buitenstaander gesteld dat er sprake zou zijn van prostitutienetwerken (en andere criminele activiteiten) waar een sekte betrokken bij zou zijn, maar zijn er weinig gegevens om die bewering te staven.

Stalking

Een aantal voormalige leden vertelt dat zij zijn gestalkt door sekteleiden en de sekteleider op het moment dat zij de sekte hebben verlaten. Het stalkingsgedrag bestaat uit het voortdurend bellen en het bij de school van de kinderen staan. De uitgetreden leden ervaren dat als erg intimiderend. In een geval heeft het stelselmatig lastigvallen geleid tot een straatverbod voor de leider van de sekte.

Moord(aanslag) en ontvoering

Er is een zaak gevonden die betrekking heeft op een moord (of doodslag) gecombineerd met een ontvoering, en een zaak van een moordaanslag. In de eerste zaak draait het om de leider van een sekte.² Hij geeft zijn volgelingen de opdracht om zijn Nederlandse vriendin te ontvoeren en als ze tegenstribbelt, moeten ze haar overmeesteren. Hij is erg verliefd op haar. De volgelingen ontvoeren de vriendin en binden haar vast. Zij is het hiermee niet eens en belt de politie als ze is losgemaakt. Die doet onderzoek en een van de volgelingen zet de politie op het spoor van een meisje dat al maanden wordt vermist en die toentertijd met de sekteleider is gaan samenwonen. Politiehonden vinden op het erf het stoffelijk overschot. De leider is door drankgebruik in een trance en buiten zinnen geraakt. Hij heeft tijdens een ‘genezingsritueel’ onder andere met een kristallen voorwerp verschillende keren op het hoofd en lichaam van het betreffende meisje geslagen, waarna ze is overleden. De leider heeft in de cel zelfmoord gepleegd. Een Nederlands lid van deze sekte heeft in 2012 zelfmoord gepleegd.³

De tweede zaak betreft een moordaanslag op een man in 2008. Nadat hij is neergeschoten, maar niet dodelijk geraakt, zegt hij tegen de politie dat sekte X erachter zit. Het slachtoffer heeft nauwe banden met die sekte en de sekteleider. Er zou onenigheid tussen hen zijn. De politie doet invallen in de woningen van de sekte en vindt onder meer een geschreven boodschap van een van de verdachten dat 'vernietigen in een bloedige strijd de enige oplossing is voor afvallige leden en tegenstanders'. Het OM ziet daar een aanwijzing in dat leden van de sekte een motief hebben voor de aanslag op de man, want hij is in hun ogen een van de aanstichters van een haatcampagne op het internet. De zaak sleept zich om allerlei redenen lang voort. In 2012 heeft de rechtbank de twee verdachten, waartegen het OM acht jaar had geëist, integraal vrijgesproken van poging tot moord. Het OM gaat in hoger beroep.

Leerplichtverzuim

In diverse sekten komt het volgens betrokkenen voor dat kinderen van school worden weggehouden. De kinderen die bij een sekte in het buitenland verblijven, bezoeken aldaar ook een school. Dat is voor de kinderen uit een andere sekte anders. Zij gaan niet meer naar school. Daarnaast worden ook andere wantoestanden genoemd. *"De kinderen gingen steeds minder eten. Vorig jaar hebben ze twaalf dagen niks gegeten. Ik heb mijn broertje onlangs gezien. Hij is erg mager geworden. Ik kon hem niet echt spreken, hij bleef heel afstandelijk"*, aldus een familielid dat zich grote zorgen maakt. De politie heeft een inval gedaan in deze sekte en de kinderen overgedragen aan de Raad voor de Kinderbescherming. *"Ze gingen niet meer naar school, ze werden geïsoleerd van de buitenwereld, communicatie met hen was niet meer mogelijk en de volwassenen in hun omgeving kwamen niet meer voor hun belangen op."* Ook in een andere sekte worden de leerplichtige kinderen van school gehouden vanwege evangelisatieactiviteiten.

Economische uitbuiting

In twee sekten is naar voren gekomen dat sommige leden arbeid moeten verrichten en dat zij de opbrengsten daarvan niet zelf mogen houden, maar aan de sekte moeten afstaan. *"Een moeder en vier kinderen uit het buitenland werken op de boerderij van de sekte. Zij verblijven illegaal in Nederland en werken onder druk van de leiders op het land. Ze hebben hun paspoort moeten inleveren en moeten hard werken voor eten en slapen"*, aldus een verontruste melder bij de politie. Bij een andere sekte wordt er gewerkt met een soort uitzendbureau dat kan worden ingehuurd door grote bedrijven. Het werken voor dat uitzendbureau gebeurt (grotendeels) op vrijwillige basis, terwijl de inkomsten van het uitzendbureau ten gunste komen van de sekte.

Tegen de wil worden vastgehouden

Van twee sekten wordt gesteld dat zij hun leden tegen hun wil vasthouden. In beide gevallen zijn het familieleden/bekenden die dat bij de politie melden. Hun dochter zit tegen haar zin bij de sekte. De familie mag haar dierbare ook niet bezoeken. Als de politie vervolgens

in een geval de zaak onderzoekt en tot de conclusie komt dat de persoon in kwestie vrijwillig bij de sekte zit, is de familie het er niet mee eens, maar moet zich erbij neerleggen.

Fraude

Van drie sekten wordt door respondenten gesteld dat zij zich schuldig maken aan belastingontduiking en andere financiële misstanden, zoals uitkeringsfraude en het claimen van persoonsgebonden budget.⁴

Criminaliteit overig

In de geraadpleegde bronnen zijn tot slot nog een paar misstanden genoemd die onder de categorie 'overig' kunnen worden geplaatst, waaronder het klonen van mensen, wat een sekte propageert, maar waar verder concrete gegevens ontbreken, en het binnensluipen door sekteleiden van een woning om vervolgens afluisterapparatuur te plaatsen.

Resumé

Uit de geraadpleegde bronnen komen diverse misstanden naar voren die kunnen wijzen op een overtreding van de strafwet. Het gaat hierbij veelal om de percepties van de respondenten. Mogelijk dat na een feitenonderzoek door de politie de genoemde gedragingen niet onder de bepalingen van het wetboek van strafrecht vallen. De criminologische misstanden hebben betrekking op verschillende feiten. Het meest voorkomend (in een kwart van de geïnventariseerde sekten) is seksueel misbruik. Dat kan om kinderen en volwassenen gaan. Verder worden mishandeling en bedreiging/intimidatie genoemd. Dit komt in diverse sekten (respectievelijk 14 en 13 sekten) voor. In zes sekten zou sprake zijn van het onttrekken van kinderen aan het ouderlijke gezag. Andere strafbare feiten, zoals economische uitbuiting, fraude en vrijheidsberoving worden een enkele maal genoemd in de bronnen. Een moord en moordaanslag spelen in twee sekten.

5.2 Psychologische misstanden

Naast de criminologische misstanden kan er volgens de geraadpleegde bronnen ook sprake zijn van misstanden op het psychologische vlak binnen de geïnventariseerde sekten. Op voorhand zijn geen criteria ontwikkeld om te bepalen wat psychologische misstanden zijn. Er is aangesloten bij wat met name de respondenten naar voren hebben gebracht als een misstand. Dit geldt zowel voor de aanduiding van de misstanden als de inhoud ervan. De misstanden maken volgens de respondenten met name inbreuk op de geestelijke integriteit. In veel interviews met (ex-)leden en familieleden en in sommige nieuwsberichten en politieregistraties komt de term 'hersenspoelen' terug, althans die term wordt vaak gebezigd. In algemene zin betekent hersenspoelen dat iemands waarden, normen, ideeën en/of overtuigingen worden gewist en vervangen door nieuwe. In dit verband wordt ook wel herprogrammeren genoemd. De wetenschappelijke basis hiervan is echter omstreden.⁵ Naast hersenspoelen komen ook veelvuldig de termen 'indoctrinatie' en 'geestelijke manipulatie'

(of termen die hier verband mee houden) terug in de bronnen. Bij nadere beschouwing bedoelen de voormalige leden en familieleden hier hetzelfde mee als hersenspoelen, namelijk dat de leden – onder druk – iets wat niet bij henzelf hoort en waarbij zij geestelijk en emotioneel afhankelijk van de leider zijn geworden geloven, aannemen en daarnaar hebben gehandeld. Dat stellen ze achteraf althans, als ze de sekte hebben verlaten, of dat stellen familieleden van wie hun dierbaren worden gehersenspoeld.

Zo beschouwd, komen ‘hersenspoelen, indoctrinatie en manipulatie’ in bijna alle sekten voor. Een van de familieleden vergelijkt sekten met het leger. In beide vindt een bepaalde mate van indoctrinatie plaats, alleen in sekten bestrijkt het hersenspoelen alle facetten van het leven. Een persoon verliest zijn zelfbeschikking en aanvaardt compleet de controle van de leider. Hij is een instrument geworden om de wil van de leider uit te voeren. De persoon verliest zijn integriteit. Familieleden herkennen na een tijdje hun zoon/dochter niet meer terug. *“Ik heb grote persoonlijkheidsveranderingen bij haar waargenomen, in negatieve zin. Ik zie dit met lede ogen aan en weet niet wat ik kan doen om haar te doordringen van het besef dat ze op het verkeerde pad zit! Ze lijkt niet meer voor zichzelf te kunnen denken, en ideeën worden haar ingegoten die zij als een robot reproduceert. Het is griezelig dat het eigen kritische vermogen blijkbaar verdwijnt. Mijn dochter is nog jong en blijkbaar erg beïnvloedbaar.”* Ook anderen stellen dat de vrije wil van de sekteleiden afneemt door manipulatie en indoctrinatie. *“Ik was vleugellam gemaakt”,* aldus een voormalig sektelid. *“De leider is een alleenheerser en verwacht totale onderwerping en toewijding. Er moet worden gedaan en gedacht zoals de leider dat voorschrijft. Wij sekteleiden hebben geen persoonlijke vrijheid van denken, handelen of voelen; ik ben kapotgemaakt en ben daar na tien jaar nog woedend over.”*

Het ‘hersenspoelen’ (als overkoepelend begrip) gebeurt op verschillende manieren, zoals het langdurig op de leden inpraten en telkens dezelfde boodschap herhalen, uren achter elkaar bidden, op een agressieve manier tegen de volgelingen praten, gezamenlijke bijeenkomsten met veel licht en geluid, stellen dat ze moeten luisteren anders gaan ze naar de hel of bereiken ze niet de verlichte staat, als ze God willen dienen, moeten ze daar alles voor over hebben, tegenstellingen creëren (wie niet voor ons is, is tegen ons) en het creëren van een omgeving waar mensen zich niet aan kunnen onttrekken. Een van de ex-leden heeft de volgende ervaringen met hersenspoelen. *“Het vele vertellen van de trainers werkt hersenspoelend. Net als het aanwezig zijn van vrijwilligers onder de deelnemers; oud-cursisten die zich ten dienste stellen van de organisatie en meehelpen om sfeer te creëren. Het in vier dagen een sfeer creëren, die moet eindigen in een opperbeste stemming aan het einde van de vierde dag, om 18:00 uur precies; vrolijkheid, muziek, applaus. Precies dan wordt deelnemers een machtiging onder de neus gedrukt waarin ze moeten aangeven wat de cursus hen waard is geweest, en deze moet direct, ondertekend, ingeleverd worden.”*

Een gevolg van hersenspoelen, is volgens respondenten dat de leden schuld- en angstgevoelens ontwikkelen als ze niet voldoen aan de wensen van de leider. Verschillende voormalige leden maken melding van angst en schuldgevoel op het moment dat ze iets anders dachten of kritisch waren. Ze kunnen er eigenlijk niet over praten met andere leden, want in hun beleving zijn zij de enige die zo denken. *“Die manipulatie is door alles verweven, in elk gesprek dat gevoerd wordt. Het is iets stelselmatig waar je niet meer uit kunt. Ook al wil je, er is no way out”*, zegt een vrouw die jaren in een sekte heeft gezeten.

Het hersenspoelen wordt door de meeste respondenten voorgesteld als iets wat de leden lijdzaam (moeten) ondergaan en waar ze feitelijk geen weerstand aan kunnen bieden. Een enkeling blikt kritischer terug op de periode in de sekte. Hij stelt dat het om volwassen mensen gaat die zelf kunnen nadenken en dat de leden zelf ook een aandeel hebben in het proces. *“Je bent kwetsbaar en op zoek naar liefde en erkenning. Je gaat de leider geloven en dan krijg je liefde van hem en ga je liefde teruggeven en dit gaat steeds over en weer en dit wordt ook steeds groter en sterker.”* Er is echter geen moment aan te wijzen waarop het ‘warme bad’ van het begin overgaat in de ‘koude douche’ op het eind van de periode dat iemand in de sekte zit. Het is volgens betrokkenen een geleidelijk proces. *“Wat mensen niet doorhebben, is dat ze niet weten waar ze in stappen. Als ze dit van tevoren zouden weten dan zouden ze hele andere keuzes maken. Je wordt er als het ware ingezogen en dit gebeurt heel geleidelijk. Er wordt ingespeeld op je zwakheden”*, aldus een uitgetreden vrouw die vijftien jaar in een sekte heeft gezeten.

Intermezzo: conformeren onder groepsdruk

Mensen blijken onder druk van een groep aan hun eigen waarneming te gaan twifelen en zich te conformeren aan de mening van de groep. In een bekend experiment van de psycholoog Asch (1951) werd aan studenten gevraagd om de lengte van een lijn A te vergelijken met drie andere lijnen van verschillende lengte (B,C,D). Ze moesten aangeven welke van drie lijnen qua lengte overeenkwam met lijn A. De proefpersonen dachten mee te werken aan een onderzoek naar het gezichtsvermogen. De andere ‘proefpersonen’ in de groep waren medewerkers. Asch had zijn medewerkers de opdracht gegeven om expres een fout antwoord te geven. De enig echte proefpersoon gaf het overduidelijke, goede antwoord maar begon zich ongemakkelijk te voelen en aan het eigen gezichtsvermogen te twifelen op het moment dat de rest van de groep een ander (dus fout) antwoord gaf. In een op de drie gevallen conformeerden de proefpersonen zich aan de groep en gaven het foute antwoord. Er was geen enkele proefpersoon die zich niet tenminste een keer aansloot bij het (foutieve) antwoord van de rest van de groep. Aan het eind werd aan de ‘echte’ proefpersonen gevraagd waarom ze een fout antwoord hadden gegeven. Zij zeiden ze dat ze het niet goed hadden kunnen zien of gewoon een foutje hadden gemaakt.

De voormalige leden en hun familie merken hersenspoelen aan als een belangrijk, zo niet het belangrijkste, element van de tijd in de sekte, want als dat niet was gebeurd, zouden

er geen problemen zijn geweest. Die problemen komen volgens de betrokkenen tot uiting in allerlei situaties waarin zij ofwel bepaalde handelingen hebben verricht die – achteraf bezien – indruisen tegen hun principes ofwel bepaalde zaken hebben nagelaten waar ze achteraf spijt van hebben. De oorzaak daarvan leggen familie- en voormalige leden bij het feit dat de leden zijn gehersenspoeld. In de vragenlijsten en interviews zijn veel voorbeelden genoemd van dat doen en laten dat de respondenten als misstanden hebben aangemerkt. Hierna volgt een beschrijving van deze misstanden. Deze misstanden vinden vaak in combinatie met elkaar en eventueel criminologische misstanden plaats. Ter verduidelijking: die misstanden komen niet in alle sekten voor.

Verrichten van handelingen

Onder deze noemer vallen de volgende voorbeelden van psychologische misstanden. Tussen haakjes staat het aantal sekten dat in verband wordt gebracht met de genoemde misstand.

- Afstaan financiële middelen of goederen (50)
- ‘Wij-zijdenken’ (12)
- Verrichten van vrijwilligerswerk (8)
- Verplicht drugsgebruik (2)

Afstaan financiële middelen of goederen

Het afstaan van geld en/of goederen aan de sekte(leader) is een veelgenoemde misstand. Die misstand uit zich op verschillende wijzen. In diverse sekten is het gebruikelijk om zogenaamde tienden te geven. Dat wil zeggen dat de leden tien procent van hun inkomen (vaak bruto) afstaan aan de sekte. Hierbij gaat het niet alleen om maandsalaris, maar ook om vakantiegeld en/of een dertiende maand. Hoewel dit in diverse reguliere geloofsgemeenschappen gebruikelijk is, wordt het door respondenten aangeduid als misstand. De meeste sekten waar deze misstand plaatsvindt, hebben een christelijke signatuur; het geven van tienden is een bijbels voorschrift. In veel gevallen blijft het niet bij het geven van tienden, maar wordt er ook op andere momenten aan de leden geld gevraagd. Tijdens diensten wordt er gecollecteerd. Mensen kunnen in speciale enveloppen donaties geven, mensen krijgen voorbedrukte vellen waarop ze een bedrag kunnen aankruisen en een automatische overschrijving regelen et cetera. *“Het hield nooit op”*, in de woorden van een voormalig lid. Dat ‘moeten’ afstaan, wordt niet als een belasting gezien op het moment dat de mensen nog in de sekte zitten. Dan hoort het er gewoon bij om tienden te geven, Sterker: men voelt dat als een heilige plicht, die de leader wel aanwakkert en in stand houdt. Hij zegt bijvoorbeeld tegen zijn volgelingen dat wanneer ze van God houden, zij ook moeten geven. Niemand wil daarin achterblijven. *“Het werd niet openbaar verteld als je te weinig betaalde, maar de leader had wel inzicht in het geld dat op de rekening binnenkwam. Het was meer de psychologische druk omdat steeds herhaald wordt dat God dit van je verwachtte en de leader het kon controleren.”* Als mensen over weinig middelen beschikken, kan dat een gevoel van tekortschieten

teweegbrengen. *“Ik had een laag salaris en ik moest ook nog de huur betalen. Dus ik kon weinig aan de beweging geven. Je telde alleen mee als je veel gaf en dat kon ik niet.”* En iemand anders zegt: *“Als mensen niet tien procent afdragen, krijgen ze niet de zegen van God over hun leven. Zelfs mensen die in de schuldsanering zitten en dat deel echt niet kunnen missen, leggen ze (de leiders) ook die druk op. God zou je dan financieel voorzien en je zou er dan uiteindelijk rijker van worden”.*

Het aanzien dat leden die veel geven genieten, kan erg groot zijn; er kan een onderlinge wedijver ontstaan: wie geeft het meest? In een van de religieuze bewegingen is een certificaatsysteem ingevoerd. Mensen die bijvoorbeeld € 10.000 hebben gegeven, krijgen ten overstaan van de overige leden een certificaat overhandigd van de leiding waarop dat bedrag staat vermeld. De waardering die deze mensen krijgen, werkt in de woorden van een respondenten ‘verslavend’, ze willen meer. *“Het gaat nog niet zover van: verkoop je huis. Zij doen het slimmer omdat het net lijkt of mensen dit graag willen. Een groot deel van de samenkomsten gaat over geld. Als je meer betaalt dan anderen krijg je bijvoorbeeld een bepaalde kleur shirt en dan kunnen de andere mensen zien wie veel betaalt en wie niet.”*

Sommige leden zijn in de financiële problemen gekomen. In een geval zijn de spaarrekeningen van de kinderen leeggehaald en de sieraden verkocht. Ook financiële meevallers vallen onder de tiendenregeling. Een van de respondenten heeft een financiële compensatie gekregen voor een medische fout en meteen tien procent aan de sekte overgemaakt. Het is pas na uittreden uit de sekten dat de voormalige leden dit problematiseren en zich afvragen hoe zij er ooit bij zijn gekomen om dat te doen en dat zij daarin zo ver zijn gegaan.

Naast de tienden en andere gaven noemen de respondenten ook de soms hoge kosten voor de trainingen, cursussen en workshops. Die kosten lopen soms in de duizenden euro’s per jaar. *“Per jaar moest ik € 5000 betalen en daarnaast voor de extra activiteiten, en die waren er natuurlijk genoeg.”* Dit betreft dan vooral de therapeutische sekten die cursussen aanbieden in het kader van de persoonlijke ontwikkeling. Het pakket zit zo in elkaar dat de leden het niet snel zullen laten bij een cursus, maar daarin verder gaan. Hierop speelt de leider handig in door de leden voor te houden dat ze het prima kunnen laten bij een cursus. *“Als jullie echt verder willen komen met jezelf, het neusje van de zalm willen, dan is er altijd wel een gek die zijn vinger opsteekt, en dan blijf je natuurlijk niet achter.”* Er zijn weinig leden die daar op dat moment niet op ingaan. Bij een van de voormalige volgelingen gaat een kwart van het salaris op aan de persoonlijke gesprekken met de leider. Op het moment dat het financieel niet meer goed uitkomt en de volgeling met minder gesprekken toe wil, wordt dit eenvoudig door de leider geweigerd. *“Dat was absoluut niet mogelijk gezien mijn ontwikkelingsfase.”* Volgens diverse respondenten is dat ook een belangrijke reden waarom sommige sekten zich richten op de hoger opgeleide personen. Zij hebben een goede baan en kunnen zich grotere uitgaven permitteren. *“Bij de laagopgeleiden valt gewoon niets te halen”*, aldus een res-

pondent. Het volgen van cursussen, workshops en dergelijke kan jaren in beslag nemen. Op het moment dat de leden denken dat ze er zijn of het hebben gehaald, zorgt de leider ervoor dat ze bijvoorbeeld door hun gebrek aan groei of geloof weer een jaar moeten overdoen. Zoals bij het geven van tienden, is het ook nu zo dat de leden pas na het verlaten van de sekte terugkijken op die periode en soms schrikken hoeveel ze hebben betaald en waarvoor. De leiders hebben handig gebruikgemaakt van hun goedgelovigheid. *“Ik durf het wel aan: deze organisatie bestaat uit een stel ordinaire charlatans die parasiteren op de meest goedgelovige mensen onder ons. Niet dat ik daarmee de goedgelovigen vrijpleit, integendeel. Maar de beweringen die deze organisatie doet, zijn op geen enkele manier te verdedigen. Ze houden het niet voor niets wazig en spelen de vermoorde onschuld.”*

In een van de sekten speelt de eindtijdideologie een grote rol. Dat betekent dat de wereld op een zeker moment zal vergaan. De leider van de sekte heeft zijn volgelingen geadviseerd om hun huis te verkopen en een nieuwe hypotheek te nemen. *“Als je nog maar kort hebt te leven, moet je het ervan nemen.”* Een deel van de extra inkomsten moet worden overgemaakt naar de sekte. De sekte heeft van de opbrengsten veel boeken gekocht en ook de leiders voorzien in hun dagelijkse onderhoud. De leider reist de wereld over om zijn boodschap te verkondigen en ook die kosten moeten worden betaald. Een van de leden die hierdoor een schade heeft geleden van enkele tonnen heeft via de rechter een deel van die schade terug weten te vorderen op de leider wegens ‘misbruik van omstandigheden’.

Ook in een andere sekte dringt de leider erop aan dat de leden grote leningen afsluiten om het voortbestaan van de sekte te waarborgen. Tienden, extra giften, cursusgeld, opbrengsten van de verkoop van een huis; alle opbrengsten komen ten goede aan de sekte, meestal in de persoon van de leider. De meegaandheid van de leden kan er ook toe leiden dat zij door de leider gemaakte prullaria tegen grote bedragen kopen vanwege de veronderstelde magische krachten ervan. *“De leider verdiende heel veel geld door verschillende prullen te verkopen, bijvoorbeeld geplastificeerd aluminiumfolie. Hier zat dan engelenenergie in. Je moest er hier vier van hebben en ze kostten 70 euro per stuk. Soms had je een ritueel nodig om verder te komen en dit kostte ook 80 euro. Dit was individueel, maar duurde soms maar twee minuten. Hij had twaalf rituelen bedacht en als je ze allemaal gehad had, kwamen er weer nieuwe rituelen.”*

In veel verhalen klinkt de wens door van de leden om zich geaccepteerd en gewaardeerd te voelen door de leider. De manier om dat te laten blijken, is geld geven. Een van de voormalige leden kijkt daar met spijt op terug. *“De leider kon haar werk niet doen (ze is “geroepen” om op 12-12-12 in Jeruzalem te zijn om te bidden), ze werd weer zó aangevallen in de geest door mijn wantrouwen.... ik vroeg wat ik nu nog meer moest doen... Ze zei toen dat ik mijn bankpas en creditcard moest inleveren om zo de geest van wantrouwen te doorbreken. Het zou acuut iets heel dieps in mij en ons huwelijk doorbreken en ik zou een diepe vrede gaan ervaren. Toen er werd gezegd dat ik het altijd kon terugvragen, heb ik de codes en wachtwoorden gegeven. Toen ineens*

was alles pais en vree en was ik de lieve persoon zelve. Na een poosje heb ik hen aan hun woord gehouden en de passen teruggevraagd en het geld. Ik kreeg een serie enorme preken. Ik zou satanisch geprogrammeerd zijn, ik liep nu mijn hoogste roeping mis, ik zou totaal in de afgrond stor- ten, dit was het ultieme verraad etc. etc. Het geld was al opgebruikt voor de tickets naar Israel... Ik heb meteen m'n boel gepakt, heb de bankpassen geblokkeerd en ik eis nu mijn geld terug."

De inkomsten worden gebruikt voor het levensonderhoud van de leiders, die geen betaalde werkkring hebben, de aankoop van nieuwe kerkgebouwen, het onderhoud van gebouwen, het vervoer en buitenlandse reizen om elders het evangelie te kunnen verkondigen, in de woorden van een respondent "snoepreisjes". Een van de leiders leeft als een "zonnekoning" in een grote villa in het buitenland. Alle voormalige leden hekelen het gebrek aan openheid als het gaat om de financiën. Als mensen in de sekte zitten, spelen de kritische geluiden nauwelijks een rol. Vaak integendeel: het achterblijven van financiële voorspoed leidt tot nog meer geven.

Familieleden vertellen over hun schoonzoon die financieel in grote problemen is geraakt door de sekteleider. *"In 2007 zouden de miljoenen komen, de vette vis zou echt komen. Er werd op grote voet geleefd door de leider. De beweging werd steeds extremer toen het geld niet kwam, ze gingen in het bos in een grote kring staan en schreeuwden, maar het kwam niet."* Diverse voormalige volgelingen stellen 'alles' aan de sekte te hebben gegeven, soms inclusief hun huis. Hierdoor ontstaat er een wederzijdse afhankelijkheid. De leider is afhankelijk van de leden vanwege hun geld, de leden zijn afhankelijk van de leider omdat zij van hem/haar hun heil verwachten. Die financiële afhankelijkheid kan zo ver gaan dat de leden totaal geen zegenschap meer hebben over hun geld, met alle gevolgen van dien. *"Als we naar de kapper wilden, moest aan de leidster toestemming worden gevraagd. Niemand mocht het terrein afzonder toestemming maar zonder geld kwam je ook niet ver."*

Wij-zijdenken

De sekte beschouwt zich volgens betrokkenen steeds meer als bijzonder of uitverkoren en plaatst zich meestal bewust buiten de maatschappij. De maatschappij is, in de ogen van de sekte(leider), afvallig of begrijpt eenvoudigweg niets van het hogere. De sekte wordt 'wij', de buitenwereld wordt 'zij'. De afstand tussen wij en zij wordt steeds groter; het is een zichzelf versterkend proces. *"Mensen, ook andere christenen, die niet bij onze beweging hoorden, werden gezien als minder of dat ze het toch niet helemaal begrepen in ieder geval. Wij, en wij alleen begrepen wat God werkelijk bedoelde"*, aldus een uitgetreden sektelid dat zes jaar overtuigd was van de visie op het wij-zijdenken. De prijs die de sekteleiden daarvoor moeten betalen, is volgens betrokkenen soms hoog. Als een van de leden uit de sekte stapt, wordt hij bestempeld als ketter waarmee geen enkel contact meer mag worden gelegd. Dat wij-zijdenken ontstaat geleidelijk in de vele bijeenkomsten en sessies en kan een onlosmakelijk deel worden van de persoon. *"Zo'n sessie deed wel wat. Ik ben bijzonder, dacht ik. Als ik in de supermarkt liep, dacht*

ik: iedereen kijkt naar me. Dat inpraten heeft met vlagen dus ook effect gehad op mij. Ik kon er niet met de buitenwereld over praten, want mensen begrijpen je niet dus praat er maar niet over.” Het wij-zijdenken komt erop neer dat de sekteleiden zich beter, meer verheven gaan voelen dan de mensen die niet bij de sekte horen. Voor een buitenstaander is die verheven positie niet goed te volgen. Een van de familieleden vertelt dat zijn vrouw die in de sekte zit, gelooft dat de sekteleiden zijn uitverkoren, onder meer omdat de vrouwen “*planeten kunnen baren*”.

Verrichten van vrijwilligerswerk

Bij de criminologische misstanden is een aantal voorbeelden van economische uitbuiting genoemd. Sekteleiden moeten werken en de inkomsten gaan naar de sekte. Daarnaast zijn er enkele voorbeelden genoemd die wel raken aan economische uitbuiting, maar eerder zijn te scharen onder vergaande vormen van vrijwilligerswerk. Een voorbeeld is een sektelid dat een jaar of twee in het huis van de leider woont en in feite het hele huishouden bestiert. Ze heeft een reguliere baan opgezegd en werkt fulltime in het huishouden. De tegenprestatie is kost en inwoning. In dit geval vindt de vrouw het aanvankelijk ook gezellig en prima. Ze hoopt door haar werk – “*ik ben erg dienstbaar ingesteld*” – op een positieve manier op te vallen bij de leider. Er worden ook sekteleiden ingezet om onderhoud te plegen aan de gebouwen van de sekte(leider) en/of van de familie van de leider. Het werk is vrijwillig en gebeurt in het kader van de persoonlijke ontwikkeling, zo blijkt uit de gesprekken met de uitgetreden volgelingen. Op die manier hopen ze dat ze waardering en aandacht krijgen van de leider. “*Ik ben verschrikkelijk, ongelofelijk mijn best gaan doen voor haar. Wat heb ik niet gedaan? Ik was er. Als we meerdaagse sessies hadden, was ik de eerste die er was en de laatste die wegging. Ze had van die rare dingen als hoe ze haar ontbijt wilde, dat was heel ingewikkeld. Je werd echt uitgescholden als je het verkeerd deed. Ik was een van de weinigen die ontbijt durfde te maken voor haar, omdat ik haar toorn verdroeg. Ik kookte ook voor haar. Mijn vrije dagen besteedde ik door haar te helpen met de administratie. Ik hing mijn hele leven op aan haar.*” Uit dit voorbeeld blijkt dat de leden ver kunnen gaan in hun vrijwilligerswerk, dat ze soms ook combineren met een reguliere baan. Andere voorbeelden van het verrichten van vrijwilligerswerk die de voormalige sekteleiden noemen, zijn het opknappen van een bouwval tot een luxe woonboerderij en klusjes voor de familieleden van de leider.

Verplicht drugsgebruik

Een enkel familielid stelt dat de leden verplicht drugs moeten gebruiken om de meditatieve momenten beter te kunnen beleven en op een hoger geestelijk niveau te komen. Verdere informatie ontbreekt om een en ander nader te kunnen duiden.

Nalaten van handelingen

Onder deze noemer vallen de volgende voorbeelden van psychologische misstanden. Bij deze misstanden gaat het om het nalaten van handelingen waarbij ex-leden of familieleden

achteraf zeggen dat een persoon deze handelingen buiten de sekte niet had nagelaten. Om hier staan ter nadere duiding de aantallen sekten achter de genoemde misstanden.

- Isolatie van familie/vrienden (37)
- Geen privéleven meer (25)
- Geen eigen mening / kritiek mogen hebben (23)
- Scheiden van partners, inbreken op relaties binnen de groep (16)
- Psychische mishandeling (16)
- Verlies identiteit (16)
- Deprivatie (13)
- Onthouden van noodzakelijke medicatie/medische zorg (12)
- Onthouden van verdere scholing (3)

Isolatie van familie/vrienden

In bijna de helft van de geïnventariseerde sekten komt het volgens betrokkenen voor dat de leden na verloop van tijd de banden met hun familie en vrienden verbreken. In sommige sekten wordt dat openlijk besproken en tegen de leden gezegd dat ze de banden met de familie moeten breken. Familieleden *“weten niet wat er in de beweging gebeurt, zij leven niet in het licht en staan de persoonlijke ontwikkeling en groei van de leden alleen maar in de weg”*. Buiten de groep hebben de leden ook niets nodig, zo leren zij van de leider en elkaar. *“Geen contact met je vader en moeder, want dan ga je de duisternis in”*, aldus een voormalig sektelid. Een andere, directe manier om de contacten te verbreken, wordt verteld door een moeder van wie de dochter in een sekte zit. De dochter belt haar op met de vraag of het mogelijk is dat haar vader haar vroeger seksueel heeft misbruikt. Naarmate mensen de banden verbreken met hun vroegere leven, inclusief familie en vrienden, raken zij ook afhankelijker van de groep en de leider. *“Ze leven op een postzegel en denken dat dat de wereld is”*, aldus een bezorgde oom die zijn neefje ziet opgroeien in een kerk die hij als sekte aanmerkt. Daarnaast hebben ze niemand meer om naar terug te gaan als ze de sekte verlaten, hun hele leven wordt opgehangen aan de sekte. Verschillende uitgetreden leden vertellen dat dit ook een geleidelijk proces is, waar zij op dat moment niet de negatieve gevolgen van inzagen of niet hebben willen inzien. Achteraf kunnen zij wel bepaalde momenten aanwijzen die dergelijke periodes markeren, zoals het verhuizen om dichterbij bij de andere sekteleiden te kunnen wonen. De afhankelijkheid van de sekte leidt er op den duur toe dat de stap om de sekte te verlaten steeds groter wordt. De sekte en de mensen die erin zitten, zijn dan het enige in hun leven en dat geven leden niet snel op.

Om te voorkomen dat leden contacten met de buitenwereld onderhouden, kan ook gebruik worden gemaakt van subtielere methoden. Een leider die tegen een volgeling zegt: *“Als je je vader boven mij verkiest, ben je mij niet waardig”*, laat enerzijds de verantwoordelijkheid bij de volgeling welke keuze hij maakt. Anderzijds is het ook een verkapte loyaliteitsvraag die niet in het nadeel van de leider kan/mag uitvallen. Een andere uittreder noemt een

vergelijkbaar voorbeeld van hoe de sekteleider de volgelingen laat kiezen. *“Je wordt op een heel geraffineerde wijze beïnvloed om afscheid te nemen van bekenden. Dan wordt er bijvoorbeeld gezegd: je moet je afvragen of het wel zinvol is om naar het kerstdiner met je collega’s te gaan. Het mag wel, maar je moet je afvragen of het zinvol is. Je kunt je tijd ook beter besteden, je kunt ook samen zijn met je geestelijke familie.”* Dit is de meest zwakke variant, want het gaat maar over collega’s. Het merendeel van de mensen binnen de sekte heeft gebroken met zijn familie. Er zijn voorbeelden in de interviews genoemd waaruit blijkt dat de leden soms wel kiezen voor hun familie, bijvoorbeeld omdat een van de ouders ziek is. De prijs die ze daarvoor moeten betalen, is dat ze tijdenlang uit de gratie zijn bij de leider. Overigens zeggen diverse uitgetreden leden dat zij zich op dat moment wel realiseren dat zij hun ouders pijn doen door de contacten te verbreken. Dat besef legt op dat moment minder gewicht in de schaal dan het bij de groep en de leider willen horen. Verschillende uittreders zeggen zich achteraf zeer te schamen voor wat zij anderen hebben aangedaan en soms ook voor hun eigen kinderen die ze een poos niet hebben willen zien. Ze hebben het gevoel dat hun integriteit is geschaad door deze vorm van beïnvloeding.

De familieleden die in het kader van dit onderzoek zijn gesproken, vinden het vervreemden van hun kinderen – en soms ook hun kleinkinderen – een van de moeilijkste zaken om te verkroppen. Voor een familie komt de omwenteling in het gedrag van hun dochter heel snel. Drie dagen na het volgen van een cursus merken zij dat hun dochter meer en meer afstand neemt. Ze gebruikt woorden tegen hen die ze daarvoor nooit heeft gebezigd (*“jullie manipuleren me”*). Een ander familielid krijgt na een korte vakantie te horen dat zijn vrouw van hem wil scheiden. Hij heeft de sekte in kwestie een boze mail gestuurd en de leider heeft die vervolgens aan zijn vrouw laten lezen. *“En met zo’n man wilde ze niet meer samenleven.”* Op verschillende manieren proberen familieleden hun kinderen en geliefden zover te krijgen om de sekte te verlaten. Zonder resultaat. Dit is ook precies de reden waarom er vanuit de sekte op wordt aangestuurd om de banden met de familie te breken. Zij kunnen de leden aan het twijfelen brengen en uiteindelijk uit de sekte halen, is de stelling van een van de geïnterviewden. De ouders staan machteloos. *“Ik kende mijn dochter niet meer. We konden niets meer goed doen, wat we ook deden. Ze geloofde dingen die er niet zijn en andersom”,* aldus een moeder van wie de dochter al vier jaar in een sekte zit.

Er zijn echter ook sekten gevonden waar het vervreemden van familie en vrienden niet of veel minder een issue is. Een van de uitgetreden leden vertelt dat zij al die tijd gewoon contact heeft onderhouden met haar ouders en broer. Het ging haar *“veel te ver om die contacten te verbreken”*. Het zijn juist die contacten die als een spiegel kunnen fungeren voor de leden in een sekte, hun *“lijntje met de buitenwereld”*, zoals een van hen dat uitdrukt. Hetzelfde voormalige lid zit na een aantal jaar in de knoop met zichzelf en wil uit de sekte stappen. Dat kan ze omdat haar broer haar meteen opvangt.

Bij het isoleren van de buitenwereld hoort niet alleen het verbreken van de contacten uit het vroegere leven, ook invloeden vanuit de media (krant en tv en internet) worden soms bewust buiten de deur gehouden. Ook hier is dat zichzelf versterkende proces waar te nemen. *“Leden die God willen dienen en zich geestelijk en persoonlijk willen ontwikkelen, moeten zo zuiver mogelijk leven”*, dus zo min mogelijk blootstaan aan schadelijke invloeden van buitenaf. Juist dat afsnijden van die buitenwereld sterkt hen in het geloof en sluit bij voorbaat kritiek op hun denken en doen uit. Eerder is al gezegd dat sommige sekteleiden pas na een zoektocht op het internet tot de ‘ontdekking’ komen dat ze in een sekte hebben gezeten. Dit is voor hen een bewijs dat zij ten tijde van hun verblijf hun situatie selectief hebben waargenomen en hebben beoordeeld op basis van eenzijdige informatie.

Geen privéleven meer

Betrokkenen melden dat de leden (vrijwel) geen privéleven meer hebben. De controle op hun dagelijkse doen en laten is erg groot. Met name in de interviews met uitgetreden leden zijn veel voorbeelden genoemd waaruit blijkt dat zij op den duur weinig zeggenschap hebben over hun eigen, dagelijkse leven. Verschillende respondenten noemen als voorbeeld dat zij hun nieuwe relatie moeten laten goedkeuren door de leider. Zij of hij is dan nooit goed, omdat die persoon *“niet van de Heer is”* en *“ik mocht niet verdrietig zijn, want dat was egoïstisch en niet van de Heer”*. Tegelijkertijd kunnen relaties ook worden aangemoedigd als de leider dat goedgevindt. In een andere sekte moeten de leden toestemming vragen aan de leider om het terrein te verlaten of om contact op te nemen met familie. Andere leden moeten met elkaar in een huis wonen zonder dat zij daar zelf om hebben gevraagd.

Er is bij nadere beschouwing een onderscheid te maken tussen de leden die in een commune leven met andere sekteleiden en de leider en degenen die een eigen huis hebben en vaak ook een reguliere baan en soms een gezinsleven. Bij die eerste groep zijn de mogelijkheden om het dagelijkse leven naar eigen inzichten in te delen veel geringer dan bij de groep die buiten een communestructuur woont en leeft. De leider bepaalt het gehele doen en laten in een commune, tot en met de kleur van het behang in de kamer van de leden en het mogen bezoeken van ouders. Het opgeven van een eigen privéleven gebeurt geleidelijk en vrijwillig. Dat is namelijk nodig om geestelijk te groeien, zo wordt de leden voorgehouden. De leider bepaalt wat de leden wel en niet mogen doen en wat goed voor hen is. Bij sommige sekten wordt letterlijk alles op het geestelijke vlak betrokken, ook de consequenties van het niet-luisteren naar de leider. *“Nou ja, ik kan zo nog wel even doorgaan. Je mocht alleen dingen doen na toestemming van de leider, zij moest ‘invoelen’ of het geestelijk verantwoord was. Als je zomaar op eigen houtje wat deed, dan kreeg zij de klappen van alle geestelijke troep die er dan binnenkwam. En daar voelde je je dan ook nog eens verantwoordelijk voor: de pijn die zij moest verduren van de geesten die binnenkwamen.”* Verschillende uitgetreden leden vertellen dat er op den duur een verlamdende angstcultuur heerst; ze weten niet meer wat ze wel of niet mogen doen. Ze zijn zich niet meer bewust van hun eigen integriteit. Een van de ex-sekteleiden vertelt dat de leider het eetpatroon bepaalt. *“Alleen in de middag eten, in de avond*

en 's avonds voor het slapen een beschuit. Je had geen toegang tot het eten en drinken en je kon dus ook niet zelf bepalen wanneer je eten wilde pakken. Als je niet gehoorzaamde dan werd je terecht gewezen en je werd voor schut gezet, je moest dan spijt betuigen of lessen maken. Je werd helemaal de grond ingestampt totdat je totaal geen gevoel van eigenwaarde meer had en de leider kreeg dan op een gegeven moment een signaal dat je weer op het goede pad was en dan was alles weer goed.” Waar de sekteleiden aanvankelijk hun privéleven opgeven voor het hogere doel (bij God komen, persoonlijke ontwikkeling) draait het op een gegeven moment om het vermijden van de negatieve reactie van de leider en zijn/haar goedkeuring. Het godsdienstige of spirituele doel wordt ondergeschikt aan het behalen van goedkeuring van de leider.

De leden die een baan hebben en niet in een commune wonen, hebben meer gelegenheid om activiteiten buiten de sekte te ontplooiën. Enkelens doen dat bewust, ze willen een deel privé houden, anderen doen dat niet of in veel mindere mate. Het patroon is dat ook zij op den duur alle of in elk geval veel tijd in de beweging investeren. Zij vinden het prettig om hun tijd door te brengen met gelijkgezinden en om op die manier goedkeuring en waardering te krijgen van de leider. Voor diverse respondenten betekent het leven in de sekte een fulltime baan naast hun reguliere werk. Ze rijden verschillende keren per week na werktijd naar de andere kant van het land om klussen te verrichten voor de sekte(leider). Tijd is een offer. Op die periode terugkijkend, zegt een van hen dat het onbegrijpelijk is wat zij allemaal heeft gedaan voor de leider. Terwijl haar eigen moeder ziek is, verzorgt zij dagelijkse de zieke broer van de leider. Op dat moment is dat volstrekt normaal, want de leider vraagt dat van de leden. *“Het is verbazingwekkend hoe ver je er in kunt meegaan.”*

De sekteleider kan het leven buiten de sekte ook in grote mate bepalen door continue bereikbaarheid van de leden te eisen (via telefoon, email). Op willekeurige tijdstippen kan de leden worden gevraagd om terug te komen voor een of andere activiteit die de leider heeft bedacht. De dag of het tijdstip doet er dan niet toe. De volgelingen gehoorzamen. Het leven in de sekte draait ook voor degenen met een eigen woning/baan om activiteiten voor en door de sekte. Niet zelden is de week dermate volgepland met activiteiten dat de leden weinig tot geen eigen tijd meer over hebben. Voorbeelden zijn workshops volgen, trainingsdagen in het buitenland bezoeken, retraites en vergaderingen. In de christelijke sekten gaat het vaak om de samenkomsten en aanverwante activiteiten. *“Op zaterdag was je de hele dag met de gemeente bezig. 's Ochtends samenkomst tot half 2-3 uur. 's Avonds met elkaar eten. En op zondag hetzelfde. Doordeweeks, eerst dinsdag en donderdag, later ook de Sabbat erbij, dus toen kwam ook de vrijdagavond erbij. Daarnaast speelde ik muziek binnen de beweging, dus had ik er ook nog een muziekkavond naast. Tot aan het einde heb ik dat niet heel erg gevonden. Het was samen met de mensen van wie ik hield. Ik zag het als toewijding aan God en haalde daar ook kracht uit en het bracht mij dichterbij God. Achteraf zie ik de gevaren, je wereld wordt erg klein, ik had geen andere contacten buiten de beweging meer en ook geen privéleven.”*

Enkele respondenten, ook uit de bewegingen die niet als nieuwe religieuze beweging zijn aangemerkt in dit onderzoek vanwege hun bestaansduur in Nederland, noemen dat zij een maatje krijgen op het moment dat zij in de beweging stappen. Dat maatje is een ‘buddy’, een ouder lid dat zich presenteert als vriend of vriendin en die veel optrekt met de nieuwe leden en hen inwijdt in de mores van de beweging. Daartoe worden bijvoorbeeld ook huisbezoeken afgelegd, waarbij wordt gezongen en gebeden en gecontroleerd of de leden wel conform de regels leven. Een van de respondenten vertelt dat zijn koelkast regelmatig is gecontroleerd op de aanwezigheid van alcohol. Dat is verboden en bij overtreding van deze regel seint de buddy de leiding in en moeten de regelvertreders op het matje komen. Een andere regel is dat de leden bepaalde kleding van de beweging moeten dragen. Ook dat wordt gecontroleerd. Van de leden wordt een dossier bijgehouden. Ook nu staan het welzijn en de ontwikkeling van de leden voorop. *“Je denkt echt dat je elkaar helpt om binnen de kerk te blijven.”*

Geen eigen mening / kritiek mogen hebben

Sekteleden mogen naar hun zeggen geen eigen mening hebben of kritiek uiten op de sekte(leader). De kern is dat alles wat de leader zegt, waar is en bedoeld voor de geestelijke, persoonlijke ontwikkeling van de leden. De leader heeft die boodschap rechtstreeks doorgekregen van het hogere, God of doorziet de leden volkomen en weet op die manier wat hun diepste behoeften zijn. De uitgetreden leden verhalen vaak ook van de grote wijsheid van de leader, die hen letterlijk en figuurlijk doorziet. Vanaf het begin is duidelijk dat de leader gelijk heeft en dat de sekteleden eraan moeten werken om hun ego – lees hun kritische gedachten – aan de kant te zetten. *“De leidster is scherp en wijs, maar heeft een groot ego. Alles moest zoals zij wilde.”* De druk om geen kritiek te hebben, komt enerzijds van de leader zelf. De leader heeft in de beleving van de leden veel tijd en energie in hen geïnvesteerd, waardoor zij zich gezien en gewaardeerd voelen, en de leader verdient het niet om kritisch te worden bejegend. Het stellen van kritische vragen wordt gezien als een tekortschieten van de persoonlijke ontwikkeling, waar de leden zelf alle schuld aan hebben. Kritiek op de leader of de sekte is in feite kritiek op God. Leden kunnen totaal worden genegeerd, gekleineerd of ‘afgebrand’ door de leader als ze een kritische opmerking hebben gemaakt. Dat ervaren de leden als zeer onplezierig, want zij zijn daarmee verstoken van de waardering en goedkeuring van de leader, waaraan ze grote behoefte hebben. Kritische vragen worden direct bij de vraagsteller teruggelegd en geproblematiseerd. Door die vragen te stellen, laten de volgelingen blijken het *“nog niet goed te snappen. En daar moesten we dan diep over nadenken”*. De ultieme sanctie is verwijdering uit de groep. Anderzijds is het de groep als geheel die ervoor zorgt dat individuen geen kritische vragen of opmerkingen plaatsen. De groepsdruk is erg groot om binnen de vastgestelde kaders te denken en te communiceren. *“Het wordt je afgeleerd om kritisch te denken, niet in een geest van kritiek zijn, dat is een geest van twijfel en dus fout. Discussie wordt ook niet gewaardeerd. Geen discussie, want dat is gelijk aan ruzie en niet goed. Het gaat erom dat je een bent met elkaar. Zelfnadenken is eigenwijs en koppig.”*

En een andere uittreder zegt: *“Kritische vragen durfde je eigenlijk niet te stellen. Heel soms had iemand wel de moed en dan werd je eigenlijk belachelijk gemaakt, waardoor je geen vragen meer durfde te stellen. De groepsdruk was erg hoog en mensen beïnvloedden elkaar heel erg”*. Tegen de groep ingaan, durft vrijwel niemand. Een van de respondenten besluit om die reden uit te treden. *“Kritische vragen van mijn kant over de rol van de beweging hierin werden onderdrukt; ik moest mij er maar bij neerleggen dat de leider ook profeet, ziener en openbaarder is, en verder alles aan de Heer overlaten, en daarmee was het einde discussie. Die opstelling heeft mij doen besluiten om mij terug te trekken uit deze beweging.”* Ook nu is de tijdfactor een belangrijk element. De leden die uittreden, doen dat pas na lange tijd. Erop terugkijkend, zeggen zij dat nieuwe leden zelden kritisch zijn omdat alles nog nieuw voor hen is. Die kritiek en de onmogelijkheid om die te uiten, komt met de tijd. Ze hebben dan de keuze: of meegaan in de ‘flow’ en alles kritiekloos accepteren of eruit stappen.

Cognitieve dissonantie

Als mensen te maken krijgen met feiten of situaties die niet stroken met hun opvattingen dan ontstaat er een onaangenaam gevoel dat moet worden opgelost. Dan treedt er een psychologisch mechanisme in werking om die conflicterende (dissonerende) opvattingen met elkaar in overeenstemming te brengen. Dit is in de kern de theorie van de cognitieve dissonantie die in 1957 werd geformuleerd door de psycholoog Festinger. Het oplossen van innerlijke tegenstrijdigheden is een aangeboren mechanisme. Uit het dagelijkse leven zijn talrijke voorbeelden te noemen. Interessant is dat Festinger zijn theorie testte en verder uitwerkte aan de hand van een sekte. De leden van die sekte en zijn leidster waren ervan overtuigd dat de wereld aan het eind van het jaar zou vergaan door een grote vloedgolf en dat de ware gelovigen zouden worden gered door een ruimtevaartuig. Sommigen hadden hun familie verlaten en hun baan opgezegd. Festinger verwachtte dat het niet-uitkomen van de profetie een onaangenaam gevoel zou veroorzaken bij de leden. Het geloof helemaal vaarwel zeggen, was geen optie, want daarvoor waren de leden te sterk betrokken en zou een te groot (innerlijk) conflict veroorzaken. Festinger voorspelde dat de leden juist steun zouden zoeken in hun geloof en in het uitblijven van de vloedgolf en ufo het bewijs zien van hun geloofsovertuigingen. De vloedgolf bleef uit op het voorspelde uur en de leden waren erg verbaasd. Ze probeerden allerlei verklaringen hiervoor te vinden. Een paar uur nadien ontving de leidster een bericht van de buitenaardse wezens: God had besloten de aarde te sparen en niet te vernietigen. De kleine groep gelovigen had, door de hele nacht te waken, zoveel licht verspreid dat God de wereld wilde sparen. De onaangename dissonantie was hiermee opgelost.

Scheiden van partners, inbreken op relaties binnen de groep

Hiervoor is al gezegd dat de sekteleider een stem kan hebben in de nieuwe relaties van de leden. Wat ook gebeurt, is dat de sekteleider – in de optiek van de respondenten – bewust tweespalt drijft tussen echtelieden. Het doel is dat de echtparen van elkaar scheiden. *“Alles werd bepaald, ook dat ik van mijn man af moest.”* De leden hebben hun eigen, spirituele weg te gaan en daar past de relatie niet in. Sterker, de relatie werkt *“remmend”* op de geestelijke

of persoonlijke ontwikkeling van de leden. En de huidige relatie zal de partner op een gegeven moment toch “verraden” of “teleurstellen”. Dat zal binnen de sekte nooit gebeuren, zo wordt de sekteleiden, meestal vrouwen, verteld door de leider. In een aantal gevallen is het ook gelukt om de relatie te laten beëindigen – “Ik heb al heel wat huwelijken zien sneuvelen”, zegt een van de uitgetreden leden – bij anderen niet. De leider zou bewust een wig willen drijven tussen echtelieden, omdat een paar een bedreiging kan zijn voor de leider. Een deel van de loyaliteit gaat dan namelijk naar de partner en niet naar de leider. De achtergebleven partners begrijpen vaak niet wat er speelt en doen er in het begin alles aan om hun relatie te redden. In bepaalde sekten moeten getrouwde stellen ook seksuele relaties aangaan met andere leden. Soms wonen stellen niet bij elkaar maar bij een andere partner of onderhouden zij met anderen seksuele relaties. “Ze (de leidster) moedigde lesbische relaties aan. Ze bemoeide zich altijd met relaties. Iedere vrouw had op het laatst een relatie met een vrouw. De leidster bepaalde of je samen de nacht door kon brengen en hierdoor had ze heel veel macht. Dit is heel kwalijk. Ik deed er ook aan mee. Ik had dat nooit achter mezelf gezocht, maar het was heel vanzelfsprekend in die beweging.”

De contacten met de partner buiten de sekte worden verminderd en op een gegeven moment op aanraden van de sekteleider verbroken. Een partner van wie de vrouw nog steeds in een sekte zit, maar inmiddels is gescheiden, ziet in het scheiden van echtparen en het bepalen van seksuele relaties het toppunt van de verdeel- en heerspolitiek van de sekteleider. “Seks is een van de meest vergaande vormen van intimiteit en persoonlijkheid. Als je mensen zelfs op dat gebied kunt sturen en bepalen, dan heb je het, dan ben je heel ver in het controleren en manipuleren van mensen.” Overigens hebben de sekteleiden hier ook een eigen aandeel in, zoals een van verwoordt: “Ik was verlaafd aan hem (de sekteleider), zonder dat ik dat besepte. Hij heeft mij emotioneel, financieel, seksueel en geestelijk bijna vernietigd”. In verschillende interviews is dit thema teruggekomen: ‘verlaafd zijn’ aan de aandacht, waardering, contacten met de leider. Dat duidt op een tweerichtingsverkeer in plaats van een dwingend gebod van de leider dat de volgelingen moeten opvolgen.

Psychische mishandeling

In verschillende sekten noemen respondenten misstanden die zijn samen te vatten met de term ‘psychische mishandeling’. Hiermee wordt bedoeld dat de leden worden gekleineerd, getreiterd en uitgescholden door de leider, vaak ten overstaan van de hele groep. Het doel van deze verbale uitbarstingen is om de leden die op een of andere manier wangedrag hebben vertoond ‘af te breken’ om ze vervolgens weer op te bouwen naar het beeld dat de leider van hen heeft. “Hij maakt je met de grond gelijk en bouwt je erna weer helemaal op.” Met name in de therapeutisch georiënteerde sekten komt het voor dat de sekteleider veel kennis heeft van de persoonlijke achtergronden van de individuele leden. Dit komt mede omdat er individuele therapieessies zijn gehouden waarin het betreffende lid zijn/haar verhaal c.q. de zwakke punten aan de leider heeft verteld. Die zwakke punten worden naar voren gebracht, benadrukt, uitvergroot en gebruikt om de leden af te branden. In een van de sekten is het

gewoon dat de leider zijn volgelingen aanduidt met een kleur. *“Ik was grijs; dat waren slachtoffers, zuigers, jaloers, hoogmoedig, alleen maar met seks bezig op oerniveau. Je kon niet tussen de types schakelen, je was en bleef die kleur. Als ik wat verkeerd deed in de ogen van de leider, kreeg ik de opmerking: Oh, dat is weer typisch iets voor een grijze persoonlijkheid.”* De denigrerende opmerkingen worden gemaakt ten overstaan van de groep en soms wordt de groep gevraagd om negatieve eigenschappen van een individueel lid te benoemen. Iedereen doet daaraan mee en hoopt dat hij niet het volgende slachtoffer is. *“Het ging om afmaken. We zijn het eerste jaar monddood gemaakt. Als iemand die behandeling kreeg en iemand zei daar wat van, dan ging de focus meteen naar diegene en die werd effectief gefleerd om dat gedrag. Dat deden we dus al heel snel niet meer. Zijn vrouw zat er altijd bij en ondersteunde hem. Als hij iemand helemaal afbrandde, dan zei zij: weet je wel hoeveel pijn je hem hiermee doet? Dan ging je naar huis in de vaste overtuiging dat je het slijk der aarde was en dat het nooit goed ging komen.”* Onderling hebben de volgelingen het hier nooit over gehad, dit werd in de kiem gesmoord. Als je zou samenspannen tegen je leraar was je het niet waard om daar te zijn.

Het gevolg van het ‘afbranden’, is niet alleen dat de groep er niet tegenin durft te gaan, maar ook dat de individuele leden erg hun best doen om weer in een goed blaadje te komen bij de leider. De leider is immers erg ontstemd over hun gedrag en daar willen ze alles aan doen om dat weer recht te zetten. De leider bepaalt uiteindelijk of iemand weer in de gratie is. Voor de leden zijn dat momenten van grote onzekerheid: doe ik het wel goed nu? Die periodes kunnen elkaar snel afwisselen. *“Het ene moment hemelt ze je helemaal op en het andere moment word je weer de grond ingeboord. Je wilt graag opgehemeld worden dus ga je er alles aan doen om dit te bereiken.”* Dit aspect van de relatie tussen de leider en volgelingen is regelmatig teruggekomen in de interviews. Er is gedurende de periode dat de volgelingen in de sekte zitten een continu proces van aantrekken en weer afstoten door de leider.

Verlies identiteit

In zestien sekten komt aan de orde dat de leden hun eigen identiteit hebben verloren in de sekte, althans dat geven zij zelf aan. Zij hebben een ‘sekte-identiteit’ aangenomen, waarvan ze achteraf zeggen dat die identiteit niet echt was. Dat gebeurt op verschillende manieren. In de eerste plaats wordt de sekteleiden een ideaalbeeld voorgehouden – hun ideale zelf – waar ze naartoe moeten werken. Dat ideaalbeeld is dermate onbereikbaar dat de leden continu op hun tenen moeten lopen en zichzelf moeten wegcijferen. De leider bepaalt hoe het ideaalbeeld eruit ziet en welke weg de leden moeten bewandelen. *“Ik moest altijd blij zijn. Als je niet blij bent, neem je het niet zoals God het je geeft. Dan snap je niet waar het echt om gaat, dat je een ontwikkeling doormaakt in je geest. Het ergste is dat je niet mag zijn wie je bent en dat de lat zo hoog ligt dat je er nooit aan kunt voldoen. Constant krijg je te horen: je voldoet niet. Aan Gods genade ligt het nooit, als jij faalt, dan is het voor de volle 100 procent jouw schuld.”* Achteraf kijken ze terug op hun denken en handelen en ervaren dat als wezensvreemd. *“Je komt steeds meer bij jezelf vandaan te staan. Je wordt ontrouw aan jezelf en je eigen overtuigingen. Het gaat*

tegen de persoon in die ik was. Ik had een kat, die had ik voor mijn twaalfde verjaardag gekregen. Die werd ziek en ik ben er niet mee naar de dierenarts geweest omdat ik moest geloven dat God haar beter zou maken. Ik ging pas naar de dierenarts toen het te laat was en ik de kat een spuit moest laten geven. Ik vond dit heel erg omdat ik veel van dat dier heb gehouden en de kat mij veel liefde had gegeven toen ik alleen was. Een van de familieleden verzucht dat zijn vrouw in de sekte een complete persoonsverandering heeft ondergaan en hij haar niet meer herkent.

Een andere manier waarop leden het gevoel hebben hun eigen identiteit te hebben verloren in de sekte is dat zij een andere naam moesten aannemen. Zij kregen op initiatief van de leider een klanknaam, spirituele naam, een cijfercombinatie of – zoals gezegd – een kleur toegewezen. Het aannemen van een nieuwe naam staat in het teken van het loslaten van het belaste verleden. Een enkeling kijkt positief terug op de naamsverandering en heeft de nieuwe naam aangehouden na het verlaten van de sekte. Anderen zeggen dat zij daardoor hun identiteit zijn verloren omdat *“het verleden letterlijk en figuurlijk wordt uitgewist”*. Bij dat uitwissen van het verleden kan ook het verbranden van fotoalbums horen. Een van de uitgetreden leden verwoordt het als volgt: *“Het basisprincipe is in alle sekten gelijk. Het komt erop neer dat je persoonlijke ontwikkeling ophoudt, wanneer je te maken krijgt met een sekte”*. Het verlies van de eigen identiteit hangt nauw samen met andere inbreuken op de integriteit van leden, zoals het geen privéleven hebben, geen kritiek mogen hebben op de leider en het geïsoleerd raken van de omgeving.

Deprivatie

In verschillende sekten worden door betrokkenen toestanden genoemd die zijn te scharen onder de noemer ‘deprivatie’. Een van de uitingsvormen betreft volgens betrokkenen het lang in een afgesloten ruimte moeten zitten en naar de sessies van de leider luisteren. *“We hebben vier lange dagen (09:00 – 22:30 u) in een afgesloten, saai ruimte (kelder) gezeten zonder daglicht en mogelijkheid tot afleiding. Dit werkt uitputtend. Veel luisteren naar vertellingen van de trainers en leider.”* In bepaalde gevallen gaat de onthouding zo ver dat gesproken kan worden van geestelijke mishandeling. In dit geval moet een groep kinderen in de kelder op zijn knieën gaan zitten om te bidden en vergeving te vragen voor het wangedrag van een van hen. De kinderen moeten net zo lang doorbidden – hardop – totdat ook de regelovertreder hardop begint mee te bidden. In de tussentijd mogen zij niet eten of drinken.

Een andere vorm van deprivatie is onthouding van (voldoende) eten en drinken en nachtrust. *“We mochten niet zelf eten of drinken pakken, alleen water was vrij toegankelijk. Eten was voorgeschreven: de hoeveelheid en de etenstijd. Regelmatig was er geen eten als consequentie van ongehoorzaam gedrag. Was je te laat in de keuken dan kreeg je geen eten. We sliepen gemiddeld 2-4 uur per nacht en werkten verder de hele dag, afgewisseld met meditatie en groepswerk.”* De gevaren van het onthouden van voedsel en nachtrust worden gebagatelliseerd door de leider; het

zou geen schade kunnen veroorzaken. Een van de familieleden vertelt dat toen zij hun zoon zagen, hij er *“erg afgestompt en slecht”* uitzag. Het bewust onthouden van voedsel is in een van de sekten een manier om het lichaam te ontgiften. Uit de politieregistraties komt een voorbeeld naar voren van een vrouw die drie dagen niet gegeten en gedronken heeft, omdat haar door de leider is opgedragen om weer *“helemaal schoon te worden”*.

Onthouden van noodzakelijke medicatie/medische zorg

In bepaalde sekten krijgen de leden niet de noodzakelijke medicatie of medische zorg die zij nodig hebben. De strekking is dat medische zorg niet nodig is, omdat de sekteleider en/of de hogere machten voor genezing zorgen. In een van de sekten is de regel dat wanneer iemand ziek is, niet de dokter mag worden gebeld, maar contact met de sekteleider moet worden opgenomen. Die stelt de diagnose en bepaalt wat er verder nodig is. In een andere sekte heeft een van de kinderen van de leden een psychische stoornis, waarvoor hij dagelijks medicijnen moet innemen. Dat mag echter niet van de sekteleidster. Eens in de week is voldoende. De ouders van de betreffende jongen kunnen daardoor niet omgaan met het ontregelde gedrag van hun kind. Ze hebben buiten medeweten van de sekteleidster om dagelijks de medicijnen toegediend. Of het onthouden van medische zorg tot levensbedreigende toestanden heeft geleid, is niet met zekerheid vast te stellen. Het verband tussen het stoppen met medicijnen en een zelfmoord wordt wel gelegd door een voormalig sekte lid, maar is niet aangetoond door middel van politieonderzoek. In een van de krantenberichten staat dat een sekte verantwoordelijk zou zijn voor de dood van een lid. Hij zou kanker hebben gehad en geen medicijnen hebben ingenomen en als gevolg daarvan zijn overleden. Voor zijn genezing moet hij vertrouwen op de sekte en de engelen. De sekte heeft vervolgens de krant gedagvaard voor de Raad van de Journalistiek. Deze stelt de sekte in het gelijk, omdat de uitspraken niet gefundeerd zijn. Voor zover bekend is een leider van een sekte vervolgd door het openbaar ministerie. Een van de sekteleiden heeft darmkanker in een ver gevorderd stadium. De sekteleider en zijn volgelingen bidden voor haar genezing. Het is niet nodig om haar te opereren, want de Allerhoogste zal voor genezing zorgen. Een operatie is ook geen optie, omdat God alleen ‘gave mensen’ bij zich roept. De vraag rijst of de sekteleider schuld heeft aan het feit dat de vrouw niet naar de reguliere gezondheidszorg is gegaan of dat dit haar eigen wil is. Voor het OM gaat dood door schuld te ver, maar het is van mening dat de leider dwang heeft toegepast; een misdrijf tegen de persoonlijke vrijheid. De rechter spreekt de sekteleider echter vrij.

Onthouding van verdere scholing

In enkele sekten komt het voor dat de leden wordt afgeraden of sterk worden ontmoedigd om een (hogere) opleiding te gaan volgen. In eerste instantie doen de leden wat de leider van ze vraagt en gaan zij de opleiding niet volgen. *“De hele groep kwam langs, ook veel telefoontjes, allemaal uit liefde natuurlijk, maar wel bedoeld om mij van de beslissing af te houden om een opleiding te doen.”*

In een later stadium doen ze het echter toch. Achteraf denken de voormalige leden dat zij op die manier ‘dom’ zijn gehouden en – niet onbelangrijk – dat de tijd die ze zouden besteden aan de opleiding niet kan worden vrijgemaakt voor de sekte(leader). Het afraden van het volgen van een opleiding wordt gebracht onder de noemer dat de leden beter de sessies van de leider kunnen volgen. Dat is beter voor hun ontwikkeling. Verder is het nuttiger om de tijd in de beweging te investeren, studeren wordt niet als een nuttige, maar als een wereldse tijdsbesteding gezien.

Resumé

In sekten komen volgens de geraadpleegde bronnen naast de criminologische ook misstanden voor die voornamelijk een psychologisch aspect hebben en inbreuk maken op met name de geestelijke integriteit van leden. De respondenten gebruiken daar hun eigen bewoordingen voor. Zij noemen het ‘hersenspoelen’ en ‘geestelijke indoctrinatie’. Doordat de leden zijn gehersenspoeld doen of laten zij juist dingen die – achteraf bezien – tegen hun principes indruisen. Daarover kunnen zij zich schamen of er spijt van hebben. Zij geven bijvoorbeeld onder druk van de groep of leider geld aan de sekte(leader) of moeten veel geld betalen voor allerlei cursussen. Zij raken geïsoleerd van hun familie en vrienden. Verder wordt genoemd dat de leden geen privéleven meer hebben in de sekte of er geen eigen mening op na mogen houden. De voormalige leden en hun familie vertellen ook dat er inbreuk wordt gemaakt op bestaande relaties en dat zij hun eigen identiteit in de sekte verliezen. Psychische mishandeling en ‘wij-zijdenken’ worden eveneens genoemd als voorbeelden van psychologische misstanden.

5.3 Totaalbeeld

In voorgaande paragrafen zijn de criminologische en (voorbeelden van) psychologische misstanden behandeld. Een nadere analyse laat zien dat in 46 van de 84 geïdentificeerde sekten waarin misstanden plaatsvinden criminologische misstanden worden gemeld door betrokkenen. Psychologische misstanden komen op een enkele uitzondering na in alle geïnventariseerde sekten voor. Dat betekent dat er sekten zijn waar – volgens de geraadpleegde bronnen – beide vormen van misstanden voorkomen. Er zijn ook sekten waar volgens betrokkenen enkel sprake is van psychologische misstanden. Bij acht gevonden sekten zijn uitsluitend (veronderstelde) overtredingen van de strafwet geïnventariseerd. Belangrijk om hierbij op te merken, is dat de inventarisatie van de verschillende misstanden is gebaseerd op wat betrokkenen vertellen of uit andere bronnen blijkt. Dit hoeft niet te betekenen dat er binnen de sekten waar enkel criminologische misstanden zijn gerapporteerd, geen psychologische misstanden hebben plaatsgevonden. Deze zijn alleen niet via de toepaste methoden naar voren gekomen. Omgekeerd geldt dit ook voor sekten waar enkel psychologische misstanden zijn geïnventariseerd.

De uitdrukking ‘macht corrumpeert’, lijkt van toepassing op de bevinding dat in vrijwel alle sekten psychologische misstanden plaatsvinden, althans volgens de betrokkenen. Zodra een leider ervaart dat hij controle over en macht kan uitoefenen op zijn/haar volgelingen volgen de misstanden als vanzelf daaruit. Meestal draait het in de woorden van diverse respondenten om seks en geld. In een van de sekten heeft de leider volledige zeggenschap over zijn volgelingen. Hij laat zich begeleiden door twee profetessen met wie hij seks heeft omdat “*God dat goedvindt*”. Hij mishandelt andere leden en laat ze meebetalen aan zijn hobby: dure auto’s.

5.4 Deskundigen over misstanden

In het voorgaande zijn voorvallen en situaties beschreven die meestal door voormalige sekteleiden en familieleden als misstanden zijn bestempeld. Dat levert een rijke schakering op, variërend van een moord tot het betalen van tienden. In de interviews met de deskundigen is ook ingegaan op de vraag welke misstanden kunnen voorkomen in sekten en hoe die misstanden zijn te kwalificeren. De deskundigen zijn het erover eens dat het overtreden van de wet een misstand is. Genoemd worden moord, mishandeling, seksueel misbruik en vrijheidsberoving. Hier is geen discussie over. De deskundigen zijn wel verdeeld over de vraag of de beschreven voorbeelden van psychologische misstanden ook als ‘echte’ – strafbare – misstanden zijn te kwalificeren. Aan de ene kant van het continuüm ligt het accent sterk op relativeren. De kern van de redenering is dat mensen uit vrije wil in een sekte stappen. Deze vrijwilligheid maakt het moeilijk om te spreken over misstanden. Een sekte is niet anders dan een willekeurige club mensen die elkaar zien rondom een bepaald thema en regels hebben waaraan ze zich moeten houden.

Het zijn juist degenen die de sekte hebben verlaten en – terugkijkend – het niet eens zijn met wat er in de sekte is gebeurd. Het is met andere woorden het achteraf toekennen van een negatieve betekenis aan iets wat daarvoor niet als probleem is ervaren. “*De ervaring van die mensen zal zo zijn, maar hoe ervaren de andere leden dat? Het kan heel dramatisch zijn als iemand uittreedt of eruit gegooid wordt, maar was het nou verkeerd dat ze erin hebben gezeten? Het betreft interpretatie achteraf, dat wil niet zeggen dat die beweging ook zo is. Mensen zijn gefrustreerd, vooral als ze hun contacten kwijt zijn geraakt. Dat is geen misstand, want dat gebeurt overal*”, aldus een deskundige. Ook andere deskundigen zien dat mensen zich ook prettig kunnen voelen in een sekte. Het ontslaat hen van het zelf nadenken, want ze kunnen alles overlaten aan de leider, die immers alles weet en het beste met hen voor heeft. Bij een aantal gaat dat echter op den duur wringen en zij verlaten de sekte, soms na veel (innerlijke) strijd, want naast de kosten zijn er ook baten. “*Je komt in de problemen met de sekte als je denkt: wie ben ik zelf eigenlijk? Als je daar geen last van hebt, zit je in de sekte goed.*” Een van de deskundigen vergelijkt het verlaten van een sekte en de psychische gevolgen daarvan met een huwelijk dat eindigt in een vechtscheiding. In het licht van de slecht verlopen relatie

wordt vaak de gehele relatieperiode negatief bestempeld, terwijl dat tijdens het huwelijk niet het geval was. Het is ook de vraag hoe de personen eraan toe zouden zijn geweest als zij niet tot de sekte waren toegetreden. Gegeven de soms kwetsbare positie waarin zij kunnen verkeren voordat zij in de sekte terechtkomen, is het niet ondenkbaar dat zij op den duur vergelijkbare problemen zouden kunnen ontwikkelen, ook zonder de sekte. Deze deskundigen leggen de nadruk op de persoon(lijkheid) van de sekteleiden.

Intermezzo: invloed van de situatie

De psycholoog Ross (1977) heeft de term *fundamental attribution error* geïntroduceerd, ook wel de fundamentele attributiefout genoemd. Hiermee wordt de neiging bedoeld om gedragingen van anderen toe te schrijven aan de persoonlijkheid van de ander, terwijl situationele factoren worden onderschat. Dat mensen zich anders kunnen gedragen, voelen en denken doordat zij zich in een bepaalde situatie bevinden, werd aangetoond door Zimbardo (2007) in zijn beroemde Stanford-gevangenisexperiment. Een groep van 24 Amerikaanse, psychisch stabiele jongeren uit de middenklasse werd geworven om deel te nemen aan een onderzoek naar het gevangenisleven. Zij zouden twee weken lang bewaker of gevangene zijn. Het lot bepaalde tot welke groep zij behoorden. De bewakers kregen een uniform, de gevangenen kregen gevangenskleding. De opdracht aan de bewakers was: zorg voor orde, maar gebruik geen geweld. Binnen korte tijd ontwikkelden de bewakers zich tot sadisten die er een genoegen in schepten om de gevangenen wreed te behandelen (publiekelijk uitkleden, naar de wc mogen werd een privilege, onthouding van voedsel, naakt op de vloer laten slapen, isolatie). Aanvankelijk waren er gevangenen die in opstand kwamen tegen de bewakers, anderen deden precies er van hen werd gevraagd of braken in emotioneel opzicht. Aan het eind van het experiment waren de gevangenen zowel als groep als als individu gedesintegreerd. Ze vervielen in een apathische toestand. Het experiment duurde overigens maar zes dagen in plaats van twee weken. Een niet-betrokken medewerkster moest de onderzoekers en Zimbardo erop wijzen dat de toestand voor de gevangenen erbarmelijk was. Zelf waren ze daarvoor te verstrikt geraakt in hun eigen experiment. Vergelijkbaar met het experiment van Milgram (1974) laat het Stanford-experiment zien dat gedrag (gehoorzaamheid, wreedheid) eerder door de situatie lijkt te worden bepaald dan door de individuele persoonlijkheid van mensen.

Aan de andere kant van het continuüm bevinden zich de deskundigen die grote waarde hechten aan de psychologische misstanden en die ook vaak herkennen in hun dagelijkse praktijk. Zij hebben te maken met uitgetreden leden die soms kampen met grote psychische problemen, waaronder het verlies (of beter: verandering) van de eigen identiteit en depressie. Deze deskundigen vinden dat (ook) de situationele omstandigheden van een sekteleven van belang zijn om de problematiek te kunnen duiden. De sekteleiden worden in een sekte langzaam van hun eigen wil beroofd. De eerste kennismaking is het eerder genoemde 'warme bad', daarna krijgen zij steeds minder ruimte voor hun eigen identiteit en zelfbeschikking. De manieren om dat te bereiken, zijn onder andere het afsnijden van de oude familiebanden, iemand kleineren, intimidatie en dreiging.

Overigens impliceert dit volgens deskundigen geen eenrichtingsverkeer: de leider die de volgelingen hun eigen identiteit afneemt, maar een tweerichtingsverkeer; de volgelinge projecteert zijn/haar behoeften op de leider die hierin zijn volgelingen tegemoet komt. In de loop van de tijd sluipt de angst erin bij de leden. Angst om hun geloof kwijt te raken, uitgesloten te worden, vrienden te verliezen, angst voor de duivel of hel. Door middel van indoctrinatie en manipulatie wordt die angst onder de leden versterkt, waardoor het moeilijk voor ze is om eigenstandig de beweging te verlaten. De ervaring van sommige deskundigen is dat de uittrekters vaak weer moeten leren ontdekken wie ze in werkelijkheid zijn. Ze hebben zich tijdenlang een sekte-identiteit aangemeten die – achteraf – niet representatief voor hun persoonlijkheid blijkt. Ook moeten ze leren weer eigen keuzes te maken en bedenken wat ze zelf echt willen.

Tussen beide uitersten zijn er deskundigen die spreken over een “*glijdende schaal*” of een “*grijs gebied*”. Hiermee erkennen zij dat er wel degelijk psychische misstanden kunnen plaatsvinden die erin resulteren dat mensen doen wat ze normaal gesproken niet zouden doen. Met name door de druk van de leider, maar ook van de andere leden, zouden zij bijvoorbeeld geld geven aan de sekte of zich overgeven aan seksuele activiteiten. Psychologisch gezien, is het in de woorden van een van de deskundigen “*dramatisch*”, maar vanuit strafrechtelijk oogpunt vaak geen issue, want niet strafbaar. De overheid zou zich ook niet strafrechtelijk moeten bemoeien met dergelijke psychische misstanden, want “*waar trek je dan de grens?*”? De grens ligt voor deze deskundigen bij de vrijheid van godsdienst.

De positie van kinderen in sekten is in een aantal opzichten bijzonder volgens de deskundigen. Zij hebben, anders dan de volwassenen, niet gekozen voor een leven in een sekte (of zeer strikte religieuze gemeenschap). Als ze op latere leeftijd buiten de sekte, in de samenleving, moeten functioneren, komt die samenleving vreemd op hen over. Ze kunnen zich soms moeilijk handhaven in de samenleving en kunnen allerlei psychische klachten ontwikkelen, tot en met opname in een gesloten inrichting toe. Tegelijkertijd merken anderen op dat het de ouders vrij staat om hun kinderen naar eigen inzichten op te voeden. Ook al stuiten die inzichten tegen de borst van het merendeel van de bevolking. Als voorbeeld wordt het niet-inenten tegen allerlei ziekten genoemd. Ook dan grijpt de overheid niet in. Bovendien kan het scheiden van kinderen en hun ouder negatiever uitpakken voor de ontwikkeling van kinderen dan ze bij elkaar laten, ook al is dat in een sekte.

Resumé

Overtredingen van de wet, in het bijzonder het Wetboek van Strafrecht, zijn naar de opvattingen van deskundigen duidelijke misstanden waar de overheid (politie en OM) op moet reageren. De meningen ten aanzien van de psychologische misstanden zijn verdeeld. Er zijn deskundigen die het geen misstand vinden, omdat het vaak om een negatieve waardering van ex-sekteleden achteraf over de tijd in de sekte gaat. Het aspect vrijwilligheid speelt

hierbij eveneens een rol. Andere deskundigen merken de psychologische misstanden wel als misstand aan. Zij worden in hun werk geconfronteerd met uitgetreden leden die psychische problemen hebben. Een tussenpositie nemen enkele deskundigen in die weliswaar de ernst van psychologische misstanden (h)erkennen, maar vanwege de godsdienstvrijheid geen rol zien weggelegd voor de overheid om strafrechtelijk in te grijpen.

5.5 Reflectie op de bevindingen

In dit hoofdstuk is uitvoerig stilgestaan bij de misstanden die in verband zijn gebracht met 84 sekten. De basis hiervoor zijn de interviews met voormalige sekteleiden en familie, politieregistraties, fora- en nieuwsberichten. Onderhavig onderzoek is niet bedoeld om het totaal aantal nieuwe religieuze bewegingen in Nederland te inventariseren. De vraagstelling draait om de misstanden en het instrumentarium voor recht en zorg. Het is onduidelijk in welk deel van het totaal aantal nieuwe religieuze bewegingen in Nederland deze voorkomen. De misstanden zijn weliswaar gekwantificeerd, maar dan vooral met het doel om de onderlinge verhouding aan te geven. Volledigheid is geen oogmerk geweest. Ondanks dat er een groot aantal bronnen is geraadpleegd, is het voorstelbaar dat niet alle misstanden per gevonden sekte in beeld zijn gekomen. Wel geeft de inventarisatie een breed beeld van de misstanden die zijn gerapporteerd en die kunnen spelen in een sekte.

Niet in alle geïnventariseerde sekten komen strafbare feiten voor, dat is volgens betrokkenen in ongeveer de helft van het aantal gevonden sekten het geval. In de meeste sekten komen volgens de betrokkenen psychologische misstanden voor. Dit zijn met name misstanden waarvan betrokkenen vinden dat leden worden geschaad op het gebied van hun lichamelijke of geestelijke integriteit.

In het onderzoek is niet aan hoor- en wederhoor en waarheidsvinding gedaan. Bij acht sekten kunnen de misstanden (zoals moord en ontvoering) beter geobjectiveerd worden doordat er bijvoorbeeld politieregistraties beschikbaar zijn of doordat er rechtspraak over is. In andere zaken is de politie wel in kennis gesteld, maar ontbreekt verdere informatie om te kunnen bepalen wat er uiteindelijk overblijft van een melding of aangifte.

Een groot deel van de informatie over misstanden is terug te voeren op het subjectieve belevingsaspect van de bron (meestal het uitgetreden lid of familie). Dat geldt zeker voor de psychologische misstanden, maar in bepaalde mate ook voor de strafbare feiten. Als respondenten vertellen dat zij werden bedreigd dan is dat – door de onderzoekers – aangemerkt als een criminologische misstand. Voor deze kwalificatie is opsporingsonderzoek niet noodzakelijk. Het is derhalve mogelijk dat de criminologische misstanden *de facto* niet als zodanig zijn te kwalificeren. Het onderzoek laat zien dat de meeste criminologische misstanden door de respondenten zijn genoemd en minder terug te voeren zijn op bijvoorbeeld processen-verbaal van de politie. Dat betekent dat een deel van de criminologische misstanden ook een subjectief element in zich heeft, zonder overigens daarmee het waarheidsgehalte ter discussie te stellen.

De subjectieve kwalificatie van de respondenten geldt ook voor de gebezigde termen als 'hersenspoelen' en 'verlies van de identiteit'. Bij beide aanduidingen kunnen op zijn minst wetenschappelijke voorbehouden worden gemaakt. Het zijn termen die in een specifiek antisekten*frame* thuishoren en die mensen gebruiken om uitdrukking te geven aan hetgeen ze hebben meegemaakt. Omgekeerd geldt ook dat de dichotomie criminologisch-psychologisch in de praktijk wellicht te grof is. Het is voorstelbaar dat bepaalde misstanden, die nu als 'psychologisch' zijn gekwalificeerd en beschreven, geschaard kunnen worden onder een artikel in het Wetboek van Strafrecht. In het bijzonder wordt hierbij gedoeld op strafbare dwang (artikel 284 WvSr). Op dit aspect wordt in het volgende hoofdstuk nader ingegaan.

Hoe moeten de misstanden worden geduid? Bij criminologische misstanden is dat in theorie duidelijk. Idealiter kan aangifte worden gedaan en de politie kan vervolgens opsporingsonderzoek verrichten en de eventuele verdachte aanhouden. De rechter bepaalt uiteindelijk of er sprake is van een strafbaar feit. Er is geen duidelijke norm aan de hand waarvan kan worden bepaald of psychologische situaties of gebeurtenissen wel of geen misstand zijn. Groepsdynamische processen, waarin dus de sekteleiden en de sekteleider een aandeel hebben, kunnen leiden tot toestanden die achteraf door de leden worden aangemerkt als misstand. Voormalige leden vinden – terugkijkend – dat zij dingen hebben gedaan of nagelaten waar zij spijt van hebben of zich voor schamen en maken daar in hun eigen woorden melding van aan de onderzoekers. Hun verhalen leveren een lijst op van voorbeelden van allerlei mogelijke misstanden. Het is in het kader van dit onderzoek niet controleerbaar gebleken in hoeverre de leden ten tijde van hun verblijf in de sekte die toestanden ook als misstand zouden hebben aangemerkt. Mensen die tot een religieuze beweging toetreden, kunnen veranderen, zowel qua uiterlijk maar zeker ook qua overtuigingen, normen en waarden. In de optiek van buitenstaanders – en later ook van de leden zelf – kan die verandering als wezensvreemd voorkomen. In deze context worden ook de termen als 'verlies van identiteit' en 'hersenspoelen' gebruikt. Dat leden een relatief bewuste keuze kunnen maken over hun verblijf in of uittrekking uit een sekte staat in contrast met begrippen als 'hersenspoelen' en het aannemen van een 'sekte-identiteit'.

Een belangrijke vraag, mede met het oog op het instrumentarium voor recht en zorg, is in hoeverre de beschreven misstanden uniek zijn voor sekten. Strikt genomen, is dat geen onderwerp van onderzoek geweest. Ervan uitgaande dat met name de psychologische misstanden het gevolg zijn van allerlei groepsdynamische processen is de veronderstelling gerechtvaardigd dat ook in andere sociale verbanden dergelijke misstanden kunnen voorkomen. Het uitvergroten 'wij-zijdenken', om een voorbeeld te noemen, is ook terug te zien bij fanatieke voetbalfans. Groepsdruk en dwingend leiderschap komen ook voor in bedrijven en het afstaan van inkomen ten behoeve van de beweging is ook een politieke partij niet vreemd. Dit moet niet worden opgevat als een pleidooi om de misstanden in sekten te bagatelliseren. Er vinden toestanden plaats die in elk geval op individueel niveau grote impact kunnen hebben.

Eindnoten

1. Het kan zijn dat een misstand alleen door familieleden is gemeld en niet door de direct betrokkenen zelf.
2. De zaak speelt zich vooral af in België, maar omdat het slachtoffer Nederlandse is, is deze casus opgenomen in dit onderzoek.
3. Een van de sekteleiden is schuldig bevonden aan het opzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen. Ze had echter niet de bedoeling om te doden. Ze heeft een voorwaardelijke gevangenisstraf van 4 jaar gekregen. Drie mannelijke sekteleiden kregen 10 maanden cel waarvan de helft voorwaardelijk (Telegraaf, 27 juni 2013).
4. Een casus die publiciteit kreeg na de dataverzameling voor dit onderzoek is de volgende. Op 23 mei 2013 zijn vader en zoon van een sekte door het gerechtshof in Arnhem veroordeeld wegens oplichting. Volgelingen werd gevraagd geld in te leggen waar zij hoge rentes voor zouden terugkrijgen en christelijke doelen mee zouden steunen. Het geld werd echter in risicovolle projecten gestoken en voor zelfverrijking gebruikt, waardoor devolgelingen gedupeerd achterbleven. http://www.uitdagingonline.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=1130:rob-allart-berea-en-zoon-door-hof-veroordeeld&catid=1:national
5. De term hersenspoelen komt bijvoorbeeld nog wel voor in het DSM-4, onder dissociatieve stoornissen, maar is geschrapt in de nieuwe versie DSM-5 (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (kortweg DSM) Dit is een Amerikaans handboek voor diagnose en statistiek van psychische aandoeningen); <http://prezi.com/hzpqyrdqiqhq/copy-of-dsm-v/www.dsm.org>.

6 Instrumentarium voor recht en zorg

In dit hoofdstuk komt aan de orde in hoeverre het instrumentarium voor recht en zorg toereikend wordt geacht om de beschreven misstanden tegen te gaan. Hierbij gaat het enerzijds om de ervaringen en meningen van (ex-)sekteleden en familieleden over recht (§ 6.1) en zorg (§ 6.3), anderzijds om de visie van de deskundigen op beide onderwerpen (§ 6.2 en § 6.4). In de laatste paragraaf (§ 6.5) staat een reflectie op de bevindingen over het instrumentarium.

6.1 Betrokkenen over het recht

In de interviews is de politie regelmatig genoemd als een van de instanties waar men zijn 'recht' kan halen. De ervaringen zijn wisselend. Een aantal ex-(en familie)leden heeft de mogelijkheid overwogen om aangifte te doen van een misstand, maar heeft dat alsnog niet gedaan. De reden is dat zij er niets van verwachten – *“ze kunnen er toch niets mee”* – maar ook omdat zij een drempel ervaren. Ze willen geen vuile was buiten hangen en voelen zich soms medeschuldig dan wel schamen zich voor wat er is gebeurd. *“Ik heb het niet bij de politie gemeld, omdat ik het mezelf voor een groot deel nog jaren heb verweten dat ik er in ben gestapt en omdat ik me er nog steeds voor schaam.”* Degenen die wel naar de politie gaan, krijgen enerzijds een begripvol gehoor (soms ook niet), want de politie kan zich over het algemeen goed voorstellen waar de melders mee zitten. Anderzijds resulteert dat vaak niet in actie van de zijde van de politie. Dit hangt samen met het gemelde feit, dat meestal betrekking heeft op psychologische misstanden die geen strafbaar feit opleveren volgens het Wetboek van Strafrecht. Hier kan de politie in de optiek van de betrokkenen niets mee. *“Ik heb het gevoel dat aangifte doen geen zin heeft omdat het zo 'n grijs gebied is, daarom heb ik dat nooit gedaan”,* aldus een respondent. *“Er is in Nederland geen wet ter bescherming van kwetsbare personen waarop de betrokkenen zich kunnen beroepen, zoals in Frankrijk en België. De politie neemt ook geen aangifte op, omdat er vrijheid van godsdienst en vereniging is en er in de optiek van de politie geen sprake van een strafbaar feit is.”*

In verschillende interviews komt naar voren dat de politie in bepaalde gevallen wel tot actie is overgegaan. Dat zijn in de optiek van de respondenten concretere zaken, zoals seksueel

misbruik en bedreiging. Het komt ook voor dat betrokkenen pas jaren nadat zij de sekte hebben verlaten aangifte willen doen van strafbare feiten, maar die blijken verjaard te zijn. Dit betekent dat de termijn waarbinnen de strafvordering kan worden gesteld of waarbinnen de straf kan worden uitgevoerd, is verstreken. Men kan niet meer worden vervolgd voor het feit. Dit is vooral een probleem bij tweedegeneratievolgelingen. Zij groeien in de sekte op en treden vaak pas op latere leeftijd uit. Hierdoor kan er veel tijd tussen het strafbare feit en het moment van aangifte zitten. De respondenten zijn voor een wettelijke regeling die kwetsbare personen beschermt en geestelijke dwang/manipulatie strafbaar stelt. Die regeling hoeft niet specifiek betrekking te hebben op sekten, maar op kwetsbare personen in het algemeen. Daaronder kunnen dan ook sekteleiden worden verstaan.

Enkele respondenten hebben de ervaring gehad dat sekteleiden hen hinderlijk volgden op straat en zich op een intimiderende wijze voor het woonhuis ophielden. De rechter heeft in deze zaken een straat- en contactverbod opgelegd wat de uitgetreden leden heeft geholpen.

Met betrekking tot de financiële aspecten van de misstanden wijzen respondenten op twee zaken. Allereerst brengen respondenten naar voren dat zij zogenaamde tienden (of meer) hebben afgestaan aan de sekte. Omdat het een 'vrijwillige' bijdrage is, valt hier in juridisch opzicht niets tegen in te brengen, is hun mening. Groeperingen kunnen zich beroepen op de godsdienstvrijheid. Dat kan in de optiek van sommige geïnterviewden gevaar in zich bergen van misbruik, want er is geen enkele controle. Mensen kunnen in financiële problemen komen. Hiermee verband houdend, kan worden genoemd dat diverse sekten een ANBI-status hebben.¹ Uit een aanvullende search op het internet blijkt dat 23 van de in totaal 84 sekten een ANBI-status hebben. Dit vinden de respondenten onterecht, omdat sekten hier misbruik van kunnen maken. Er is in het onderzoek ook informatie gevonden waaruit blijkt dat een sekte min of meer reclame maakt met haar ANBI-status en potentiële begunstigers probeert over te halen om te doneren. Hier is naar de mening van de respondenten een taak weggelegd voor de belastingdienst.

In een geval is de sociale recherche ingeschakeld, omdat een voormalig lid de sekte heeft beschuldigd van misbruik van uitkeringen, huurtoeslag en geen belasting betalen. De sociale recherche zou hiertegen niet hebben opgetreden, omdat de dossiers zoekraakten, volgens de respondent.

Als er kinderen in het spel zijn, komen instanties als de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK), Bureau Jeugdzorg (BJ) en het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) in beeld. Bijvoorbeeld wanneer een van de ouders probeert de kinderen uit een sekte te krijgen waarin zij met hun andere ouder zitten. De ervaringen van de voormalige sekteleiden en familieleden met deze instanties zijn negatief. De betrokken ouders voelen zich niet begrepen door de instanties. Die kunnen wel onderzoek doen, maar zien geen aanleiding

om de kinderen bijvoorbeeld aan een van de ouders toe te wijzen. Een van de betrokkenen zegt: *“Het was geen normale echtscheiding. Een onderzoeker van de RvdK heeft dit ook vermeld in zijn rapport. Wat het probleem is, als je daar gaat kijken, dan is het hartstikke leuk en gezellig. De kinderen hebben geen rode striemen, dus ze worden niet mishandeld en ze krijgen gewoon bruin brood te eten. De onderzoeker gaat niet verder dan een beoordeling van schoolprestaties en striemen op het lichaam. En een huisbezoek, waarin ze zien dat er eten is, een aparte muziekkamer, voldoende kleding, bed, schoon en netjes, dus het is hier wel goed. Dat is onwetendheid, als de kennis er niet is, kun je het iemand niet kwalijk nemen. Maar het onderzoek richt zich op lichamelijke gesteldheid en de situatie zoals je hem met je eigen ogen kunt zien. Het probleem ligt echter in de psychologische setting. Hersenspoelen heeft een negatieve lading, maar het is wel een dwingende beïnvloeding die heel ver gaat”*.

De betrokkenen hebben er weliswaar begrip voor dat politie en andere overheidsinstanties als RvdK en BJ weinig kunnen doen als er geen duidelijke aanwijsbare strafbare feiten zijn gepleegd. Zij hekelen tegelijkertijd het gebrek aan kennis en kunde bij de autoriteiten wat betreft sekteproblematiek. De instanties weten niet hoe het er in een sekte aan toe gaat en sommige realiseren zich niet eens dat sekten bestaan in Nederland. Overigens melden sommige respondenten dat de rechter wel een ondertoezichtstelling heeft uitgesproken en een ouder die in een sekte zit tijdelijk uit de ouderlijke macht heeft ontheven. In dat laatste geval is er vermoedelijk sprake van psychiatrische problematiek bij de betreffende ouder.

Resumé

De voormalige leden en familieleden gaan niet altijd naar de politie als zij misstanden hebben ervaren. Schaamte is daarvoor een reden, maar ook de verwachting dat de politie weinig kan doen aan de psychologische misstanden of omdat de feiten zijn verjaard. In enkele gevallen van strafbare feiten heeft de politie wel opgetreden. De respondenten zien een taak weggelegd voor de belastingdienst om het misbruik van de ANBI-status van sommige sekten aan te pakken. Zij vinden bovendien dat de kennis van de medewerkers van bijvoorbeeld de RvdK of BJ tekortschiet als het gaat om wat er in sekten kan spelen. Een bepaling ter bescherming van kwetsbare personen, zoals in België en Frankrijk geldt, vinden de betrokken een goed idee.

6.2 Experts over het recht

Witteveen komt in 1984 tot de conclusie dat de overheid ten aanzien van nieuwe religieuze bewegingen geen extra beschermende maatregelen hoeft te treffen. Hij stelt dat toetreding tot een nieuwe religieuze beweging vaak een bewuste keuze is. Ook stelt hij dat er geen aanwijzingen zijn dat er stelselmatig druk wordt uitgeoefend op (toekomstige) leden. Ook het idee dat binnen een sekte dwang en vormen van conditionering worden toegepast, wordt niet bevestigd. Wel blijkt dat uittreding uit een nieuwe religieuze beweging regelmatig gepaard gaat met psychische problemen. Deze problemen lijken echter niet ernstig en de

oorzaak voor deze problematiek ligt vaak niet bij sekten. In veel gevallen is er voor de toetreding tot een sekte al sprake van psychische problemen, zijn de problemen ontstaan door het gemis van leven in groepsverband of komen de problemen door praktische moeilijkheden die opduiken vanuit de oude leefsituatie. Het bovenstaande heeft volgens Witteveen tot gevolg dat de overheid vanuit volksgezondheidsoogpunt haar burgers niet tegen nieuwe religieuze bewegingen hoeft te beschermen.

In de interviews is aan deskundigen vanuit diverse rechtsdisciplines gevraagd in hoeverre het huidige instrumentarium voor recht voldoet om de geconstateerde misstanden tegen te gaan en of er aanvullingen nodig dan wel wenselijk zijn. Achtereenvolgens komen de bevindingen aan de orde, onderverdeeld naar de diverse rechtsgebieden die in het licht van de gevonden misstanden relevant kunnen zijn.

Strafrecht

Bij misstanden die zijn te kwalificeren als strafbare feiten is het Wetboek van Strafrecht van toepassing. Moord, seksueel misbruik, mensenhandel en de andere criminologische misstanden zoals gevonden in onderhavig onderzoek, zijn strafbaar gesteld. Politie en Openbaar Ministerie kunnen na aangifte of ambtshalve het opsporingsonderzoek en de vervolging instellen. In die zin is het strafrecht toereikend volgens de deskundigen. Hierbij past het voorbehoud dat de strafbare gedragingen – op een enkele uitzondering na – geen onderwerp zijn geweest van een politieonderzoek. Ze zijn dus ook niet als een strafbaar feit aangemerkt. De constatering dat het strafrecht volstaat om de misstanden aan te pakken, heeft dan ook een voornamelijk theoretische betekenis.

Mogelijk dat het strafrecht ook voor bepaalde psychologische misstanden soelaas kan bieden. Een aantal deskundigen noemt artikel 284 WvSr, strafbare dwang, een misdrijf tegen de persoonlijke vrijheid.

Artikel 284 WvSr

1. Met gevangenisstraf van ten hoogste negen maanden of geldboete van de derde categorie wordt gestraft:
 1. hij die een ander door geweld of enige andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of enige andere feitelijkheid, gericht hetzij tegen die ander hetzij tegen derden, wederrechtelijk dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden;
 2. hij die een ander door bedreiging met smaad of smaadschrift dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden.
2. In het geval onder 2 omschreven wordt het misdrijf niet vervolgd dan op klacht van hem tegen wie het gepleegd is.

In de kern houdt deze bepaling in dat het strafbaar is om iemand tegen zijn/haar wil iets te laten doen of te laten ondergaan. Begin 2011 is een voorstel ingediend om dit artikel uit te breiden. Dit voorstel is geaccepteerd, maar nog niet in werking getreden. Met deze wijziging zijn minderjarige slachtoffers van strafbare dwang langer beschermd, doordat de verjaringstermijn pas op achttienjarige leeftijd in gaat.

De minister stelt in de nota van wijziging: *“Een ruimere bescherming dan aanvankelijk voorgesteld acht ik wenselijk en geboden, bijvoorbeeld door slachtoffers van dwang in het kader van sektes in de gelegenheid te stellen aangifte te doen en aldus strafrechtelijk optreden te initiëren wanneer zij door volwassenheid zijn losgekomen van hun afhankelijkheidsrelatie”*.²

Het artikel geniet volgens een aantal deskundigen weinig bekendheid, maar is in bepaalde gevallen wel gebruikt als vangnet bij andere, ernstiger delicten (afpersing, zedenzaken). Het is een lichte bepaling en heeft een ruime strekking (Lindenberg, 2007). Essentieel, maar dat geldt voor alle bepalingen, is dat – wil het artikel van toepassing zijn – de betreffende misstand moet voldoen aan alle bestanddelen van de delictomschrijving. In geval van psychologische misstanden kan het bestanddeel ‘wederrechtelijk iemand dwingen’ het grootste struikelblok vormen.³ Het moet voor de betrokkene heel moeilijk zijn geweest om zich aan de situatie te onttrekken. Een bepaalde mate van vrijwilligheid, bijvoorbeeld ten tijde van de toetreding van de sekte, en het ontbreken van documenten waaruit het dwingende aspecten van de situatie blijkt, kunnen het wederrechtelijke karakter vertroebelen. Een en ander is afhankelijk van de context waarin de situatie zich afspeelt. Feiten en omstandigheden kunnen per geval verschillen en moeten telkens opnieuw worden beoordeeld en gewogen. De mate van vrijwilligheid ten tijde van de handelingen is doorslaggevend. Als er sprake is van vrijwilligheid in een voorfase dan zal onvrijwilligheid in een latere fase lastiger te bewijzen zijn. *“Vaak zijn bedreigingen heel impliciet en subtiel, waardoor het niet zo zwart-wit is. Dit maakt het voorzienbaar dat het in een belangrijk aantal gevallen moeilijk zal zijn om strafrechtelijk tot een veroordeling te komen”*, aldus een deskundige. Voor zover bekend, heeft het openbaar ministerie in een zaak van een sekteleider uit 2005 onder meer artikel 284 WvSr tenlastegelegd. Dat is niet gehonoreerd door de rechtbank.

“De rechtbank te Dordrecht heeft de leider van het genootschap vrijgesproken van de verdenking dat door zijn toedoen of schuld een ex-lid van het genootschap de benodigde (reguliere) medische zorg zou zijn onthouden, ten gevolge waarvan zij is overleden. Ook is de verdachte vrijgesproken van de verdenking dat hij een toenmalig lid van het genootschap zou hebben opgelicht voor een bedrag van fl. 700.000,--. Volgens de rechtbank is het onmiskenbaar dat verdachte door zijn optreden een zekere druk op beiden had uitgeoefend, maar achtte die druk niet van dien aard dat er sprake is van dwang als bedoeld in artikel 284 van het Wetboek van Strafrecht” (LJN: AT9446, 2012).

Met de deskundigen is ook gesproken over mogelijke aanvullingen op onderdelen van het strafrecht om de problematiek rondom sekten, in het bijzonder de psychologische misstanden, beter te kunnen aanpakken. De algemene opvatting is dat het strafrecht het ultimum remedium is en moet blijven. Het invoeren van algemeen geldende regelgeving voor een betrekkelijk kleinschalig fenomeen (probleem) als sekten wordt niet wenselijk geacht. Het raakt aan de godsdienstvrijheid en de overheid moet zich terughoudend opstellen als het gaat om inmenging in het privéleven.⁴

In het strafbaar stellen van sekten, zoals een van de deskundigen voorstelt en in Frankrijk geldt, zien de overige deskundigen niets. Los van de juridische moeilijkheden om religieuze bewegingen strafbaar te stellen vanwege het wangedrag van individuen⁵ en het primaat van de godsdienstvrijheid, biedt een strafbaarstelling in de praktijk ook weinig soelaas. Sekten kunnen van naam veranderen (als ze al een naam hebben) en verhuizen, zelfs naar het buitenland, zoals bij een van de sekten in onderhavig onderzoek het geval is geweest.

Het opnemen van een bepaling die kwetsbare personen moet beschermen, zoals in België, vinden verschillende deskundigen het overwegen waard. De bepaling stelt het misbruik van de zwakke toestand van personen strafbaar en biedt strafrechtelijke bescherming van kwetsbare personen tegen mishandeling. Het betreft een algemene bepaling en is niet specifiek bedoeld voor personen die in een sekte zitten. Ook verstandelijk en lichamelijk beperkten en ouderen kunnen onder de reikwijdte van het artikel vallen. Toegespitst op de problematiek van sekten zou het om de psychische kwetsbaarheid van de leden gaan die zoals in voornoemde casus bijvoorbeeld veel geld hebben afgestaan aan de sekte(leider). In de zedenparagraaf van het Wetboek van Strafrecht staan artikelen met een vergelijkbare strekking. Als iemand met psychisch of fysiek overwicht een inbreuk op de lichamelijk integriteit pleegt, is dat strafbaar. De bewijslast is in de optiek van een deskundige minder groot dan bij artikel 284 WvSr en de andere dwangdelicten, zoals afpersing.⁶ Andere deskundigen zien wel praktische bewaren om een dergelijk artikel toe te passen op de sekteproblematiek. Het lijkt hen zeer lastig om de kwetsbaarheid aan te tonen van goed opgeleide mensen die uit overtuiging in een religieuze beweging verblijven. Achteraf, na het verlaten van de sekte, is het zeer lastig om die kwetsbaarheid aan te voeren (in termen van bijvoorbeeld geestelijke manipulatie of psychische misleiding) en dit zo objectief mogelijk te onderbouwen.⁷

Het is onbekend hoeveel zaken rond sekten in Frankrijk en België op grond van het artikel voor kwetsbare personen (succesvol) zijn aangepakt.⁸ Op basis van de gevoerde interviews is de indruk dat het vooral ouderen en beperkten zijn die een beroep hebben gedaan op het artikel. Het louter bestaan van de regel in België (en een eventuele variant daarop in het Nederlandse recht) kan volgens een aantal deskundigen een preventief effect hebben. Ook kan het een signaal vanuit de overheid zijn dat misbruik van kwetsbare personen (ook in sekten) niet is toegestaan. Een dergelijke bepaling moet bijdragen aan de bewustwording

van het probleem, niet alleen bij het publiek, maar ook bij instanties als politie, jeugdzorg en hulpverlening. In dit verband maken deskundigen een vergelijking met het fenomeen huiselijk geweld. Dat was voorheen een vrijwel onzichtbaar probleem en is door intensieve aandacht vanuit de overheid en andere instanties zichtbaar en daardoor beter aan te pakken.

Civielrecht

Binnen het civiele recht zijn er diverse onderdelen die de deskundigen naar voren hebben gebracht in het licht van de geconstateerde misstanden. In algemene zin zijn de deskundigen van mening dat er – wat het civiele recht betreft – geen lacunes zijn, hoewel er op onderdelen wel discussie is.

Uit de geraadpleegde bronnen is diverse malen de positie van kinderen in sekten ter sprake gekomen. Anders dan de volwassenen hebben kinderen er volgens deskundigen niet voor gekozen om op te groeien in een sekte. Ze moeten worden beschermd tegen de – in de ogen van ouders en familieleden – kwalijke invloeden van de sekte. In dergelijke gevallen voorzien de kinderbeschermingsmaatregelen, zoals geregeld in Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek (BW). Wanneer mensen vinden dat kinderen zodanig opgroeien dat hun zedelijke of geestelijke belangen of gezondheid ernstig worden bedreigd, kunnen zij een melding doen bij het AMK of de RvdK. De RvdK kan een onderzoek instellen en op basis daarvan de kinderrechter adviseren om een maatregel op te leggen. Een bekende maatregel is de ondertoezichtstelling (OTS), met of zonder uithuisplaatsing. Daarnaast kunnen ouders uit de ouderlijke macht worden ontzet. De deskundigen vinden de huidige kinderbeschermingsmaatregelen toereikend. De vrijheid om de kinderen naar eigen inzichten op te voeden en de godsdienstvrijheid moeten daarbij prevaleren, tenzij de belangen van de kinderen in geding zijn.⁹

Voor volwassenen die in de optiek van derden of familieleden handelen in strijd met hun belangen bestaat de mogelijkheid van onder curatelestelling. Dit is een rechterlijke maatregel – geregeld in Boek 1 BW – ter bescherming van een meerderjarige die als gevolg van bijvoorbeeld een geestelijke stoornis niet meer in staat is om zijn vermogensrechtelijke belangen behoorlijk waar te nemen. Mensen die door een psychische stoornis een gevaar voor zichzelf of hun omgeving zijn, kunnen in het kader van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet Bopz) onvrijwillig worden opgenomen en behandeld in een psychiatrisch ziekenhuis. Beide maatregelen zijn naar de mening van de deskundigen zeer vergaand en ook voornamelijk te beschouwen als theoretische mogelijkheid. Het lijkt namelijk erg lastig om door middel van gedragskundige rapportages aan te laten tonen dat leden van een sekte, die daarvoor hebben gekozen en in de woorden van een respondent “*hun geluk hebben gevonden*”, lijden aan een psychische stoornis en/of evident en stelselmatig in strijd handelen met hun eigen belangen en zich te gronde richten.

Volgens de voormalige leden en familieleden komen financiële misstanden vaak voor binnen sekten. Het BW biedt volgens de deskundigen voldoende mogelijkheden om schade vergoed te krijgen. Op dit punt zijn geen grote lacunes te vinden. Een relevant artikel in dit verband is artikel 3:44 BW. Daarin is bepaald dat een rechtshandeling vernietigbaar is, wanneer zij door bedreiging, door bedrog of door misbruik van omstandigheden tot stand is gekomen. Laatstgenoemde grond – misbruik van omstandigheden – kan blijkens rechtspraak relevant zijn voor financiële misstanden die zich in sekten afspelen.¹⁰ Het betreft dezelfde zaak als hiervoor in het kader van het strafrecht is behandeld. In strafrechtelijke zin is er geen sprake van strafbare dwang. De rechtbank oordeelt in de civiele procedure dat er op grond van 3:44 BW sprake is van misbruik van omstandigheden. Bij de bepaling van de schade wordt ook het eigen aandeel van het voormalige sekte lid in ogenschouw genomen.

“Eiser is volgeling geweest van de religieuze beweging van het door gedaagde geleide genootschap. Deze beweging verwachtte dat eind 2001 de ‘bruid van Christus’ zou worden opgenomen. Hiermee werd bedoeld dat het einde van de wereld naderde en dat de volgelingen naar de hemel zouden gaan. Eiser heeft ruim fl 700.000,-- aan de beweging geschonken. Hij vordert – kortweg – schadevergoeding omdat gedaagde misbruik van omstandigheden heeft gemaakt en onrechtmatig gehandeld heeft. Eiser heeft voldoende gesteld om te kunnen oordelen dat gedaagde misbruik van omstandigheden heeft gemaakt. Eiser stelt dat hij alles wilde weggeven voor november 2001 om zijn ziel te redden. Gedaagde stelt dat eiser de giften heeft gedaan om van zijn familie los te komen.

De wet legt in het geval giften zijn gedaan, op gedaagde de bewijslast van het tegendeel dat misbruik van omstandigheid is gemaakt. Gedaagde biedt geen bewijs aan. Gedaagde heeft daarmee ook onrechtmatig gehandeld. De schade is te begroten op het totaalbedrag van de schenkingen. Gedaagde draagt als geestelijk leider van eiser de grootste verantwoordelijkheid, maar eiser heeft niet naar zijn adviseurs geluisterd, zodat bij 25% van de schade zelf moet dragen. Toegewezen wordt een bedrag van fl 501415,98 (ofwel € 227.532,65)” (LJN: BD6638).

Het Hof bekrachtigt in hoger beroep het vonnis. Het Hof komt tot de conclusie dat de sekteleider zichzelf gezag wist te verlenen, angst inboezemde en druk uitoefende. Daarnaast is het Hof van mening dat het aannemelijk lijkt dat de schenker in een “*abnormale geestes-toestand*” verkeerde. De schenker blijft echter wel verantwoordelijk voor zijn eigen handelen en daarom moet de sekteleider 75 procent van de totale schenking terugbetalen (LJN: BL0403).

In het hierboven aangehaalde vonnis staat dat de sekteleider een onrechtmatige daad heeft begaan tegen de voormalige volgeling. De onrechtmatige daad is geregeld in artikel 6:162

BW.¹¹ Het gaat daarbij kort gezegd om het handelen van een persoon dat aan een ander schade veroorzaakt. Verschillende deskundigen zien voldoende mogelijkheden in dit artikel om misstanden in sekten aan te pakken. Met het eventuele eigen aandeel in de schade kan bij de toerekening van de schade rekening worden gehouden. Vooralsnog blijft dit een theoretische mogelijkheid, want rechtszaken in verband met dit artikel en misstanden in sekten zijn niet bekend. In de praktijk is het volgens deskundigen lastig om aan alle voorwaarden van dit artikel te voldoen.¹² Om die reden noemen deskundigen ook de mogelijkheid om op grond van artikel 7:400 BW een sekteleider aan te pakken. In een geval uit het onderzoek gaat het om een sekteleider die zich profileert als behandelaar en daarvoor van een van de leden grote sommen geld vroeg. De sekteleider is psycholoog. Het voormalige sektelid kan schriftelijke bewijsstukken overleggen van de kosten voor de ‘therapie’. Uit getuigenissen van andere sekteleiden wordt duidelijk hoe het er in de sekte aan toe is gegaan. Een van de respondenten spreekt van “*barbaarse omstandigheden*”. De kern van het betoog is dat het sektelid feitelijk geen behandeling heeft gekregen. Ook is het geld nooit van eigenaar gewisseld, maar slechts in bewaring gegeven aan de sekteleider.

Op basis van dit argument hebben de sekteleider en de voormalige volgeling een schikking getroffen. Een rechterlijke uitspraak is derhalve niet nodig geweest.

Andere, bestaande civielrechtelijke bepalingen kunnen ook worden ingeroepen in geval van financiële misstanden in sekten (zie ook Oldenhuis, 2013). Genoemd wordt artikel 6:170 BW over risicoaansprakelijkheid. Hiermee kan de sekte aansprakelijk worden gesteld voor verkeerd of ongepast gedrag van functionarissen die formeel of feitelijk in dienst zijn van de beweging. Het in dienst zijn van de beweging wordt overigens zeer ruim genomen. Ook artikel 6:193 BW (oneerlijke handelspraktijken) kan worden toegepast in situaties waarin sekteleiden tijdens bijeenkomsten onder dwang giften en goederen moeten afstaan. Wanneer winst maken het voornaamste doel van de sektarische beweging is, kan de sekte als ‘handelaar’ worden gekwalificeerd en het slachtoffer als ‘kwetsbare consument’. Voordeel van vervolging op basis van dit artikel is dat er volgens Oldenhuis (2013) snel en effectief binnen de sekte kan worden ingegrepen.

Nieuwe religieuze bewegingen kunnen zich kerkgenootschap noemen. In onderhavig onderzoek is van een beperkt aantal sekten bekend dat zij kerkgenootschap zijn. Kerkgenootschappen zijn conform Boek 2 van het BW rechtspersonen. Kerkgenootschappen nemen naast de andere rechtspersonen (zoals stichting en vereniging) een uitzonderingspositie in. Een kerkgenootschap wordt volgens het BW “*geregeerd door haar eigen statuut, voor zo ver dit niet in strijd is met de wet*” (artikel 2 BW). Er zijn geen wettelijke criteria op basis waarvan een kerkgenootschap kan worden gedefinieerd. Het is met andere woorden eenvoudig om een kerkgenootschap op te richten. Een kerkgenootschap is vrijgesteld van regelingen omtrent bestuursamenstelling, democratisering, administratie, financiële ver-

antwoording en kan zelf geschillen regelen. Bovendien kunnen kerkgenootschappen niet als rechtspersoon worden ontbonden. Een van de deskundigen merkt in dit verband op dat binnen de wetenschap de meningen verdeeld zijn over de vraag in hoeverre een kerkgenootschap ontbonden zou mogen worden als deze in strijd met de wet of goede zeden opereert, zoals dat bijvoorbeeld met verenigingen wel mogelijk is (zie bijvoorbeeld Meijers & Van der Ploeg, 2012).¹³ Ontbinding van een rechtspersoon heeft juridische gevolgen die thans niet gelden voor een kerkgenootschap.¹⁴

Met diverse deskundigen is gesproken over de vraag of de regelgeving voor kerkgenootschappen moet worden aangescherpt in het licht van de misstanden die zijn gevonden. Het antwoord luidt ontkennend. Het belangrijkste bezwaar tegen een eventuele aanscherping van de regels is dat de overheid zich niet mag mengen in de godsdienstvrijheid. Die vrijheid brengt met zich mee dat het iedereen vrij staat om een kerkgenootschap op te richten. Daarbij spelen ook vrijheid van vereniging en vrijheid van meningsuiting een rol. Regulering hiervan door de overheid zou in de optiek van deskundigen belemmerend kunnen werken voor nieuwe religieuze initiatieven. In de praktijk zouden bijvoorbeeld ontbindingsmogelijkheden van kerkgenootschappen weinig effectief zijn, tenzij ook eisen worden gesteld aan de oprichting van een kerkgenootschap. Gegeven het beperkte aantal sekten vinden de deskundigen een dergelijk inperking op de godsdienstvrijheid veel te ver gaan.

Sinds de invoering van de Handelsregisterwet 2008 moeten kerkgenootschappen worden ingeschreven in het Handelsregister, maar het is niet mogelijk om bestuurders te registreren. De reden hiervan is dat het openbaar maken van de geloofsovertuiging in strijd zou zijn met de privacyregels. Vanuit het beginsel van de derdenbescherming vindt een aantal deskundigen dit onwenselijk. Derden kunnen in het geval van kerkgenootschappen niet controleren of de mensen met wie zij handelen vanuit de rechtspersoon bevoegd zijn. Het argument van de privacy is naar hun mening discutabel omdat *“iemand die kerkbestuurder wordt, zich doorgaans niet schaamt voor zijn religie en er bewust voor kiest om daarmee naar buiten te treden”*. Bovendien kan het OM via het handelsregister controleren wie in een bestuur zit en in welke besturen hij of zij nog meer deelneemt. Dat kan volgens een deskundige nuttig zijn voor de opsporing van strafbare feiten.

Fiscaal recht

Een kerkgenootschap of een andere instelling die een algemeen nut beoogt, kan een beroep doen op de ANBI-regeling. Sinds 1 januari 2010 is expliciet in de wet opgenomen dat instellingen slechts als ANBI kunnen worden aangemerkt indien zij (nagenoeg) uitsluitend het algemeen nut beogen. Uitsluitend of nagenoeg uitsluitend betekent 90 procent of meer. Dat geldt ook voor de activiteiten van een kerk. Of een kerk daaraan voldoet, wordt beoordeeld aan de hand van de statuten en de feitelijke werkzaamheden van de organisatie. De fiscale voordelen van een ANBI-status voor kerkgenootschappen zijn velerlei. Kerkgenootschappen met een ANBI-status hoeven geen erf- of schenkbelasting te betalen

over erfenissen en schenkingen die ze ontvangen. Daarnaast zijn de uitkeringen die een kerk met een ANBI-status doet in het algemene belang vrijgesteld van heffing schenkbelasting. Een donateur kan zijn gift aan de kerk aftrekken van de inkomsten- of vennootschapsbelasting (uiteraard binnen de daarvoor geldende regels). Kerkgenootschappen zijn zelf verantwoordelijk voor een juiste toepassing van hun ANBI-status.

De belastingdienst is verantwoordelijk voor de controle van de ANBI-status van instellingen. Deze verantwoordelijkheid is gedeeld met het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO).¹⁵ In de interviews geven deskundigen aan dat de controle op kerkgenootschappen op papier wel goed geregeld is, maar in de praktijk vragen kan oproepen. Zij pleiten er dan ook voor om kerkgenootschappen met een ANBI-status beter te monitoren. Het zou thans niet goed inzichtelijk zijn voor de overheid hoe zij de ANBI-status invullen. Hiervoor moet echter per geval een objectieve aanleiding zijn, want het zou rechtsongelijkheid creëren wanneer sekten als specifieke doelgroep zonder aanleiding onder de loep worden genomen. Dit pleidooi wordt echter direct gevolgd met een belangrijk voorbehoud: de scheiding tussen kerk en staat mag niet worden getornd. Een van de deskundigen suggereert om kerkgenootschappen zelf een accountant aan te laten wijzen die de boekhouding controleert en geanonimiseerd verslag uitbrengt aan de fiscus.

Resumé

Op strafrechtelijk gebied zijn er in theorie voldoende beschermingsmogelijkheden om strafbare feiten, zoals seksueel misbruik en mishandeling, tegen te gaan. Artikel 284 WvSr geniet weinig bekendheid en zou kunnen worden toegepast in geval van psychologische misstanden, maar de kans van slagen achten deskundigen niet groot. Een extra bepaling die kwetsbare personen (in algemene zin) beschermt, zoals in België, vinden sommige deskundigen het overwegen waard. Zij vinden het aantonen van de kwetsbaarheid (achteraf) moeilijk te bewijzen. De mogelijkheden binnen het civiele recht om kinderen en volwassenen te beschermen en financiële misstanden aan te pakken, worden als toereikend beschouwd. Strengere eisen aan kerkgenootschappen worden omwille van de scheiding tussen kerk en staat en de geringe omvang van de sekteproblematiek als niet- opportuun aangemerkt. Inschrijving van bestuurders in het Handelsregister is wel een te overwegen optie, alsmede een betere monitoring van instellingen met een ANBI-status.

6.3 Betrokkenen over zorg en hulp

In de interviews met de (ex-)leden en familieleden is tevens ingegaan op de vraag of zij gezocht hebben naar zorg en hulp voor de problemen die zij ondervonden. Uit met name de interviews met voormalige leden en familie komen de volgende hoofdelementen terug waar het gaat om hulp en zorg:

1. Het onderwerp sekte is bij instanties onbekend;
2. Er is onvoldoende goede informatie over sekten te vinden;
3. Men zoekt geen of laat hulp in verband met schaamtegevoelens of omdat men de hulpverlening niet vertrouwt;
4. Het schort aan deskundigheid bij de hulpverlening;
5. Een enkeling kampt nog met problemen, de rest niet/nauwelijks meer
6. Over het nut van lotgenotengroepen wordt verschillend gedacht.

Voorname punten worden hieronder nader toegelicht aan de hand van het interviewmateriaal.

De familieleden die zich grote zorgen maken over hun dierbare praten erover met vrienden en familie en schakelen soms een advocaat in. Ook nemen zij contact op met het Belgische IACSSO of SAS, schrijven ze politici aan en bezoeken ze maatschappelijk werk of een *exit counselor*. De familieleden kunnen de toestand waarin hun dierbare zit niet plaatsen, zeker niet in het begin. Ze zijn naarstig op zoek naar informatie over de beweging om het voor hun onbegrijpelijke gedrag van hun dierbare te verklaren. Ze leggen hele dossiers aan met ‘bewijsmateriaal’ en proberen daarmee bijvoorbeeld de politie te overtuigen, zonder veel resultaat (zie paragraaf 6.1). Uit de interviews met de familieleden spreekt een grote wanhoop, want ze krijgen naar hun mening nergens voet aan de grond. Een van hen zegt: *“Ik ben bij de huisarts en maatschappelijk werk geweest en heb met vrienden, kennissen gesproken. Ze halen de schouders op, ze weten geen raad en zeggen: leg je er maar bij neer”*. De familieleden zijn opgelucht als ze horen dat er een onderzoek loopt naar de misstanden in sekten. Naar hun mening leeft het onderwerp niet bij instanties en is het onderzoek een aanleiding om daarvoor aandacht te vragen.

Verschillende ex-leden merken op dat het besef in een sekte te hebben gezeten pas later is gekomen, enige tijd nadat zij de beweging hebben verlaten. Zij zijn volgens hun eigen zeggen door de sekte geestelijk zo gemanipuleerd en geïndoctrineerd dat zij in feite niet goed meer weten wie ze zelf zijn en hoe zij over zichzelf moeten denken. Ze missen een objectieve informatiebron. *“Toen ik daar wegging, dacht ik dat het nooit meer goed zou komen met me. Ik had op dat moment behoefte aan een neutrale toetssteen om mezelf te beoordelen.”* Tegelijkertijd kunnen ze de beweging waarin zij soms jarenlang hebben gezeten moeilijk neutraal bekijken en beoordelen. De meeste respondenten gaan zelf op zoek naar informatie, in eerste instantie voornamelijk op het internet. Ze vinden kenmerken van sekten en dan vallen voor de voormalige leden de puzzelstukken op hun plaats: ze hebben in een sekte gezeten. Dat besef, of beter gezegd dat etiket, komt pas achteraf. *“In het begin, en het duurt lang, durf je het amper te benoemen en erkennen als sekte. Heel lang heb je het over een groep. Later komt pas het label sekte, en zelfs dan ben je daar heel terughoudend in”*, zo zegt een van de respondenten. Een gemis volgens betrokkenen is een objectieve informatievoorziening vanuit de overheid over wat sekten zijn. Een goede, neutrale informatievoorziening zou ook anderen kunnen

helpen. Hierbij wordt onder meer voorlichting op scholen genoemd, maar ook internet-informatie over wat sekten zijn en wat er in sekten gebeurt. Inmiddels (eind 2012) is het meldpunt Sektesignaal opgericht dat in deze behoefte moet voorzien.¹⁶

Het gemeenschappelijke element in de interviews is dat de ex-leden niet meteen hulp zoeken bij bijvoorbeeld een maatschappelijk werker of psycholoog. Nadat zij zich door de omgeving of informatie op bijvoorbeeld het internet bewust zijn geworden dat zij in een sekte hebben gezeten, volgt de fase van de schaamte. Schaamte omdat zij – als mensen met een gezond verstand – het zover hebben laten komen. *“Mensen vinden mij stom dat mij dit is overkomen. Ik ben een normale man met een goed stel hersens. Dit was voor mij een drempel om hulp te zoeken”*, zo vertelt een voormalig lid. Naast gevoelens van schaamte kan ook angst een rol spelen bij het niet meteen hulp gaan zoeken. Enkele ex-leden hebben te maken gehad met represailles door de sekte vanaf het moment dat zij de sekte hebben verlaten, waaronder hinderlijk volgen, bedreiging en rechtszaken die worden aangespannen wegens smaad. Een aantal ex-sekteleden stelt dat de angst voor de sekte waarschijnlijk niet reëel is, maar dat zij er in emotioneel opzicht wel mee kampen. *“Er is sprake van een paranoïde wantrouwen bij uittreeders”*, aldus een respondent.

Een andere reden om niet meteen hulp te zoeken, is dat de ex-leden in de sekte hebben geleerd om buitenstaanders, waaronder hulpverleners, niet te vertrouwen. Dat wordt gezien als verraad aan de beweging. Het hulp zoeken impliceert ook dat de ex-leden over het vermogen beschikken om eigenstandig die beslissing te nemen. En daaraan ontbreekt het volgens sommige ex-leden. Met name geldt dit voor degenen die jarenlang in een sekte hebben gezeten. Later kunnen zij wel hulp zoeken. Daarbij is het belangrijk dat mensen *“weer leren om zelf na te denken”*. Een van de ex-leden wil juist om die reden naar buiten treden en hulp zoeken, want anders zou zij toegeven aan de manipulaties van de sekte. Deze respondent denkt dat degenen die naar buiten treden met hun sekte-ervaringen en hulp zoeken het *“topje van de ijsberg”* zijn. De meesten durven dat naar haar mening niet.

Verder is het voor ex-leden en familieleden niet altijd inzichtelijk waar ze naartoe kunnen met hun meldingen of problemen wanneer ze zelf op zoek gaan naar hulpverlening. Ze zien de politie niet als de eerste instantie voor een hulpvraag en bij de reguliere hulpverlening weten zij niet bij welke instantie zij moeten zijn.

Een klein aantal respondenten heeft na het verlaten van de sekte geen hulp gezocht. Deels heeft dat met voornoemde drempels te maken en deels ook met het feit dat zij verder met hun leven willen. Zij willen niet herinnerd worden aan die, wat zij noemen, *“verloren tijd”* en vooral dingen doen die ze niet mochten in de sekte (bijvoorbeeld haar verven). De meeste ex-leden hebben wel hulpverlening gezocht nadat zij de sekte hebben verlaten. Een hulpverleningstraject begint voor verschillende ex-leden met een bezoek aan de huisarts – in verband met lichamelijke klachten – die hen vervolgens doorverwijst naar een professionele hulpverlener. Dat kan maatschappelijk werk zijn of een psycholoog. Over het algemeen zijn

de ervaringen met professionele hulpverleners niet positief, in de zin dat de hulpverlener “*het niet begrijpt*” en problemen “*niet serieus neemt*”. Enkele ex-leden noemen hier de soms erg jonge hulpverleners met weinig (levens)ervaring die al gauw terugvallen op een wat schoolse bejegening en benadering. “*Ik moest bij de psycholoog zelf mijn probleem en hulpvraag formuleren. En als er iets is wat ik niet meer kon, was het wel zelf nadenken; ze zien niet dat ik jarenlang ben gebersenspoeld*”, zo vertelt een van de respondenten.

Ook al is de eerste ervaring met de professionele hulpverlening vaak niet positief, toch geven de respondenten aan dat ze het wel als prettig hebben ervaren om hun verhaal te vertellen. De voormalige sekteleiden blijven zoeken naar een professionele hulpverlener die hen wel begrijpt en kan helpen, wat soms na lange tijd ook lukt. “*Ik heb nu, vier psychologen en zeven jaar later, eindelijk een goede hulpverlener die me begrijpt.*” Wat een goede hulpverlener is, is voor ieder ex-lid anders. In de interviews is bijvoorbeeld een aantal malen een haptonoom genoemd, maar ook een psychotherapeut die jarenlange ervaring heeft in de behandeling van ex-sekteleden. Enkele voormalige sekteleiden zeggen dat zij in hun zoektocht naar de juiste hulpverlener ook weer terecht zijn gekomen in groepen die sektarische trekken vertonen. “*Van de regen in de drup*”, aldus een van de respondenten.

Aan de respondenten is gevraagd of een hulpverlener kennis moet hebben van hoe het er in een sekte aan toegaat. Over het algemeen wordt dat bevestigd: “*Ik heb het hele hulpverleningscircuit gehad. Aan eerste- en tweedelijns hulpverleners heb je niet zoveel. Je hebt iemand nodig die de situatie begrijpt en weet wat het geloof voor mensen kan betekenen*”. Dat hoeven in de optiek van de respondenten geen professionele hulpverleners te zijn, maar kunnen ook autodidacten zijn. “*Als de mensen het maar snappen en enige kennis hebben van de materie*”. Iemand anders drukt het als volgt uit: “*Ze (de hulpverleners) moeten zich realiseren dat ze met iemand van een andere planeet te maken hebben*”. In de interviews is duidelijk geworden dat de keuze voor een bepaalde hulpverlener erg persoonlijk is, er moet een klik zijn. Alle respondenten zijn van mening dat er dringend behoefte is aan een overzicht van gekwalificeerde hulpverleners in Nederland. Zij kunnen ingeschakeld worden in verband met de problemen die mensen ervaren als ze een sekte hebben verlaten. Het zelf moeten uitzoeken, is een groot een obstakel, vinden ze. Het gevaar is dat de ex-leden in hun zoektocht in handen vallen van therapeuten met dezelfde sektarische trekken als de beweging waaruit de mensen zijn gestapt. Verschillende ex-leden hebben zoals gezegd die ervaring.

De meeste geïnterviewde respondenten hebben inmiddels hun leven weer – redelijk – op de rails, soms na jarenlange hulpverlening. Een aantal respondenten kampt naar eigen zeggen echter nog steeds met psychische problemen, onder andere posttraumatisch stresssyndroom (PTSS) en depressie. Daarnaast raakt een groot deel van de respondenten (nog steeds) geëmotioneerd (zowel boos als verdrietig) wanneer zij over hun tijd in de sekte spreken. Dit vanwege spijtgevoelens, gevoel van misbruik of ongeloof over hun eigen handelen.

Over het nut van lotgenotengroepen, dat ook in de interviews aan de orde is gekomen, wordt verschillend gedacht. Er zijn voormalige sekteleiden die er veel baat bij hebben gehad om over hun (sekte)problemen te praten met mensen die een vergelijkbare ervaring hebben gehad. Dat ervaren de ex-leden, maar zeker ook enkele familieleden, als positief. Anderen daarentegen zien weinig in het bezoeken van lotgenotenbijeenkomsten, omdat zij niet geconfronteerd willen worden met de verhalen van anderen. Zij hebben genoeg aan zichzelf.

Resumé

De geïnterviewden zijn verheugd te horen dat er een onderzoek naar de problematiek rond sekten loopt, want dat betekent in hun optiek dat er eindelijk aandacht is voor de problemen waarmee zij of hun familie worstelen. De uitgetreden leden zoeken niet altijd hulp omdat zij zich schamen, instanties wantrouwen of het gewoon willen vergeten. Degenen die hulp zoeken bij bijvoorbeeld een maatschappelijk werk of psycholoog merken dat hun problemen niet altijd serieus worden genomen of erkend. Zij missen deskundigheid en affiniteit bij de hulpverleners en ondernemen soms een lange zoektocht alvorens zij een hulpverlener treffen met wie zij wel een klik hebben. Desondanks heeft nog een enkel voormalig sektelid naar eigen zeggen psychische problemen.

6.4 Deskundigen over zorg en hulp

Schnabel (1982) en Witteveen (1984) concluderen dat er geen behoefte is aan verruiming van het huidige instrumentarium voor zorg wat betreft de sekteproblematiek, mede omdat het onduidelijk is of deze problemen kunnen worden toegeschreven aan lidmaatschap van een nieuwe religieuze beweging. Daarnaast is het ook onduidelijk of deze problemen zo ernstig van aard zijn, dat hier een nieuwe hulpverlenende voorziening voor opgezet dient te worden. Uit een onderzoek van het Nationaal Centrum voor Geestelijke Volksgezondheid, dat Schnabel (1982) gebruikt in zijn proefschrift, blijkt dat officiële instanties in Nederland nauwelijks te maken hebben met sekten en religieuze bewegingen. *“Het aantal klachten is gering, het aantal zaken vrijwel nihil.”* In de geestelijke gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening is men bekender met de sekteproblematiek, maar ook hier is het aantal zaken gering. Schnabel (1982) ziet geen aanleiding voor uitbreiding van het instrumentarium voor zorg rondom de sekteproblematiek, zolang er geen signaal is dat de bestaande voorzieningen de vraag kwantitatief of kwalitatief niet aan kunnen, zolang onduidelijk is of de problemen wel zo eenduidig zijn dat een uniform hulpverleningsaanbod zou volstaan en zolang mensen die hulp nodig zouden hebben niet zelf om hulp vragen.

Aan de geïnterviewde deskundigen, die beroepshalve zicht hebben op en/of ervaring met mensen die in een sekte hebben gezeten en problemen ondervinden, is gevraagd of het huidige aanbod van zorg – dertig jaar na dato van de voornoemde onderzoeken – nog toereikend is om aan de geconstateerde problemen tegemoet te komen. Daarbij zijn de mis-

standen, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, op hoofdlijnen aan de orde gekomen. Het thema 'zorg' is breed opgevat en slaat op hulp en ondersteuning van mensen die misstanden hebben ervaren en de familieleden die zich zorgen maken over hun zoon/dochter/partner.

Slachtoffers van misdrijven

In zijn algemeenheid kunnen slachtoffers van een misdrijf, dus ook leden van een sekte, een beroep doen op de dienstverlening van Slachtofferhulp Nederland (Slachtofferhulp). Er kan zowel juridische als psychosociale hulp worden verleend. Als het gaat om ernstige gewelds- of zedenmisdrijven of levensdelicten ondersteunen betaalde, professionele casemanagers de slachtoffers. Indien nodig verwijzen zij door naar bestaande hulpverleningsinstanties. Wat de psychologische misstanden betreft, ligt de ondersteunende rol van Slachtofferhulp minder voor de hand. Slachtofferhulp gaat uit van één schokkende gebeurtenis of misdrijf en dat is in het geval van psychologische misstanden vaak niet het geval.

Exit counseling

Wat betreft de familieleden is het van belang te constateren dat de zorgen zich manifesteren op het moment dat hun dierbare nog in de sekte zit. De hulpvraag van de familie concentreert zich op het verkrijgen van objectieve informatie over de betreffende sekte en hoe zij hun dierbare uit de sekte kunnen krijgen. Door middel van *exit counseling* wordt de familieleden geleerd hoe zij het contact kunnen onderhouden of herstellen met hun dierbare. Contact met de wereld buiten de sekte wordt gezien als een belangrijke voorwaarde om eruit te stappen. Leden die de een sekte willen verlaten, kunnen ook een beroep doen op de diensten van een *exit counselor*. Door de deskundigen worden er ten aanzien van *exit counseling* geen prangende lacunes genoemd. Het aanbod aan dergelijke hulp is in Nederland schaars, want het betreft een particulier initiatief. De deskundigen zien hierin vooralsnog geen overheidstaak, omdat het vaak familieleden zijn die zich weliswaar zorgen maken maar de persoon in kwestie – volwassen mensen – ervaart geen problemen. De sekteleiden die de beweging willen verlaten, durven vaak niet uit angst of schaamte bij de hulpverlening aan te kloppen. Ook kan er sprake zijn van wantrouwen jegens de hulpverlening, zo is de ervaring van deskundigen die met voormalige sekteleiden hebben gewerkt. Voor de overheid is dit een lastig punt, want zonder verzoek om hulp kan er niet worden gehandeld. Wat volgens deskundigen kan helpen, is dat er meer aandacht voor het fenomeen sekten komt. Dat kan voor sommige leden die de sekte willen verlaten en hulp zoeken de drempel verlagen.

Informatiepunt

Verschillende deskundigen – evenals de uitgetreden leden en hun familie – pleiten voor een neutraal informatiepunt. Het informatiepunt moet voorzien in objectieve (lees: niet-veroordeelende) informatie over religieuze bewegingen in het algemeen en sekten in het bijzonder.

Familie en voormalige leden willen weten wat precies een sekte is en welke wegen er zijn om hulp of ondersteuning te bieden aan degenen die in de sekte zitten. Het informatiepunt moet volgens de geïnterviewde deskundigen ook een publiciteitsfunctie hebben. Zo wordt er aandacht voor het probleem gevraagd. Daarnaast wordt er bewustwording gerealiseerd bij professionals die in aanraking komen met mensen die in een sekte hebben gezeten en daar problemen mee hebben. Ook praktische tips hoe als familie om te gaan met personen die in een sekte zitten, zijn wenselijk. Een dergelijk informatiepunt kan deels ook een online faciliteit zijn.¹⁷ Het meldpunt zou bemenst moeten worden met deskundigen die kennis hebben van wat er zich in sekten kan afspelen en goed op de hoogte zijn van de doorverwijsmogelijkheden. Tegelijkertijd merkt een deskundige op dat er – sinds 45 jaar – een meldpunt is, te weten Korrelatie. Dat is een landelijke organisatie die advies geeft en telefonische, psychosociale hulp door psychologen en maatschappelijk werkers. Indien nodig, wordt er doorverwezen naar reguliere hulpverlening. Korrelatie is te beschouwen als een vorm van ‘nuldelijnshulpverlening’ en ook toegankelijk voor mensen die een sektegerelateerde hulpvraag hebben. Bij het meldpunt Sektesignaal van Meld Misdaad Anoniem kunnen mensen telefonisch hun verhaal kwijt, specifiek over sekten.

Reguliere of specifieke hulpverlening

Over de vraag in hoeverre de doorverwijsmogelijkheden toereikend zijn om tegemoet te komen aan de hulpvragen van voormalige sekteleiden verschillen de deskundigen van mening. Er zijn grofweg twee visies te onderscheiden. Enerzijds stellen deskundigen dat de verwijsmogelijkheden naar de eerste- en tweedelijns hulpverlening onvoldoende zijn. De problematiek van (voormalige) sekteleiden is namelijk te specifiek voor een reguliere aanpak. De deskundigen doelen daarmee op mensen die soms jarenlang in een sekte hebben gezeten en hebben afgeleerd voor zichzelf op te komen en na te denken. De kennis en ervaring van hulpverleners op dit terrein zouden tekort schieten. Dat sektegerelateerde problemen dermate weinig voorkomen, is een reden waarom de instanties feitelijk ook geen gelegenheid hebben om expertise op te bouwen.

Verschillende deskundigen vinden dat de sektegerelateerde problemen op zich niet afwijken van hulpvragers die niet in een sekte hebben gezeten. Het gaat dan bijvoorbeeld om gebrek aan zelfvertrouwen, relationele problemen, angstig zijn en soms ook psychische stoornissen. De context waarbinnen de problemen spelen (of hebben gespeeld), is anders, namelijk een sekte. In de optiek van sommige deskundigen kan een disfunctioneel gezin of een slechte relatie ook dergelijke problemen genereren. Deze problemen kunnen goed met een regulier hulpverleningsaanbod worden aangepakt. Hulpvragers met een psychische stoornis kunnen na doorverwijzing terecht bij een GGZ-instelling. Binnen het reguliere aanbod van GGZ-instellingen is er voldoende expertise om stoornissen, zoals stemmingsstoornissen, angststoornissen, persoonlijkheidsstoornissen, PTSS en psychotische stoornissen

te herkennen en behandelen. Er is geen noodzaak van het ontwikkelen van een specifiek zorgaanbod voor sektegerelateerde psychische problemen omdat het om een zeer beperkt aantal hulpvragers gaat. Er worden naar de mening van deze deskundigen ook geen lacunes geconstateerd in het beschikbare aanbod van zorg en hulp (afgezien van wachtlijsten).

Uit onderzoek is bekend dat Nederlandse burgers een aantal belemmeringen ervaren om hulp te zoeken bij de GGZ. Mensen onderkennen zelf hun problemen niet, ze onderschatten hun problemen en zijn pessimistisch over hulp (Vanheusden, 2007). In hoeverre dit speelt bij sekteverlaters is niet bekend. Wel is bekend dat degenen die hulp hebben gezocht, soms moeite hebben met het formuleren van hun specifieke hulpbehoefte of zich niet begrepen voelen door de hulpverlener. Een van de respondenten vertelde een PTSS te hebben waarvoor zij behandeld is door een vrijgevestigde therapeut. Andere respondenten hebben geen melding gemaakt van psychische stoornissen.

Waar beide visies op het eerste gezicht veel van elkaar verschillen, blijkt dat bij nadere beschouwing minder het geval. In beide visies is het volgens deskundigen vereist dat er maatwerk wordt geleverd. De reguliere hulpverlener, therapeut of rapporteur moet zich vooraf goed op de situatie oriënteren. Bij sektegerelateerde problemen moet hij openstaan voor de soms afwijkende levenswijzen van sekteleiden en de sekte. Affiniteit met religie en levensbeschouwelijke stromingen en kennis van groeperingen die worden geleid door een autoritaire leidersfiguur kunnen helpen om de toestand van (voormalige) sekteleiden goed te kunnen aanvoelen en hun behoeften in te schatten. Hierbij is alertheid op dergelijke problematiek essentieel. Het leveren van maatwerk is een integraal onderdeel van het takenpakket van de professionele hulpverlener.

Kinderen

Een aantal deskundigen heeft ervaring met hulp aan en opvang van kinderen die opgroeien in sekten. Hierbij wordt primair gekeken of de ontwikkeling van de kinderen schade oploopt doordat zij in een sekte zitten (niet naar school, niet meer met vriendjes mogen spelen, angst aangeprept). Kinderen bij hun ouder(s) weghalen en elders plaatsen, bijvoorbeeld in een pleeggezin of tehuis, kan soms meer schade aan het kind toebrengen. Een uithuisplaatsing is een ingrijpend middel waar instanties terughoudend mee omgaan. *“Het is steeds een afweging van mogelijkheden die het minst schade toebrengen aan het kind. Het is mogelijk om een kind buiten de sekte te plaatsen, maar vaak blijkt tijdens het onderzoek dat het kind het liefst bij allebei de ouders opgroeit”*, aldus een deskundige. De hiervoor aangehaalde specifieke deskundigheid kan spelen in zaken waar kinderen vanuit een sekte naar elders worden geplaatst. Dit zou volgens een deskundige terug te voeren moeten zijn op een professionele houding van de hulpverlener die – in overleg met andere partners – op zoek gaat naar de beste oplossing in dat geval. De kinderen komen in een regulier kindbeschermingssysteem terecht.

De deskundigen zijn het erover eens dat sekteproblematiek intensief en ingewikkeld kan zijn als er kinderen in het spel zijn. Als voorbeeld wordt een uit huis geplaatst kind genoemd

dat bang is om tv te kijken met zijn pleegouders, omdat hem is geleerd dat daar boze krachten uitkomen. *“Het is soms ook voor pleeggezinnen moeilijk om te bepalen hoe ermee om te gaan. Het psychologisch element is sterk aanwezig. Je weet niet wat de kinderen hebben meegekregen over hoe je met de buitenwereld omgaat. Je moet ze het vertrouwen in de samenleving teruggeven. Het hele gewone (school, tv, spelen met vriendjes) is voor deze kinderen niet gewoon. Heel individueel per kind. Het zal maatwerk blijven, net als bij kinderen die niet uit een sekte komen. Bij de jonge kinderen zijn het soms puzzels, omdat je niet weet met wat voor beeld ze groot zijn geworden, en je kunt je er ook niet altijd alles bij voorstellen”*, aldus een geïnterviewde deskundige.

Resumé

In algemene zin zijn de deskundigen het erover eens dat het instrumentarium voor zorg toereikend is voor de misstanden die mensen in sekten hebben ervaren. Slachtoffers van misdrijven kunnen een beroep doen op Slachtofferhulp. Met Korrelatie is voorzien in een breed toegankelijke ‘nuldelijnsvoorziening’, die zo nodig kan doorverwijzen naar professionele hulpverlening. Er is geen taak weggelegd voor de overheid voor de mensen die nog in een sekte zitten. Bezorgde familieleden kunnen een beroep doen op *exit counseling*, thans een particulier initiatief. Reguliere instellingen als maatschappelijk werk en GGZ zouden in de hulpvragen van de voormalige sektelede kunnen voorzien, mits – en dit is een belangrijk voorwaarde volgens de geïnterviewde deskundigen – zij voldoende kennis van en/of affiniteit hebben met sektegerelateerde problemen. Dat geldt ook voor de hulp aan en zorg voor kinderen van sektelede. Ook in die gevallen, die soms lastig en ingewikkeld kunnen zijn, is het noodzakelijk dat er maatwerk wordt geleverd.

6.5 Reflectie op de bevindingen

Deskundigen, voormalige sektelede en familieleden hebben hun mening gegeven over de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg. Er is soms sprake van tegenovergestelde meningen, zowel op het gebied van recht als van zorg. Die verschillen kunnen worden begrepen vanuit de verschillende belangen en perspectieven. De voormalige sektelede en hun familie willen vooral informatie – gebundeld op een punt – en worden gehoord en begrepen door instanties. Zij verwachten dat bijvoorbeeld politie en Bureau Jeugdzorg actie ondernemen om een eind te maken aan de misstanden. Dat is niet altijd mogelijk, onder andere omdat de misstanden geen strafbaar feit opleveren volgens het Wetboek van Strafrecht. Het kan ook om volwassen personen gaan die zelf mogen bepalen hoe zij hun leven inrichten, ook al is die levenswijze afwijkend volgens gangbare normen. Daarenboven geldt het beginsel van de godsdienstvrijheid. Of het betreft kinderen die in sekten opgroeien en die naar het oordeel van de onderzoeker/rapporteur geen schade oplopen. Volgens de achtergebleven ouder worden ze echter wel degelijk in de ontwikkeling belemmerd. In dergelijke situaties kunnen (familie)leden zich niet serieus genomen voelen. Vanuit die ervaring pleiten zij bijvoorbeeld voor extra wettelijke bescherming, door middel van een vergelijkbaar artikel als in België, dat kwetsbare personen (in de breedste zin van

het woord) beschermt of voor gespecialiseerde hulp. In de basis gaat het hen echter om de erkenning van hun problemen en een instantie waar zij hun verhaal kwijt kunnen en die hen zo nodig verder helpt.

De deskundigen vinden de omvang van de problematiek rond sekten (getalsmatig) dusdanig gering dat er geen aanvullende maatregelen nodig zijn op het gebied van recht en zorg. Wel doen zij enkele suggesties op ondergeschikte punten. Het bestaande instrumentarium biedt voldoende waarborgen om de geconstateerde misstanden aan te pakken. De sekterelateerde problematiek zou in de kern niet afwijken van de problemen waar mensen in andere settings mee kunnen kampen. Juist omdat het een weinig voorkomend probleem is voor instanties zijn zij niet goed in staat om voldoende kennis en *knowhow* op te bouwen en vallen zij terug op hun reguliere handelingsrepertoire. Professionals die met voormalige sekteleiden te maken hebben gehad, stellen dat het soms lastige kwesties zijn die maatwerk vergen. Deze aspecten van *knowhow* en affiniteit raken wellicht aan de ervaring van voormalige leden en familie dat zij niet serieus worden genomen. Een buitenstaander weet niet hoe het er in een sekte aan toe kan gaan en welke impact dat heeft. Kort gezegd, is het instrumentarium voor recht en zorg weliswaar toereikend, het knelpunt zit in de route die naar dat instrumentarium moet leiden. Die is voor sommigen niet optimaal, althans zij hebben daarin problemen ondervonden.

Wat volgens verschillende gesproken deskundigen tegen aanvullende juridische maatregelen pleit, is dat de problemen zijn genoemd door mensen die de sekte hebben verlaten of hun familie. Mensen die in een sekte zitten, ervaren geen probleem, althans op dat moment zijn de baten van het in de sekte verblijven groter dan de kosten om eruit te gaan. Er zijn ook voormalige leden die geen hulp zoeken of een proces aanspannen, omdat zij de tijd in de sekte om allerlei redenen zo snel mogelijk willen vergeten. Eventuele misstanden blijven dan verborgen, ook voor de instanties. Tot slot zijn er mogelijk ex-leden die geen misstanden hebben ervaren gedurende hun tijd in de sekte. Zij hebben de sekte verlaten omdat hun behoeften of interesses eenvoudigweg zijn veranderd.

Eindnoten

1. Een door de Belastingdienst als zodanig aangemerkte ANBI hoeft geen erf- of schenkbelasting te betalen over erfenissen en schenkingen die de ANBI ontvangt in het kader van het algemeen belang. Fiscale faciliteiten voor ANBI's spreiden zich uit over vennootschapsbelasting; inkomstenbelasting en schenk- en erfbelasting. Als een instelling door de Belastingdienst is aangewezen als een ANBI, kan een donateur, afhankelijk van de vorm waarin de giften zijn gedaan, de gift van de inkomsten- of vennootschapsbelasting aftrekken (uiteraard binnen de daarvoor geldende regels). Nalatenschappen ontvangen door een ANBI zijn vrijgesteld van erfbelasting (www.anbi.nl).
2. Zie Tweede Kamerstuk 32840: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/02/23/nota-van-wijziging.html>

3. Het bestanddeel 'feitelijkheid' in artikel 284 is niet minder ruim dan in de zedenbepalingen. Samengevat wordt 'feitelijkheid' zo breed opgevat dat 'middelen' in feite niet meer nodig zijn.
4. In dit verband wordt de vergelijking gemaakt met een gokverslaafde die door zijn verslaving zijn gezin/omgeving in de problemen kan brengen. Ook hier grijpt de overheid niet in.
5. Ter illustratie: tot op heden is het niet gelukt om de Hells Angels aan te merken als criminele organisatie.
6. In dit verband pleit een van de deskundigen ervoor om artikelen 317 en 318 WvSr (afpersing/afdreiging door middel van geweld, dreigen met geweld of openbaring van een geheim) aan te vullen met '(bedreiging met) een feitelijkheid, waardoor er meer ruimte zou komen om ook andere middelen er bij te betrekken.
7. Overigens is geestelijke mishandeling al strafbaar gesteld (artikel 300 WvSr), maar in de praktijk wordt dit artikel vooral gebruikt voor fysieke mishandeling, omdat het juridisch hardmaken van psychische mishandeling erg moeilijk blijkt.
8. In Frankrijk kon de bevoegde organisatie hierover – na herhaalde verzoeken van de onderzoekers – geen informatie verstrekken en de Belgische wetgeving is nog te kort van kracht om hierover iets te kunnen zeggen.
9. Een voorbeeld is dat drie kinderen uit een gezin, die leden aan obesitas, onder toezicht zijn geplaatst, omdat de gezondheid van de kinderen, zowel in lichamelijke als in psychologische zin, ernstig werd bedreigd. Overigens is naar aanleiding van deze beslissing veel maatschappelijke discussie ontstaan met als kernvraag of de overheid de hoeder van de volksgezondheid is of de opvoedpolitie (zie bijvoorbeeld http://nicis.platform31.nl/Wat_doen_wij/Verspreiding/Docbank/Welzijn_Integratie/Gezondheid/Gezondheidsproblemen/Column_Overheid_als_opvoedpolitie_of_hoeder_van_de_volksgezondheid).
10. Misbruik van omstandigheden is aanwezig, wanneer iemand die weet of moet begrijpen dat een ander door bijzondere omstandigheden (zoals noodtoestand, afhankelijkheid, lichtzinnigheid, abnormale geestesgesteldheid of onervarenheid) bewogen wordt tot het verrichten van een rechtshandeling, het tot stand komen van die rechtshandeling bevordert, ofschoon hetgeen hij weet of moet begrijpen hem daarvan zou behoren te weerhouden (art. 3:44 lid 4 BW).
11. Artikel 6:162: 1. Hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, is verplicht de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden. 2. Als onrechtmatige daad worden aangemerkt een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond. 3. Een onrechtmatige daad kan aan de dader worden toegerekend, indien zij te wijten is aan zijn schuld of aan een oorzaak welke krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.
12. Op grond van dit wetsartikel dient voor aansprakelijkheid aan een vijftal eisen te zijn voldaan: 1) onrechtmatige gedraging, 2) toerekenbaarheid van de daad aan de dader, 3) schade, 4) causaal verband tussen dader en schade, en 5) relativiteit.
13. De rechter heeft in 2012 stichting Martijn verboden, omdat het de rechten van het kind aantastte door seks tussen kinderen en volwassenen als normaal te beschouwen. In hoger beroep oordeelde het hof echter dat de vereniging niet kan worden verboden (april 2013), omdat de werkzaamheden van de vereniging weliswaar in strijd zijn met de openbare orde, maar dat er geen sprake is van dreigende maatschappelijke ontwrichting.
14. Wanneer stichtingen of verenigingen een doel of werkzaamheden hebben in strijd met de wet of openbare orde kan het OM ontbinding vragen bij de rechtbank. Wanneer dit wordt toegekend, kan de organisatie niet meer als stichting of vereniging bestaan en wordt het vermogen vereffend. De bestuurders worden door ontbinding van de stichting niet geschaad. Belanghebbenden kunnen niet om ontbinding vragen, wel het OM informeren en om ontbinding verzoeken. Misstanden binnen een stichting kunnen op verzoek van het OM of een belanghebbende leiden tot ontslag van bestuurders. Misstanden binnen een vereniging moeten door de leden binnen de organisatie worden aangepakt of eventueel via vernietiging van besluiten door de rechter. Dat laatste kan ook bij stichtingen. Het is strafbaar als de activiteiten van een ontbonden rechtspersoon worden voortgezet. Onder een andere naam en met een andere doelstelling kunnen de bij de ontbonden rechtspersoon betrokkenen wel

- ‘verder gaan’. Via het handelsregister kan het OM nagaan waar een persoon nog meer bestuurder is.
15. Ter aanvulling op de individuele verzoeken om in aanmerking te komen voor een ANBI-status heeft het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) een convenant gesloten met de Belastingdienst. Op verzoek van het CIO heeft de Belastingdienst gebruikgemaakt van zijn bevoegdheid om een zogenaamde groepsbeschikking af te geven en daarmee de leden van het CIO aan te wijzen als ANBI. In het convenant is bepaald dat de overkoepelende organen van kerken zelf aangeven welke onderdelen tot hun kerkgenootschap behoren. In het convenant is ook vastgelegd dat de kerkgenootschappen zelf zullen letten op de juiste toepassing van deze ANBI-regeling; ieder kerkgenootschap kent vormen van verantwoording en toezicht. Dit houdt in dat de kerkgenootschappen en hun (zelfstandige) onderdelen ook medeverantwoordelijk zijn voor de juiste toepassing van deze ANBI-regeling. Uiteraard houdt de belastingdienst ook zelf de mogelijkheid om te toetsen of een onder de groepsbeschikking vallende rechtspersoon aan de gestelde voorwaarden voldoet. Het is dan ook mogelijk dat een dergelijke rechtspersoon ‘uit de groepsbeschikking wordt verwijderd’ (letterlijk overgenomen van: <http://www.anbi.nl/anbi-info/kerkgenootschappen>).
 16. In het licht van het voorgaande is het de vraag of de naam van de site (Sektesignaal) wel gelukkig gekozen is, want die is niet neutraal en sekteleiden beseffen niet altijd dat ze in een sekte zitten en zullen die informatie missen.
 17. In dit verband wordt de site www.inform.ac als voorbeeld genoemd van neutrale informatie over religieuze bewegingen.

Conclusies

7 Conclusies

In dit hoofdstuk volgen de conclusies van het onderzoek naar de aard van de misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de mate waarin het instrumentarium voor recht en zorg toereikend is om de geconstateerde misstanden aan te pakken. De term ‘nieuwe religieuze bewegingen’ heeft een neutrale lading, anders dan het begrip sekte dat in de volksmond vaak wordt geassocieerd met misstanden. Er bestaat geen eenduidige, onomstreden definitie van sekte. De resultaten van dit onderzoek zijn grotendeels terug te voeren op de ervaringen van voormalige leden en familie. Zij gebruiken de term sekte in plaats van nieuwe religieuze bewegingen. Daarom is besloten om bij de beschrijving van de resultaten aan te sluiten bij het gangbare taalgebruik en de term sekte te gebruiken. Als eerste wordt stilgestaan bij de opzet en uitvoering van het onderzoek. Daarna volgen per onderzoeksvraag de conclusies.

7.1 Onderzoek

Naast een korte literatuurstudie is een uitvoerig empirisch onderzoek verricht naar de stand van zaken rondom misstanden in nieuwe religieuze bewegingen in Nederland en het instrumentarium voor recht en zorg. Diverse bronnen zijn daarvoor geraadpleegd.

Er zijn 84 nieuwe religieuze bewegingen gevonden (rekenend vanaf WO II) waarin de afgelopen twintig jaar volgens betrokkenen misstanden hebben plaatsgevonden. Gelet op de tijdsperiode waarnaar is gekeken, bestaat de mogelijkheid dat sommige nieuwe religieuze bewegingen inmiddels niet meer bestaan.

Onderhavig onderzoek heeft niet tot doel een overzicht van nieuwe religieuze bewegingen te genereren. Het beschrijft en inventariseert op voornamelijk kwalitatieve wijze de misstanden. Dit is op een uitvoerige wijze gedaan, zodat de lezer een goede indruk krijgt van wat er kan spelen in een nieuwe religieuze beweging. Mogelijk zijn, door de opzet van het empirische deel van het onderzoek, bepaalde sekten – bijvoorbeeld islamitische sekten – buiten beschouwing gebleven. In hoeverre de resultaten betrouwbaar en valide zijn, is moeilijk vast te stellen. Het gaat om een sterk afgebakende scope van het onderzoek, namelijk misstanden, die grotendeels terug zijn te voeren op de ervaringen en percepties van

mensen. De meeste informatie over de misstanden is afkomstig van voormalige sekteleiden en familieleden. Op de online vragenlijst en interviews hebben geen mensen gereageerd die op dat moment nog in een sekte zitten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat binnen het onderzoek is gezocht naar misstanden in sekten. Mensen die in een sekte zitten, zien de beweging waarvan zij deel uitmaken niet als sekte, ervaren geen misstanden of hebben geen behoefte gehad om die te melden. Een andere verklaring kan zijn dat de sociale druk binnen een sekte dermate groot is dat de leden niet naar buiten durven treden. Beide veronderstellingen zijn geen onderwerp geweest van het onderzoek. Het onderzoek heeft aanwijzingen opgeleverd die de conclusie rechtvaardigen dat de periode in de sekte niet voor iedereen negatief is, hoe afwijkend de levensstijl in de ogen van de buitenwereld (lees familie) ook kan zijn.¹

Het onderzoek is gebaseerd op de informatie afkomstig uit de diverse bronnen, waarbij niet aan waarheidsvinding is gedaan en/of hoor-wederhoor is toegepast. Dat betekent dat de verhalen van voormalige sekteleiden en familie als uitgangspunt zijn genomen, maar zeker niet kritiekloos. Hun ervaring en beleving hebben centraal gestaan. In een aantal gevallen kan de informatie worden geobjectiveerd, doordat er een uitvoerig proces-verbaal van de politie beschikbaar is of een uitspraak van een rechter. Daarnaast zijn er ook deskundigen geïnterviewd die de problematiek rond sekten wat meer op afstand kunnen bekijken.

7.2 Onderzoeksvragen en antwoorden

1. Wat is er in de literatuur bekend over:
 - Kenmerken en achtergronden van nieuwe religieuze bewegingen en de leden?

De schaarse en vooral gedateerde literatuur over de kenmerken en achtergronden van sekten en sekteleiden laat een zeer divers beeld zien. Veel onderzoek naar sekten kenmerkt zich door een casusgerichte benadering. De resultaten uit het ene onderzoek zijn daarmee niet per se van toepassing op een andere casus. Dit geldt voor het buitenland en ook voor de Nederlandse situatie. Nieuwe religieuze bewegingen zijn te beschouwen als een afsplitsing van een *mainstream* religieuze stroming. In algemene zin blijkt uit de literatuur dat redenen om zich aan te sluiten bij een beweging te maken hebben met zingevingsvraagstukken. Men vindt in de religieuze (of spirituele) beweging het antwoord op levensvragen. De volgelingen zijn meestal bekeerlingen (eerste generatie). De leeftijden en het opleidingsniveau lopen in de diverse studies uiteen. Kenmerkend is de rol van de leider die in de optiek van de volgelingen over bepaalde (charismatische) kwaliteiten beschikt. Zelf kunnen de leiders ook bepaalde gaven claimen. Volgelingen verlaten de sekte na verloop van tijd omdat zij andere behoeften hebben gekregen of vanwege de misstanden. Een deel van de voormalige leden ervaart na het uittreden psychische problemen, die te vergelijken zijn met de problemen die een echtscheiding met zich mee kunnen brengen.

- Misstanden die zich voordeden bij nieuwe religieuze bewegingen in andere Europese landen (Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk)?

In Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zijn in de loop van de tijd diverse overheidsonderzoeken uitgevoerd naar de sekteproblematiek, in het bijzonder naar de misstanden die er voorkomen. De uitgevoerde onderzoeken verschillen zowel qua methodologie, kwaliteit, definities als onderzoeksobject. De aanleiding voor een onderzoek kan bijvoorbeeld een reactie op een incident rond een bepaalde sekte zijn of een meer neutrale achtergrond hebben. In België is getracht een nationaal overzicht te produceren van ‘schadelijke sekten’ en in het Verenigd Koninkrijk staan de misstanden in een bepaalde beweging (Scientology) centraal. De inventarisatie van overheidsonderzoeken uit de omliggende landen hebben met elkaar gemeen dat er misstanden voorkomen. De wijze waarop die zijn benoemd, verschilt van concrete gedragingen zoals lichamelijk letsel, smaad, laster en schending van privacy, fraude, bedrog en (Frankrijk), ontvoering, manipulatie, misleiding en uitbuiting (België) tot meer abstractere formuleringen als verzet tegen de basiswaarden, moraliteit en sociale verplichtingen van de samenleving (Duitsland). De Raad van Europa heeft specifiek aandacht gevraagd voor misstanden waar kinderen bij betrokken zijn en die als ernstig aangemerkt.

- Instrumentarium voor recht en zorg in de ons omringende landen met betrekking tot nieuwe religieuze bewegingen?

Op grond van de bevinding dat er misstanden kunnen voorkomen in sekten hebben de ons omringende landen informatie- en adviescentra ingesteld, al dan niet (gedeeltelijk) gesubsidieerd door de overheid. Deze centra hebben primair een voorlichtende taak aan het publiek en overheidsinstellingen. Daarnaast biedt het informatiecentrum in België ook de mogelijkheid om mensen door te verwijzen naar hulpverleners. In lijn met het standpunt van de Raad van Europa zien Duitsland en het Verenigd Koninkrijk in de geconstateerde misstanden geen aanleiding om hun wet- en regelgeving specifiek voor sekten aan te passen. Vigerende regelgeving moet volstaan om misstanden aan te pakken. Dit ligt anders in Frankrijk en België. In België is sinds 2011 een wet van kracht die kwetsbare personen moet beschermen. Op grond van de Franse ‘Picard-wet’ uit 2001 kunnen organisaties die geestelijke destabilisatie als doel hebben of mensenrechten en vrijheden schenden, worden ontbonden. Voor beide landen geldt echter dat er, voor zover te achterhalen, nauwelijks rechtspraak is die betrekking heeft op sekten.

2. Wat zijn de kenmerken en achtergronden van sekten in Nederland vanaf WO II?
Het gaat hierbij om een typering van de sekten, de leiders en volgelingen

In totaal zijn er in het kader van dit onderzoek 84 sekten geïdentificeerd waar volgens de geraadpleegde bronnen, in het bijzonder de betrokkenen (voormalige leden en familie) misstanden hebben plaatsgevonden. De helft van deze 84 sekten heeft een christelijke signatuur. De overige zijn te typeren als Oosters, therapeutisch of educatief. Bij dergelijke sekten gaat het vooral om individuele ontwikkeling en ontplooiing. Het volgen van cursussen, workshops en coachingsgesprekken staat hierbij centraal. Sekten die geïnspireerd zijn op oosterse levensbeschouwing lijken in vergelijking met de jaren 60 – 80 van de vorige eeuw minder in aantal. De omvang van de sekten varieert van enkele leden tot een paar duizend. Voor zover bekend is het merendeel van de sekten relatief klein van omvang (minder dan 100 leden). Het gaat daarbij voornamelijk om volwassen leden met een gevarieerde opleidingsachtergrond.

Van misleidende rekruteringsstrategieën door sekten zijn in dit onderzoek geen aanwijzingen gevonden. Daarnaast lijken de leiders ook echt te geloven in hetgeen ze doen. Conform de literatuur zijn de sekteleiden in hun leven zoekend naar verdieping, zingeving, geestelijke groei et cetera. Uit onder meer de interviews komt naar voren dat zij zich op dat moment in een kwetsbare periode van hun leven kunnen bevinden, bijvoorbeeld door ziekte, echtscheiding of een partner die al in de sekte zit. Via via komen zij in aanraking met een sekte(leader) waardoor zij zich begrepen, erkend en gewaardeerd voelen. Dit wordt omschreven als het ‘warme bad’.

Ongeveer twee derde van de leiders is man. In een enkel geval treden duo's op als leiders. De sekteleiden dichtten allerlei kwaliteiten en gaven toe aan de leider. De leiders hebben onmiskenbaar bepaalde kwaliteiten, zoals een goede mensenkennis, uitstekende communicatieve vaardigheden en grondige kennis van religies en levensbeschouwingen. Dergelijke eigenschappen verschaffen de leider een zekere machtspositie die naar verloop van tijd kan ontaarden in misbruik in de breedste zin van het woord. Die machtspositie ontstaat niet in een vacuüm, maar is het product van de wisselwerking tussen volgelingen (die een leider willen en hem/haar op grond van de toegedichte eigenschappen op een voetstuk plaatsen) en de leider. De leider heeft de volgelingen nodig om zijn/haar boodschap te verkondigen en hem/haar te bevestigen in de leiderschapsrol. In de loop van de tijd kan dat ontaarden in een parasitaire houding van de leider jegens de volgelingen.

De redenen die betrokkenen geven om na verloop van tijd (variërend van een half jaar tot 20 jaar) de sekte te verlaten, zijn divers, zoals onvrede, verhuizing of overstap naar een andere groep. In dit onderzoek gaat het vooral om de misstanden waardoor leden de sekte verlaten.

Sommige respondenten nuanceren dat door te stellen dat met name de eerste periode in de beweging positief en prettig is ervaren. Het is vaak een cumulatie van negatieve ervaringen die er uiteindelijk toe leidt dat leden de sekte verlaten. Het toetreden tot en uittreden uit een beweging – ongeacht welke – kan worden beschouwd als een kosten-batenafweging. Aan het begin van hun sektetijd zijn de baten hoog, voor sommigen zullen die hoger blijven dan de lasten, voor sommige overstijgen de kosten de baten op den duur. Dat is het moment waarop zij de sekte verlaten. Diverse voormalige sekteleiden kampen, ook blijkt de literatuur, na uittreding met psychische problemen en zoeken daarvoor hulp. Het gaat dan onder meer om emotionele instabiliteit, moeite om te functioneren in de reguliere maatschappij en zingevingsproblemen. Het is niet duidelijk of die problemen zijn ontstaan door hun verblijf in de sekte of voordien al hebben gespeeld.

Inventarisatie misstanden

3. Welke soort misstanden deden zich de afgelopen twintig jaar in Nederland bij sekten voor en hoe kunnen die misstanden worden geëuid?

De misstanden zijn mede op basis van de literatuur onderverdeeld in overtredingen van de wet (criminologisch) en misstanden die betrekking hebben op psychologische processen (bijvoorbeeld isolatie van de buitenwereld). Deze dichotomie is gebruikt als middel om de misstanden te rubriceren en te beschrijven. In de praktijk kan het onderscheid minder scherp zijn doordat bepaalde psychologische misstanden ook een wetsovertreding kunnen inhouden.

In Nederland bestaan vermoedelijk vele sekten. In dit onderzoek is gezocht naar sekten waarin misstanden plaatsvonden. Meer de helft van de gevonden sekten (46/84) wordt door betrokkenen in verband gebracht met een of meer strafbare feiten. Bij deze criminologische misstanden gaat het vaak om seksueel misbruik van kinderen of volwassenen. Het gaat hierbij om unieke misstanden. Dat zegt niets over de frequentie (seksueel misbruik kan lang duren en meer slachtoffers kennen) en over de ernst van de misstanden. Andere strafbare feiten zijn onder meer mishandeling, bedreiging, fraude en uitbuiting. Deze misstanden zijn op die manier naar voren gekomen in de geraadpleegde bronnen of als zodanig gelabeld door de respondenten en onderzoekers. Daarnaast speelde in een sekte een moord en in een andere sekte is sprake geweest van een moordaanslag. In slechts een enkel geval kan de informatie worden geobjectiveerd door middel van politie-informatie of een rechterlijke uitspraak. Met andere woorden, er komen volgens de betrokkenen strafbare feiten voor in sekten, maar die zijn niet bij de politie bekend. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat mensen geen aangifte willen of durven doen.

In bijna alle gevonden sekten waarin misstanden plaatsvinden, komen volgens betrokkenen psychologische misstanden voor. Het betreft een breed scala aan gedragingen die vooral in

de interviews met voormalige leden en familieleden zijn genoemd en in de vragenlijsten. Er zijn veel voorbeelden gegeven van psychologische misstanden, zoals het afgeven van geld en goederen, sociale isolatie, verlies van identiteit, verrichten van 'vrijwilligerswerk' en onthouding van noodzakelijke medicatie. De gegeven voorbeelden duiden er volgens betrokkenen op dat zij dingen hebben gedaan of juist nagelaten die – achteraf – tegen hun principes en/of overtuigingen indruisen. Zij zijn hiertoe overgegaan als gevolg van wat zij "*hersenspoeling*" noemen of begrippen die daaraan verwant zijn ('geestelijke indoctrinatie en manipulatie').

Wat er in sekten gebeurt, is grotendeels te verklaren met sociaalpsychologische processen, zoals groepsdruk, wij-zijdenken en conformeren aan wat de leider zegt. Dergelijke processen zijn herhaaldelijk in wetenschappelijke experimenten vastgesteld en hebben geen bovennatuurlijk of vaag karakter. Sociaalpsychologisch onderzoek naar dergelijke mechanismen laat bovendien zien dat groepsgedrag niets te maken heeft met de psychische labiliteit van de deelnemers. Het is een bekend verschijnsel dat mensen – in bepaalde omstandigheden een leider kunnen volgen en daarbij – tijdelijk – hun eigen waarden en normen overboord zetten. In bepaalde sekten, waar mensen een tamelijk geïsoleerd bestaan leiden ten opzichte van de samenleving, kan dit verschijnsel zich in versterkte mate voordoen. Voor familieleden kunnen dit zorgelijke situaties zijn. Voor de personen in kwestie is dat echter de vraag op het moment dat zij nog in de sekte zitten. Pas achteraf kunnen zij afstand nemen van wat ze hebben meegemaakt en bepaalde situaties of gebeurtenissen als misstand ervaren, soms met alle gevoelens van schuld, schaamte of spijt van dien. Een voorbeeld van een misstand is het afstaan van geld aan de sekte(leider). Soms gaat het daarbij om grote bedragen. Deze misstand wordt in verband gebracht met 50 sekten. Het afstaan van geld (in de vorm van de verplichte tienden of het volgen van veel en dure cursussen) gebeurt ten tijde van het sektebestaan. Het gebeurt omdat het erbij hoort, bijvoorbeeld omdat de sekteleiders moeten worden onderhouden in het dagelijkse levensonderhoud, het gebouw opgeknapt, materialen aangeschaft en reizen gemaakt. Na uittreding voelen ex-sekteleden zich bedrogen, misleid of onder druk gezet, omdat zij vanuit dat nieuwe perspectief (hun leven buiten de sekte) voor die doeleinden nooit geld zouden hebben gegeven. Er is een rechtszaak bekend waar de burgerrechter een beroep op 'druk van de leider' deels heeft gehonoreerd. In het vonnis is ook het eigen aandeel in de ontstane situatie van het voormalige sektelid meegerekend. De strafrechter heeft daarom een beroep op het wetsartikel 'strafbare dwang' niet gehonoreerd.

Gelet op de reikwijdte van het onderzoek – misstanden in de afgelopen 20 jaar bij nieuwe religieuze bewegingen die na WOII in Nederland zijn opgekomen – kan in overeenstemming met eerder onderzoek in Nederland uit de jaren 80 van de vorige eeuw de conclusie worden getrokken dat de geconstateerde problematiek geen gevaar voor de rechtsorde of volksgezondheid oplevert. Sekten ontstaan en functioneren vaak in de marges van de samenleving. In die context moet de problematiek ook worden gezien: op macroniveau zijn

de gevonden misstanden van bescheiden omvang. Op individueel niveau – namelijk dat van de (voormalige) sekteleiden en hun familie – kan er wel degelijk sprake zijn van schrijnende situaties. In dergelijke gevallen moet het instrumentarium voor recht en zorg voorhanden en toereikend zijn.

4. In hoeverre spelen er in Nederland dezelfde misstanden met betrekking tot nieuwe religieuze bewegingen als in de landen om ons heen?

De beschreven misstanden in dit onderzoek wijken qua aard in grote lijnen niet af van de misstanden zoals die in de buitenlandse en oudere Nederlandse literatuur worden genoemd. Belangrijke uitzonderingen betreffen onder meer de collectieve zelfmoorden in Jonestown en de gifgasaanval door een sekte in Japan uit de vorige eeuw. Van dergelijke collectieve misstanden is in Nederland geen sprake. De terminologie in het buitenland wijkt wel af, maar komt in de kern op hetzelfde neer (bijvoorbeeld geestelijke manipulatie en indoctrinatie heeft grote overeenkomsten met wat er in Frankrijk wordt aangeduid met geestelijke destabilisatie).

5. Welke redenen kunnen worden gegeven voor de aangetroffen verschillen/overeenkomsten tussen Nederland en de ons omringende landen?

Het onderzoek, zoals dat thans in Nederland is uitgevoerd, heeft veel overeenkomsten met de studies in België en Duitsland, omdat (ook) de ervaringen van voormalige leden en familie in het onderzoek zijn betrokken. In Frankrijk ligt de nadruk meer op rechterlijke uitspraken en wetenschappelijke publicaties.

Instrumentarium

6. Welke mogelijkheden biedt het Nederlandse recht om de verschillende misstanden bij sekten tegen te gaan? Het gaat hierbij om de mogelijkheden van de relevante rechtsgebieden en de resultaten die het toegepaste recht opleverde.

Het instrumentarium ten aanzien van het recht biedt volgens de deskundigen voldoende mogelijkheden om misstanden aan te pakken. Als er sprake is van strafbare feiten volstaat het Wetboek van Strafrecht. In het bijzonder kan de bepaling van de strafbare dwang (artikel 284) van belang zijn. Dit is een bepaling met een brede strekking, die weinig bekendheid geniet en – mogelijk om die reden – ook weinig wordt toegepast in de praktijk. Het artikel zou – in theorie – kunnen fungeren als vangnet voor die misstanden die voornamelijk een psychologische component hebben, maar de bewijslast is groot. In relatie tot de sekteproblematiek en het voornoemde wetsartikel is er vrijwel geen jurisprudentie. Overigens is er ook op de andere rechtsgebieden vrijwel geen rechtspraak voorhanden op basis waarvan de naar voren gebrachte misstanden in juridisch opzicht nader zijn af te bakenen.

De betrokkenen (voormalige sekteleiden en familie) pleiten voor een vergelijkbare wetsbepaling als in België en Frankrijk. Het betreft een algemene, strafrechtelijke bepaling die kwetsbare personen moet beschermen. Hieronder zouden ook personen kunnen worden geschaard die in psychologisch opzicht kwetsbaar zijn. Het is vooralsnog niet duidelijk wat de effect is van deze regeling specifiek voor de sekteproblematiek. Onder andere vanwege de korte looptijd van de Belgische wet zijn rechterlijke uitspraken niet/nauwelijks te vinden. Deskundigen in Nederland twijfelen aan de toepasbaarheid van het artikel op de sekteproblematiek, omdat de kwetsbaarheid achteraf erg moeilijk valt aan te tonen (het gaat om volwassen mensen die vrijwillig in een beweging stappen). Van het verbieden van sekten, zoals dat in Frankrijk van toepassing is, valt weinig te verwachten. Het is in strijd met de godsdienstvrijheid en zou te veel (bewijs)problemen in de praktijk opleveren.

Aanscherping van het rechtspersonenrecht in relatie tot kerkgenootschappen (een zeer beperkt aantal sekten is voor zover bekend kerkgenootschap) wordt als onwenselijk beschouwd vanwege de scheiding tussen staat en godsdienst. Of kerkgenootschappen ook mogen worden ontbonden als rechtspersoon als zij in strijd met de wet of goede zeden handelen, is momenteel onderwerp van wetenschappelijk debat.

Civielrechtelijke beschermingsmogelijkheden zijn volgens de deskundigen toereikend om misstanden die in sekten (kunnen) spelen aanhangig te maken. Het gaat hierbij vooral om theoretische mogelijkheden (zoals ondercuratelestelling en onrechtmatige daad) want praktijkvoorbeelden zijn er – op een enkele zaak na – niet. De kwestie is dat voormalige sekteleiden of familie weinig tot geen gebruik maken van de beschikbare rechtsmogelijkheden. Gevoelens van schaamte of de tijd in de sekte eenvoudigweg willen vergeten, spelen hierin een rol. Het voeren van een procedure vergt tijd, energie en geld, en de opbrengsten zijn onzeker. Voor degenen die nog in een sekte zitten en te maken hebben met strafbare feiten kan de stap naar de politie te groot zijn vanwege angst of loyaliteit jegens de groepsleden en/of leider. Een lage verwachting ten aanzien van de affiniteit en betrokkenheid van de professionals bij het onderwerp sekte kan dan extra belemmerend werken.

Enkele sekten waarover misstanden zijn gerapporteerd (23/84) hebben de ANBI-status. Dat impliceert onder meer dat zij fiscale voordelen genieten van de inkomsten. Een voorwaarde is dat het doel en de feitelijke werkzaamheden van de organisatie voor 90 procent of meer een algemeen belang dienen. De Belastingdienst heeft de bevoegdheid om dit te controleren. Een eventuele aanscherping moet zich dan in elk geval niet specifiek richten op sekten, dit in verband met de rechtsongelijkheid. De algemene lijn is echter dat de overheid zich terughoudend moet opstellen, maar in de praktijk vinger aan de pols kan houden. Zo kan zij organisaties verplicht stellen een onafhankelijke accountant in te huren, die inzage kan bieden in de financiële positie van de organisatie.

7. Welke voorzieningen bieden zorg en hulpverlening (regulier en alternatief) in het oplossen van problemen van (ex-)sekteleden en wat valt te zeggen over de resultaten?

De reguliere voorzieningen zijn onder te verdelen in de nuldelijnsvoorziening zoals Korrelatie. Korrelatie is een laagdrempelige voorziening die een luisterend oor biedt aan mensen met allerhande problemen en zo nodig doorverwijst naar verdere zorg en hulp. Sinds eind 2012 is er ook het informatiepunt Sektesignaal waar mensen vertrouwelijke gesprekken kunnen voeren met medewerkers van Meld Misdaad Anoniem. Voor de eerste- en tweedelijnsvoorzieningen geldt dat er een ruim aanbod is van hulp. Die hulp varieert van maatschappelijk werk voor psychosociale problemen tot instellingen van de GGZ voor mensen met psychische stoornissen. Daarnaast is er een commercieel aanbod (*exit counseling*) dat (voormalige) leden en familie informeert en adviseert hoe om te gaan met (mensen die in) sekten (zitten). Ook is er een circuit van alternatieve hulpverleners (bijvoorbeeld haptonoom) waar men een beroep op kan doen. Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming hebben in enkele zaken een rol gespeeld. Kinderen van een van de ouders verbleven in een sekte en zij zouden daar naar de mening van de achterblijvende ouder schade oplopen.

Over de resultaten van de hulpverlening aan (voormalige) sekteleden en familie is op basis van het uitgevoerde onderzoek geen eenduidige conclusie te trekken. Het is niet duidelijk in hoeverre bepaalde problemen waarvoor men hulp heeft gezocht na het verlaten van de sekte mogelijk voor die tijd al speelden. Afgaande op de verhalen van de voormalige leden kan worden gesteld dat een aantal zijn leven naar eigen zeggen weer op de rit heeft, dankzij hulp van bijvoorbeeld een therapeut. Sommigen hebben een lange behandeling nodig, voor anderen volstaan enkele gesprekken. Voor zo ver na te gaan, heeft een enkele respondent ten tijde van het interview nog problemen.

8. Welke problemen of misstanden met betrekking tot nieuwe religieuze bewegingen worden met het bestaande recht en het huidige zorgaanbod niet opgelost en zijn zodanig ernstig dat moet worden overwogen het bestaande instrumentarium aan te passen of aan te vullen?

Het grootste punt is dat ex-leden en familieleden niet altijd goed weten waar ze naartoe moeten met hun meldingen of problemen. Ze zien de politie niet als de juiste instantie voor een hulpvraag, maar bij de reguliere hulpverlening weten zij niet bij welke instantie zij moeten zijn. Dat laat onverlet dat er binnen de politie ook aan deskundigheidsbevordering kan worden gedaan waar het gaat om sekteproblematiek, bijvoorbeeld via het politiekennet. De moeilijke vindbaarheid van deskundigen of hulpverleners binnen de reguliere

zorg- en hulpverlening zorgt ervoor dat er een mogelijkheid ontstaat voor een commercieel aanbod. Ex-leden en familieleden geven aan dat de zorg- en hulpverlening zichtbaarder moet worden, zodat zij beter weten waar zij terecht kunnen wanneer ze hulp zoeken.

Het onderzoek maakt duidelijk dat als de voormalige leden gebruikmaken van reguliere hulpverlening zij zich vaak niet begrepen (en dus geholpen) voelen. Zij vinden dat er te weinig kennis en deskundigheid is bij professionals. Zo voelen zich soms niet serieus genomen of merken anderszins dat instanties weinig affiniteit hebben met de sektegerelateerde problematiek. Sommige ex-leden zoeken echter geen hulp, uit schaamte of omdat ze hun sektetijd willen vergeten. Het belangrijkste knelpunt in het hulpaanbod is voor hen dat de hulpverleners – in hun optiek – weinig *feeling* hebben met de problemen die te maken hebben met sekten. Dat geldt naar de mening van de achterblijvende ouders ook voor de gevallen waarin sprake is van kinderen in een sekte. Sommige voormalige sekteleiden ondernemen een zoektocht naar de hulpverlener met wie zij wel een klik hebben. In diverse gevallen betreft dat vrijgevestigde therapeuten met affiniteit/ervaring met sektegerelateerde problemen en hulpverleners uit het alternatieve circuit.

De deskundigen stellen dat de problematiek rond sekten een weinig voorkomend verschijnsel is binnen de bestaande hulpvragen. In beginsel moet het bestaande hulpaanbod voldoende toereikend zijn om tegemoet te komen aan de hulpvragen van de voormalige sekteleiden. Om die redenen achten de deskundigen specifieke voorzieningen niet nodig. De aspecten van kennis en *knowhow* wat betreft sekte(problematiek) komen ook terug in de interviews met de deskundigen. Omdat het een weinig voorkomend probleem is voor instanties, hebben zij in feite ook weinig gelegenheid om ervaring op te doen met uitgetreden sekteleiden of met kinderen die in een sekte verblijven. Een belangrijke vraag hierbij is in hoeverre de problematiek rond sekten dermate specifiek is dat bijvoorbeeld aanvullende scholing van professionals nodig is. Van professionals (zowel op het gebied van recht als zorg) mag worden verwacht dat zij maatwerk leveren; dat behoort bij hun taak en verantwoordelijkheid. Onder maatwerk kan in dit verband worden verstaan dat de hulpverleners ‘de taal’ spreken of in elk geval kunnen verstaan waarin (voormalige) sekteleiden zich uitdrukken. Maatwerk vereist dat religieuze aspecten van de problematiek niet worden gebagatelliseerd, maar worden erkend en herkend. Het is van belang dat er binnen de hulpverlening meer alertheid voor deze problematiek ontstaat.

Een professionele attitude en alertheid ten opzichte van problemen in een religieuze context staan niet haaks op de mening van deskundigen dat de problematiek van uitgetreden sekteleiden niet wezenlijk afwijkt van de problemen van mensen in andere contexten (bijvoorbeeld een disfunctioneel gezin, rouw na verlies van een dierbare of problemen na een echtscheiding). Wel wordt erkend dat de problematiek rond sekten – zeker als er kinderen

in het spel zijn – ingewikkeld kan zijn. Niettemin zouden reguliere voorzieningen moeten volstaan. Bekendheid en affiniteit met nieuwe religieuze bewegingen kunnen professionals in staat stellen om de belevingswereld van de hulpvragers beter te begrijpen en daardoor beter de hulpvragen van de cliënt te vertalen.

Deskundigen, voormalige sekteleiden en familieleden zijn het erover eens dat er behoefte is aan een neutraal instituut of steunpunt waar burgers informatie kunnen verkrijgen over sekten en misstanden die zich daarbinnen (kunnen) afspeelen. Hiermee verband houdend, wordt aangegeven dat voormalige sekteleiden en familie de behoefte hebben aan een meldpunt waar ze eventuele misstanden kunnen melden en dat hen verder helpt richting de juiste hulpverlening. Een belangrijke nevenfunctie van een dergelijk instituut is dat burgers een gehoor vinden voor hun verhaal en dat zij zich serieus genomen voelen.² De verschillende behoeften (informatie, melding, doorverwijzing, luisterend oor) kunnen uiteraard in één instantie worden geïntegreerd.

Eindnoten

1. De onderzoekers hebben vanuit diverse bewegingen de uitnodiging gehad om ‘eens te komen kijken hoe het eraan toe gaat’ met als bedoeling te laten zien dat er geen misstanden plaatsvinden en de volgelingen geen problemen ervaren. Op die uitnodigingen is niet ingegaan vanwege de gekozen onderzoeksmethodologie.
2. Uit een eerste inventarisatie van de meldingen bij Meld Misdaad Anoniem bleek dat twee derde van de bellers voldoende heeft aan een ‘luisterend oor’ (maart 2013).

Epiloog

Dit onderzoek heeft ongeveer een jaar geduurd. De opdracht van het Ministerie van Veiligheid en Justitie was om onderzoek te doen naar misstanden in sekten en de toereikendheid van het instrumentarium. Een verkenning van de literatuur maakte duidelijk dat het begrip ‘sekten’ in de wetenschap geen eenduidige definiëring kent. Sterker: het is een onderwerp waarover soms felle debatten worden gevoerd. Dat komt mede door de negatieve connotatie die aan de term ‘sekten’ hangt. In wetenschappelijke publicaties wordt daarom ook het neutralere begrip ‘nieuwe religieuze bewegingen’ gebruikt. Dat laat onverlet dat in de volksmond sekten een gangbaar begrip is; iedereen heeft daar beelden bij. Om die reden hebben wij in dit onderzoek ook gesproken van sekten zonder dit exact te definiëren. De definitiekwestie is overigens een interessante (godsdiensociologische) discussie, maar die valt buiten bestek van onderhavige rapportage.

De vraagstelling en de aanpak van dit onderzoek hebben ertoe geleid dat er uitsluitend naar nieuwe religieuze bewegingen is gekeken waar ‘wat aan de hand is (geweest)’. Dat levert op voorhand een selectie op van het totaal aantal religieuze bewegingen in Nederland. Er zijn 84 sekten gevonden waar blijkens diverse bronnen misstanden hebben plaatsgevonden, maar die bevinding mag zeker niet worden gegeneraliseerd naar alle religieuze bewegingen. Ofschoon het onderzoek zich daar niet op heeft gericht, zijn er ongetwijfeld veel mensen die hun geluk hebben gevonden in dergelijke (geloofs)gemeenschappen en in het geheel geen misstanden ervaren.

De verhalen van de voormalige sekteleiden en familieleden die we hebben gesproken voor dit onderzoek waren vaak indrukwekkend. Zij hebben een heftige tijd meegemaakt en voelden zich daarin alleen staan. Zij waren blij te vernemen dat er vanuit de overheid nu – eindelijk – weer aandacht kwam voor de sekteproblematiek. Als onderzoekers hebben we getracht recht te doen aan de verhalen en ervaringen van de respondenten. Zij komen uitgebreid aan het woord in deze rapportage. Tegelijkertijd hebben we getracht die informatie te wegen door de verhalen meer op een afstand beschouwen, te reflecteren op wat er aan de hand is geweest en hoe dat mogelijk is te verklaren. Wij hopen dat de respondenten zich hierdoor niet te kort gedaan voelen.

De onderzoekers

Samenvatting,
geraadpleegde bronnen
en bijlagen

Samenvatting

Hoewel het onderwerp sekten regelmatig in het nieuws verschijnt, dateert het laatste uitgebreide onderzoek dat in Nederland is uitgevoerd uit het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw. Een uitzending van *Undercover in Nederland* over de sekte *Miracle of Love* doet in 2011 veel stof opwaaien. De minister constateert evenwel dat er geen strafbare feiten zijn vastgesteld. Diverse Kamerleden hebben er na het zien van de uitzending bij de minister op aangedrongen om een onderzoek te laten uitvoeren naar de misstanden in sekten. Daarbij moet gefocust worden op de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg, omdat er geen actueel beeld is van de stand van zaken rondom sekten en de aanpak van misstanden in Nederland.

Over wat precies een sekte is, bestaat veel discussie, met name vanwege de negatieve connotatie. Om die reden wordt ook wel de term nieuwe religieuze beweging gebruikt. Nieuwe religieuze bewegingen kenmerken zich door de volgende elementen: een groep mensen, die een leider is gevolgd/volgt, die een eigen, herkenbare religieuze/spirituele ideologie heeft en van recente datum is (vanaf WO II). Misstanden zijn onderverdeeld in criminologische (mogelijke overtreding van de wet) en psychologische.

Methoden van onderzoek

Er is in dit onderzoek sprake van een multimethodenaanpak. Dat wil zeggen dat op basis van verschillende bronnen informatie is vergaard. Het betreft: literatuurstudie, vragenlijsten, interviews, analyse van politieregistraties, rechtspraak, LexisNexisberichten, internet-fora en meldingen aan Meld Misdaad Anoniem.

De misstanden zijn als zodanig benoemd door mensen die de misstanden op deze manier hebben ervaren. Daar zit per definitie een subjectief element in. Het aantal personen dat heeft gereageerd en nog in een sekte zit, is vrijwel nihil. Onder meer Wilson (1994) waarschuwt voor het te zwaar leunen op de verklaringen van ex-sekteleden. In dit onderzoek is gebruikgemaakt van meerdere informatiebronnen, waardoor de verhalen van ex-sekteleden niet de enige bron vormen. Bovendien is in de interviews uitgebreid en kritisch ingegaan op de genoemde misstanden. Het onderzoek heeft niet tot doel een representatief beeld te schetsen van sekten in Nederland en van de omvang van de misstanden.

Nieuwe religieuze bewegingen in de literatuur

Nieuwe religieuze bewegingen ontstaan als afsplitsing van een bestaande religieuze stroming of spontaan door de leer van een charismatische leider. De verhouding tussen nieuwe religieuze bewegingen en de samenleving varieert per nieuwe religieuze beweging. Daarbij spelen de media een cruciale rol in de (vaak negatieve) beeldvorming over sekten. Er komen blijkens oudere studies misstanden voor in dergelijke bewegingen, maar niet in die mate zoals vaak wordt gesuggereerd. De omvang van een sekte kan variëren van drie tot duizenden leden en ook de achtergronden van de leden zijn divers. Een gemeenschappelijk kenmerk van sekten is charismatisch leiderschap. De leider heeft volgens betrokkenen een persoonlijke binding met zijn volgelingen en vaak ook met God of een spiritueel opperwezen. Er zijn verschillende redenen te noemen waarom mensen tot een sekte toetreden. Zo voelen personen zich aangetrokken tot een sekte die aansluit bij hun eigen opvattingen. Een sekte kan zingeving, geestelijke groei en antwoorden op religieuze vraagstukken bieden en dienen als familie door het warme onthaal en de geborgenheid en veiligheid die zij volgelingen bieden. Uittreding gebeurt ook om diverse redenen. Zo worden beklemming, dwang, oppervlakkigheid, willekeur, isolatie, niet-toegestane relaties en een gebrek aan openheid als redenen genoemd. Uit onderzoeken uit de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw blijkt dat de mentale gezondheid van sekteleiden niet direct aanleiding geeft tot zorg. Een groot deel van de ex-leden kijkt redelijk positief terug op zijn tijd in de sekte. Toch houden sommige leden die uittreden uit een sekte er problemen aan over. Zij zijn boos, verdrietig, schamen zich of voelen zich schuldig of angstig.

Sekten, leiders en volgelingen

In het empirische deel van het onderzoek zijn 84 sekten geïnventariseerd die in verband zijn gebracht met misstanden. Het is onbekend hoeveel sekten er in totaal in Nederland zijn, geschat wordt dat dit er enkele honderden zijn. Het onderzoek gaat over misstanden en richt zich niet op het inventariseren van sekten in Nederland. De helft van de sekten heeft een religieuze, christelijke grondslag. De andere sekten zijn meer spiritueel geïntereerd. Zo'n driekwart van de gevonden sekten, waarvan het aantal volgelingen bekend is, heeft een ledental van maximaal honderd.

Uit de verschillende bronnen komt naar voren dat er bij de vorming van een sekte sprake kan zijn van een dynamisch proces tussen de leider en potentiële volgelingen. De sekte, soms specifiek de sekteleider, is op zoek naar leden en de volgeling is op zoek naar identiteit, warmte, zingeving of 'iets'. Uit de interviews blijkt dat verschillende personen voor het eerst met een sekte in aanraking komen via familieleden, vrienden, collega's, coachingsprogramma's, cursussen, lezingen, opleidingen of zijn doorverwezen door (reguliere) hulpverlening of arts. Zowel deskundigen als ex-leden noemen dat het gevoel van het warme bad een belangrijke rol speelt bij de eerste kennismaking.

Ongeveer twee derde van de sekteleiders is mannelijk. De termen gave, talent of charisma komen regelmatig in de interviews naar voren. De leiders zijn verbaal sterk, hebben een

bepaalde aantrekkingskracht en lijken goed in staat een persoonlijke binding met de volgelinge te creëren. Het toe-eigenen van een machtspositie, deze positie ook toegekend krijgen van de volgelingen en het aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, lijken belangrijke componenten voor het ontstaan van misstanden.

Bij twee derde van de geïnventariseerde sekten is de verhouding man/vrouw gelijk. Bij een vijftal sekten zijn er iets meer vrouwen dan mannen en bij een tweetal sekten zijn er iets meer mannen dan vrouwen. Sekten die volledig uit mannen bestaan, zijn niet naar voren gekomen. Wel zijn er vijf sekten die volledig uit vrouwen bestaan.

Het gros van de volgelingen van de gevonden sekten lijkt uit eerstegeneratievolgelingen te bestaan. Tweedegeneratievolgelingen komen voornamelijk voor bij christelijke sekten. De leeftijden en het opleidingsniveau van de leden verschillen per sekte. Uit de geraadpleegde bronnen komt naar voren dat de volgelingen vaak als zoekend, kwetsbaar en dienstbaar/afhankelijk getypeerd worden. Mogelijk maakt dit hen ontvankelijk voor het toetreden tot een sekte.

De afstand tussen sekteleider en volgeling of de tijd die de volgeling doorbrengt binnen de sekte kan uiteenlopen. Zo kunnen er wekelijkse bijeenkomsten plaatsvinden, maar is het ook mogelijk dat de volgelingen met hun leider in een commune wonen.

Uit de interviews met de respondenten komen grofweg twee manieren naar voren over hoe een volgeling de sekte kan verlaten: uittreding en uitstoting. Bij uittreding verlaat het sekte-lid op, min of meer, vrijwillige basis de sekte. Bij uitstoting gebeurt dit door druk van de leider of andere volgelingen. De geïnterviewde sekteleiden kijken bijna allen terug op een vervelende periode in de sekte. Verschillende voormalige sekteleiden kampen met psychische ongemakken of problemen na hun uittreding. Bijna alle uitgetreden volgelingen zoeken hiervoor (professionele) hulp. De respondenten, en dan met name de voormalige volgelingen, zien de leider als de belangrijkste persoon in de sekte die de misstanden pleegde. De toetreding tot en uittreding uit een beweging kunnen worden beschouwd in termen van een kosten-batenafweging. Aan het begin van hun sekte-tijd zijn de baten hoog, voor sommigen zullen die hoger blijven dan de lasten, voor sommige overstijgen de kosten de baten op den duur. Dat is het moment waarop zij de sekte verlaten.

Misstanden

Uit de geraadpleegde bronnen, met name de informatie van voormalige leden en familieleden, komen diverse misstanden naar voren die wijzen op een (mogelijke) overtreding van de strafwet (46 van de 84 gevonden sekten waarover misstanden zijn gerapporteerd worden hiermee in verband gebracht). Deze criminologische misstanden hebben betrekking op verschillende feiten. Slechts een zeer beperkt aantal zaken (moord, ontvoering) kan beter geobjectiveerd worden, doordat er bijvoorbeeld politieregistraties van zijn en de politie onderzoek heeft verricht. Een groot deel van de informatie over misstanden is terug te voeren op het subjectieve belevingsaspect van de respondent (meestal het ex-lid). Het meest voorkomend (in 22 van de 84 geïnventariseerde sekten) is seksueel misbruik. Dat kan

om kinderen en volwassenen gaan. Verder worden mishandeling en bedreiging/intimidatie genoemd. Deze misstanden worden in verband gebracht met diverse sekten (respectievelijk 14 en 13 gevonden sekten) voor. In zes sekten zou volgens betrokkenen sprake zijn van het onttrekken van kinderen aan het ouderlijke gezag. Andere strafbare feiten, zoals economische uitbuiting, fraude en vrijheidsberoving worden een enkele maal genoemd in de bronnen. Een moord en moordaanslag speelden in twee sekten.

Vrijwel alle sekten (76/84) waarover misstanden zijn gerapporteerd, worden volgens de geraadpleegde bronnen geassocieerd met psychologische misstanden. In acht sekten zijn alleen criminologische misstanden gemeld. Dat hoeft overigens niet te betekenen dat er geen psychologische misstanden plaatsvinden, alleen is daarover geen informatie gevonden. Volgens de respondenten zijn de sekteleiden ‘gehersenspoeld’, geestelijk gemanipuleerd (door de leider) waardoor zij zich op een bepaalde manier hebben gedragen die – naar zij achteraf zeggen – indruist tegen hun principes. In de interviews en vragenlijsten zijn veel voorbeelden van psychologische misstanden genoemd, zoals het onder druk van de groep of leider geld geven aan de sekte(leider) of veel geld moeten betalen voor allerlei cursussen. Sommige sekteleiden hebben geen privéleven meer, mogen geen eigen mening hebben en raken op den duur geïsoleerd van hun familie. Andere voorbeelden zijn dat er inbreuk wordt gemaakt op bestaande relaties en dat de leden hun eigen identiteit moeten opgeven. De voorbeelden staan niet op zichzelf, maar hangen met elkaar samen en zijn terug te voeren op de psychologische mechanismen die in groepen kunnen spelen. Dit zal zeker gelden voor groepen die in grote mate naar binnen zijn gericht en weinig te maken willen hebben met de samenleving.

Deskundigen die zijn geïnterviewd over de misstanden vinden dat de overheid (politie en OM) in geval van overtredingen van de wet – in het bijzonder het Wetboek van Strafrecht – moet reageren. De meningen ten aanzien van de psychologische misstanden zijn echter verdeeld. Er zijn deskundigen die niet spreken van psychologische misstanden omdat ex-leden hun tijd in de sekte vaak pas achteraf negatief waarderen. Het aspect vrijwilligheid speelt hierbij een rol. Andere deskundigen merken de psychologische misstanden wel als kwalijk aan. Zij worden in hun werk geconfronteerd met uitgetreden leden die psychische problemen hebben. Een aantal deskundigen neemt een tussenpositie in. Zij (h)erkennen weliswaar de ernst van psychologische misstanden, maar vanwege de godsdienstvrijheid zien ze geen rol weggelegd voor de overheid om strafrechtelijk in te grijpen.

Instrumentarium voor recht en zorg

De voormalige leden en familieleden gaan niet altijd naar de politie als zij misstanden hebben ervaren. Schaamte is daarvoor een reden, maar ook de verwachting dat de politie weinig kan doen aan de psychologische misstanden of omdat de feiten zijn verjaard. In enkele gevallen van strafbare feiten heeft de politie wel opgetreden. De respondenten zien

een taak weggelegd voor de belastingdienst om het misbruik van de ANBI-status door sommige sekten aan te pakken. Zij vinden bovendien dat de kennis van de medewerkers van bijvoorbeeld de Raad voor de Kinderbescherming of Bureau Jeugdzorg tekortschiet als het gaat om sekten. De uitgetreden leden zoeken niet altijd hulp, omdat zij instanties wantrouwen of de tijd in de sekte gewoon willen vergeten. Degenen die hulp zoeken bij bijvoorbeeld maatschappelijk werk of een psycholoog merken dat hun problemen niet altijd serieus worden genomen of erkend. Zij missen deskundigheid en affiniteit bij de hulpverleners en ondernemen soms een lange zoektocht alvorens zij een hulpverlener treffen met wie zij wel een klik hebben. Er is behoefte aan een centraal informatie- en meldpunt waar burgers terecht kunnen in geval van vragen over sekten of waar zij hun eigen ervaringen kwijt kunnen.

Volgens de geïnterviewde deskundigen zijn er op strafrechtelijk gebied voldoende beschermingsmogelijkheden om strafbare feiten tegen te gaan. Artikel 284 (strafbare dwang) kent weinig bekendheid en zou kunnen worden toegepast in geval van psychologische misstanden, al achten de deskundigen de kans van slagen niet groot. Sommige deskundigen vinden een extra bepaling die kwetsbare personen beschermt (in algemene zin), zoals in België van kracht is, het overwegen waard. Het – achteraf – aantonen van de kwetsbaarheid is echter moeilijk te bewijzen. De mogelijkheden binnen het civiele recht om kinderen en volwassenen te beschermen en financiële misstanden aan te pakken, worden als toereikend beschouwd. Strengere eisen aan kerkgenootschappen worden omwille van de scheiding tussen kerk en staat en de geringe omvang van de sekteproblematiek als niet-opportuun aangemerkt. Een te overwegen optie is de monitoring van de instellingen met een ANBI-status. In algemene zin zijn de geïnterviewde deskundigen het erover eens dat het instrumentarium voor zorg toereikend is voor de misstanden die mensen in sekten ervaren. Slachtoffers van misdrijven kunnen een beroep doen op Slachtofferhulp. Met Korrelatie is voorzien in een breed toegankelijke ‘nuldlijnsvoorziening’, die zo nodig kan doorverwijzen naar professionele hulpverlening. Er is geen taak weggelegd voor de overheid voor de mensen die nog in een sekte zitten. Bezorgde familieleden kunnen een beroep doen op *exit counseling*, thans een particulier initiatief. Reguliere instellingen zouden in de hulpvragen van de voormalige sekteleiden kunnen voorzien, mits – en dit is een belangrijk voorwaarde – zij voldoende kennis van en/of affiniteit hebben met sektegerelateerde problemen. Dat geldt ook voor de hulp en zorg voor kinderen van sekteleiden.

Conclusie

In totaal zijn er 84 sekten gevonden waar blijkens de geraadpleegde bronnen misstanden hebben plaatsgevonden. Het onderzoek is breed opgezet om een zo goed mogelijk beeld te verkrijgen van de verschillende misstanden. De informatie over de misstanden is meestal afkomstig van voormalige sekteleiden en familieleden. Zij hebben vervelende ervaringen in de sekte opgedaan. Er is geen onderzoek gedaan naar mensen die thans nog in een sekte

zitten en die mogelijk positiever zijn over hun verblijf. Er is in dit onderzoek niet gedaan aan waarheidsvinding en hoor-wederhoor. De subjectieve verhalen van voormalige sekte leden en familieleden zijn leidend geweest voor de beschrijving van de misstanden.

Wat er in sekten gebeurt, is grotendeels te begrijpen door de werking van sociaalpsychologische processen, zoals groepsdruk, wij-zijdenken en conformeren aan wat de leider zegt. Dergelijke processen zijn herhaaldelijk in wetenschappelijke experimenten vastgesteld. Het is een bekend verschijnsel dat mensen in bepaalde omstandigheden een leider kunnen volgen en daarbij – tijdelijk – hun eigen waarden en normen overboord zetten. In sekten, waar mensen een tamelijk geïsoleerd bestaan leiden ten opzichte van de samenleving, kan dit verschijnsel zich in versterkte mate voordoen. Voor familieleden kunnen dit zorgelijke situaties zijn. Voor de persoon in kwestie is dat echter de vraag zolang hij nog in de sekte zit. Pas achteraf kan hij afstand nemen van wat hij heeft meegemaakt en bepaalde situaties of gebeurtenissen als misstand ervaren, soms met alle gevoelens van schuld, schaamte of spijt van dien.

Gelet op de reikwijdte van het onderzoek kan, in overeenstemming met eerder onderzoek in Nederland uit de jaren 80 van de vorige eeuw, de conclusie worden getrokken dat de geconstateerde problematiek geen gevaar voor de rechtsorde of volksgezondheid oplevert. Op macroniveau zijn de gevonden misstanden van bescheiden omvang. Op individueel niveau – namelijk dat van de (voormalige) sekteleiden en hun familie – kan er wel degelijk sprake zijn van heftige, schrijnende situaties. Deskundigen, voormalige sekteleiden en familieleden zijn het erover eens dat er behoefte is aan een neutraal instituut dat moet voorzien in informatieverstrekking, meldings- en doorverwijzingsmogelijkheden en bovenal een luisterend oor.

Summary

Although the subject of cults regularly appears in the news, the most recent comprehensive study that was conducted in The Netherlands dates back to the beginning of the 1980s. An *Undercover in Nederland* television documentary about a cult called Miracle of Love caused quite a stir in 2011. The Minister concerned, however, observed that no criminal offences could be established. After having watched the programme, various members of the House of Representatives urged the Minister to order a study into abuses in cults, with a focus on the adequacy of the set of instruments at the disposal of the law and health care services, because there was no up-to-date picture available of the state of affairs regarding cults and the way abuses in cults were tackled in The Netherlands.

There is a lot of debate on what exactly constitutes a cult, particularly because of the negative connotation of the term. For that reason, the (more neutral) term new religious movement is also used. New religious movements are characterized by the following elements:

- a group of people
- who have followed / follow a leader
- with a particular, recognisable religious / spiritual ideology
- and of recent origin (from the Second World War onwards).

Abuses are divided into criminal (potential violation of the law) and psychological abuses.

Research methods

This research study was based on a multimethod approach. This means that information was gathered from various sources: a review of the literature, questionnaires, interviews, an analysis of police records, jurisdiction, LexisNexis reports, Internet forums and reports to Report Crime Anonymously (Meld Misdaad Anoniem).

Abuses are the abuses which have been called as such by the people who have experienced them in this way. By definition, this includes a subjective element. The number of people who have participated in this study and are still members of a cult is almost nil. Wilson (1994) was among those who warn against a too heavy reliance on the statements of former cult members. This research study used several sources of information; thus the accounts of former members were not the only source of information. Moreover, the abuses mentioned in the interviews were elaborated upon in a critical manner. The study was neither meant to draw a representative picture of cults in The Netherlands, nor to sketch the extent of the abuses.

Literature on new religious movements

New religious movements originate as split-offs of existing religious movements or come into being spontaneously as a result of the teachings of a charismatic leader. The relations between new religious movements and society vary per new religious movement. Mass media often play a crucial role in the creation of a cult's – often negative – image. Older studies have shown that abuses did indeed occur in such movements, but not to the extent as had often been suggested. The size of the cults may vary between two and several thousands of members and the members' individual backgrounds are also quite diverse. Charismatic leadership is a common characteristic of cults. According to the people involved, the leader has a personal bond with his followers and often also with God or a spiritual supreme being. There are various reasons why people join cults. For example, people may feel attracted to a cult that fits in with their own beliefs, cults may offer meaning, mental growth and answers to religious questions, and cults may also serve as families because of the security, safety and warm reception they provide their followers with. The reasons for leaving are also diverse. Reasons mentioned included oppression, pressure, superficiality, arbitrariness, isolation, relationships that were not allowed and a lack of openness. Studies from the 1980s and 1990s have shown that cult members' mental health was not a direct cause for concern. A large part of former cult members looked back on their days in the movement rather positively. Nevertheless, part of the members who left the movement experienced problems afterwards. They were angry, sad, ashamed or felt guilty or anxious.

Cults, leaders and followers

In the empirical part of the research study 84 cults that had been associated with abuses were found. The total number of cults in The Netherlands is not known, but several hundreds of cults are estimated to exist. This research focused on abuses and was not aimed at taking stock of cults in The Netherlands. Half of the cults had a religious, Christian foundation. The other cults were more spiritually oriented. Approximately three quarters of the cults found, which have a known number of followers, had one hundred members at most. From the various information sources it became clear that cults may arise from a dynamic process between leader and potential followers. The cult, sometimes the cult leader in particular, tries to find members and the follower is searching for identity, warmth, meaning or 'something'. The interviews with former cult members and family members showed that various people first came into contact with cults through family members, friends, colleagues, coaching programmes, courses, lectures, training courses, or because they were referred by social support services – regular or otherwise – or physicians. Both experts and former members stated that feeling very welcome played an important role on first acquaintance.

Approximately two thirds of the cult leaders were male. The terms gifted, talented and charismatic regularly popped up in the interviews. The leaders seemed to possess a certain gift, talent or some sort of charisma, had great verbal skills, held some kind of attraction

and seemed to be well able to create a personal bond with their followers. Claiming a position of power, such position being acknowledged by followers and not being accountable to anyone seem to be important elements for abuses to arise.

In two thirds of the cults studied the male to female ratio was equal. Five cults had slightly more female than male members and two cults had slightly more male than female members. None of the cults in this research consisted entirely of men. Five cults, however, consisted entirely of women.

The majority of followers in the cults studied appeared to be first-generation followers. Secondgeneration followers were predominantly found in Christian cults. Ages and levels of education of members varied per cult. The sources referred to indicated that followers could often be characterized as searching for something, and as being vulnerable and servile / dependent. These characteristics might make them susceptible to joining a cult.

The distance between cult leader and followers or the period of time followers spent with the cult varied. For example, weekly meetings might be held, but there were also followers who lived with their leader in communes.

From the interviews with the respondents roughly two ways in which followers left cults could be distinguished: withdrawal or expulsion. Withdrawal means that the cult member leaves the cult more or less voluntarily. Expulsion means that the follower leaves because of pressure from the leader or other followers. Nearly all of the cult members interviewed looked back on an unpleasant period of time with the cult. Several former cult members were coping with mental discomforts or problems after they had left. Nearly all followers who had left the cult sought (professional) help in order to cope with these problems. Respondents, and former followers in particular, regarded the leader as the most important person in the cult to commit abuses. Joining a cult or withdrawing from it can be regarded in terms of a costbenefit analysis. Initially, the benefits of having joined the cult are high and for some people they will remain higher than the costs. For other people the costs will outweigh the benefits in the course of time. This is the moment when they can leave the cult.

Abuses

From the sources of information referred to, in particular the information from former members and family members, various abuses emerged that could point to a violation or potential violation of the criminal code (46 of the 84 cults about which abuses had been reported were associated with such abuses). These criminal abuses pertained to various acts. Only a very limited number of cases (murder, kidnapping) could be backed up with more objective data, for example because relevant police records were available and the police had investigated the matter. A large part of the information about abuses came from respondents' subjective experiences (usually from former members). Sexual abuse was most widespread (in 22 of the 84 cults studied). This concerned both children and adults. Assault and threat / intimidation were also mentioned. These abuses were mentioned in relation

to various cults (in 14 and 13 of the cults in our study, respectively). In six cults parents were deprived of parental authority over their children, according to the people concerned. Other criminal offences, such as economic exploitation, fraud and deprivation of liberty, were mentioned a few times by the sources. Murder and attempted murder had taken place in two cults.

Almost all cults (76 out of 84) about which abuses had been reported were associated with psychological abuses according to the sources referred to. In eight cults only criminal offences were reported, which does not mean, however, that no psychological abuses had taken place. It only meant that no information was found on this matter. Respondents reported that cult members were 'brainwashed', psychologically manipulated (by the leader), as a result of which they had behaved in certain ways which contravened their principles – as they stated in retrospect. During the interviews and in the answers to the questionnaires many examples of psychological abuses were mentioned, such as having donated money to the cult or cult leader under pressure from the group or from the leader or having had to pay much money for all sorts of courses. Some members did not have private lives any more, were not allowed to have their own opinions and became isolated from their families in the course of time. Other examples included intrusion on existing relationships and members having had to give up their own identities. These are not isolated examples but examples that are associated with one another and can be traced back to the psychological mechanisms that may exist in groups, especially in groups that are to a large extent inwardly oriented and do not want to be involved with society at large.

The experts who had been interviewed about the abuses thought that in case of violations of the law, and the Criminal Code in particular, the authorities (police and the Public Prosecution Service) should take action. Opinions on the psychological abuses were divided, however. Some experts did not think these were abuses because often it concerned former members' negative assessments of their days in the cult. The aspect of voluntariness is also of importance here. Other experts did think, however, that the psychological abuses were detrimental. In their work they were confronted with members who had left the movement and who were experiencing psychological problems. A number of experts took an intermediate position. Although they recognised the seriousness of psychological abuses, they saw no role left for the authorities to take criminal action because of the freedom of religion.

Set of instruments for law and health care services

Former cult members and their families did not always go the police after having experienced abuses. Shame was one of the reasons, but also their expectations that the police could do little against the psychological abuses or because the offences were time-barred. In some cases of criminal offences the police had indeed taken action. Respondents thought the tax authorities should take action against abuses of the so-called ANBI status (ANBI stands for 'Algemeen Nut Beogende Instelling', an Institution Intended to Benefit the

General Public.) by some cults. They also felt that staff of institutions such as the Child Protection Board or Youth Care Office lacked knowledge of what is going on in cults. Other reasons why members who had left the movement did not always seek help included the fact that they did not trust authorities or agencies, or because they just wanted to forget their days in the cult. Those who did turn to social work or to a psychologist for help found that their problems were not always taken seriously or were not always recognised. They felt health workers' expertise and affinity with their problems was wanting and sometimes they had had to seek long and hard before they eventually found a health worker with whom they did feel a real connection. Respondents stated a need for a central information and incidence reporting centre that citizens could turn to if they had any questions regarding cults or where they could share their own experiences.

The experts interviewed thought that the Criminal Code offered sufficient possibilities for protection to counteract criminal offences. Article 284 of the penal code (regarding punishable pressure) is not widely known, but might be applied in cases of psychological abuses, even though the experts deemed chances of success were not very high. Some experts felt that an extra provision in order to protect vulnerable persons (in a general sense), like the one in force in Belgium, would be worth considering, but regarded demonstrating vulnerability – after the event – as difficult to prove. The possibilities civil law offers to protect children and adults and to take action against financial abuses were considered to be adequate. More stringent requirements for church sects were considered inexpedient because of the separation of church and state and the small extent of the cult problem. An option which might be considered is monitoring the institutions that have been granted ANBI status.

In a general sense, the experts interviewed agreed that the set of health care instruments to tackle the abuses that people have experienced in cults was adequate. Victims of criminal offences can appeal to Victim Support (Slachtofferhulp) for help and Correlation Foundation (Stichting Korrelatie) provides 'zeroth health care services' that are widely accessible, and, if necessary, can refer people to professional help and support agencies. No role would be left for national or local authorities with respect to people who are still members of cults. Concerned family members can appeal to so-called *exit counselling*, a private enterprise at present. Regular institutions could deal with the former cult members' appeals for help, provided that – and this is an important condition – they have sufficient knowledge and / or affinity with problems related to cults. This also applies to support and care services for cult members' children.

Conclusion

A total of 84 cults have been found where abuses had taken place according to the sources referred to. The research study was based on a broad approach in order to acquire the best possible picture of the various abuses. Information on abuses came mostly from former cult members and their families. They have had bad experiences in the cults. No research was done with respect to people who are still members of cults now and who might be more

positive about their joining the cult. Establishing the truth or listening to both sides of the argument was not a research goal. The former cult members' and family members' subjective accounts were the most important source of information to describe the abuses.

The things that take place in cults can largely be understood in terms of sociopsychological processes at work, such as group pressure, us them thinking and conforming to what the leader says. These kinds of processes have been established in scientific experiments repeatedly. It is a well-known phenomenon that people in certain circumstances may follow a leader and may – temporarily – forget about their values and standards in the process. In cults, where people lead rather isolated lives with respect to society at large, this phenomenon may occur to a greater extent. For family members these may be worrisome situations. For the people directly involved this is not so sure during the time that they are still members of a cult; only afterwards can they distance themselves from what they have been through and do they experience certain situations or events as abuses, sometimes with all the corresponding feelings of guilt, shame or regret.

Considering the scope of the research study it can be concluded that the problems observed do not pose a danger to the legal order or to public health, just as had been concluded in previous research in The Netherlands in the 1980s. At the macro level the extent of the problem is limited. At the individual level – that is to say at the level of former members of cults and their families – there may indeed be intense, poignant situations. Experts, former cult members and their families agreed that there is a need for a neutral institution that should supply information and provide for reporting and referral opportunities, and above all, offer an attentive ear.

Geraadpleegde bronnen

Asch, S.E. (1951). Effects of group pressure on the modification and distortion of judgments. In: H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership and men*. Pittsburgh: PA Carnegie Press.

Assemblée Nationale (1996). *Les sectes en France. Rapport fait au nom de la Commission d'Enquêtes sur les sectes* (document n. 2468). Paris: les documents d'information de l'Assemblée Nationale.

Barker, E. (1984). *The Making of a Moonie*. Oxford: Basil Blackwell.

Barker, E. (1986). Religious Movements: Cult and Anticult Since Jonestown. In: *Annual Review of Sociology*, 12, pp. 329-346.

Barker, E. (1989). *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: HMSO.

Barker, E. (1999). New religious movements: their incidence and significance. In: Wilson, B. en Cresswell, J. (1999). *New religious movements, challenge and response*. London/New York: Routledge.

Barker, E. (2001). New Religious Movements. In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, pp. 10631-10634.

Barker, E. (2009). New and Nonconventional Religious Movements: Implications for Social Harmony. In: *The Review of Faith & International Affairs*, 7(3), pp. 3-10.

Barker, E. (2011). Ageing in New Religions: The Varieties of Later Experiences. In: *Diskus*, 12, pp. 1-23.

Beckford, J.A. (1994). The mass media and New Religious Movements. In: *ISKCON communications Journal*, 2(2), pp. 27-42.

Beetstra, T.A. (2009). *Van kwaad tot erger: De sociale constructie van satanisch ritueel misbruik in de Verenigde Staten en Nederland*. Dissertatie Universiteit Maastricht. Uitgegeven in eigen beheer.

Blass, T. (1999). The Milgram Paradigm After 35 Years: Some Things We Now Know About Obedience to Authority. In: *Journal of Applied Social Psychology*. Vol. 29, pp.955-978.

Bovenkerk (2011). On leaving criminal organizations. In: *Crime, Law and Social Change*, 55, pp. 261-276.

Braak, A. van der (2006). *Goeroes en charisma. Het riskante pad van leraar en leerling*. Haarlem: Altamira-Becht.

Bradney, A. (1999). NRMs: al legal dimension. In: Wilson, B. & Cresswell, J. (1999). *New religious movements, challenge and response*. London/New York: Routledge.

Bruijne, O. de, Pit, P. & Timmerman, K. (2009). *Ooit evangelisch. De achterdeur van evangelische gemeenten*. Kampen: Uitgeverij Kok.

Clarke, J.G. (1987). *The New Evangelists: Recruitment, Methods and Aims of New Religious Movements*. London: Ethnographica.

Clarke, P.B. (2006). *New religions in global perspective. A Study of Religious Change in the Modern World*. London/New York: Routledge.

Council of Europe (1999). *Illegal activities of sects* (recommendation 1412, 1178 and doc 9920). Brussels: Council of Europe.

Chryssides, G.D. (1994). *New Religious Movements - Some Problems Of Definition*. Walsall: The University of Wolverhampton.

Chryssides, G.D. (2001). *Exploring New Religions*. New York: Continuum.

Denaux, A. (2002). De houding van de Belgische autoriteiten tegenover nieuwe religieuze bewegingen. In: *Ethiek & Maatschappij*, 5 (1), 6-19.

Der Enquete-Kommission (1998). *Sogenannte Sekten und Psychogruppen*. Deutscher Bundestag Drucksache 13/10950, 13.Wahlperiode.

Dericquebourg, R. (2003). *From the MILS to the MIVILUDES: France's "Sect" Policy Since the Fall of the Socialist Government*. Lille: University Charles De Gaulle.

Dusquesne, P.R.L. & Willems, C.V.P. (1997). *Parlementair onderzoek met het oog op de beleidsvorming ter bestrijding van de onwettige praktijken van de sekten en van de gevaren ervan voor de samenleving en voor het individu, inzonderheid voor de minderjarigen*. Brussel: Belgische kamer van Volksvertegenwoordigers.

Ellwood, R. (1986). The several meanings of cult. In: *Thought LZI 241*, pp. 212-224.

Fautre, W. (2002). The sect issue in France and Belgium. In: D.H. Davis & G. Besier (Eds.), *International Perspectives on Freedom and Equality of Religious Belief (123-128)*. Waco: J.M. Dawson Institute of Church-State Studies, Baylor University.

Ferrari, S. (2006). New Religious Movements in Western Europe. In: *Research and analyses*, 9. pp. 2-22.

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Evanston, IL: Row, Peterson

Foster, J.G. (1971). *Enquiry into the Practice and Effects of Scientology*. London: House of Commons.

Galanter, M. (1983). Unification Church ('Moonie') Dropouts: Psychological Readjustment After Leaving a Charismatic Religious Group. In: *American Journal of Psychiatry*, 140(8), pp. 984-989.

Galanter, M. (1989). *Cults and new religious movements: a report of the committee on psychiatry and religion of the American psychiatric association*. Washington: American Psychiatric Association.

Galanter, M., Robbins, R., Rabkin, J. & Deutsch, A. (1979). The 'Moonies': A psychological study of conversion and membership in a contemporary religious sect. In: *American Journal of Psychiatry*, 136 (2), pp. 165-170.

Graaff, B., de (2012). *Op weg naar Armageddon. De evolutie van fanatisme*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Heijmerikx, E. (2010). *Blinde wereld*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Hoekstra, E.G. & Ipenburg, M.H. (2000). *Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland*. Kampen: Uitgeverij Kok.

Hogervorst, A. (2002). Het gevaar van de goeroe: De wankelende basis van charismatisch leiderschap. In: *Skepter* 15(3), pp 15-30.

IACSSO (2008). *Is dat een sekte? Een praktische handleiding*. Brussel: Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties.

IACSSO (2008). *Sektarische ontsporingen inzake gezondheid*. Brussel: Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties.

IACSSO (2011). *Tweejaarlijks verslag 2009-2010*. Brussel: Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties.

Introvigne, M. (2001). *There Is no Place for Us to Go but Up: New Religious Movements and Violence*. A paper delivered in the first plenary session of the 26th Conference of the International Society for the Sociology of Religion (SISR), Ixtapan de la Sal (Mexico).

Introvigne, M. & Mayer, J. (2001). Occult Masters and the Temple of Doom: The Fiery End of the Solar Temple. In: Bromley - Melton (eds.), *Cults Religion and Violence*, (170-188). Cambridge: Cambridge University Press.

Jansma, L.G. (2010). *Engelen in Oudehorne. Een nieuwe profetische beweging in het lokaalpost-moderne*. Delft: Uitgeverij Eburon.

Jespers, F., Velde, P. van der, Aupers, S., Griend, A. van de, Minkjan, H., Quartier, T. Troch, L. & Venhorst, C. (2009). *Nieuwe religiositeit in Nederland. Gevalstudies en beschouwingen over alternatieve religieuze activiteiten*. Budel: Damon.

Johnson, B. (1963). On church and sect. In: *American sociological Review*, 28, pp. 539-549.

Kranenborg, R. (1982). *Oosterse Geloofsbewegingen in het Westen*. Ede: Zomer & Keuning.

Kranenborg, R. (2002). Efraim: a new apocalyptic movement in the Netherlands. In: *The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 7(3), pp. 81-91.

Krol, B. (1998). *Als het zoete bitter wordt*. Hoornaar: Gideon.

Lans, J. van der (1981). *Volgelingen van de goeroe. Hedendaagse religieuze bewegingen in Nederland*. Baarn: Ambo.

Lawson, (1995). Seventh-day Adventist responses to branch Davidian Notoriety: Patterns of Diversity within a Sect reducing tension with society. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34(3), pp. 323-341.

Lilliston, L. (1985). *Personality assessment of Krishna Consciousness Children*. Paper presented at the annual meeting of the American psychological association. Los Angeles.

Lilliston, L. & Shepherd, G. (1995). Psychological assessment of children in the family. In: J.R. Lewis & J.G. Melton. *Sex, slander, and salvation: investigating the family/children of God*. Stanford: Center for academic publication.

Lilliston, L. & Shepherd, G. (1999). New religious movements and mental health. In: B. Wilson & J. Cresswell (eds.) *New Religious Movements. Challenge and response*. London: Routledge.

Lindenberg, K. (2007) Strafbare dwang. Over het bestanddeel 'dwingen' en strafbaarstelling van dwang, in het bijzonder art. 284 Sr. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

LJN: AT9446, Rechtbank Dordrecht , 11/01530804, 2005.
Via: <http://zoeken.rechtspraak.nl/detailpage.aspx?ljn=at9446>

LJN: BD6638, Rechtbank Dordrecht , 69593 HAZA 07-2214, 2008.
Via: <http://zoeken.rechtspraak.nl/detailpage.aspx?ljn=BD6638>

LJN: BL0403, Gerechtshof 's-Gravenhage, 200.011.138/01, 2009.
Via: <http://zoeken.rechtspraak.nl/detailpage.aspx?ljn=BL0403>

LJN: BV2735, Rechtbank Rotterdam, 10/660228-08, 2012.
Via: http://zoeken.rechtspraak.nl/detailpage.aspx?ljn=BV2735&u_ljn=BV2735

Lofland, J. (1977). Becoming a World-saver Revisited. In: *American Behavioral Scientist*, 20(6), pp.805-818.

Lofland, J. & Stark, R. (1965). Becoming a world-saver: a theory of conversion to a deviant perspective. In: *American Sociological Review*, 30 (6), pp. 862-874.

Meijers, A.P.H. & Ploeg, T.J. van der. (2012). *De rechtspersoonlijkheid van geloofsgemeenschappen*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Melton, J.G. & Moore, R.L. (1982). *The Cult Experience: Responding to the new religious pluralism*. New York: Pilgrim Press.

Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: An experimental view*. New York: HarperCollins.

Nelson, G. (1987). *Cults, New Religions & Religious Creativity*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Oldenhuis, F.T. (2013 – nog niet gepubliceerd) *Op de grens van kerk en sekte: een onderzoek naar het gedogen van sektarische geloofsgemeenschappen binnen de rechtsstaat*.

O'Toole, R. (1976). "Underground" Traditions in The Study of Sectarianism: Non-Religious Uses of the Concept "Sect ". In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 15(2), pp. 146-156.

Percy, M. (2000). Sects and new religious movements. In: G.R. Evans (ed.), *A history of Pastoral Care*. London: Cassell.

Perizonius, M. (2006). *De droom van mijn moeder*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Rambo, L.R. (1999). Theories of Conversion: Understanding and Interpreting Religious Change. In: *Social Compass*, 46 (3), pp. 259-271.

Redekop (1974). A New Look at Sect Development. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(3), pp. 345-352.

Rees, L. (2012). *Het charisma van Hitler. Hoe hij miljoenen naar de afgrond leidde*. Amsterdam: Ambo.

Richardson, J.T. (1980). People's Temple and Jones Town: A Corrective Comparison and Critique. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 19(3), pp. 239-255.

Richardson, J.T. (1985). Psychological and psychiatric studies of new religions. In: Brown, L. *Advances in the psychology of religion*. New York: Pergamon Press.

Richardson, J. T. (1993). A social psychological critique of “brainwashing” claims about recruitment to new religions. In D. Bromley & J. Hadden (Eds.). *Cults and sects in America*. Greenwich, CT: JAI Press.

Richardson, J.T. (Ed.) (2004). *Regulating Religion. Case Studies from Around the Globe*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.

Richardson, J.T. & Introvigne, M. (2001). “Brainwashing” Theories in European Parliamentary and Administrative Reports on “Cults” and “Sects”. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(2), pp. 143-168.

Robbins, T. (2002). Combating ‘Cults’ and ‘Brainwashing’ in the United States and Europe: a Comment on Richardson and Introvigne’s Report on ‘Cults’ and ‘Sects’. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(2), pp. 169-176.

Robbins, T. & Anthony, D. (1982). Deprogramming, brainwashing and the medicalization of deviant religious groups. In: *Social problems*, 29, pp. 283-297.

Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. In: Berkowitz, L (eds). *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic Press.

Rijksoverheid (2012). Steunpunt slachtoffers misstanden bij sektes gelanceerd. Den Haag: Rijksoverheid.

Saliba, J.A. (1987). *Psychiatry and the Cults: An Annotated Bibliography*. New York: Garland Pub.

Schnabel, Paul (1982). *Tussen stigma en charisma. Een analyse van de relatie tussen nieuwe religieuze bewegingen en geestelijke gezondheid*. Proefschrift. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Schoonhoven, S. (2012). *God, geld & Gehoorzaamheid. De keerzijde van het succes van de pinkstergemeente*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Shapiro, E. (1977). Destructive cultism. In: *American Family Physician*, 15 (2), pp. 80-83.

Shinn (1985). Book Review: The Elementary forms of the new religious life. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(1), pp. 329-331.

Singelenberg, R. (1993). Christian Science. In: *Religieuze Bewegingen in Nederland*, 27, pp. 77-123.

Singelenberg, R. (1997). Meneer Pastoor moet uitkijken. België buigt zich over haar sekten. In: *Skepter* 10 (2), pp. 26-28.

Singelenberg, R. (1998). Stampij om geruststellend Duits sektenrapport. Trouw, 22 juni.

Singelenberg, R. (2000). Stigma's and Stereotypes: Child Custody Decisions and Jehovah's Witness Parenthood. In: *Religion, Staat, Gesellschaft*, 1(1), pp. 41-59.

Singelenberg, R. (2004). Foredoomed to Failure: The Anti-Cult Movement in the Netherlands. In: Richardson, J.T. (ed). *Regulating Religion. Case Studies from Around the Globe* New York: Kluwer Academic.

Singer, M.Th. (1978). Therapy with Ex-cult Members. In: *Journal of the National Association of Private Psychiatric Hospitals*, 9(4), pp. 15-19.

Singer, M.Th. (1979). Coming out of the Cults. In: *Psychology Today*, 12(8), pp. 72-83.

Spilka, B., Shaver, P. & Kirkpatrick, L.A. (1985). A General Attribution Theory for the Psychology of Religion. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(1), pp. 1-19.

Stark, R.& Bainbridge, W.S. (1981) American-Born Sects: Initial Findings. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 20 Issue 2, pp. 130-151.

Stark, R. & Bainbridge W.S. (1985). Sect transformation and upward mobility. In: R. Stark & W. Bainbridge (Eds). *The future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*. Los Angeles: University of California Press.

Taslimi, C.R., Hood, R.W. & Watson, P.J. (1991). Assessment of former members of Shiloh: the adjective check list 17 years later. In: *Journal for the scientific study of religion*, 30, pp. 306-11.

Tweede Kamerstukken, 1980-1981, 16 635, nr. 2.

Tweede Kamerstukken, 1983-1984, 16 635, nr. 3.

Tweede Kamerstukken, 2010-2011a, 32 500 VI, nr. 89.

Tweede Kamerstukken, 2010-2011b, 32 500 VI, nr. 123.

- Vanheusden, K. (2007). *Mental Health Problems and Barriers to Service Use in Dutch Young Adults*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Vivien, A. (1983). *Les sectes en France. Expression de la liberté morale ou facteurs de manipulations?* Via: www.prevensectes.com.
- Wilson, B.R. (1959). An analysis of Sect Development. In: *Sociological Review*, 24(1), pp. 3-15.
- Wilson, B.R. (1969). *Religion in secular society*. London: C.A. Watts & Co.
- Wilson, B.R. (1994). *Apostates and New Religious Movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Witteveen, T.A.M. (1984). *Overheid en nieuwe religieuze bewegingen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Witteveen, T.A.M. & Bijsterveld, S. van (1999). *New religious movements and the law in the Netherlands. New religious movements and the law*. Proceedings of the meeting, Lisbon, Universidade Moderna, pp. 257-271.
- Wright, S.A. (1984). Post-involvement attitudes of Voluntary Defectors from Controversial New Religious Movements. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 23(2), pp. 172-182.
- Wright, S.A. (1986). Dyadic Intimacy and Social Control in Three Cult Movements. In: *Sociological Analysis*, 47 (2), pp. 137-150.
- Wright, S.A. (1991). Reconceptualizing Cult Coercion and Withdrawal: A Comparative Analysis of Divorce and Apostasy. In: *Social Forces*, 70(1), pp. 125-145.
- Wright, S. A. (2002). No Good Sects in France: Social and Political Implications of the Picard Law. In: *Minority Religions, Social Change, and Freedom of Conscience*. June, pp. 20-23.
- Zimbardo, P. (2007). *The Lucifer effect – understanding how good people turn evil*, New York: Random House Trade Paperbacks.

Nieuwsberichten

Coninck, G. de (2012). Vanaf nu is misbruik van kwetsbaarheid strafbaar. Sektes & Oplichting. Via: <http://www.secunews.be/nl/news.asp?ID=224>

Miviludes (2011). Colloque à l'Assemblée Nationale pour fêter les 10 ans de la loi du 12 juin 2001.

Via:<http://www.miviludes.gouv.fr/missions/actualites/colloque-%C3%A0-1%E2%80%99assemblee-nationale-pour-f%C3%A0ter-les-10-ans-de-la-loi-du-12-juin-2001>.

Trouw (1996). Frankrijk krijgt raad voor toezicht op sekten.

Via:<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2652489/1996/05/08/Frankrijk-krijgt-raad-voor-toezicht-op-sekten.dhtml>

Volkskrant (1996) Franse politie pakt dertig leden op van Orde van de Zonnetempel.

Via:<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/442795/1996/03/22/Franse-politie-pakt-dertig-leden-op-van-Orde-van-de-Zonnetempel.dhtml>

Volkskrant (2011). Miracle of Love: Je moet vooral veel seks hebben. 09-07-2011 Via:<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/2894021/2011/09/07/Miracle-Of-Love-Je-moet-vooral-veel-seks-hebben.dhtml>.

Internetsites

Studie en adviesgroep Sekten. Geraadpleegd op januari 2012 via:
<<http://www.sas-sekten.be/index.html>>.

Bijlage 1^a Online vragenlijst (ex-)leden

1. Wat is uw e-mailadres of telefoonnummer?
Uw e-mailadres of telefoonnummer zal nooit openbaar worden gemaakt en na het onderzoek worden vernietigd.
2. Heeft u zelf misstanden ervaren binnen een sekte of bent u een familielid of vriend(in) van iemand die misstanden heeft ervaren?
 Ik heb zelf misstanden ervaren
 Ik ben een familielid/vriend(in) van iemand die misstanden heeft ervaren
3. Om welke sekte gaat het?
4. Hoe bent u bij de sekte terechtgekomen?
5. Wanneer speelden de misstanden?
6. Kunt u de misstanden toelichten?
7. Wie waren/zijn er naar uw idee verantwoordelijk voor de misstanden en waarom? (Leden, leider, derden, namelijk:)
8. In welke plaats(en) heeft u deze misstanden meegemaakt?
9. Heeft u die misstanden ooit gemeld of heeft u hulp gezocht?
(Bijvoorbeeld bij familie, vrienden, hulpverlening, politie.)
10. Is er toen actie ondernomen en zo ja welke acties? (Bijvoorbeeld onderzoek gedaan, vervolging ingesteld of hulpverlening aangeboden.)
11. Bent u nog lid van de sekte?
 Ja (ga door naar vraag 14)
 Nee (ga door naar vraag 12)

12. Wat is de reden dat u geen lid meer bent van de sekte?
13. Hoeveel jaar geleden bent u uit de sekte getreden of heeft u met de sekte gebroken?
14. Hoeveel leden telde de sekte in Nederland ten tijde van uw lidmaatschap?
(Als de sekte meerdere afdelingen heeft, dan gaat het alleen om 'uw' afdeling)
15. Hoeveel mannen en vrouwen waren er in de sekte ten tijde van uw lidmaatschap?
16. Kunt u iets zeggen over de leeftijden van de sekteleiden?
17. Kunt u iets zeggen over het opleidingsniveau van de sekteleiden?
18. Welke regels golden er binnen de sekte ten aanzien van contacten met mensen buiten de sekte?
19. Kunt u iets zeggen over de psychische gesteldheid van de leden van de sekte ten tijde van uw lidmaatschap?
20. Bent u bereid om met de onderzoekers verder te praten over uw ervaringen?
Uw gegevens worden vertrouwelijk behandeld.
 Ja
 Nee
21. Heeft u aanvullende opmerkingen?

Bijlage 1^b Online vragenlijst familieleden

1. Wat is uw e-mailadres of telefoonnummer?
Uw e-mailadres of telefoonnummer zal nooit openbaar worden gemaakt en na het onderzoek worden vernietigd.
2. Heeft u zelf misstanden ervaren binnen een sekte of bent u een familielid of vriend(in) van iemand die misstanden heeft ervaren?
 Ik heb zelf misstanden ervaren
 Ik ben een familielid/vriend(in) van iemand die misstanden heeft ervaren
3. Wat is de relatie met de persoon waarvan u vindt dat hij/zij misstanden in een sekte heeft ervaren?
 Partner
 Ex-partner
 Vader of moeder
 Broer of zus
 Ander familielid
 Vriend of vriendin
 Anders, namelijk:
4. Om welke sekte gaat het?
5. Hoe is de persoon bij de sekte terechtgekomen?
6. Wanneer speelden de misstanden?
7. Kunt u de misstanden toelichten?
8. Wie waren/zijn er naar uw idee verantwoordelijk voor de misstanden en waarom? (Leden, leider, derden, namelijk:)
9. In welke plaats(en) vonden deze misstanden plaats?

10. Heeft u die misstanden ooit ergens gemeld? (Bijvoorbeeld bij vrienden, hulpverlening, politie.)
11. Is er toen actie ondernomen en zo ja welke acties? (Bijvoorbeeld onderzoek gedaan, vervolging ingesteld of hulpverlening aangeboden.)
12. Is de persoon waar het om gaat nog steeds lid van de sekte?
 Ja (ga door naar vraag 16)
 Nee (ga door naar vraag 13)
13. Wat is de reden dat de persoon geen lid meer is van de sekte?
14. Hoe lang is het geleden dat de persoon uit de sekte is gegaan?
15. Heeft de persoon problemen ervaren bij het uitstappen en zo ja welke?
16. Hoe lang maakt of maakte de persoon deel uit van de sekte?
17. Is de persoon waarom het gaat zelf ook van mening dat hij/zij misstanden in de sekte heeft meegemaakt? (Graag toelichten.)
18. Bent u bereid om met de onderzoekers verder te praten over dit onderwerp? Uw gegevens worden vertrouwelijk behandeld.
 Ja
 Nee
19. Heeft u aanvullende opmerkingen?

Bijlage 2 Interviewprotocol (ex-)leden en familieleden

Respondent is: (ex-) lid, familielid (ouders, broer, zus,...), partner, anders,...

KENMERKEN EN ACHTERGRONDEN VAN PERSOON IN KWESTIE

Achtergronden

- kenmerken gezin van herkomst (vader, moeder, broers/zussen)
- gezinstypering (warm, streng, relatie met moeder/vader, ...)
- relaties, huwelijken, kinderen

Persoon

- beroep (solistisch, mobiel, beroepsomgeving...)
- vrijetijdsbesteding (computer, clubs, ...)
- karakter/persoonlijkheid (extravert/introvert, dominant/onderdanig, ...)
- vaardigheden (communicatief, sociaal vaardig, ...)
- ambities (uitdagingen aangaan, risico's nemen, ...)
- psychische stabiliteit/instabiliteit
- fysieke gezondheid/ongezondheid

VRAGEN MET BETREKKING TOT WERVING OF TOETREDING SEKTE

- Om welke sekte gaat het en hoe is die te omschrijven (omvang, leider etc)?
- Hoe is persoon in aanraking gekomen met de sekte? (via vrienden, familie, internet,...)
- Algemene kenmerken sekte (naam, plaats, aantal leden, missie,...)
- Is persoon geworven of vrijwillig toegetreden?
- Hoe lang heeft het geduurd voordat persoon lid was?
- Heeft persoon nog rituelen moeten ondergaan of bijvoorbeeld financiële bijdrage moeten leveren?
- Welke personen hebben een rol gespeeld bij de toetreding?
- Waarom ging persoon bij deze sekte?

- Sprak persoon over toetreding tot sekte met anderen? Hoe reageerde men hier op?
- Voor familieleden/partner: sprak persoon met u over toetreding? Hoe reageerde u hier op?

VRAGEN MET BETREKKING TOT LIDMAATSCHAP IN SEKTE

- Hoe lang was/is persoon bij de sekte?
- Heeft persoon een specifieke rol/functie binnen sekte?
- Kenmerken van sekte:
 1. Een groep mensen?
 2. Bestaan personen uit – merendeels – eerste generatie volgers (bekeerlingen)?
 3. Volgen personen een leider?
 4. Heeft de sekte, een eigen, herkenbare ideologie?
- Wat is bekend over: verhoudingen binnen groep, leiders, sessies, aantal bijeenkomsten, bijdragen,.....)
- Veranderingen op persoonlijk vlak van persoon in kwestie door lidmaatschap?
- Veranderingen in sociale contacten? In hoeverre kwam dit door sekte?

Impact en consequenties voor:

- gezin (verstandhouding andere gezinsleden)
- relatie (verstandhouding man/vrouw)
- naaste familie
- buurt
- werk
- school
- financieel

VRAGEN MET BETREKKING TOT UITTREDING UIT SEKTE

- Is de persoon nog steeds lid van de sekte?
- Ja? heeft persoon geprobeerd om uit te treden? Zo ja, hoe ging dat en waarom niet gelukt?
- Nee?: onderstaande vragen
- Sinds wanneer is deze persoon geen lid meer van de sekte?
- Wat was de reden van uittreding uit de sekte?
- Welke personen hebben een rol gespeeld bij uittreding uit de sekte?
- Heeft de persoon moeilijkheden ervaren bij uittreding uit de sekte? (reactie sekteleiden)

MISSTANDEN

- Wat kunt u vertellen over misstanden binnen de sekte?
- Wanneer en hoe vaak vonden deze misstanden plaats?
- Welke personen spelen een rol bij deze misstanden?
- Hoe kijkt de persoon in kwestie aan tegen deze misstanden?
- (Waarom ervaren familieleden/partners dit als een probleem?)
- Welke gevolgen hebben de misstanden gehad voor persoon in kwestie en zijn omgeving?

ONDERNOMEN ACTIES

- Heeft u acties ondernomen tegen de sekte in het algemeen of tegen de misstanden in het bijzonder?
- Om welke acties gaat het? (inschakelen instanties, zelf actie,...)
- Wanneer en waarom heeft u besloten om actie te ondernemen? (hoe lang was persoon bij sekte? Was er een bijzonder voorval?,...)
- Vond u het gemakkelijk om instanties te vinden waarbij u kon aankloppen?
- Heeft u specifieke hulp gemist bij de ondernomen acties?
- Hoe reageerden instanties op uw verhaal? Welke acties hebben zij ondernomen?
- Tot welke resultaten hebben uw acties (of van instanties) uiteindelijk geleid?
- Welke lacunes constateert u met betrekking tot de juridische aanpak van misstanden en zorg voor (ex)sekteleden?

Bijlage 3 Interviewprotocol deskundigen

STAND VAN ZAKEN RONDOM SEKTELEN IN NEDERLAND

- historie (ontstaansgeschiedenis binnen Nederland)
- aantal actieve sekten vroeger en nu.
- verschillen tussen sekten (omschrijven typen)
- kenmerken (werving, bijeenkomsten, leiders, contacten met buitenwereld)

DOELGROEP

- leeftijd
- geslacht
- financiële status
- persoonskenmerken
- rol van familie

MISSTANDEN

- kennis vanuit de wetenschap of (behandel)praktijk over misstanden binnen sekten (aantoonbaar versus speculatie/veronderstellingen)
- typen misstanden en meest voorkomende misstanden
- misstanden en perceptie (wiens probleem is het?)

RECHTSSYSTEEM

- Nederlandse rechtssysteem en bescherming tegen misstanden binnen sekten
- eventuele aanvulling om bescherming burgers te verbeteren

ZORG EN HULP

- hulp en (na)zorg voor (ex-)sekteleden
- idem voor familie
- lacunes in zorgaanbod/doorverwijsmogelijkheden

Bijlage 4 Geïnterviewde deskundigen

De heer G.J. van Beijnum	Auteur
Mevr. M. Berndsen	Lid Tweede Kamerlid D66
Prof. dr. mr. S. van Bijsterveld	Tilburg University, hoogleraar Department of European and International Public Law
Mr. W. de Boer	Openbaar Ministerie, Officier van Justitie
De heer P. Bominaar	Ex-deprogrammeur
Prof. dr. A. van der Braak	Vrije Universiteit Amsterdam, hoogleraar boeddhistische filosofie in dialoog met andere levensbeschouwelijke tradities
De heer E. Brasseur	Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties (IACSSO), directeur
Mevr. S. Drenth-Bruintjes	Exit counselor
Drs. A. Dekkers	Psychotherapeut
Prof. Dr. A. Denaux	IACSSO, oud-voorzitter
Mr. I. Galama	Raad voor de Kinderbescherming, juridisch adviseur
Mevrouw V. Geuffens	IACSSO, plaatsvervangend voorzitter
Prof. dr. B. de Graaff	Universiteit Utrecht, hoogleraar Intelligence en security studies
Mevr. E. Heijmerikx	Auteur
Drs. B. Krol	Theoloog
Mevr. Mr. F. Hofstra	Advocaat
Dr. R. Kranenburg	Vrije Universiteit Amsterdam, voormalig universitair docent godsdienstwetenschappen
Mr. drs. T. van Kooten	Advocaat/onderzoeker
Dr. mr. K. Lindenberg	Rijksuniversiteit Groningen, universitair docent straf(proces)recht
Mevr. Y. van Mastrigt	Teamchef zedenpolitie Eenheid Den Haag
Mevr. Dr. J. Meulmeester	BJZ/AMK Inspectie Jeugdzorg, vertrouwensarts
Mevr. drs. A. De Lorijn	Slachtofferhulp Nederland, beleidsmedewerkster

Prof. mr. F. Oldenhuis	Rijksuniversiteit Groningen, universitair hoofddocent, tevens bijzonder hoogleraar Religie en Recht
De heer P. Pit	Auteur
Prof. mr. T. van der Ploeg	Vrije Universiteit Amsterdam, hoogleraar Privaatrecht, Vennootschapsrecht en Rechtspersonenrecht
Mevr. drs. K. de Ponti	Beleidsadviseur koepelorganisatie GGZ Nederland
Mevr. R. la Rivière	Vereniging Tegen Manipulatie in Christelijke Groepen (VTMCG)
Dr. G. van der Schyff	Tilburg University, universitair hoofddocent Department for Public Law, Jurisprudence and Legal History
Drs. R. Spaan	Bureau Jeugdzorg, teammanager Jeugdreclassering
Mevr. G. de Vetter	Stichting Korrelatie, teamleidster
De heer E. Weijer	VTMCG
Mevr. M. Xhonneux	IACSSO, analist

Bijlage 5 'Zachte' zaken

Van de 84 hits in het politiesysteem *BlueView* zijn er 55 aangemerkt als 'zacht' en ook niet meegenomen in de analyse van de misstanden. In deze bijlage wordt een impressie gegeven van die zaken, omdat het duidelijk maakt waar de politie mee te maken kan krijgen als het om sekten gaat. In onderstaand overzicht staat een nadere onderverdeling van die 55 zaken.

A. Psychiatrie	27
B. Omschrijving misstand en/of sekte te onduidelijk	12
C. Geen misstand	11
D. Sekte is slachtoffer/aangever	3
E. Misstand, maar niet toe te wijzen aan sekte	2
Zachte zaken totaal	55

Per categorie zal hierna een impressie worden gegeven door een aantal voorbeelden te beschrijven zoals die letterlijk in de mutaties zijn aangetroffen.

A. Psychiatrie

De term 'psychiatrie' staat meestal niet letterlijk in de mutaties. Uit de strekking van het verhaal is wel op te maken dat psychische problemen een belangrijke rol spelen bij degene die de melding komt doen of waar het in de melding om gaat. In bepaalde gevallen staat het wel als zodanig vermeld door de politie.

Satanische sekte

Op een adres geweest om een verhaal aan te horen. Wazig verhaal over haar buurvrouw. Deze zou in de crisisopvang zitten. De buurvrouw zou vroeger lid zijn geweest van een sekte. Dit is een satanische sekte die seksueel misbruik maakt van leden. De buurvrouw zou een meervoudige persoonlijkheidsstoornis hebben en makkelijk beïnvloedbaar zijn. Nu zouden de daders van de sekte op zoek zijn naar haar. De melder was bang dat ze ook bij haar zouden komen.

Stemmen in het hoofd

Ter plaatse gesproken met betrokkene. Deze kwam met een zeer verward en onsamenhangend verhaal. Het verhaal komt erop neer dat hij stemmen in zijn hoofd heeft en daar helemaal mee in de knoop zit. Hij geeft aan dat hij in het verleden bij een sekte heeft gezeten en hier nu problemen mee heeft. Daarnaast heeft hij het erover dat mensen uit de flat of hijzelf de flat in de brand willen steken en dat hij tekens heeft met de brandweer in zijn hoofd.

Verward persoon op snelweg

Politie heeft een verwarde persoon aangetroffen langs de snelweg. Deze persoon blijkt de dag daarvoor als vermist te zijn opgegeven. De vrouw zou helemaal in de ban zijn van een sekte en daardoor verward gedrag vertonen. De politie neemt de vrouw mee naar het bureau en laat haar daar controleren door een GGD-arts. GGD-arts stuurt de vrouw door naar een psychiater.

Wormpje in lichaam geïnjecteerd door sekte

Bedenk je voordat je onderstaand verhaal gaat lezen dat mevrouw ERG verward was. Op verzoek ter plaatse gegaan bij de echtgenoot. De crisisdienst zou in de loop van de ochtend ter plaatse komen. De echtgenoot van mevrouw had een heel warrig verhaal over het feit dat hij gisteren ontvoerd was door een aantal mannen en vrouwen die ineens in haar woning stonden. Deze hadden hem meegenomen naar de stad en toen bleek het om een sekte te gaan. Vervolgens had men hem geïnjecteerd met een soort wormpje. De buurman vertelde dat hij naakt bij hun voor de deur had gestaan en dat zij eerder met zijn gedrag te maken hadden gehad, maar dat het nu echt mis was. Wijkagent heeft bemoeienis met hem, de man staat bekend als verward persoon.

B. Omschrijving misstand en/of sekte te onduidelijk

Dreiging door sekte

In verband met een dreiging door een sekte bij de crematie van A. aldaar aanwezig geweest. Geen bijzonderheden.

Beïnvloeding en drugsgebruik

Man belt naar politie, want hij wordt geslagen door een vrouw. Politie gaat ter plaatse. Daar blijkt dat de dader (vrouw) zo overstuur is, omdat hun kleinzoon door melder verkeerd beïnvloed zou worden. Melder zou zich bezighouden met satanisme en hij zou ervoor zorgen dat hun kleinzoon aan de drugs zou gaan. Vrouw gebruikt daarbij het woord sekte.

Verkrachting

Een vrouw komt aangifte doen van verkrachtingen die twintig jaar geleden hebben plaatsgevonden. Deze verkrachtingen werden zes jaar lang gepleegd. Ze was toen tussen de 17 en 21 jaar oud. Ze denkt dat de dader lid is van een sekte.

C. Geen misstand binnen sekte

Bezorgde moeder

Een vrouw komt naar het bureau met een melding over haar dochter. Haar dochter zou bij een sekte-achtige beweging zitten en ze is bang dat haar dochter naar het buitenland vertrekt. Daarom heeft ze haar ID-kaart verstopt, zodat ze nergens heen kan. Als haar dochter aangifte komt doen van een vermiste ID-kaart dan weet de politie in ieder geval dat zij de ID-kaart heeft.

Verkrachting door vader

Vader van de aangeefster zit bij een sekte. Dit is de reden dat haar ouders zijn gescheiden. Toen zij zeventien was, wilde ze weer contact met haar vader. Tijdens haar bezoek in zijn huis is hij bij haar in bed komen liggen en heeft hij haar verkracht.

Geluidsoverlast

Vrouw doet melding van geluidsoverlast. Iedere zaterdag komen er bij bovenbuurvrouw mensen bij elkaar. Zij gaan hard binnen en zingen en stampvoeten. Melder heeft hier last van en zegt dat het op een sekte lijkt. Politie gaat gesprek aan met vrouw en zij zegt dat ze inderdaad samen bidden en zingen.

D. Sekte is slachtoffer/aangever

Scheidingsperikelen

Man en vrouw in scheiding. Man betaalt alimentatie niet meer. Vrouw vertelt verhalen dat hij kinderen wil ontvoeren, bij een sekte zit, kinderen dronken voert etc en plaatst deze berichten op internet. Man doet aangifte van belediging en smaad.

E. Misstand maar niet toe te wijzen aan sekte

Ruzie

Afgelopen nacht is betrokkene erachter gekomen dat haar man via de chat contact heeft met een sekte. Dit sektelid zou haar man volledig beïnvloeden. Uit boosheid heeft zij de computer op de grond gegooid. Kortom, het verhaal aangehoord en haar naar bed gestuurd. Morgen neemt ze contact op met haar huisarts.

Uitgaven verschenen in de Bekereeks

2008

Ambtscriminaliteit aangegeven?

Een onderzoek naar het opvolgen van en kennis over de wettelijke verplichting tot aangifte van artikel 162 Sv misdrijven

Verborgene problemen

Een onderzoek naar (de aanpak van) criminaliteit onder Antillianen in Nederland

Bont en Blauw

Een onderzoek naar de strafrechtelijke behandeling van geweldszaken tegen politieambtenaren en de bejegening van slachtoffers daarvan door de politie en het openbaar ministerie

Uitstel van behandeling?

Een verkennend onderzoek naar TBS-gestelden met en zonder een combinatievonnissen en de mogelijke effecten van detentie

2009

Huwelijksdwang. Een verbintenis voor het leven?

Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland

Inpakken niet nodig

Een profiel van straatrovers en straatrovers in Almere

Back on Track?

Een evaluatieonderzoek naar de onthemende projecten van de Bijzondere Jeugdbijstand in Vlaanderen

CoVa volgens plan?

Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining

Achter de schermen

Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno

2010

Tot de dood ons scheidt

Een onderzoek naar de omvang en kenmerken van moord en doodslag in huiselijke kring

Kwetsbaar beroep

Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam

Cameratoezicht in beweging

Ervaringen met nieuwe vormen van cameratoezicht bij de Nederlandse politie

2011

Los van drank

Procesevaluatie Haltafdoening Alcohol

Lastige verhalen

Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar

Wapenfeiten

Een onderzoek naar overvallen en overvallers in Nijmegen

Snelle jongens

Een onderzoek naar drugsrunners en daaraan gerelateerde problematiek in Limburg-Zuid

2012

De schade hersteld?

Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen

Onder Controle?

Een procesevaluatie van de gedragsinterventie 'Korte Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen'

Planmatig en flexibel

Procesevaluatie gedragsinterventie CoVa+

Oosterse Teelt

Vietnamezen in de hennepcultuur

2013

Dierenwelzijn in het vizier

De aard en omvang van dierenwelzijnszaken en de stand van zaken van de handhaving van de regelgeving op dat gebied in Nederland

Over leven na de moord

De gevolgen van moord en doodslag voor de nabestaanden van de slachtoffers en de ondersteuning door Slachtofferhulp Nederland

Met scherp schieten

Een onderzoek naar een aantal veiligheidsrisico's met betrekking tot de schietsport in Nederland

Georganiseerde voertuigcriminaliteit in Nederland

Een beeld van de omvang, kenmerken, werkwijzen en aanpak anno 2013

Kijk voor meer publicaties op www.beke.nl

Sekten, ook wel aangeduid met het neutralere begrip nieuwe religieuze bewegingen, zijn van alle tijden en plaatsen. Ze ontstaan als afsplitsing van een bestaande religieuze stroming of spontaan door de leer van een charismatische leider. Hoewel het onderwerp sekten regelmatig in het nieuws verschijnt, dateert het laatste uitgebreide onderzoek in Nederland uit het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw.

Recent is een sekte op een negatieve manier in het nieuws gekomen. Naar aanleiding daarvan zijn Kamervragen gesteld. De vraag was in hoeverre er misstanden voorkomen in Nederlandse sekten en of het instrumentarium voor recht en zorg toereikend is om de eventuele misstanden tegen te gaan. De minister heeft een onderzoek naar deze kwestie toegezegd.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Er zijn verschillende onderzoeksmethoden toegepast: literatuurstudie, online vragenlijsten voor (ex-)sekteleden en hun familie, interviews, analyse van politieregistraties, rechtspraak, LexisNexis-berichten, internetfora en meldingen aan Meld Misdad Anoniem.

In dit boek wordt ingegaan op het fenomeen sekten, het ontstaan van sekten en de achtergronden van de volgelingen en leiders. In het bijzonder staan de verhalen centraal van de mensen die in een sekte hebben gezeten. Zij, hun familie en geïnterviewde deskundigen vertellen uitgebreid over de (ervaren) misstanden. Ook de mogelijkheden op het gebied van zorg en recht komen aan de orde.

ISBN 978-90-75116-87-8

9 789075 116878 >

www.beke.nl